SINDRELLA KOMPLEKSİ

ÇAĞDAŞ KADINDA BAĞIMSIZLIK KORKUSU

COLLETTE DOWLING

2.BASIM

ÖTEKİ YAYINEVİ

ÖTEKİ PSİKOLOJİ : 25/13

Kapak Dizaynı : Öteki Ajans
Dizgi : Ali Fuat Dizgi – 418 66 43
Baskı : MF Ltd. Şti., Ankara,
1. Basım: 1992
2. Basım: 1994.

Kitabın Orjinal Adı: THE CINDRELLA COMPLEX:
Women's Hidden Fear of Independence

Öteki, *Açı Yayıncılığın Kuruluşudur.*

Yönetim Yeri :
G.M.K. Bulvarı 12/125 Demirtepe / Ankara
Tel : 425 08 60 **Fax**: 425 90 08

ISBN 975-7782-25-4

Collette Dowling

SİNDRELLA KOMPLEKSİ

Çağdaş Kadında Bağımsızlık Korkusu

Türkçesi :
Selçuk Budak

İçindekiler

Birinci Bölüm
Kurtarılma Arzusu / 7

Ikinci Bölüm
Kadınların Mücadeleden Kaçışı / 29

Üçüncü Bölüm
Kadınca Tepki / 70

Dördüncü Bölüm
Çaresiz Olmak) 101

Beşinci Bölüm
Kör Adanış / 151

Altıncı Bölüm
Cinsel Kimlik Paniği / 184

Yedinci Bölüm
Özgürlüğe Uyanış / 226

Birinci Bölüm

KURTARILMA ARZUSU

Hastalığımı başkalarından gizlemeye çalışarak, üçüncü kattaki evimizde, ateşler içinde yalnız yatıyorum. Oda büyük ve soğuk, saatler geçtikçe, tuhaf bir şekilde rahatsız edici gözüküyor. Çocukluğumu hatırlıyorum: hassas, çaresiz, küçük bir kız. Karanlık çökene doğru, ateşten değil, kaygıdan tam anlamıyla perişan oluyorum. Burada ne yapıyorum, böylesine yalnız, böylesine bağsız, böylesine...havada? diye soruyorum. Bu kadar rahatsız, ailemden, yoğun ve yorucu işimden uzak...ilgisiz... olmak ne kadar garip...

Düşüncelerin akışında bir kesinti oluyor ve *her zaman* yalnız olduğumu kavrıyorum. Kaçınmak için onca çaba harcadığım bu gerçek, uyarıda bulunmaksızın karşıma çıkıyor. Yalnız olmaktan nefret ediyorum. Keseli hayvanlar gibi, bir başkasının derisinin altında yaşamak isterdim. Emniyette olmayı, sıcak, bakılıp gözetiliyor olmayı, havadan, hatta yaşamdan daha çok istiyorum. Beni şaşırtan bu olgu yeni değildi, oradaydı, uzun bir süredir benim bir parçamdı.

Yatakta geçirdiğim o günden sonra, belli bir tarzda yetişen ve kendimizden, sadece kendimiz sorumlu olduğumuz yolundaki yetişkin gerçekliğini gögüslemekten aciz olan benim gibi binlerce kadın olduğunu öğrendim. Bu görüşler konusunda çokça çene çalıyor olabiliriz, ama içerden bunu kabul etmeyiz. Yetişme tarzımıza ilişkin her şey, bize, bir başkasının *parçası* olacağımızı; ölene kadar mutlu evlilikle korunacağımızı, desteklenceğimizi, dibe batmaktan kurtarılacağımızı söyleyip durdu.

Elbette hepimiz kendimize özgü yollardan, bu vaaddeki yalanı gördük. Ama ancak Yetmişli yıllardan sonraki kültürel değişmeler sonucunda kadınlara farklı bir gözle bakıldı, düşünüldü, davranıldı. Artık kendimizden farklı şeyler bekliyoruz. Şimdi bize, eski kızlık rüyalarımızın cılız ve onur duygusundan uzak olduğu, yapılacak daha iyi şeyler –para, güç ve koşulların en ele avuca sığmaz olanı, yani özgürlük– bulunduğu söyleniyor: Kendi hayatımızla ne *yapacağımıza*, nasıl düşüneceğimize ve neyi önemli bulacağımıza karar verebilme becerisi. Özgürlüğün güvenceden daha iyi olduğu söylendi: güvence sakat bırakır.

Ama çok geçmeden, özgürlüğün ürkütücü olduğunu anladık. Özgürlük bize, üstesinden gelmek için kendimizi yeterli hissetmediğimiz olasılıklar sunar: terfi, sorumluluk, erkekler önden gitmeden tek başımıza yolculuk etme, kendimize ait arkadaşlar edinme şansı. Çok hızlı bir şekilde her türlü fırsat kadınların önüne serildi, ama ayrıca bu özgürlük yeni beklentiler yarattı: artık büyüyüp, "daha güçlü" olduğunu düşünmeyi tercih ettiğimiz birisinin kanatları altında gizlenmekten vazgeçmemiz; "kocaların, ya da ailelerin," veya öğretmenlerin değerlerine değil, kendi değerlerimize dayalı kararlar almaya başlamamız yolundaki beklentiler. Özgürlük, yürekten ve kendimize karşı dürüst olmamızı gerektirir. Ve birdenbire, zor olan şeyin bu olduğunu gördük; artık "iyi eş," veya "iyi kız evladı," veya "iyi öğrenci" maskesinin arkasında yakayı sıyıramayız. Kendi ayaklarımızın üstünde durmak için otorite figürlerinden kopma sürecine girince, öğretilen değerlerin bize ait olmadığını keşfederiz. Bu değerler başkalarına –canlı, her şeyi kapsayan bir geçmişten gelen canlı insanlara– aittir. Sonunda gerçeğin kavrandığı an gelir: "Gerçekte hiç bir *inancım* yok." Gerçekten neye inandığımı *bilmiyorum.*"

Bu, ürkütücü bir an olabilir. Bir zamanlar o kadar emin olduğumuz her şey, sanki heyelanla aşağı yuvarlanan toprak gibi

ufalanır, bu da hiç bir şeyden emin olmamamıza ve dehşete kapılmamıza yol açar. Eski ve modası geçmiş bu destek yapılarının –artık *inanmadığımız* inançların– sersemletici kaybını yaşamak, gerçek özgürlüğün başlangıcı olabilir. Ama bunun ürkütücü olması telaşla geri kaçmamıza, güvenli, tanıdık, bildik bir yere sığınmamıza neden olabilir.

İlerleme fırsatımız varken neden geri çekilme eğilimi gösteriyoruz? Çünkü kadınlar, korkuyu göğüsleyip aşmaya alışık değildir. Bizi korkutan şeylerden kaçınmaya, küçük yaşlardan itibaren, sadece kendimizi rahat ve emniyette hissetmemizi sağlayacak şeyler yapmaya özendirildik. *Aslında özgürlük için değil, bunun tam tersi olan bağımlılık için eğitildik.*

Sorun çocuklukta başlıyor. Emniyette olduğumuz, her şeyin başkaları tarafından yapıldığı, ne zaman ihtiyaç duysak anneciğimize, babacımıza güvenebildiğimiz çocukluğumuz. Geceleri, kabuslar, uykusuzluk, huzursuzluk, o gün yaptığımız kötü bir şey, ya da yapmadığımız iyi bir şey için hayıflanma nedir bilmezdik; yatağa uzanır, uykuya dalıncaya kadar rüzgarın okşadığı yaprak seslerini dinlerdik. Burada, evcilliğe yönelik kadınsı itkimizle, bilincin hemen altında yatıyor gibi gözüken çocukluğa ilişkin rahatlatıcı dalıp gitme arasında bir ilişki olduğunu öğrendim. Bu, bağımlılıkla ilgilidir: birisine yaslanma, çocukluğa dönerek, bir başkası tarafından beslenme, tehlikelerden korunma, gözetilme ihtiyacı. Bu ihtiyaçlar, yetişkinliğimize dek uzanıp, kendine yeterli olma ihtiyacımızla atbaşı bir şekilde, doyum ister. Bir noktaya kadar bağımlılık ihtiyaçları, hem kadın hem de erkek için oldukça normaldir. Ama göreceğimiz üzere kadınlar, çocukluktan itibaren sağlıksız ölçüde bağımlı olmaya özendirilmektedir. Kendi içine bakan her kadın, kendine bakma, kendini koruma, kendini ortaya koyma konusunda kendini rahat hissetmesi yönünde hiç bir zaman

özendirilmediğini bilir. Olsa olsa, içten içe, *doğallıkla* kendine yeterli gözükmeleri nedeniyle oğlanlara (ve daha sonra erkeklere) imrenerek, bağımsızlık oyunu oynamıştır.

Erkeklere bu öz-yeterliliği bahşeden doğa değildir; eğitimdir. Erkekler, doğdukları günden itibaren bağımsızlık için eğitilir. Tam tersine kızlara ise bir çıkış yolları olduğu, bir gün, bir şekilde kurtarılacakları öğretilir. Sanki anne sütüyle içimize yansıttığımız masal, yaşamın mesajı işte bu. Bir süre kendi başımıza girişimlerde bulunabiliriz. Okula, işe, seyehate gidebiliriz; hatta iyi para kazanabiliriz, ama bunun altında, bağımsızlığımız konusundaki duygularımıza ilişkin *sonlu* bir özellik yatmaktadır. Sadece idare et, çocukluk masalını olabildiğince uzat, nasıl olsa bir gün birisi gelip seni içtenlikli (otantik) yaşamın kaygısından kurtaracaktır. (Tek kurtarıcının, yani oğlanın öğrendiği şey, kendisiyle ilgilidir.)

Size kadınlardaki bağımlılık konusuna ilişkin girişimin, hem kişisel deneyimlerimden, hem de sadece *son günlerdeki* bir deneyimimden kaynaklandığını söylemem gerek. Uzun süre, Gelişmiş ve sahte bir bağımsızlık maskesiyle –başkalarının bana bakması yolundaki (ürkütücü) arzumu gizlemek için yıllardır kurduğum bir maskeyle– kendimi ve başkalarını aptal yerine koydum. Kılıf öylesine inandırıcıydı ki, öz-yeterliliğimin ince cilasında can sıkıcı bir çatlak yaratan bir şey olmasaydı, sonsuza kadar buna inanabilirdim.

Bu olay yirmi beş yaşımda başıma geldi. Bir dizi olay, daha önce beslediğimin farkında bile olmadığım duyguları keşfetmeme neden olmuştu; bunlar, işler sapa sardığı, yani yaşamın gereklerinin, sadece vaktinden önce gelişmiş bir kızın oyunlarla durumu idare edebildiği bir dünyadaki akmları değil, gerçek, nedensel, erişkin gerekleri gibi gözükmeye başladığı zaman durumu kontrol altına alması için bir başkasını kullanmak için her şeyi yapabileceğim kadar güvenliğimi tehdit eden derin ve gizli beceriksizlik duygularıydı.

Hırsın Çöküşü

1975 yılında, tek ebeyven olarak hayatımızı kazanmak için tek başıma çalıştığım dört yıllık bir mücadele dönemini ve New York'u terkederek çocuklarımla birlikte, Manhattan'ın 150 km. kadar kuzeyinde, Hudson vadisinde küçük bir taşra köyünde yaşamaya başladım. Kusursuz bir arkadaş gibi gözüken dengeli, zeki, son derece neşeli bir erkekle tanıştım. Kendimize arazisi, bahçesi ve meyve ağaçları olan büyük, güzel bir ev kiraladık. Yeni coşkunluğumun etkisiyle, bu küçük Rhinebeck köyünde hayatımı kazanmak için yazmanın, Manhattan metropolünde olandan daha zor olmayacağına inandım. *Beklemediğim, görmemediğim şeyse, evimi tekrar bir erkekle paylaşmaya başlar başlamaz hırsımın şaşırtıcı bir şekilde çökmesiydi.*

Bilinçli bir karar vermeksizin, hatta farkında bile olmaksızın hayatım dramatik ölçüde değişti. Eskiden, on yıl önce geliştirmeye başladığım bir kariyerde, günde birkaç saat yazı yazardım. Rhinebeck'te ise zamanımın tamamını evişleri *–o mutluluk dolu* evişleri– alıyor gibiydi. Yıllarca, vakit bulamadığım için alıştığım hazır yemekleri bir yana bırakıp tekrar yemek pişirmeye başladım. Köye taşınışımızın altıncı ayında beş kilo almıştım. Değişiklikten memnun, "sağlıklı," diyordum kendi kendime. "Hepimiz çok rahatladık." Kumaş gömlekler, bol elbiseler giymeye başladım. Sürekli oyalanıyordum: saksı hazırlıyor, ocak yakıyor, pencereden dışarıyı izliyordum. Zaman uçuyor gibiydi. Tantanalı sonbahar günleri yerini kışa bırakınca ben de bot ve palto giyip odun kırmaya başladım. Sabahları uyanmayı zor bulmama rağmen, geceleri deliksiz uyuyordum. Beni yataktan kalkmaya zorlayan hiç bir şey yoktu.

Ev kadınlığına sığınışım, olduğundan –bir işaret– daha rahatsız edici olmalıydı. Her şey bir yana, kendimi geçindirme becerisine sahiptim; aslında dört yıl boyunca yaptığım da bu ol-

muştu. Ah, tehlikelerle dolu; her gün zorluklara göğüs gerdiğim dört yıl. Çocuklarımın babası, destek olamayacak kadar hastaydı, bu nedenle faturaları ben ödüyordum. Ama çoğunlukla korkuyordum: beklenmedik bir şekilde artan fiyatlardan, ev sahibinden, her ay, her yıl, ayakta kalıp hepimizi geçindirecek parayı kazanamamaktan korkuyordum. Becerilerim konusundaki derin kuşkularım, bana ne garip ne de şaşırtıcı geliyordu. "Bekar annelerin" çoğu böyle hissetmiyor muydu?

Bu nedenle o görkemli, o bağbozumu sonbaharda köye taşınışımız, bulanık bir şekilde, "mücadelem" dediğim şeyden rahatlatıcı bir kurtuluş gibi geldi. Talihim beni çocukken yaşadığımdan pek farklı olmayan bir iç dünyaya götürmüştü: çilekli pastalar, temiz yorganlar, ütülü yazlık giysiler. Şimdi ise arazim ve çiçeklerim, yığınla odası, küçük ve rahat pencere önleri, tenha köşeleri bulunan büyük bir evim vardı. Yıllardan beri ilk kez kendimi emniyette hissederek, çocukluğun en olumlu yanlarına ilişkin bir tür "perde anı" olarak varlığını sürdüren dingin bir evcil yaşamı kurmaya başladım. Bulabildiğim en yumuşak tüylerle ve pamuklarla tecrit ederek kendime bir yuva yaptım.

Ve içine gizlendim.

Akşamları gösterişli yemekler yapıp gerçek bir yemek odasının masasına gururla seriyordum. Gündüzleri çamaşır yıkıyor, bahçede çalışıyordum. Geceleri ise yardımcı rolü oynayarak Loxell'in yazılarını daktilo ediyordum. Gariptir, on yıldır profesyonel olarak yazmama rağmen, sanki yapmam gereken şey bir başkasının yazılarını daktilo etmekmiş gibi geliyordu. *Doğru...* geliyordu (şimdi bununla güvenceyi ve rahatlığı kastettiğimi biliyorum). Aylarca böyle sürdü. Lowell, oturma odasında şöminenin önündeki büyük masasında yazı yazıyor, telefon görüşmeleri yapıyor ve işlerini yürütüyordu.

Bense zamanımı kızımın yatak odasının duvarlarına dekoratif kağıtlar asmakla dolduruyordum. Sık sık, kendi masama gidip birşeyler yazmaya çalışıyor, ama kağıtlarla oynuyor, dalgın, gelişigüzel düşünüyordum. Yazı teklifleri için ilişkilerimi kaybetmiş gibi olduğum için zaman zaman kendimi hayal kırıklığına uğramış hissetsem de, "şansım dönecek," diyordum.

Oysa bu bir şans sorunu değildi. Bilinç düzeyinde farkında olmamama rağmen, kendime ilişkin görüşüm büyük ölçüde değişmişti. Lowell'e yönelik beklentilerim de. Kafamda o tedarikçi olmuştu. Ben? Bense kendimden sorumlu olmak için kısmen kendi irademe karşı mücadeleden yorgun düşmüş dinleniyordum. Özgür kadın bunu hiç hayal etmiş miydi? Birisine yaslanma fırsatı yakaladığım an, ilerlemeyi bırakmış, aslında yolun sonuna gelmiştim. Artık hiçbir karar vermiyor, hiçbir yere gitmiyor, hatta arkadaşlarımla görüşmüyordum. Altı ay içinde kariyerimle ilgili tek bir iş yapmamış, ya da bir yayıncıyla sözleşme yapmaya çalışırken yaşanan türden bir mücadeleye girmemiştim. Elveda bile demeden, kadının geleneksel yardımcı rolüne dönmüştüm. Ayak işçisi. Katip. Bir başkasının rüyalarının daktilosu.

Stresten Kaçış

Çeyrek yüzyıl önce Simone de Beauvoir'nın de ustaca gözlediği gibi, kadınlar, "otantik (içtenlikli) varoluşa soyunmanın içerdiği gerilimden kaçınmak için," boyuneğmeci bir rolü benimsemektedir. Bu stresten kaçış gizli hedefim olmuştu. Geri çekilmiş, aslında daha kolay olması nedeniyle, gerçekte büyük bir küvet dolusu ılık suya *gömülmüştüm*. Çünkü çiçek yastıkları hazırlamak, alışveriş yapmak ve iyi (ve geçimi sağlanan) bir "partner" olmak, kendi başının çaresine bakan yetişkin yaşamında olmaktan daha az kaygı vericiydi.

Ama Lowell "geleneksel erkek" denilebilecek birisi değildi, çünkü bendeki bu gerilemeyi desteklemiyordu. Sanki giderek kalıcı bir eşitsizliğe dönüşmesinden ötürü mutsuz (o faturaları ödüyor, bense yatakları yapıyordum) olup konuyu bana açtı: eve hiç maddi katkıda bulunmadığımı söyledi. Mali açıdan her şeyi o karşılıyordu (kendinin yanısıra bana ve üç çocuğuma bakıyordu) ve ben, bu eşitsizliğin *farkındaymış* gibi bile gözükmüyordum. Bunun kendisini yaraladığını, onun yardımcı olma arzusunu kötüye kullanıyor gibi gözüktüğümü söyledi.

Pazarlığın bana düşen kısmını yerine getirmediğim iddiası beni çileden çıkardı. Daha önce hiçbir erkek böyle bir iddiada bulunmamıştı. Onun için yaptığım onca şeyin, çekip çevirdiğim *evin*, yaptığım o harika keklerin ve tortaların kadrini bilmiyor muydu? Hafta sonu için arkadaşlar geldiği zaman yatak örtülerini değiştirip konuk odalarını temizleyenin ben olduğumun farkında değil miydi?

Evdeki ayarlamada "boktan işlerin" çoğunu benim yaptığım doğruydu. Ve tartışmaya bile gerek kalmaksızın bu işleri gönüllü olarak üstlendiğim de doğruydu. İçten içe, angarya işleri yapmayı *istiyordum*. Angarya işler sonsuz ölçüde emniyetlidir. Buna karşılık olarak insafsız ölçüde yüksek bir bedel alabilirsiniz: kadının istediği her şeyi.

Lowell'le birlikte New York'tan ayrılıp taşrada bir yere taşınma kararı verirken, anlaşmamız, herkesin kendini geçindirmeyi sürdürmesiydi: Bunu bozmak ne kadar kolaydı. Dergi makaleleri ve kitaplar için öneri hazırlıkları yapıyordum, ama duygusal olarak da entellektüel olarak da işimle ilgilenmiyordum. Şimdi geri dönüp baktığımda, aslında çalışma *ihtiyacı* duymamış olmam beni şaşırtıyor. Bunun yerine, bir eş olmanın lüksünün tadını çıkarıyordum. Lowell ise "adil değil," diyordu. Ve ben, "Adil olmayan *ne?* Böyle olması gerekmiyor mu?" diye düşünüyordum.

İçsel bir dönüşüm gerçekleşmişti. Yalnızken ve çocuklarıma ve kendime bakma ihtiyacı açık ve netken, kariyerimi sürdürmeyi ve en azından bağımsız *davranmayı* başarmıştım; ama Lowell işin içine girince gerilemiştim. Tıpkı dokuz yıllık evliliğim sırasında olduğu gibi bağımlı birisi gibi düşünüp, hissedip hareket etmemden çok uzak değildi. Bunu farketmek gerçek bir darbe olmuştu. Kendi bağımlılık duygularımdan nefret ettiğim için evliliğime son vermiştim. Hayatım boğucu ve kısıtlayıcı olmuş, ben de özgürlüğü seçmiştim. Şimdi ise sil baştan yaşıyordum, tek fark, durumu tatlılaştıran bahçe, şömine ve büyük bir evdi.

Durumun ekonomisi, olup biten için belirleyiciydi. Bütün faturalarımızın ödenmesi sorumluluğunu Lowell'in omuzlarına yıktığım için, hayat kazanmanın ne kadar büyük bir kaygı içerebildiğinden kesinlikle habersizdim. Bunu şimdi bile kabul etmek benim için zor, ama Lowell'i kullanıyordum. Kendi refahımdan sorumlu olmanın içerdiği stresi *istemiyordum*. Ayrıca derinlerde bir yerde, sadece bir erkek oluşu nedeniyle Lowell'in daha çok çalışması ve daha çok riske atılması gerektiğine inanıyordum. En azından kısmen yaşamımı kolaylaştırması yüzünden, buna inandım. İlişkinin sömürücü yanı burada devreye giriyor. (Ayrıca, sanki yetişkin ekonomisinin ortak pazarına gerçekten dalıp orada kaldığım taktirde kadınca olmaktan çıkacakmışım gibi, işe yönelik gerçek, yürekten bir katılımda tamamen "kadınca" olmayan bir şeyler olduğuna inanıyordum. Sonunda temelde irdelenmemiş olan bu küçük kuşku, bağımsızlık mücadelemde şaşırtıcı bir rol oynayacaktı.)

Lowell, ayda bir kere çek defterini çıkarıp kira, elektirik, su ve yakıt faturalarını ödüyordu. Ayrıca arabayla ilgileniyordu. (Bu anlamda arabayı da o *kullanıyordu*; araba kullanmaktan korkuyordum ve kullanmasını öğrenemiyor, öğrenmek de istemiyordum.) Lowell'in çabalarında ona ne kadar destek ol-

duğumu göstermek için, eve kişisel hiç bir şey (makyaj malzemesi, giysi, takı) almıyordum. Tavanarasında bulduğum eski şeylerden dekoratif süslemeler yaptığım için kendimle gurur duyuyordum. Parayla ilgili şeylere olan uzaklığım, temel bir yoldan yaşamdan uzak kalmamı mümkün kılıyordu. "Çalışmak *isterdim*," diyordum ısrarla Lowell'e. "Birisi bana bir iş verdikten sonra, yazmaktan *mutluluk* duyarım. Fikirlerimin sonuçsuz kalması *benim* suçum mu?"

"Böyle devam edersen ne olacak?" diye sordu bir yılın sonunda. "Ne olacak?"

Bu "ne olacak?" sorusu iliklerimi dondurdu. Bu, bana yönelik duygularının derin olmadığının bir kanıtı gibi geliyordu, yoksa niye beni böyle zorlasındı ki? Bağımlılığımın kaba bir şekilde açıklık kazanması için, o yıl üç-dört ay bir *hausfrau* (Alm. Evkadını, Ç.N.) rolü oynamam yetti. Mutluluk verici evcilliğim bir gecede uçup gitti ve yerini, kışın gölün üzerini kaplayan buz gibi, soğuk bir depresyon aldı. Her şeyden önce, çok az şeye hakkım olduğunu hissettim. Farkında bile olmadan, her şey için Lowell'den *izin almaya* başlamıştım. Bir arkadaşımı görmek için geç saatlere kadar Manhattan'da kalsam rahatsız olur mu? Cuma akşamı sinemaya gidebilir miyiz?

Kaçınılmaz olarak saygı gelişti: bana destek olan erkeğin beni yıldırdığını hissetmeye başladım. Derken en aptalca şeylerden ötürü onu eleştirip suçlayarak onda hata bulmaya başladım. Bu, kendimi ne kadar güçsüz hissettiğimin emin bir göstergesiydi. Lowell'in insanlarla daha rahat olmasına, ister iş, ister sosyal içerikli olsun, al-ver ilişkilerindeki ahenkli salınımına içerliyordum.

Lowell, her köşe başında onu bekliyor gibi gözüken başarıya doğru ileri atılırken, ben, depresyon ve kaygı hissediyor, geceleri uyumakta güçlük çekiyordum. Seks için, ya da daha kesin olmak gerekirse, seksin sağladığı temas için çırpınıyordum,

çünkü diğer her şeyle birlikte cinsel çekiciliğim konusunda da kuşku duymaya başlamıştım. Bu dönem olsa olsa, öz-imajımın tamamının felce uğradığı bir dönem olarak tanımlanabilir. Bir yazar olarak, dünyada kendi yolunu çizebilecek bir insan ve –kaçınılmaz olarak– bir aşık olarak kendime güvenimi kaybetmiştim.

Belki de en semptomatik olanı, kişinin olaylardaki mizahı görmesini mümkün kılan perspektifi kaybetmemdi. Kısır bir döngü işliyordu; kendime saygımı kaybetmiştim ve işleri yoluna koyamıyor gibiydim. Korkudan sinmiştim ve doğrulmanın tek yolunun, birinin beni *kaldırması* olduğunu düşünüyordum. Lowell'in, içinde bulunduğum çıkmazı görüp anlamasını istiyordum. Hayatımdaki bütün olayların, bir gün kendi başıma ayakta durma olasılığına karşı harekete geçtiğini görmesini istiyordum. Buna derinden inanıyor; sanki hayatım boyunca beni etkileyecek bir şekilde sakatlanmışım gibi bir duygu taşıyordum.

"Ne yapayım böyle yetiştirilmişim," diyordum. "Hiç kimse benden hayatımı kazanmamı *beklemedi*, şimdi bunu ben kendimden nasıl bekleyebilirim?"

"Doğru değil," diye karşılık veriyordu. "Yalnız olduğun onca yıl hayatını çok iyi kazanıyordun. Şimdi benimle yaşıyorsun ve felçli gibisin. Bunda bir terslik var."

En kötü tarafı da, entellektüel olarak ikimizin de aynı şeye inanmamızdı. *Her ikimiz de* kadınların kendilerinden sorumlu olması gerektiğine inanıyorduk. Bu kadar hızlı nasıl geriledim? Bana ne oldu?

Öğrenecek çok şeyim vardı. Yaşadığım güçlüklerin birçoğunun başlangıcı çocukluğuma dek gidiyordu. Yine de bu noktada bırakamazdım. Nasıl olduysa, onca acıya ve karışıklığa rağmen, şeylerin olduğu gibi kalmasında benim de

parmağım olduğunu, olaylara bakış açımda bazı çarpıtmalar bulunduğunu ve *bu çarpıtmaları aktif olarak korudığımı farkettim.*

Elbette Lowell'le olan ilişkim de çarpıtılmıştı (o tedarikçiydi, ben de korunan). Kendimle olan ilişkim de. Bir şekilde kendimi Lowell'den daha güçsüz, daha az becerikli görüyordum. *Bu,* büyük bir çarpıtmaydı ve başka çarpıtmalara yol açıyordu: Lowell bana bakmalıydı. Evet, bu, zayıfın ya da (kendini ısrarla böyle görenlerin) çarpık ahlak anlayışıdır. Güçlü olan, bizi sürüklemekle "yükümlüdür" ; bunu yapmadıkları taktirde, sayısız yoldan, onlara bunsuz yaşayamayacağımızı anlatıp dururuz.

Kendi yaşamımın sorumluluğunu almak zorunda olduğum düşüncesine *öfkelendiğimi,* beni "zorladığı" için Lowell'e kızdığımı farkedince kendimi utanmış ve derinden yalıtılmış hissettim. Nasıl olur da bağımsızlıktan korkarım? Feminizm söz konusu olduğu sürece, buz çağına dönmüştüm. *Benim gibi, bağımlı olmayı bağımsızlığa tercih eden başka kimler vardı?*

En çok korktuğum ve yalnızlık hissettiğim o dönemlerde yazma itkisini duydum. Bu kez istisna değildi. Belki yaşadıklarımı anlatırsam benim gibi başkalarının da olduğunu öğrenirdim. Dünyada yalnız, çaresiz, bağımlı bir uyumsuz, bir anormal olabileceğim düşüncesi ürkütücüydü.

Bu duyguları yazmaya başlayıncaya kadar, bunları birisiyle tartışacak gücü toplayamadım. Daha önce bu tür şeylerden söz edildiğini hiç duymamıştım. Yazdığım makaleyi anlattığım zaman beni anlamamış gibi gözüken anlayışlı bir editör beni hayal kırıklığına uğrattı. Derin bir nefes alıp tekrar denedim, çünkü doğrusu bu vatandaş anlamadıktan sonra başka hangi editör anlardı, bilmiyordum. Köye taşındıktan sonra yaşadıklarımı ve bunları neden yazmak istediğimi baştan anlatmaya başlayınca tekrar aynı duygulara gömüldüm. Bir şey öğrenmiştim, bir şey biliyordum ve bir başkasının *görmediği* bu şeyin gözardı edilmesine izin vermeyecektim. Adama, ya-

şadığım ve öğrendiğim şeyin *önemli* olduğunu anlattım. Göğüslediğim sorunları öğrenmek özellikle kadınlar için önemliydi. Deneyimim, gerçek ve felç edici bir gerçeği, kadın hareketinin henüz kavrayamadığı ruhsal bir olguyu ortaya çıkarmıştı: yayınlamasını istediğim makale, kadınların, yaşamdaki bağımlı konumlarını korumaktan *kazandığı* şeyleri (iyi şeyler, yani psikiyatristlerin "tali kazançlar" dedikleri şeyleri) anlatıyordu.

"Sanırım neden söz ettiğini anlamaya başladım," dedi editör.

Başka Kadınlar, Aynı Çatışmalar

Bir ay sonra *New York* dergisi makalemi, "Özgürleşmenin Ötesinde: Bağımlı bir Kadının İtirafları" başlığıyla kapak konusu yaptı. Aldığım mektup yağmuru bir vahiy gibiydi. Daha önce de okurlardan mektup alırdım, ama hiç birisi bunun gibi bir bam teline dokunmamıştı. Nefes nefese bir rahatlamayla kendi yaşadıklarını anlatmadan önce, "yalnız değilsin," diye yazıyorlardı.

Postacı her gün yeni bir parti mektup getiriyor, bense bunları alıp evin arkasındaki küçük balkonda okuyor, ağlıyordum. Mektuplar, ülkenin her tarafından, otuzlu, ellili yaşlardan, kariyer sahibi, ya da kariyer sahibi olabilecek, veya eskiden kariyer sahibi olmuş kadınlardan geliyordu. Hepsi de aynı kaygıları yaşıyordu; master programları, iyi işler, dolgun maaş yoluyla kendi bağımsızlıkları için mücadele ediyor, yine de alttan alta içerleme duyuyorlardı. İçerleme, öfke ve berbat, acı verici bir karışıklık, bir *"gerçekten böyle mi yaşanması gerekiyor?"* duygusu.

"Bir gazetede yıllarca çalıştıktan sonra, işimi bırakıp serbest çalışmaya karar verdim," diye yazıyor Santa Monica'lı bir kadın. "Güvenebileceğim kocamın maaşı vardı, haksız mıyım?"

En azından potansiyel olarak iyi bir hareket, ama her şeyden önce bu hareketi yapabilmek için içten içe yaslandığı erkeğe yönelik korkunç bir çatışma yaratan bir hareket. O günden sonra, "ona yaslanmam konusunda tam bir suçluluk duygusuyla, bu hakkı sorgulayabileceği konusundaki içsel bir öfke arasında mekik dokudum," diye yazıyor.

Tek başına ayakta durma arzusuyla, "duruma bağlı olarak" birisine yaslanma arzusu arasındaki çatışma (Pazar günleri kiliseye gitme konusunda çıkar yönelikli gizli bir güdülenimi olan bazı insanlarda olduğu gibi), kronik, tüketici bir ikilik yaratır. Kendini "iki evlilikten tahliye olmuş" birisi olarak tanımlayan, iki çocuk yetiştiren ve daha sonra hukuk öğrenimine geri dönen otuz dört yaşındaki bir kadın, "aynı anda hem bağımlıktan hem de bağımsızlıktan nefret edip korktuğu nevrotik bir çıkmaza" umutsuzca takılı kaldığını görür. Kısa bir süre devlet dairesinde çalıştıktan sonra, kendi işini kurmaya karar verir ve ondan daha tecrübesiz olan erkek bir ortakla iş kurar. Sorumluluğa yönelik tutumları arasındaki farkın dikkate değer olduğunu söylüyor. "Ta başından itibaren, yapılması gerekeni *yapacağından* emindi. Benim için böyle bir netlik söz konusu değildi. Ne zaman yeni bir durumla karşılaşsam, hâlâ, kaçıp beni koruyacak bir erkeğin kanatlarının altına gizlenmenin hesabını yapıyorum. Ne kadar kolay düşülen bir tuzak. Ve ben, bu şekilde kullanabileceğim birisi olduğu zaman ne kadar tembel ve bağımlı oluyorum!"

Kurtarılma arzusu. Bunu her zaman bu hanım kadar net algılamayabiliriz, hepimizin içinde vardır, en az beklediğimizde ortaya çıkar, rüyalarımıza sızar, hırsımızı köreltir. Kadının kurtarılma arzusunun, kadının ve çocukların vahşilerden korunması için erkeğin fiziksel gücüne ihtiyaç duyulduğu mağara günlerine dek götürülebilir. Ama bu arzu artık uygun veya yapıcı değildir. Kurtarılmaya *ihtiyacımız* yok.

Bugünün kadını, iki ateş arasında, eski ve yeni radikal sosyal görüşler arasında kalmıştır, ama işin doğrusu artık eski "rolümüze" dönemeyiz. Bu işlevsel olmadığı gibi gerçek bir seçenek de değil. Böyle olduğunu *düşünebiliriz, isteyebiliriz,* ama değil. Artık beyaz atlı prensler yok. Mağara adamı şimdi daha küçük ve daha zayıf. Aslında, çağdaş dünyada yaşamak için gerekenler açısından, erkek gerçekten de bizden daha güçlü, daha zeki veya daha cesur değil.

Ama daha *tecrübeli.*

Yüzleşme: Sahte Özerkliğin Yıkılışı

Tıpkı volkanik değişmenin ateşi gibi, bu uğultular da uzun süredir alttan alta sürüp gidiyordu. Toplumsal değişmeler bir gecede olmuyor. Kadınların "rolü," kadının özgürleşme hareketine ad konmadan önce değişme sürecine girmişti. Kadınların artık güvencede olmadığı, önümüzdeki yolun pek de net olmadığı gerçeği, yetişmekte olan bizleri bildiğimizden daha çok korkutmuş olabilir. Birşeyler oluyordu, ama ne biz, ne de ailelerimiz ne olduğunu bilmiyordu. Kırklı ve ellili yıllarda ailelerin çoğu, kızlarını yetiştirme konusunda başarısızdı, çünkü *ne için* yetiştirdiklerini bilmiyorlardı. Elbette bağımsızlık için yetiştirmiyorlardı.

Birçok kız gibi ben de lise yıllarına kadar aldatıcı bir tür havailik maskesi –psikiyatristlerin "karşı-fobik maske" olarak tanımakta zorluk çekmeyeceği bir şey– geliştirmiştim; bu, korkuyu ve güvenliksizliği saklamak için geliştirilen bir tür kabuktu. Bir şeyler, kim olduğuma ve hayatımda ne yapmak istediğime, genelde kızların ne işe yaradığına ilişkin bir karışıklık, özgüvenimi sabote ediyordu. Ama bütün bunlar örtü altındaydı. Öğretmenlerime karşı saygısız, erkeklere karşı alaycıydım. Üniversitede ustaca tartışmayı öğrendim. Yıllar sonra, İnsan Gelişimi Hareketi ortaya çıktıktan sonra, kendi karşılaşım grubumun* yıldızı olmuştum; "dürüstlüğümde" katı, yüzleştir-

* Bir tür hümanistik grup terapisi (Ç.N.).

meci, neredeyse kabadayıydım. Sokaklarda yetişen ve on yedi yıl hapis yatan ve grupta muhalif olan bir zenci, karşılaşım grubumuzun seanslarında *kendisinin* bile benden korktuğunu söyledi. Ah, ne güç; ne nefes kesici özerklik.

Bu "özerklik" çökmeye başlayınca, beni tanıyanlar şaşkına dönmüştü. "Ama sen hep çok güçlü, çok sıkı birisiydin," diyorlardı.

Evliliğim yıkıldıktan sonra fobik olunca (kaygı ve vertigo nöbetleri yüzünden sokağın öteki ucuna zor yürüyordum), eski görünürdeki gücümdeki bu ani değişme beni de şaşırtmıştı. Güçlü *değil miydim?*. "Bütünleşmiş" *değil miydim?* Yıllarca neredeyse tek başıma ailemi ayakta tutan *ben değil miydim?*

Geriye dönüp bakınca, iç benliğimle dış benliğim arasında potansiyel olarak yıkıcı olan bir tutarsızlığın belirtilerinin sürekli varolduğu şimdi bana açık geliyor. Dış benliğim "güçlüydü, bağımsızdı" (özellikle de kadınlardan *beklenen* şeyle kıyasla). İç benliğimse kuşkuya boğulmuştu; öz-gizleyiciydi. Üniversitede tuhaf, olabildiğince çabuk unutmaya çalıştığım bir olay olmuştu. Bir Pazar günü ayin sırasında birden kiliseden kaçma dürtüsüne kapıldım. Debdebe, tütsü, törenin uzak resmiyeti, eşi görülmemiş bir kaygı ve bunaltıyla terlememe neden olmuştu; bu, ilk "panik nöbetimdi." Sersemletici dalgalar içimi dövdükçe, düşmemek için önümdeki peykeye yaslanırken, bana ne olduğunu merak ediyordum.

Kiliseden ayrılacak cesareti bulmam sanki asırlar aldı. Şimdi düşünüyorum da bu ayrılma daha büyük bir ayrılışın, Katolizm törenlerinin, sığınmam için her zaman orda olmayacağının içime doğmasının bir sembolüydü. Sığınabileceğim *başka bir şey* olacak mıydı?

Bu konuyu yıllarca düşünmemeye karar vermiştim. Hayatımın ilk erkeği, yani kocam, bana bakabilecek durumda değildi, en azından duygusal açıdan. Kendi ruhsal sorunları, bana

özlediğim ve bir başkasından geleceğine inandığım içsel güvenceyi sağlamak şöyle dursun, istikrarlı bir ilişkiye katkıda bulunma yetisine bile engel oluyordu.

Hayatımdaki ikinci erkek, yani Lowell ise, benim sorumluluğumu *üstlenmeyecekti* (daha doğrusu geleneksel üstlenmiş gibi yapma rolünü oynamayacaktı). Kendi sorumluluğunu üstlenen bir kadın istediği konusunda kafası çok netti, benimse onu istediğim konusunda kafam netti. Ona bir erkeğin yapması gereken şeylere ilişkin eski, önyargılı görüşlerimi benimsetemeyeceğim gerçeği, bazı yıkıcı tutumlarımı değiştirmeme yol açan ruhsal bir çıkmaza yol açmıştı.

Yakın gelecekte beni bekleyen şey, kendime olan inancımın ilk kaba temellerini bir araya getirmekti. Bununla yetişmemek tuhaf geliyor, ama böyle yetişmedim. Ayrıcalıklı bir toplumda üniversite profesörü olan bir babası ve mükemmel, hoş bir annesi olan ayrıcalıklı bir kızın, böylesine keskin ve derin bir özaşağılama mizacı geliştirmesi garip, ama böyleydi. Zekamdan kuşkuluydum. Cinsel çekiciliğimden kuşkuluydum. İşte gördüğünüz gibi o lanet olası çifte açmaza girmiştim: kendi hayatımı kendi başıma yönlendirmek *(yeni rol)* için kendi yeteneğime güvenim yoktu, ama ayrıca bir erkeği baştan çıkarıp kendine patron ve koruyucu yapmak olan kadının *eski* rolünde başarılı olma yeteneğim konusunda da yukarıdakine eşdeğerde kuşkuluydum. Çağdaş birçok kadının üstüne çullanan cinsel kimlik karışıklığıyla eli kolu bağlı, farkına varmadan, yerimin ne olduğunu hiçbir zaman bilemedim. "Doğru" şeyleri yapmakla, üniversiteye gitmekle, bir derginin kadrosunda çalışmakla, işten ayrılıp çocuk yapıp onları büyütmekle ve yavaş yavaş, çocukların uyku zamanlarında, uygun olmayan saatlerde tekrar çalışmaya başlamakla geçen onca yıl, temelde çatışmayla geçti. Dünyadaki "rolümü" görünürde rahat kabullenişimi onaylayan akrabaların kafa sallamasına ve kek

getirmesine rağmen, sadece kadınların bildiği garip bir tür davranış yöntemiyle geçen onca yılda, kendimden saklandım.

Dibe Batış

New York makalesine yönelik tepkilerin de gösterdiği üzere, benim gibiler vardı: kendilerini bağımlı, engellenmiş, kızgın hisseden kadınlar. Bağımsızlığı özleyen, ama sonuçlarından korkan kadınlar. Aslında korku, özgürleşme çabasında onları felç ediyordu. *Sorun şuydu: neden kimse bundan söz etmiyor? Daha kaç kadın bu sessiz karışıklığı yaşıyor? İçsel bir özgürlük korkusu kadınlarda salgın bir hastalık mı?*

Hem teorileri hem de gerçekleri istiyordum. Kadınların kendi yaşamlarından söz ettiğini duymak istiyordum, çünkü şimdi özgür olmakta özgür olduğumuz varsayılıyor. Sözü edilmeyen, ya da üzerine yazılmayan, makalelerde, araştırmalarda eksik kalan bir şeyler olduğunu hissettim.

Bağımsızlıktan kaçmaya yönelik ruhsal ihtiyaç ("kurtarılma arzusu"), bana önemli bir konu gibi, belki de bugünün kadınının karşı karşıya olduğu en önemli konu gibi geldi. Erkeğe bağımlı olacak ve erkeksiz kendimizi çıplak ve korkmuş hissedecek şekilde yetiştirildik. Bize, kadınların tek başına ayakta duramayacağı, çok hassas, çok kırılgan, korunması gereken cins olduğu öğretildi. Şimdi ise bu aydınlanma günlerinde entellektüellerimiz kendi ayaklarımızın üstünde durmamızı söylediği zaman, çözülmemiş coşkusal sorunlar bizi aşağı çekmektedir. Aynı anda hem bağsız, özgür olmayı, hem de yaşamımızı bir başkasının üstlenmesini özlüyoruz.

Kadının bağımlılık eğilimleri çoğunlukla derinlere gömülüdür. Bağımlılık korkutucudur. Bu bizi kaygılandırır, çünkü kökleri, gerçekten çaresiz olduğumuz çocukluğumuzda yatar. Bu ihtiyaçları kendimizden saklamak için elimizden ge-

leni yaparız. Özellikle şimdi, bağımsızlığa yönelik sosyal destekli bu yeni hareketle birlikte, bu parçamızı hapsetmeyi, susturmayı kışkırtıcı buluyoruz.

Derinlere gömülen ve inkar edilen *bu* parçamız, dert kaynağıdır. Bu parça, fantazilere ve rüyalara sızar. Bazen fobi biçiminde ortaya çıkar. Kadınların (sadece *bazılarının* değil, özünde *hepsinin)* düşünme, hareket etme ve konuşma tarzını etkilemektedir. Gizli bağımlılık ihtiyaçları, elbise almak için kocasından izin istemesi gereken korumalı evkadını için de, kocası kent dışında olduğu için uyuyamayan dolgun maaşlı kariyer kadını için de sorun yaratmaktadır. Bağımlılığı araştıran New York'lu bir psikiyatrist olan Alexandra Symonds, bunun, tanıdığı kadınların çoğunu etkileyen bir sorun olduğunu söylüyor. Dışarıdan son derece başarılı gözüken kadınların bile, "kendilerini başkalarının egemenliğine bırakmaya, onlara bağımlı olmaya ve istemeden, enerjilerinin çoğunu, zor, ya da meydan okuyucu veya düşmanca algılanan bir dünyaya karşı sevgi, yardım, koruma arayışına adamaya" eğilim gösterdiklerine inanıyor.

Sindrella Kompleksi

"Özgürleşmede" tek gerçek hedefimiz vardır, o da kendimizi içerden özgürleştirmektir. *Bu kitabın savı, kişisel, ruhsal bağımlılığın (başkalarının bakımı ve gözetimi altında olmaya yönelik derin arzunun), bugünün kadınını engelleyen temel güç olduğudur. Kadını, aklını ve yaratıcılığını tam olarak kullanmaktan alıkoyan ve büyük ölçüde bastırılmış tutumlardan ve korkulardan oluşan bu olguya, Sindrella Koinpleksi diyorum. Sindrella gibi, bugünün kadını da hâlâ dışarıdan birşeylerin kendi yaşamlarını dönüştürmesini istiyor.*

Kendi kişisel deneyimimi bir sıçrama tahtası olarak kullanarak, bu kitabı kadınların kendi öykülerine indirgeyen psikolojik ve psikanalitik teorileri işledim. (Bazı yerlerde isimler ve bazı ayrıntılar değiştirilmiştir.) Bunu izleyen sayfalarda, bekar kadınları, evli, ya da birlikte yaşayan kadınları bulacaksınız. Bazıları kariyer sahibi, bazıları evlerinden çıkmaya hiç kalkışmamış, bazıları bunu *denemiş*, ama sonunda geri dönmüş. Kitapta kentsoylu eğitimli kadınlar kadar taşralı odun toplayan kadınlar da var; dullar, boşanmışlar ve boşanmak isteyip de bu gücü bulamayan kadınlar da. Erkeklerini seven, ama kendi ruhlarının ölmesinden korkan kadınlar var. Konuştuğum kadınların birçoğu eğitimli, bazıları değildi; ama özünde hepsi de kendi doğal yeteneklerinin çok altında işler yapıyor, kendi yarattıkları bir tür cinsel kimlik cehenneminde yaşıyordu. Bekliyordu.

Bu kitabın araştırma aşamasında görüştüğüm kadınlardan birkaçı, "sorundan" habersizdi. İstedikleri tek şeyin özgürlük olduğunu düşünüyorlardı. Ama coşkusal açıdan; derin ruhsal çatışmaların belirtilerini yaşıyorlardı.

Diğerleri, kendilerini kaygıya ve sık sık depresyona gömen şeyi anlık olarak yakalayarak, ara ara mücadele veriyordu.

Yine başkaları ise, ilham almışçasına, derinlerdeki korunma ve gözetilme arzusunu tam anlamıyla kavrayarak ve böylece kim olduklarına ve gerçekte neyi başarabileceklerine ilişkin gerçekçi bir duyguyla, yeni bir güç kazanarak, bir daha geri dönmemek üzere yola koyuluyordu. Bu kadınlar, bir terapistin *cesarete duyarlı* dediği şey oluyordu. Bastırmadan ve inkardan oluşan bir yaşamı sürdürmek yerine, kendi içsel benliklerinin gerçeğiyle yüzleşiyor, sonunda da kendilerini eve kapatan korkulara karşı büyük bir zafer kazanıyordu. Bunlar, gerçekten özgürlüğe çiçeklenen kadınlardır. Onlardan öğrenecek çok şeyimiz var.

Birinci Bölümün Notları:

1. Bağımlı olan insanlar saldırganlıklarını çoğu kez eleştiri yoluyla dile getirir. Suçluların kurbanları üzerinde araştırmalar yapan New Yorklu psikanalist Dr. Martin Symonds, kendilerini güçsüz hisseden insanlarda saldırganlığın nasıl dışavurul-duğunu araştırmış. "Kadınlarda Saldırganlığın Psikodinamik-leri" başlıklı bir yazısında, eleştirinin, aktif gücün yerine konan bir şeye dönüştüğünü yazıyor." Bu, öz-saygısı düşük kaygılı insanlar için son derece etkili bir yöntemdir. Kendi eleştirel standardlarını dile getirerek, kendilerinin "bunu" yapmaları halinde, "daha iyi" yapmış olacakları yanılsamasını yaratırlar. Buna klasik bir örnek, sanki şoför koltuğunda oturuyormuş gibi, ne yapılması gerektiğini söyleyip duran arka koltuk şoförüdür. Aslında arka koltuk şoförlerinin çoğu hiç de şoför değildir." *(American Journal of Psychoanalysis, 1976.)*
2. Dile getirdiği bu delice öfke bana, New Yorklu psikiyatrist Ruth Moulton'a kendilerini "öfkeli ama bağımlı" olarak tanımlayan kadınları anımsatıyor. "Çifte Hayatlı Kadınlar" başlıklı bir yazısında, bu kadınların, "erkeklerden aşırı ölçüde güvence istediklerini ve bunu bulamadıkları zaman, Sullivan'ın bir terimini kullanacak olursak, bir tür `kindar dönüşümle' kocalarına düşman kesilirler. Kendilerini hayal kırıklığına uğratan erkek anında "kötü baba" olarak algılanır. Evliliğin başlarında kadın ve kocanın ebevyenlerine ve geleneklere karşı mücadele etmesine karşın, daha sonra koca, ebevyenlerin yerini alan düşman olarak görülmeye başlanır." (Bu makalenin konusu, IV. Bölüm notlarında ayrıntılarıyla tartışılmıştır.)
3. "Bağımlılık nedir?" diye soruyor Michigan Üniversite-sinden psikolog Judith Bardwick. "Başlangıçta bu çocuğun insanlarla normal ilişki kurma yoludur. Daha sonra, çocukta ve yetişkinde, bu, bir stresle başa çıkma yolu, engellenmeye bir tepki, ya da gelecekteki engellemeye (hayal kırıklığına) karşı bir korunma biçimini alır. Bu,

coşkusal olabilir, yani bir başkasından, özellikle de bir erişkinden sevecen ve koruyucu bir davranış koparma yolu olabilir. Bağımlı davranış ayrıca bir tür *başa çıkma* davranışı da olabilir: kişi, kendi başına çözemediği bir sorunu çözmek için yardım alır. Bu ayrıca *saldırgan* da olabilir: kendisi için ilgi veya sevecenlik koparırarak, başkalarını bundan yoksun bırakır. Her durumda, bağımlılık, bağımsızlık yokluğu anlamına gelir. Bağımlılık, destek almak için bir başkasına yaslanmaktır." (Bardwick'in *The Psychology of Women: Study of Biocultural Conflicts* adlı eserinden alıntı, 1971.)

4. Martin Symonds ile evli olan (*bkz.* 1. dipnot) ve başarılı kariyer kadınlarındaki nevrotik bağımlılık konusunda birçok makale yazan psikanalist Alexandra Symonds'tan alıntı. Bu yorum, *Journal of Contemporary Psychoanalysis*'in Bahar 1972 sayısında psikiyatrist Ruth Moulton imzasıyla yayınlanan "Psychoanalytic Reflections on Women's Liberation" başlıklı makalesinde yapılmıştır.

Ikinci Bölüm

KADINLARIN MÜCADELEDEN KAÇIŞI

Bazen, dışarıdan gelen bir meydan okumayı, bir krizi veya bir trajediyi göğüslemek, içerden gelen meydan okumayı (riske atılma, gelişme zorunluluğunu) göğüslemekten daha kolaydır.

Kendimi her zaman bir kavgacı, savaşa çağrıldığı zaman gözünü kırpmadan ileri atılan birisi olarak görmüşümdür. Cesaret ve korkusuzluk gerektiren dönemler olmuş, bunların üstesinden gelebilmişimdir. Evliliğim çözüldükten hemen sonra, çocukları geçindirme işi bana düştü. Kocam, duygusal açıdan rahatsızdı, manik nöbetleri yüzünden hastaneye kaldırılmıştı. Dokuz yıl boyunca, ülserden ölünceye kadar yılda bir kere hastaneye kaldırılıyordu. Nöbetler arasında, lityum terapisiyle, nispeten dengeli oluyordu. Ama hastalığı onu öylesine zayıflatmıştı ki çok zeki olmasına rağmen, ancak düşük maaşlı işlerde çalışabiliyordu: barmen, bulaşıkçı, sonunda da hayatının son beş yılında kuriye olarak çalışmıştı. Sonuçları bazen zor olan iki karar vermiştim. Hastalığı ağırlaştığı zaman onu terketmeyecektim ve fiilen manik ve halusinasyonlu olduğu dönemlerin dışında çocukların onu ziyaret etmesine engel olmayacaktım.

Manik-depresiv hastalık kaygandır, ele avuca gelmez. Manik nöbetler periyodik gibi gözükür, ama başlangıcını önceden tahmin etmek mümkün değildir. Ed, sık sık, manik nöbetin doruğunda, büyük bir ulusal seçimi kazanmak üzere olduğu inancıyla eve koşuyordu. Daha sonra, haftalarca uyumamış, direncini sonuna kadar tüketmiş olması yüzünden,

sokaklarda sürünüyor, depresyon ve paranoyayla çöküşün eşiğine geliyordu. Yalnızlık ve umutsuzluk kokan hastane kliniklerinde ziyaretine giderdim. Eğer bir şey öğrendiysem, o da, bu dünyada üzerinde hiçbir kontrol sahibi olmadığımız şeylerin bulunduğudur.

Aynı zamanda, içimde gizli bir tarafım da kendim için üzülüyordu. Kısa bir yıl içinde, korunup desteklenen "bir eş" olmaktan, yalnız, korumasız ve hayatımızı kazanma yeteneğinden kuşkulu, üç çocuk annesi "bekar bir kadın" olmaya bu kadar çabuk geçişim, tam anlamıyla dehşet vericiydi. Tek yapabildiğim yazmaktı, bunu da güç bela başarmış, 1971 yılında ancak yazabildiğime inanmıştım. İlk önce, her ay kira ödeme gerçeği beni harekete geçirmişti. Yaptığım şeye büyük bir destek vardı. Bir yıl içinde, tanıdığım kadınların yarısı kocalarını terketmişti ve tıpkı benim gibi, çocuklu, benim yaşadıklarıma benzer sorunlarıyla, kiralık büyük bloklarda yalnız yaşıyordu. Çok yakınlaşmıştık. Birbirimizi her gün görüyor, her akşam telefon sohbetleri yapıyorduk. Kuşkusuz bir destek ağı olmuştuk ve bu olmaksızın kaçımız ayakta kalabilirdi, Tanrı bilir.

Ama ayrıca gizleniyorduk da. Yeni bir şey kurmaktan ziyade, hayatımızı tıpkı baba figürü ayrılmadan önceki gibi sürdürmeye çalışıyor gibiydik. Gerçekten herhangi bir *karar vermeden* bu kadar uzun süre varolabilmem dikkate değer. Yalnız kalmak, kendimi yalnız birisi olarak algılamak istemiyordum, bu nedenle sorumluluklarımı her zamanki gibi paylaşmayı sürdürüyordum. Hiç birimiz gerçekten kendi başına karar vermek istemiyordu. Hep birbirimize danışıyorduk, özellikle de çocuklarla ilgili konularda. Birbirimize borç veriyor, sabahın erken saatlerinde New York sokaklarında buluşuyorduk. Bazen sokağın ortasında durup birbirimize yaslanarak ağlıyorduk. İçimizde hissettiğimiz zayıflığı dışavurmaktan utanmıyorduk,

ama ayrıca yeni yaşamımızı da keyifli buluyorduk. Geç saatlere kadar şarap içiyor, esrar çekiyor ve ergen kızlar gibi flört ediyorduk. Ne tür erkeklerin benimle ilgilendiğine veya bana göre olup olmadığına aldırış etmiyordum. Erkeklerle bir ergen gibi tanışıyor, çıkıyordum: birisini eğlenceli bulduğum için, ötekini ciddi ve zorba, bir başkasını seksi, ama çok zorlayıcı bulduğum için. Erkeklerle çıkmak beni ürkütüyordu. Kendimi, otuz üç yaşında bir kadının bedenine hapsolmuş on dört yaşında bir kız gibi hissediyordum. Saçlarımı yapmaya, kaşlarımı boyamaya ve nefesim konusunda kaygılanmaya başlamıştım.

Büyüyorduk: olan buydu. Şehvet düşkünü, zeki, sadece Manhattan'da yaşamakla kazanabileceğiniz ustaca bir kurnazlıkla cilalanmış olan bizler, gerçekte birbirine tutunan ergen kızlardık. Evde bizi bekleyen bir erkek, bir koca olmaması, bize kendi yüzümüzü gösterdi: korkmuş, güvensiz, hem zihinsel hem de ruhsal olarak şaşırtıcı ölçüde azgelişmiş. Kafesten kurtulduğumuza memnunduk, ama içten içe, kendi yaşamımızı idare etme konusunda yeni özgürlüğümüzden kaçıyorduk. Önümüzde sadece, ormana giden karanlık, dikenli yollar vardı.

Gerçek anlamda yetişkin dünyasına girme konusundaki gönülsüzlüğüm, para konusundaki garip tutumumda kendini belli ediyordu. Daha çoğuna ihtiyacım vardı, ama bu konuda kendimi çaresiz hissediyordum. Bir yazar olarak, aylık yaşıyor, sihirli bir "dönüm noktasının" olmasını, talihin bana yardım etmesini umuyordum. Kendime ait bu ilk yıllarda mali durumumun gerçeklerini kesinlikle değerlendirmemiş, okula gitmeyi hiç düşünmemiş, beni düzlüğe çıkaracak planlar yapmamıştım. Kafamı iyice kuma gömmüş, gözlerimi sıkıca kapamış, "işlerin yoluna girmesini" umuyordum. Ödenmesi gereken aylık faturalar gibi bazı katı gerçekler üstüme çullanıyordu, ama ben buna korkulu bir pasiflikle tepki veriyordum. Hayatımın sorumluluğunu üstlenme yönünde

ilerleme kaydetmiyordum; tek yaptığım şey idam sehpasından kaçınmaktı.

Aynı zamanda, tekrar evlenmek istemediğime epeyce inanmıştım. Evliyken, ezici bağımlılık ihtiyaçlarıyla başa çıkabilecek gücüm yoktu; ama yalnızken buna zorlanıyordum. Bir açıdan içgüdü doğru yoldaydı. Altta yatan bağımlılığın, bekar bir kadın olarak giriştiğim çılgınca mücadelenin altında pusuda bekliyor olmasına karşın, en azından bir eşken yaptığım gibi geçen her gün kendi çaresizliğimi pekiştirerek *buna uygun* davranmıyordum.

Öte yandan gizli, bilinçsiz bir parçam ise tekrar kurtarılmak istiyordu. Bir ergen gibi, yeni bulduğum özgürlüğün tadını çıkarıyordum, ama rahatsız edici bir şey olduğu an, eski günlerin korumasını özlüyordum. İçten içe, gelişimi askıya almıştım. Korkuyla, öğrenmeme, zihnimi geliştirmeme, gerçekte ne yapabileceğimi keşfetmeme engel olan katı sınırların içinde yaşıyordum.

Ruhsal açıdan olaylar, benim basit aşağılık ve ürkeklik duygumdan daha karmaşıktı. Kendi yeteneğime ilişkin büyüklük hayalleriyle, en aşağılatıcı türünden beceriksizlik duyguları arasında mekik dokuyordum. Bu çıkmazı iliklerimde hissetmeme karşın, bundan nasıl çıkabileceğimi hayal bile edemiyordum. Janis Joplin'in de haykırdığı gibi, "kadınlar kaybeden taraftı." Kadınların baskı altında olduğu görüşü beni büyülüyordu. Ne yazık ki feminist hareketin bazı yanları, kendi kişisel felçli durumumla kaynaşmış, bunu pekiştirmişti. Feminizmi, olduğum yerde saymam için bir kılıf (ussallaştırma) olarak kullanıyordum. Kendi gelişimim üzerinde yoğunlaşmak yerine, onların [erkeklerin] üzerinde odaklaşıyordum. Beni "onlar" engelliyordu. Bu, kadınlar yapamaz, çünkü erkekler yapmalarına *izin vermez* dönemiydi.

Tuhaf bir şey oldu. Daha iyi yazmaya başladım, kariyerimde hızla yükseliyordum. Bu da beni korkutuyordu ve

kendimi aşıp zorlayamıyordum. Yazarlıktaki dönüm noktasından memnun olmak yerine, çok zeki olmadığımı, sadece kurnaz ve kullanıcı olduğumu düşünmeye başladım. Bir gazeteci olarak kendimi "idare eden" birisi olarak görüyordum. Bir parça ordan, bir parça burdan; ama bir gün benim de bildiğim gibi, nemenem bir sahtekar olduğum ortaya çıkacaktı.

Bu noktada kendim konusunda bu kadar negatif bir görüşü korumaktan bir *kazancım* olduğunun aklıma gelmesi gerekirdi. Gerçekten başarılı olmak istemiyordum; dünyanın, "kendime bakabileceğimi" bilmesini pek istemiyordum. "Kendime bakabilirim." Bunu dile getirmek ve bunu kastetmek, bilerek ve isteyerek frengiye yakalanmak gibi bir şeydi. Avantajı kullanmak varken. "Kendime bakabilirim"! Ne anıtsal ve gereksiz bir gurur! Kader ve Tanrılar için ne büyük bir kışkırtma! *Bunu* bir kere kabul ettikten sonra, havlu atmış, çaresizliğin size kazandırdığı bütün haklardan vazgeçmişsiniz demektir.

Dolayısıyla oynadığım örtülü oyun, "kendime bakabilirim... *herhalde yani*"ydi. Ama ne yazık ki suya sabuna dokunmadan ilerleyemezsiniz. Yaşamım genleşmek yerine daralıyordu. Kaçınmanın en ustaca yöntemlerini öğrenmiştim. Boş zamanlarımın özünde tamamını (ve özünde boş olmayan zamanımın çoğunu) insanlarla harcıyordum. Evliliğimin arkadaşsız geçen onca yılından sonra buna ihtiyacım olduğunu söylüyordum kendi kendime. Belki de ihtiyacım vardı, ama ayrıca kişisel bilincimin gelişmesinden (kendimi dinlemekten) kaçınmak için insanları kullanıyordum. Sosyal bir kelebektim, West End Bulvarı'nın kraliçesi olmuştum. Geç saatlere kadar çalışıyor, sabahları da geç kalkıyordum. Yazmak bile bir tür emniyet supabı olup çıkmıştı. Yazmakla, volkanın merkezine küçük bir delik açıyor, bir parça lav salıyor, sonra da aşağıda yıkıcı yangının nedenini bir kere daha gözardı ederek, uykuya dalıyordum.

Kadınlar bunu bilmez, çünkü sadece birbirimizi desteklemek çok radikal bir çaba gibi gözüküür, ama kendi içinde buna takılı kalmak soylu bir uğraş değildir. Bu yerinde saymaktır, su üstünde kalmaya çalışmaktır. Sonuçta takılı kalmak meydan okumadan kaçmaktır. Kadınların daha fazlasını yapması gerekir. Neden korktuğumuzu bilip bunu aşmamız gerekir.

Kız Çocuğu İçimizde Yaşıyor

Kendi başıma bir şey yapmak benim için çok zor.

Yerimin hep bir başkasının arkası olduğuna inandım. Kusursuz bir abim vardı. Çoğu açıdan, onun gölgesinde büyümekten oldukça memnundum. Orada emniyetteydim.

Özellikle San Fransisco'da, soğuk ve iç karartıcı olduğunu bilmeme rağmen, evlenmemiş ve çocuksuz olmak, bende sık sık bir gayrimeşrulük duygusu yaratırdı. Ama böyle yetişmemiştim ve böyle olmak istemiyordum. Bağımsız olmak istediğimi gerçekten hiç hissetmedim.

Yukarıdaki bağımlılık itirafları, bekar, otuz iki yaşında, psikolojide doktora derecesi almış başarılı bir psikoterapist hanımla yapılan görüşmenin bant kaydından alınmıştır. California'da çalışan bu hanım bir feminist; ama söylediklerinin de gösterdiği gibi, dünyadaki kendi rolü konusunda kafası karışmış; birisinin arkasında emniyette olma ihtiyacıyla, başarılı, ön saflarda olma, kendi ayakları üzerinde durma hırsı arasında keskin bir çelişki var.

"Hayat zorlaşdığı an, pes edip erkeğin korumasına girme şansı kadınlar için hâlâ geçerli; bu, bağımsız varolma iradesiyle atbaşı gidiyor," diye yazıyor Judith Coburn *Mademoiselle*'de. "Faturalar biriktiği, arabam bozulduğu, işler arapsaçına döndüğü zaman, çevreme sinyaller yayıyorum: görüyorsunuz ya kendi başıma yapamıyorum, beni kurtaracak birisine ihtiyacım var."[1]

Yetenekli bir şarkı sözü yazarı olan ve kendini "militan bir feminist" olarak gören bir başka hanım, gidip müzik endüstrisinde kendi işini kuracak enerjiyi niye bulamadığını anlamaya çalışıyor. "Belki de istediğim tek şey, bir erkeğin bana bakması," diyor.

Bugün kadınlara kulak verdiğiniz an, "yeni kadının" gerçekte hiç de yeni olmadığını, bir mutan* olduğunu keşfedersiniz. Kadın, eski ile yeni olmak üzere iki farklı değer grubu arasında mekik dokuyarak, bir tür Asla-Asla Ülkesi'nde yaşar. Coşkusal olarak hiç birisiyle barışık değildir, ikisini birleştirmenin bir yolunu da bulamamıştır. "Bütün kapılar açık," diyor *Vogue'de* yazan Anne Fleming Taylor, ama sorun hangi kapıdan geçeceğine karar vermektir. "İyi bir anne olursak çalışabilir miyiz? İyi çalışırsak sevebilir miyiz? Rekabet edecek miyiz, etmeyecek miyiz? Kendimizi suçlu, yararsız, ve garip bir şekilde yaralı hissetmeksizin evde kalabilir miyiz?"[2]

İçten içe kafası karışık ve kaygılı olan kadınlar, yeteneklerinin ön saflarında dolu dolu yaşamaktan kaçınmaktadır. Geçen yaz tanıştığım bir turizmci, Henüz iki ayağımızın üstünde durup, `*Evet!* bunu *yapabilirim*. Ben becerikliyim,' diyecek durumda değiliz. Kadınlar hâlâ korkuyor," demişti.

Kadınlar *neden* bu kadar korkuyor? Bu sorunun yanıtı Sindrella Kompleksinin temelinde yatmaktadır. Bu tecrübeyle ilgili bir şeydir. Dışarı çıkıp birşeyler *yapmadığınız* sürece sonsuza kadar dünyanın işlerinde korkacaksınız demektir. Ama birçok kadın, meslekte belli oranda başarılı olmasına karşın, içten içe güvensiz kalmaktadır. Aslında sonraki bölümlerde de göreceğimiz gibi, dışarıda sanki birer güven kulesiymiş gibi hareket etmelerine karşın, günümüzde birçok kadının içinde, gizli bir öz-kuşku kaynağını bulunması dikkate değer. Mevcut

* Mutasyona uğramış organizma (Ç.N.).

psikolojik araştırmalarda, iç kuşkunun, *bugünün kadınının tipik özelliği* olduğunu göstermiştir. "Her defasında kadını erkekten ayıran değişkenlerin, pasiflik, bağımlılık ve her şeyden önemlisi de öz-saygı yokluğu özellikleri olduğunu bulduk," diyor Michigan Üniversitesi'nde yapılan araştırmalara değinen psikolog Judith Bardwick.[3]

Buna inanmak için çok az kadın araştırmaya ihtiyaç duyar. Güvensizlik çocukluktan itibaren sanki kendi başına bir varlıkmış gibi hissedilir bir şiddetle peşimizi bırakmaz. New York'lu bir ressam olan Miriam Schapiro, hayatının tamamını, içinde korumasız bir çocuk, "kırılgan, zırhsız, ürkek ve kendinden kuşkulanan bir yaratık" yaşıyormuş duygusuyla geçirdiğini söylüyor. Sadece resim yaptığı zaman içindeki çocuğun "hareketlerinde daha bir atılgan, canlı...ve özgür olabildiğini" ekliyor.4

Yetişkinler gibi esnek, –güçlü ve özgür– yaşamak için ne kadar canla başla çaba gösterirsek gösterelim, içimizdeki o kız çocuğu ayak direyerek korkulu uyarılarını kulağımıza fısıldar. Bu güvensizlik çok çeşitli etkilere sahiptir ve rahatsız edici bir toplumsal olguya yol açar: Kadınlar genel olarak kendi doğal yeteneklerinin çok altında çalışma eğilimi göstermektedir. *Hem kültürel hem de ruhsal nedenlerden ayağa kalkıp dünyayı göğüslemeye ilişkin kendi kişisel korkularımızla birlikte, bizden gerçekte pek fazla bir şey beklemeyen bir sistemden ötürü kadınlar kendilerini geride tutmaktadır.*

Kadının Ünlü "Başarı Uçurumu"

Her şeyden önce, son yirmi yıllık ekonomik gelişmemizi ele alın. Altmışların ve Yetmişlerin bilinçlenme sürecine karşın, kadınlar bugün eskinin tel çember etekli günlerinden daha kötü durumda. Yirmi yıl öncekinden daha az para kazanıyoruz (er-

keklere kıyasla). 1956'da kadınların geliri, erkekler tarafından kazanılan paranın yüzde 63'ünü oluşturuyordu. Şimdi ise erkeklerin kazancının yüzde 60'ından daha az kazanıyoruz. Kadını bilinçlendirme programlarına ve siyasi kararlara rağmen, çoğumuz hâlâ düşük ücretli işlere giriyor ve ip üzerindeki yengeç gibi yukarı –ya da yan yan– tırmanıyoruz. Çalışan kadınların üçte ikisinin yıllık geliri 10,000 doların altında.[5] Geleceğimizi güvence altına almak şöyle dursun, bebek bakıcısının ücretini karşılamanın ötesinde çok az şey kazanıyoruz. Sermaye girdileri, kâr paylaşımı, gösterişli emeklilik planları, girişimcilerin, yani *erkeklerin* lüksüdür. Çalışan kadınların yarısı emeklilik hakkına sahip değil. Öylesine büyük ve öylesine sabit kişilikli düşük maaşlı bir işçiler güruhunu –görünüşte istekle– oluşturuyoruz ki, sosyal bilimciler bize yeni bir ad takmaktan kendilerini alamadı: "Yüzde Seksen." Burada "seksen," çok düşük maaşla kalifiyesiz veya yarı kalifiyeli işlerde çalışan ve en azından ekonomik olarak yengeç sepetinin dibinde ezilen kadınların yüzdesini göstermektedir.

Son günlere kadar istatistikle uğraşanlar, sanki ülkeyi ele geçirmek üzere olan Amazonlar ordusuymuşuz gibi, "işgücündeki kadınlar" ifadesini tekrarlayıp duruyordu. Kadının filizlenen gücü ve hareketliliği görüşü, en az çeyrek yüzyıldır gündemdeydi. Ama sosyologların sonunda farketmeye başladığı gibi, "Her profesyonel kadına karşılık, 'işgücüne katılımı' her iş günü sekiz saat operatör olarak çalışan bir kadın ve yatak yapan, temizlikçi olarak çalışan bir başka kadın ve ayrıca Amerika bürokrasisinin kişilikdışı büyük bürolarında akşama kadar daktilo yazıp dosya dolduran bir başka kadın vardır." (Bu ifade, altı büyük ulusal anketten elde edilen bilgilerle, evin dışında çalışan kadının işten aldığı doyumun, evde çalışandan daha fazla olmadığı sonucuna varan Massachusetts Üniversitesi'nden James Wright'e aittir.[6] İstatistiklerde, yüzde 80'i evin rahatını

bırakıp düşük ücretle ve emeklilik hakkı olmaksızın büro, raf temizliği gibi kalifiyesiz işlerde çalışan kadının neden işinden doyum almadığının ortaya çıkmasını anlamak kolaydır.)

Sorun yüzeyde sanki erkekle kadın için farketmiyormuş gibi gözükür: iki cinsten de çok az insan ekonominin tepesine kadar yükselebilmektedir. Ama durum kadınlar için *farklıdır.* Araştırmalarda tutarlı olarak, erkeklerde IQ (zeka katsayısı) ile başarı arasında oldukça yakın bir ilişki bulunmasına karşın, bunun temelde kadınların başarılarıyla hiçbir ilişkisi olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu şoke edici tutarsızlık ilk önce Standfor Yetenekli Çocuk Araştırması ile ortaya çıkarılmıştı. California okullarında IQ'su 135'in üstünde olan 600'den fazla çocuk (ki bu genel nüfusun üstten yüzde birine karşılık gelir) belirlenmiş, bu çocuklar erişkinlik dönemlerine kadar izlenmiş. Çocukluk IQ'ları erkeklerle aynı grupta olan yetişkin kadınlar çoğunlukla ayırdedilememiştir. Aslında *IQ'su 170'in üstünde bulunan ve dahi grubuna giren kadınların üçte ikisinin, ev kadını veya büro işçisi olarak çalıştığı gözlenmiş.*[7]

Kadınlarda yetenek kaybı, ülkenin tamamını etkileyen bir kayıptır. Psikiyatristler sorunu yakından incelemeye başlamıştır. Son yıllarda yardım için gelen başarı-çatışmalı kadınların sayısından etkilenen Dr. Alexandria Symonds, yetenekli kadınların, çoğu durumda, gerçek öz-yeterlilik konumuna geçmekten tiksindiklerini söylüyor. Bu kadınlar terfiden kaçınmakta ya da bu konuda gereksiz kaygılara kapılmaktadır. Birçoğu, güçlü erkeklerin zeki, ancak farkedilmeyen destekçileri olarak çalışmayı tercih edip, hem kendi katkılarını hem de bunun sorumluluğunu reddederek, akıl hocalarının çevresinde dönmektedir. Terapide geri kalmışlığa sığınırlar. "Sağlıklı kendini ortaya koymaya yönelik her adım bilinçli veya bilinçsiz direnmeye toslar," diyor Symonds. "Bazı kadınlar başkalarının bakımı ve gözetiminde olmaktan hoş-

landıklarını açıkça söylemekte ve konumlarını değiştirmek için hiçbir arzu duymamaktadır. Bazıları ise...görünürde ileri gelişme amacıyla gelmekte ama sonuçta ayrılma ve yeniden ortaya çıkış yönündeki kaçınılmaz seçenekler içeren gerçek değişmenin yol ayrımına geldikleri an paniğe kapılmaktadırlar."[8]

Manhattan'da Dr. Symonds, terapi uyguladığı birçok başarılı, üst mevkilere gelmiş kadında, kendini kısıtlama sorununun yaygın olduğunu gözlemiş. Kendi doğal yetenekleri açısından birçok kadın, sakatlanmış, potansiyellerini tam olarak gerçekleştirme yetisinden yoksun gözükmektedir.

Neden? Bu kadınları geride tutan şey nedir?

Korku, diyor Dr. Symonds. Kadınlar, gelişim sürecinde yapısal olan kaygıyı yaşamak istemiyor. Bu, yetişme tarzıyla ilgili bir sorundur. Kız çocuklarına, kendini ortaya koyucu ve bağımsız olmaları değil, gerçekten de geride kalmaları ve bağımlı olmaları öğretilir. Şimdi sinyalin verilmiş olması ve "bağımsız" olmalarına izin verilmesi, kadınları içsel bir kargaşaya sürüklemiştir. Kız çocuklarının içine işlenen bu "bağımlılık çekirdeğinin" çevresinde, "birbiriyle ilişkili olan ve birbirini pekiştiren bir kişilik eğilimleri toplamı gelişir," diyor Symonds. Bu eğilimlerin gelişmesi yıllar alır. "Oturmuş herhangi bir kişilik yapısında olduğu gibi, [bu kişilik özelliklerinden de] kaygısız vazgeçilemez."

"Dolayısıyla günümüz kadınının kendini bu kadar yıkık hissetmesine neden olan şey, kişilik yapısının tamamından vazgeçilmesi ya da bunu yapma zorunluluğunun algılanmasıdır. Bağımlılık yapısı, en etkili psikanalistler tarafından "kadınca," kadınlığa uygun bir yapı olarak görülmüştür. Helene Deutsch'un klasik kitabı *The Psychology of Women*'dan alınan aşağıdaki pasaj, oldukça garip, eski bir niteliğe sahiptir (1944 yılında yayınlanmıştır), ama hatasızdır: bu yazı, ebeyvenlerimizle aynı görüşleri yansıtmaktadır. Sonuçta Deutsch'un, kadının

"ideal hayat arkadaşı" olduğu görüşü, varlığımızın dokusunu oluşturmaktadır.

Deutsch, dünyaya, kadınların, erkeklerine boyun eğdikleri anların en mutlu anları olduğu konusunda güvence vermiştir.

> Kolayca etkilenebilir gibi gözükmekte ve kendilerini arkadaşlarına kolayca uyarlayıp onları anlayabilmektedirler. Kadınlar, en sevimli ve en uysal yardımcılardır ve bu rolde kalmak isterler; kendi hakları konusunda ısrar etmezler, tam tersine.

Kadının özgün ve üretken olma kapasitesi konusunda Deutsch, manastırdaki Çömez Metresi gibi konuşuyor:

> ... özveride bulundukları duygusuna kapılmaksızın kendi başarılarından vazgeçmeye her zaman isteklidirler ve arkadaşlarının başarısından kıvanç duyarlar...Dışa yönelik etkinliklere giriştikleri zaman desteğe olağandışı ölçüde ihtiyaç duyarlar.

Bugün aydın psikiyatristler, kendi sağlıklı dürtülerini boğmalarının beklendiği bir çağda kadınlardan istenen cambazlığı anlamaktadır. Symonds'un da gözlediği gibi, kadınlar "ideal" doğmaz," bunun için çok emek vermesi gerekir. "Özveride bulunduğunuz duygusuna kapılmaksızın kendi başarılarınızdan vazgeçebilmek için sürekli çaba harcamanız gerekir. Bir kadın, sevgi dolu ve uysal olmak için, hayatı boyunca düşmanlık veya içerleme dürtülerini bastırmak durumunda kalır. Bu nedenle sık sık kendi girişim güçlerini bastırır, özlemlerinden vazgeçer ve ne yazık ki kendi yetenekleri ve değerleri konusunda derin bir güvensizlik ve belirsizlik duygusuyla aşırı bağımlı olup çıkarlar."[9]

Toplumun, "uygun" kadınca davranış olarak değerlendirdiği şeylerdeki büyük değişiklikleri dikkate alarak, kadının bugün işe ve paraya yönelik tutumlarına dönelim. (Göreceğimiz gibi bu tutumlar, sosyal bilimcilerin "kadının başarı uçurumu" dediği şey için hayati bir önem taşımaktadır.)

Yeni ortaya çıkan (veya yeni kabul edilen) bazı eğilimler, kadınların sadece ekonomik olarak bağımlı *bırakılmadıklarını*, kadınların kendilerinin de bu duruma katkıda bulunmak için çok şey yaptıklarını açığa çıkarmıştır. Örneğin 1960 ila 1976 arasında üniversite mezunu kadın sayısı yüzde 400 kadar artmıştır.[10] Yine de ülkedeki liseli kızların yarısından fazlası hâlâ sadece üç kategoriden işler istediklerini söylemeye özen gösteriyor: memurluk ve sekreterlik, eğitim ve sosyal hizmetler, hemşirelik.[11]

"Piyasada cinsiyet ayrımı yapıldığı bir gerçek, ama kadının iş üretkenliğinden yoksun olmasının çok daha geçerli bir nedeni, uzun vadeli, profesyonel bir sorumluluk üstlenmek istememeleridir," diye yazıyor Judith Bardwick *The Psychology of Women: A Study of Biocultural Conflicts* adlı eserde. Ulusal İşgücü Konseyi, Kadının Statüsü için Başkanlık Komisyonu ve Radcliffe Yüksek Öğrenim Kurulu verilerine dayanan Bardwick şu souca varıyor: "Akademik yeteneği olan kızlar, eşdeğerde zeki olan erkeklerden daha az sayıda üniversiteye girmekte ve diploma almaktadır; dotora derecesi almaya ve bunu kullanmaya daha az yatkındırlar; doktora derecesi almış, bekar kalmış ve tam gün çalışmayı sürdürmüş de olsalar, erkeklerden daha az üretken olmaktadırlar."

Kadınlar, düşük ücretli kariyerler *seçmeye* devam ediyor. 1976 yılında kadınlara verilen bütün lisans derecelerinin yüzde 49'u, bütün master derecelerinin yüzde 72'si ve bütün doktora derecelerinin yüzde 53'ü, geleneksel "kadına özgü" ve düşük ücretli altı alanda toplanmıştır.[12] "Kadınlar geleneksel, kadın-

yoğunluklu meslekleri seçmeye devam ederse," diyor Long Island Bölge Planlama Kurulu şef ekonomisti Pearl Kramer, "onlarla aynı işte çalışan erkeklerin kazancı arasındaki uçurum sonsuza kadar sürecek."[13]

Kadının ünlü "başarı uçurumu" işte budur. Kadınların, yetenekleri dahilinde olan şeyleri başaramadığı uzun süredir bilinmekteydi. *Anlaşılmayan şey, bu uçurumun sürmesinde kadınların kendilerinin oynadığı roldü.* Sorun sadece kadınların iktidar dışında tutulması değildir (bunun geçmişte sistematik olmasına karşın). Kadınlar ayrıca iktidardan aktif olarak *kaçınmaktadır.* Çok sayıda kadının evini bırakıp işe gittiğini görerek, "Bakın, ne kadar bağımsız olduk!" diye gururlanıyoruz. Ama Nüfus İdaresi istatistiklerinin aldatmaca yüzeyini kazıdığınız zaman, şu günlerde birçok kadının çalışmayı gerçekten *istemediğini* görürsünüz. İşi bir yük olarak, hatta bazen kötüye kullanılma olarak görürler. Yüreklerinin derinliklerinde, hâlâ, geçinmek için kadınların gerçekten çalışmak *zorunda* olmaması gerektiğine inanırlar. İşgücüne katılmak için mutfaklarının sıcaklığını ve güvenliğini terkeden birçoğunu motive eden şey, kendilerine karşı bir sorumluluk veya kocalarına yönelik bir adalet duygusundan çok, bir kriz duygusudur: Enflasyon çığrından çıktı ve Charlie'nin kazancı geçinmeye yetmiyor.

Ya da Charlie diye birisi yoktur. Charlie yeniden evlenmiştir veya ölmüştür, ya da gecenin karanlığında daha genç, daha az şey isteyen bir kadının kollarına atılmıştır. Dul veya boşanmış, yalnız kadınların, kendilerini ve çocuklarını geçindirecek yeterli parası olmaz. Bu şartlar altında "işe dönmeye" yönelik duygu, düşündüğümüz kadar yapıcı veya zevkli değildir. Tıpkı bir ergenin ilk maaş çekini aldığı zaman hissettiği heyecan gibi, iş de başlangıçta heyecan verici olabilir, ama özgürlüğün heyecanı ürkütücü bir kuşkuyla boğulur: *bu iş sonsuza kadar sürebilir.*

Geri Tepme Belirtileri

En azından bazı kadınların, kendi ayakları üzerine durmak yerine, yeni özgürlüğe *tepki gösterdikleri*, yani geriye dönüş yaptıkları yolunda belirtiler vardır. *Wall Street Journal*'in yaptığı bir araştırmada, üreticilerin, şirketlerin özellikle kadınlar için hazırladığı gelişme programlarına kadın çalışanları sokamamaktan şikayetçi oldukları ortaya çıkmış. Bir General Motors yöneticisi, "Kadınları sürükleyip dürtüklemek zorundayız," diyor. (Bir iş ilişkileri direktörü, daha az tedirginlikle, ama aynı kendinden hoşnutlukla şu sonuca varıyor: "Toplumsal şartlanma. Kadınlar daha önce bu işlere hiç heves etmediler. Şimdi heves etmelerini sağlamaksa zor.")[14]

Bazı kadınlar, işin, kaldırabileceklerinden daha büyük bir stres ve kaygı yarattığını söyleyerek işi bırakmaktadır. "Sanki Büyük Amerikan Rüyasının meşgul parmaklarının arasından kayıp gittiğini hissediyorlar," diye yazıyor 300,000 okurun işe yönelik tepkisi konusunda yeni bir anket yapan *Better homes and Gardens*.[15] Çoğu evli ve çocuklu olan bu kadınlar, kendi gelişimlerine ilişkin kaygıyı evde ona daha çok ihtiyaç olmasına aktarmaktadır. Aslında iç ruhsal örgütlenmeleri için çok önemli olan "ihtiyaç duyulma" duygusunu yitirmişlerdir ve bu kaybı yokluklarında ailelerin "çöktüğü" duygusuna kapıldıkları inancına yansıtmaktadırlar. Bocalayan ve kaygılı olan bu kadınlardan bazıları, kocaları tarafından, işi bırakıp kendilerini aileye "yeniden adamak" istedikleri için daha küçük evlere ve daha az arzu edilir semtlere taşınmaya ikna edildiklerini ve bu kararın "çok büyük bir rahatlama" duymalarını sağladığını söylemektedir.[16]

Bir de "bir çocuk daha yap" sendromu söz konusudur; bu, evde kalmanın (veya eve geri dönmenin) toplumca kabul edilen bir yoludur. Columbia Üniversitesi öğretim kadrosunda fe-

minist bir psikiyatrist olarak çalışan Ruth Moulton'a göre, üstün yetenekli kadınlar bile, serpilen kariyerleri konusundaki kaygıdan kaçınmak için hamile kalmaktadır.[17] Beş yıl arayla iki kere "kazara" hamile kalan tanıdığı bir sanatçının tipik bir olay olduğunu söylüyor; sanatçı, kendisine eserlerini tek-kadınlık bir sergide biraraya getirme fırsatı her verilişinde, bunun yerine hamileliği "seçiyormuş." Bunun sonucundaysa, bu çalışmaları, "yeteneğini geliştirebileceği ve tanıtabileceği zamanı daraltan" ellili yaşlardan sonraya kadar ertelemiş.[18]

Son yıllardaki hasta listesine bakan Dr. Moulton, kırk ila altmış yaşları arasında, dış dünyadan kaçınmak için hamileliği kullanan yirmi kadın rahatlıkla bulabileceğini saptamış. "Bu olayların en az yarısında, büyük çocuk orta okula veya liseye başladığı ve anne işe daha çok enerji ayırabilecek duruma geldiği an, üçüncü veya dördüncü çocuğa hamile kalınıyordu," diyor.

Moulton bu sentroma, yapısal doyum için değil, dış dünyadaki eylemin yerine konan bir şey olarak iş görmesi için annelik yapma anlamında "zorlanımlı çocuk yetiştirme" diyor. (Gerçekten de, "Ordudaki Kadınlar üzerine bir Değerlendirme" başlıklı 1977 raporundan M. Kathleen Carpenter, kadınların ordudan "kurtulmak için hamileliği bir silah olarak kullandığı" alıntısını yapıyor.)

"Stresten kaçınmak için hamilelik olgusunun" kurumların en kutsalı, yani Amerikan aile yaşamı üzerinde olumlu hiçbir etkisi olmadığına kuşku yok. Kadın, kişisel gelişime eşlik eden kaygıdan kaçınmak için çocuk yaptığı zaman yıkıcı bir döngü sabitleşmiş olur. Bu kadınlar, çıkış yolu olarak seçmiş oldukları dar, kısıtlayıcı role içerler ve bazen fobik ve hipokondrik olurlar. Belki en önemlisi de *bağımsız çocuklar yetiştirmemeleridir.* Bağımlı kadının kendi çocuklarına bağımlılığı, ilgili herkesin bağımsız gelişimine ve bireyleşmesine engel olur, diyor Moulton.

Şu günlerde ortaya konulan güçlü bir görüş (ki herkese –feministlere, feminist olmayanlara, erkeklere– sesleniyor gibi gözükmektedir), kadına her şeyden önce seçme şansı verilmesi gerektiği yolundadır. Örneğin, çalışıp çalışmayacakları, tam gün ücret isteyip istemeyecekleri, evde oturup "kendilerini ailelerine adayıp adamayacakları" konusunda *seçim yapabilmeleri* gerekir. Hiç kimse, "şunu yapıp bunu yapmayacağımızı" söyleyerek bizi itip kakmamalıdır. Feministler, kadınların, evde kalarak sorumluluktan kaçtığını varsaymanın, çalışmak istemelerine rağmen evde kalmalarında ısrar etmek kadar keyfi olduğunu söylüyor. Çocuklarla evde kalmak, evi temizlemek, dışarı gidip ekmek kazanmanın içerdiği kaygılarla başa çıkabilmesi için *kocayı* beslemek: bunların, her kadının haklı olarak gurur duyabileceği önemli toplumsal katkılar olduğu varsayılır. Ama kendi geçimimizi sağlayıp sağlamama konusundaki bu "seçme hakkı," kadındaki başarı uçurumuna çok büyük bir katkıda bulunmuştur. Evde kalmak gibi bir toplumsal seçeneğe sahip olmaları nedeniyle kadınlar, kendi sorumluluklarını üstlenmekten kaçınabilirler; ki sık sık görülen de budur.

İşin gerçeği, kocaları onları desteklemeye istekli ve yeterli olduğu için çalışmak zorunda olmayan birçok kadın *çalışmayacaktır.* Çalışan kadınların sayısındaki artış, önemli ölçüde, bozulan evliliklerin artmasıyla ilgilidir. Çalışan bütün kadınların yüzde 42'si ev reisidir.[19] *Günümüzde şaşırtıcı olan şey, evli olup da kocasıyla yaşayan kadınların yarısının, evde kalmayı yüreten istiyor olmasıdır.*[20]

Burada bir sorun var. Bu ülkedeki kadınların içinde bulunduğu tehlikeli ekonomik duruma baktığınız an görmeye, yani aradaki bağlantıyı kurmaya başlarsınız. Herkesin seçenekten söz etmesine karşılık, "Yaşlandığı zaman kadına kim bakacak?" diye sormamız daha yararlı olabilir. Cevap elbette

hiç kimse. Yaşlı kadın ilk çocuk destek sistemi çoktan çöktüğü için, kadının saçlarına ak düştüğü an yalnızlık tehlikesi başgösterir. Erkek ölünce gerçekliğin darbesi ağır olur. En son devlet istatistikleri, Birleşik Devletler'deki ortalama dulluk yaşının 55 olduğunu göstermektedir. İki kadından birisi, altmış beş yaşına kadar dul kalmayı bekleyebilir. Erişkin yaşamında çalışan kadınlar bile yaşlılıkta korumasızdır: bunların dörtte biri yoksul (aynı yaştaki erkeklerden çok daha yoksul) olacaktır. 1977 yılında, bütün yaşlı kadınların ortalama geliri haftada 59 dolardır, bu da yaşlı erkeğin ortalama gelirinin neredeyse yarısıdır. (Çalışan kadının yaşlılıkta bu kadar düşük bir emeklilik almasının başlıca nedeni, Sosyal Güvenliğin maaş sistemine bağlı olması ve daha önce de belirtildiği gibi kadının, erkeğin kazancının sadece yüzde 60'ı kadar kazanmasıdır.)

Hâlâ romantik, hâlâ aşık, hâlâ kadınların başkalarının gözetiminde ve bakımında olacağı rüyasıyla yaşayan genç kadınların sırtını döndüğü acı gerçek işte budur. İnanılan mitse, kadınların güvenliğinin, tıpkı yumuşakçaların kabuğuna yapışık olması gibi, kadının sonsuza kadar "aileye" bağlı, bağımlı kalmasında yattığı yolundadır. Ama bu kadınlar yaşlanınca neyle karşı karşıya olduklarını ögrenmeye zaman bulamadan kendilerini temel ekonominin dışında bulmakta ve haklarından yoksun kalmaktadır. *Sindrella kompleksinin, en yıkıcı olmasa bile, en acıklı sonucu, yaşlılıktaki terkedilmişliktir. Sürdürdüğümüz bu kör nokta, yani bir eş olmaya bağladığımız sahte güvenceyle, yaşlı, çoğu durumda dul kadının yalnızlığı ve yoksullığı arasındaki bu bağlantıyı görememek (veya görmeyi reddetmek), bir hastalığa eşdeğerdedir.* Bir başkasının bize bakacağına, kendi refahımızdan sorumlu olmak zorunda kalmayacağımıza öylesine umutsuzca inanmak istiyoruz ki!

Bu mit özellikle orta sınıf kadınları arasında yaygın. Pembe gözlük takan bu kadınlar, bir tür deneme, neredeyse bir oyun gibi, iş aramaya devam ederler. Part-time işlerde; "ufuklarını genişletecek," ya da evden kurtulup yeni insanlarla tanışmalarını sağlayacak işlerde heder olup giderler. Bir tür genç, üst orta sınıf kadını vardır ki, önündeki fırsatlarla ne yapacağından emin değildir, olabildiğince uzun süre güzel kalmaya kararlıdır, çünkü parlak ışıklarıyla ufukta beliren gelecek onun için çekimden çok korku içermektedir. Georgia, Atlanta'da küçük bir yemek partisinde bu türden bir grup kadınla tanışma fırsatım oldu.

Hepsi de otuzlarında, cilalı, çekici ve canlıydı. Kocaları başarılı erkeklerdi: borsacı, Devlet Bakanlığında bir bürokrat, bir psikoloji profesörü. Paley diye anacağım kadınlardan birisi, arsız Güneyli Asi kız imajına hâlâ uyuyordu. Bir diğeri, Helen, Cambridge'e güneyden yeni taşınmış. Lynann otuz yıl boyunca Atlanta'da mutlu bir yaşam sürmüş. Bu kadınlar, yaşamlarında belli bir düşkırıklığı duygusundan söz ediyordu (çocuklar okula başlamış veya başlamak üzeredir), ama işe yönelik düşünceleri uyuşukçaydı. Kolay, yani iyi para getiren birkaç saatlik işlerden söz ediyorlardı. Biriçten sıkılmaya başladıklarını (briç kulüplerine üyeliklerini sürdürmelerine karşın) söylüyorlardı.

İçlerinden sadece Paley gerçekte bir işte karar kılmıştı. "Evimizin bulunduğu sokağın altındaki küçük bir sağlıklı yemek restoranında çalışıyorum," dedi. "Haftada sadece birkaç gün bir iki saat sürüyor, ama bahşişleri de ekleyince saat ücretim kocamınkinden fazla oluyor!"

Diğerleri güldü. Paley'in yaşamında para hiçbir zaman gerçek bir sorun olmamış. Herkesin herkesi tanıdığı ve herkesin

çalıştığı küçük bir Georgia kasabasında yetişmiş. Şimdi Atlanta'da yaşıyor ve hâlâ eski Georgia Eyaleti'ndeki kolej yıllarındaki kadar "çılgın."

Yemekten sonra hava değişir gibi oldu. Kadınlar, Şipendal tarzı yemek salonunda oturan erkeklerden ayrılıp oturma odalarından birisinde toplandı ve yaşamlarındaki olaysızlıktan söz etmeye başladı. Öz-bilinçli bir şekilde, tartıştıkları tek şeyin "döşeme cilası ve gerdanlıklar" olduğunu söyleyip şakalaştılar. Bu kadınlar, Betty Friedan'ın yirmi yıl önce Kuzeydoğunun kenar mahallelerinde aklını oynatan Smith College mezunlarına ilişkin araştırmasında keşfettiği kadınların aynısı olabilirdi. Aradaki tek fark, artık 1960'larda değil, 1980'lerde olmamızdı. Ve bu kadınlar hayal kırıklığından ötürü oynatma noktasına henüz gelmemişti. Tek dertleri, son derece konforlu yaşamalarıydı: Kulüp yemekleri, son model arabalar, bitmek bilmeyen partiler ve bir zamanlar kendilerini farklı gördüklerini; özgür ve *enerjik* olduklarını; bir zamanlar bir şeyler *yapma* konusunda hayal kurduklarını hatırlatacak eski kolej günlerinden kalan bölük pörçük anılar.

Evlilik yaşamlarının konforu, bu kadınların merdivenin birinci basamağından başlama zorunluluğunu kabul etmelerini zorlaştırmıştı. Hizmetçi gibi çalışmak istemediğini düşünen ve işinde yeterince ilerlediğini söyleyen Lyann, "Birisi için çalışmak bana göre değil," dedi. Üst düzey yöneticisi olmak isterim. İşleri yürüten kişi olmak *isterim.*" (diğer kadınlar gülüşüyor.)

Rüyasını gerçekleştirmek için lisansüstü bir programa gidip iş idaresinde master derecesi almak ister miydi? Hayır, pek değil. Hakkında bir şeyler duyduğu, ona "sanki zekiymişim gibi *gözükmemi* sağlayacak kendimi sunma yöntemlerini" öğretecek şu küçük kursla ilgileniyordu. (Daha çok gülüşme.)

Paley, sosyal statüleri konusunda kör değildi. "Atlanta'daki birçok kadın için gurur konusu hâlâ kocalarının ne kadar para kazandığı ve size nasıl baktığıdır," dedi. "Önemli olan şunlar: sana hangi marka arabayı alabilir? Çocuklar ve ev işleri konusunda yardımcı oluyor mu? Seyehate gidebiliyor musunuz?"

Yine de olaysızlık sorunu söz konusuydu. Alışveriş veya çocukları okula götürüp getirmenin dışındaki boş saatlerini doldurmak için ne *yapıyorlar?* Pembe dizi okuyorlar. Şimdi ise şaka yollu, popüler pembe dizi romanların yazarlarının edebi yeteneğine puan veriyorlardı (çünkü daha iyisini biliyorlardı). Herkes oyuna balıklama atlamıştı.

"Gerçekte bu kitapları okumak için ne kadar zaman harcıyorsunuz?" diye sordum.

Kıvırcık saçlı, parmakları ojeli, ayaklarında fantazi ayakkabılar ve muhtemelen çok zeki olan Paley şunları söyledi: "Durmadan okuyorum. Bir oturuşta kolayca saatlerce okuyorum. Kendimi öylesine kaptırıyorum ki küçük kızım çıkıp gitse haberim olmaz. Ağladığında duymadığım bile oluyor."

Bunlar korunan kadınlar: genç, çekici, arsız ve güvende. Kadın olarak, mali bağımlılıklarının hakları olduğunu varsayıyorlar. Karşılık olarak da kendilerini ev işlerine adıyor, temizlik yapma, evi düzene sokma, çocuk yetiştirme ve eğlenme becerileriyle gurur duyuyorlar. Ama içten içe, bilincinde olmasalar da, kendilerine bir gündem belirlemişler: neredeyse törenci bir tarzla, yaşamlarının ne kadar riskli olduğunu farketmekten kaçınıyorlar. Evliliklerinin çökmesi halinde ne olacağını düşünmüyorlar. Boşanmalar elbette oluyor. Bunu ve kadın kurbanlarını görüyor ve yaşamlarının kaçan iplerini yakalama çabasında çok cesur olduklarını düşünüyorlar. Ama boşanmanın güzel kadınlar için *geçerli* olduğunu gerçekten düşünmezsiniz. Boşanma başkaları içindir, ...pek şanslı olmayan kadınlar için.

Kanser gibi. Ya da ölüm.

Doğrudan doğruya Atlanta'dakine benzer kadınların kafa karışıklığından kaynaklanan ve nispeten yeni olan kültürel bir olgu ortaya çıktı: "evsiz evhanımı." Dul kalan veya kocaları tarafından terkedilen ve kendilerini geçindirecek bir beceriden yoksun olan evsiz ev hanımları, duygusal açıdan sakatlanmış 25 milyon kadından oluşan bir sınıftır.[22] Toplumun, iyi ev hanımı ve anne olup ocağı tüttürmenin ödüllendirileceğini öğrettiği bu kadınlar, gerçekten de, evlilik ahlakındaki sismik kaymayla birlikte köklerinden koparılmış, "ortada kalmışlardır." Yıllar önce, okul sıralarında geliştirdikleri yetenekleri çoktan köreldiği için, yetersiz, yeteneksiz olduklarına inanırlar. *Kasları* da, kafaları da kullanılmamıştır. Yaşamlarını, erkeklerin onlara destek olmak için her zaman hazır olacağı yolundaki Sindrella mitine inanarak harcamışlardır. *Maryland'daki bir Evsiz Evhanımları Merkezinden alınan istatistikler bunun ne kadar acımasız bir rüya olduğunu göstermektedir. Merkezin hizmet verdiği kadınların sadece yüzde 17'si eski kocasından nafaka alıyormuş. Üçte ikisi yoksullık içinde yaşıyormış.*[23] *Ve bu kadınlar yaşlı değildir. Yaşları otuz ila elli beş arasında değişmektedir.*

Şöyle veya böyle boşanmayı destekleyen -ve aynı zamanda da yeni çalışan anne görüşünü destekleyen- toplum, anılan kadınların güvenliğini çökertmiştir. Sonuç olarak, Evsiz Evhanımları örgütünün kurucusu ve California, Oakland'daki merkezin başkanı olan Milo Smith'e göre, yardım etmeye çalıştığı kadınlar öfkeliymiş. Bu kadınlar, her şeyin birdenbire değiştiği görüşünden hoşlanmıyor, evlerinden ayrılma, beceri kazanma ve işe gitme zorunluluğuna içerliyormuş.

Ayrıca depresyon içindedirler. "En büyük sorunumuz intihar," dedi Bayan Smith. "Bu yıl merkezde dört intihar girişimi oldu."

Bu merkezi ziyaret ettiğim gün (ki ülkede bunun gibi bir düzine daha var), yardıma gelen kadınların saçları yapılıydı, parlak kırmızı ruj sürmüşlerdi. Kendileri de evsiz evhanımı olan görevliler tarafından anlayışla karşılanan bu hanımlara görüşme için beklerken kahve ikram ediliyordu. Eski hücre arkadaşları gibi, eskiden merkezce desteklenenler de birbirine yardım etmeye çalışıyordu. Yeni gelenlerin gözlerinde ışıltı vardı ve karşılarındakini hoşnut etmeye heveslilerdi. Güvensizlik gözlerinde sıtma ateşi gibi parlıyordu.

Birkaç yıl öncesine kadar kendisi de becerisiz, ürkek bir dul olduğu için bu işe başlayan altmışlarında bir kadın olan Bayan Smith, "Birçoğu pislik içinde geliyor," dedi. "Yasal uyuşturucu bağımlıları gibiler. Doktorları tarafından bu hale sokulan Valium bağımlıları."

Kocalarının gidişiyle birlikte yasa boğulan, sadece kocalarını değil, kimlik duygusu veren yaşam biçimlerini de yitirmiş olma duygusuyla yıkılan bu kadınlar, bir doktorun verebileceğinin çok çok ötesinde bir ihtiyaçla aile doktorunun kapısını çalıp, bunun yerine hap almışlardır. Evsiz evhanımlarının umutsuzluğu hissedilir bir olgu. Toplum onlarla ne yapacağını bilmiyor; doğup yetiştirildikleri *raison dêtre*'yi (Fr. varoluş nedenini, Ç.N.) kaybeden bu kadınlar da kendileriyle ne yapacağını bilmiyor. Öz-saygıları bir gecede uçup gitmiş gibidir. Merkezin girişini gösteren Bn. Smith, "Özünde bu kapıdan içeri adım atan her kadın, artık çirkin, yaşlı, şişko, yararsız bir yaratık olduğu görüşünü içe yansıtmaktadır," dedi.

Daha da kötüsü, sanki bu yeni kirlenen öz-imajı, kendilerine yapılan bir kötülükmüş gibi hissedip, kin duymalardır. "Bu kadınlar, her şeyi intikam almaya yönelik olumsuz bir çabaya çevirerek enerjilerini tüketiyor," dedi Bn. Smith. "Son derece katılar. Bu ise depresyon tablosunun bir parçası. Siz onları kendileri için bir şey *yapmaları* için gönderiyorsunuz, onlar ba-

hanelerle geri dönüyor. Tipik evsiz evhanımı, ona yararı olacağını düşündüğünüz bir şeyi yapmama konusunda, sizin bulacağınız her bahaneye karşılık elli bahane bulabilir. Tek nedeni de korku."

Kadınlara ilişkin yeni birçok araştırmada ortaya çıkan "ürkütücü boyutlardaki depresyona," kadınlar (özellikle de genç kadınlar) arasındaki intihar girişimlerinde görülen patlamaya ve duygusal acı için aşırı hap kullanma olaylarına dikkati çeken Maggie Scarf, "Depresyondaki kadın kaybetmiş bir insandır," diyor. NIMH (Ruh Sağlığı Enstitüsü) tarafından yürütülen ve 70'lerin başlarında tamamlanan bir araştırmada, 30-44 yaş grubundaki bütün kadınların üçte birinin, ruhsal durumlarını düzeltmek için reçeteli ilaç kullandığı ortaya çıkmış. Bu kadınların yüzde 85'i psikiyatriste hiç gitmediğini beyan etmiş.[24]

Peki depresyondaki kadının kaybettiği şey nedir? "Hayati bir şekilde bağlandığı bir şey," diyor Scarf. "Şaşırtıcı bir düzenlilikle ortaya çıkan şey, söz konusu `kaybın' belirleyici ölçüde önemli ve çoğu kez kadının kendini tanımladığı bir duygusal ilişkidir."

Kadınlar, tanım (kimlik duygusu) için başkalarına yönelir. Kendilerini, bir başkasının gözünde görme derecesi öyle yüksektir ki, söz konusu başka kişiye bir şey *olması* (ölmesi veya ayrılması, hatta belirgin bir şekilde *değişmesi*) halinde, kendilerini artık göremezler. Üç yıllık sevgilisini kaybeden bir kadın (ki milyonlarcasının duygularını dile getirdiğine kuşkum yok), "Sanki varolmamışım gibi bir duygu," diyor.

Sindrella Kompleksi Kadının Çalışmasını Nasıl Etkiliyor

"Başkasına" yönelik bu ihtiyaç ve bağımlılık, kadının üretken bir şekilde çalışmasını (özgün, heyecanlı olmasını ve kendini işine vermesini) birçok açıdan engellemektedir. Kur-

tuluşumuzun başkasına bağlanmaktan geçtiğini söyleyen mit, ayrıca, sonsuza kadar çalışmamız *gerekmeyeceği* yolundaki gizli bir mesajı da birlikte taşımaktadır. Birdenbire çalışmayı zorunlu kılan bir durumun ortaya çıkması halinde birçoğu keskin bir iç öfkenin kucağına düşer. Her nasılsa, çalışmak *zorunda olmak*, bir kadın olarak başarısız olduklarının bir göstergesi olup çıkar.

Ya da belki de bu, rüyanın kendisinin sadece bir yalan olduğunun bir göstergesidir.

"Bir firkete fabrikasının montaj hattında işimden haz alarak çalışıyor da olabilirdim," diyor otuz bir yaşlarında, bekar bir müze müdürü. Washington, DC'nin sanat dünyasında gösterişli bir işi olan bu hanım için, bir zamanlar heyecan verici gözüken her şey birdenbire zevksiz, heyeçansız olup çıkıyor. Otuz birinci yaş gününde ona birşeyler oluyor, çünkü bu gün, onun bağımsızlıktan kurtuluş için kendi içinde kendine koyduğu vade sonudur. İçindeki bir ses, "çok geç," diyor. "Artık çalışmak *zorunda* olmaman gerekirdi. Senin yaştaki kadınlar *çalışmama* seçeneğine sahip olmalı; evde oturup resim yapabilmeli, ya da hayır işleriyle uğraşmalı, veya çocuk büyütmeli."

Sanki hayatının fırsatını kaçırmış gibi bir duyguya kapılır; belki aptalca, ama bu onu öfkelendirir ve ölgünleştirir. Her gün, sanki bir makine gibi, işlerini mekanik bir şekilde yaptığını farkeder. Kendi yaratıcılığını yaşayıp eyleme aktarma heyecanını kaybetmiştir. Birkaç yıl sonra şunları söyleyecektir: "Sanki yükümlülükten başka bir şey olmayan sonsuz bir zevksiz işler serisiyle boğuşuyormuşum gibi boşunalık duygusuna kapıldım. Verimim yarıya düştü diyebilirim. Anında rezil bir başka iş karşına çıkacakken neden elindeki işi bitiresin ki?"

Tanıdığım üniversite eğitimli bir kadın, New York'ta evlerde temizlikçi olarak çalışmasının nedenini şöyle açıklıyor: "kalıcı bir şeyde çalıştığım, `Tamam, yapacağın iş bu, kendini böyle

geçindireceksin,' diyen bir şeyi seçtiğim duygusunu yaşamak istemiyorum."

Bu kadın yirmi dört yaşında ve olağanüstü zeki. Hizmetçiliğin yanısıra, serbest olarak doğrudan postalamalı reklam metinleri yazıyor, hem de ustaca. Patronu onun müthiş olduğunu düşünüyor, ki öyle de (her iki üç ayda bir işleri arapsaçına çevirip geciktirmesini saymazsak). "Bloke olmuştur." Tek kelimeye yazamaz. Greenwich Village'deki tek odalık minik dairesinin aylık kirasını ve elektrik su faturalarını ödemek için ihtiyaç duyduğundan daha fazlasını kazandığı an, çalışamaz hale geliyor. "Con Edison'un elektriğimi kesmek üzere olduğunu hissetmediğim sürece, sanki yaşamım *gerçek* değilmiş gibi hissediyorum," diyor. Aydan aya idare etmek için çalışmak zorunda olmak bir şeydir. Yetişkinlerin *yaptığı* bir şey olduğu için çalışmak zorunda olmak, işte *hayatın* böyle olacak... Buna katlanamam. Bu tamamen çocuksu ve nevrotik, ama *derinlerde bir yerde, kendi geçimimi sürdürmek istemiyorum; bunu bir başkasının yapmasını istiyorum."*

İşe yönelik çarpık tutumlarının bir sonucu olarak kadınların işlevsel sorunlar yaşadığını gösterir bir dizi tehlike işareti vardır. Bazıları, yıllarca ölesiye sıkıldıkları işlerde kalır. Bazıları ise "erkeğin iş dünyasının rekabetini" protesto ederek buna katılmayı "reddettiklerini" söyler. Yine de aynı kadınlar sık sık, yapamayacaklarına, ya da aşırı ölçüde zor olduğuna inandıkları işleri yapan erkeklere imrenmektedir. Örneğin pazarlık etmek gibi. Kendi projelerine başlamak, para isteyip almak gibi.[25] Kısaca, kendi iyilikleri için aktif bir rol almak. Burada, semptomları kadın bir iş aramaya ya da bir mesleğe girmeye çalışıncaya kadar örtülü kalan tam bir ruhsal sorunlar yumağı söz konusudur. Sonra, birdenbire, bum!

Örneğin sınav kaygısı, kadınlarda erkeklerdekinden rahatsız edici ölçüde daha yüksektir.[26] Bir mesleğe girmek, kariyer de-

ğiştirmek, ya da terfi etmek için sınav gerektiği zaman, bu, kadının planlarını altüst eder. (Bazı kadınlar, ister üniversite giriş sınavı olsun, ister ehliyet veya emlakçılık için komisyoncu ruhsatı olsun, *her* tür sınavdan ölesiye korkar.)

Kadınlar için halk önünde konuşmak da zordur. Columbia'da 200 lisansüstü öğrenci arasında yapılan bir ankette bir profesör, erkeklerdeki yüzde 20'lik orana kıyasla, kadınların yüzde 50'sinin halk içinde konuşamadığını gözlemiş. Bazılarında kaygı öyle yüksekmiş ki, sersemlik ve bayılma nöbetleri gözlenmiş.[27]

Öz-saygısı düşük olan ve bir başkası tarafından geçindirilme arzusu besleyen kadınlar için iletişim genelde zordur. Bazılarının kafası karışır, söylemek istediklerini unutur, doğru sözcükleri bulamaz, karşısındakinin gözünün içine bakamaz. Veya terler, kekeler, ya da sesi çatallaşır. Ya da birisi görüşlerine karşı çıktığı an tartışmanın akışını korumakta zorluk çeker. Özellikle karşı çıkan bir erkekse, telaşa kapılabilir, ağlayabilir.

Konuştuğum bir dizi kadın, bağlantı duygularının, bildiklerini biliyor olma duygusunun, *otoritelerinin*, konuşmanın ibresi onlardan erkeğe doğru yöneldiği an azaldığını anlattı.

Bütün bunlar gerçekte performans kaygısının çeşitli türleridir ve bu da dünyada kendini yetersiz ve savunmasız hissetme duygusuyla ilgili daha genel korkularla bağlantılıdır: Karşı çıkılan birisinin misilleme yapacağı yanlış bir şey yaptığı için eleştirilme, "hayır" deme, kendi ihtiyaçlarını doğrudan doğruya, manipulasyona gerek kalmaksızın açıkça ortaya koyma korkuları. Bunlar, kendimizi geçindirmenin ve kendimizi *ortaya koymanın*, kadınca olmadığı inancıyla yetiştirildiğimiz için, özellikle kadınları etkileyen türden korkulardır. Erkekler için çekici, yani uysal, tatlı, "kadınsı" olmayı şiddetle arzularız. Bu arzu ise kadınların yaşamlarında ulaşabilecekleri coşkuyu ve üretkenliği sakat bırakır.

Hiç bir şey bizi alıklar gibi davranmaktan alıkoymaz.

Amerikan Psikanaliz Akademisi'nin Beverly Hills'teki bir toplantısında Alexandra Symonds, şaşkın meslektaşlarına şöyle diyor: "Bir banka yöneticisinin, yaptığı bir şey üstü tarafından eleştirildi diye gözyaşlarına boğulması doğru değil. Yılda 30,000 dolar kazanan bir yardımcı editörün, planları reddedilince arsızca ve baştan çıkarıcı davranması; bir üniversite profesörünün yetersiz bir program verildi diye Dekanın bunu farkedip değiştirmesini umarak küsüp suratını asması doğru değildir. Bunlar, özerk hareket eden özgür kadından çok, "Babasının küçük kızına" uygun davranış yapılarıdır.[28]

Dr. Symonds, tartışma için bir dizi yüksek maaşlı Babacağının kızı uydurmuş değil. Bu "başarılı" profesyoneller, ona yardım arayışıyla gelen kadınlar (bağımlılık duyguları konusunda derin çatışmalar yaşayan "süper kadınlar") arasındadır.

Kadınlar, iş ve mesleki merdivenleri tırmanırken, bazı yapay davranışlar ve kuralcılık, göstermeye çalıştıkları güvenin kofluğunu ortaya çıkarır. Aslında, içlerindeki "babasının küçük kızı" olma savından vazgeçmeyen kadınlar, birlikte iş yaptıkları meslektaşlarına ve insanlara son derece kafa bulandırıcı mesajlar verebilir. Tıpkı yeniden hortlayan iffetçilikle *Cosmopolitan*'ın en son Scavullo kapağı arasındaki yeni'"başarı için giyime" benzer bir şekilde, içten içe bağımlı olan kariyer kadınlarının kendilerini sunuşunda da çoğu durumda şizoid bir şeyler vardır. Çok sağlam *göziiküirler:* ta ki gözleri sulanıp ve genelde çaresiz ve baştan çıkarıcı davranmaya başlayıncaya kadar.

Bu, bu kadınların birlikte iş yaptıkları erkeklerin her zaman taktir etmedikleri bir davranıştır. Son günlerde, bir ekonomi muhabiri, bir Wall Street komisyoncusu ve bir reklamcı oturup

bana kadınların iş yaparken nasıl gözüktüklerine ve davrandıklarına ilişkin izlenimlerini anlattılar. İşte konuşmadan birkaç alıntı:

MUHABİR: Birkaç ay önce New York Borsasında önemli bir mevkisi olan bir kadınla röpörtaj yapmıştım. Beyaz bir ipek bluz giymiş, tonla makyaj yapmıştı, tırnakları çok uzun ve boyalıydı, kulağında şangırdayıp duran altın küpeler vardı. *Üstünde* o kadar çok şey vardı ki, ona bakmakta zorlanıyordum. Konuşurken tarzını sürekli değiştiriyordu. Bir süre son derece ciddi ve güvenli gözüküyordu. Derken gerileyip mimik yapıyor, omuzlarını çekiyor, kafa sallıyordu.

KOMİSYONCU: Bunu birlikte çalıştığım kadınlarda ben de gözlüyorum. Sanki bir sonraki an ne tür bir insan olacaklarını bilmiyormuşsunuz gibi tuhaf bir duyguya kapılıyorsunuz. Büyük Değişmenin tekrar ne zaman olacağını merak ederek, işaretler aramaya başlıyorsunuz.

MUHABİR: Diksiyonu (söylemi) süper yavaştı. Nasıl konuştuğu, nasıl gittiği konusunda aşırı kaygılı, sözcükleri seçmekte çok dikkatliydi. Sonra işleri iyi olan birçok kadında gördüğüm şeyi yaptı. Bu kadınlar cümlelerini, sözcükleri yumuşatarak ve yumuşarken kafalarını sallayarak bitirirler.

REKLAMCI: Bunu duymuştum. Bir tür hava basma; cümlelerini havalı bir çalımla bitiriyorlar. Hava atmak zorunda oldukları şeyi gizliyorlar, çünkü gerçekten "yutturmaya çalışıyor" gibi gözükmek istemiyorlar.

MUHABİR: Sanki gerçekte bir cümlenin *gücünü* kazanmaktan korkuyorlar. Konuşuyorlar, konuşuyorlar ve gerçekten de etkili oluyorlar ve birdenbire, sanki etkili olduklarını *görüp* geri çekilmek zorunda kalıyorlar. Sanırım güçlü olmaktan korkuyorlar.

KOMİSYONCU: Kafa sallamayla birlikte ses tonundaki bu düşüş ve yumuşama çok yaygın.

REKLAMCI: Kafa sallamanın amacı kabul etmenizi sağlamak.

KOMİSYONCU: Doğru.

REKLAMCI: İş kadınlarının sohbette salınım gösterdiklerine hiç rastlamadım. *"Deli misin?"* ya da bunun gibi bir şey söylediklerini duyumazsınız. Erkeklerin, iş yaşamında kişiliklerinin özgürce uçup kürkemesine izin verdiklerini sık sık görürüsünüz. Erkekler işleri böyle *yürütür*. Nasıl birisi olmaları gerektiğine aldırış etmezler. Sadece yaparlar. Kadınlar nazik ve resmi. Kuralların önde olmasını istiyorlar. Bana ortaokul birde birinci olan kızları hatırlatıyorlar.

KOMİSYONCU: Kadınların müşteri ilişkileri gibi işlerde çok iyi olmalarının nedeni de işte bu. İnsanlar gelip bağırıp çağırabilir, ortalığı birbirine katabilir, onlarsa sadece geriye yaslanıp dinler. Bir anlamda gerçekten uzak kalmışlar. Gelenekler, yapı ve *kadınlık* engel oluyor.

MUHABİR: Genç kızın erkeğin arabasında erkeğe uyduğu eştipik bir ergenlik yaşantısı vardır. Bu görüş yaşam boyu sürüyor gibi. Kadın, erkeğin dünyasında yolculuk ediyor. Kadın erkeğin arabasına bindiği zaman (ki bu erkeğin kurumudur) erkeğe uyar. Direksiyona geçmeye, işleri kendince yürütmeye, değişiklikler getirmeye çalışmaz. Hatta güç aramaya bile çalışmaz. Bu bağımlılık gerçek bir "idare et" niteliğine sahiptir. "İdare et" Jane.

Kadınlar dostoğru olma, yani istediklerini doğrudan isteme, özellikle de başkalarının kanılarını geçersiz kılmak anlamına geldiği zaman, inandıkları şeyi kabul ettirme gibi konularda kendilerini rahat hissetmez. Bazen en olmayacak anlarda, *masum* rolüne, baştan çıkarıcı, ya da küçük kız rolüne dönme kışkırtması duyarlar. Muhabirin de dediği gibi, bunu yapmaları için "küçük bir kafa sallama, ya da küçük bir omuz çekme," şöyle bir bakış veya mimik yeterli.

Women, Money and Power adlı çalışmasında psikolog Phyllis Chesler, kadınların, arka koltukta rahatça yolculuk etmeyi sürdürmek için bunu, her zaman bilinçli olmasa da, kasıtlı olarak yaptıklarını söylüyor. "Evde ya da halk arasında, her sınıftan kadınlar, saygı, önemsizlik, çaresizlik... başkalarını rahatlatacağı ve erkeklere 'üstünlük' duygusu vereceği varsayılan bir tavır mesajı iletmek için temel beden dilini kullanmaktadır."

Kadınların, erkeklerin veya kendi dışındaki herhangi birisinin kendisini "üstün hissetmesini" sağlamak için kullandığı başka yöntemler de vardır. Kadınların konuşma ve dil yapılarına ilişkin yeni ve akademik bir çalışma, korku ve güvensizliğin, kadının konuşma tarzını –yönelim veya sözcüklerin seçimi, ses tonu, akıcılık, hatta sesin tınısı (ki yardım çağrısındaki kadınlarda bu tını yükselir ve kızlara özgü bir özelliğe bürünür)– şekillendirdiğini göstermektedir. Dilbilimci Robin Lakoff, aşağıdaki özelliklerin kadınların konuşmasında *tutarlı bir şekilde* bulunduğunu gözlemlemiş:

Pek anlam ifade etmeyen ve şişirici bir etki yaratan boş sıfatların (fevkalde, ilahi, müthiş, vs.) kullanılması. Konuşmaları boş sıfatlarla yüklü olan insanlar genellikle ciddiye alınmaz.

Bir bildirim cümlesinden sonra onay cümlelerin kullanılması. ("Hava gerçekten çok sıcak, değil mi?")

Cümlenin sonunda, ifadenin etkisini azaltan yumuşatıcı veya sorgulayıcı bir ses tonunun kullanılması.

Konuşmaya tereddütlü, tarafsız bir özellik katan Yumuşatıcı veya değiştirici ifadelerin (gibi, benzer, sanırım, vs.) kullanılması.

"Aşırı doğru" ve aşırı nazik bir konuşma tarzının seçilmesi (örneğin çelişki yaratmama, ya da argo konusunda aşırı sakınımlı olma gibi).

Başlangıçta çok tartışmalı olan Lakoff'un bulguları, akademisyenler arasında ülke çapında bir araştırma furyasına yol açar.[29] Yeni bulguların çoğu Lakoff'un gözlemlerini destekler: kadınların konuşma tarzı gerçekten de tereddütlüdür. Cornell Üniversitesi'nden Sally Genet, güçlü, yumuşatılmamış ifadelerden kaçınmaya yönelik bu sarsak eğilimimizi tanımlamak için "çekingen bildirimci" (diffident declarative) terimini kullanıyor.

Başkalarıyla olan etkileşimlerdeki etkililik terimleriyle, kadınların bu şekilde konuşarak birşeylerin olmasını (ya da olmamasını) sağladıkları kesin. *Psychology Today*'in yönetici psikologlarından birisi olan Mary B. Parlee şöyle diyor: "Konuşma sadece güç farklarını *yansıtmakla* kalmayabilir, bu farkın *doğ*masına yardımcı da olabilir."[30]

Başka bir deyişle, "çekingen bildirimci" konuşma tarzına güvenen kariyer kadınları, Fortune 500'ün yönetim kurullarına uzun süre giremeyebilir.

Kadınlık konusunda yeni bir kriz, neyin "kadınca" olup neyin olmadığı konusunda yeni bir çatışma söz konusudur, bu da birçok kadını mutlu, bütünleşmiş bir şekilde yaşamaktan alıkoymaktadır. Kadınlık, yıllarca bağımlılıkla birleştirilmiş, hatta *özdeşleştirilmiştir.* Benim "Cinsel Kimlik Paniği" dediğim şeye yenik düşen kadınlar, bağımsız davranışın kadınca olmadığından korkmaktadır (bkz. VI.Bl.). Bunun *erkeğe özgü* olduğunu düşünmüyor olabiliriz, ama aynı zamanda kadınca olduğuna da *inanmıyoruz.* Bu yeni cinsel kimlik paniğini canlı bir şekilde ifade eden genç bir borsa komisyoncusu şöyle dedi: "Sanırım birisi (erkek veya kadın) bana erkek gibi olmayı, iş dünyasında erkek gibi para kazanmayı ve erkek gibi kendine güvenli ve üretken olmayı öğretecek. Bu gerçekleştikten sonra tekrar bir kadın gibi olacağım. Çocuk yapıp altı yedi yıl bebeğimle evde kalacağım. Sonra tekrar bir erkek olmak için geri döneceğim."

Kadınların kafasının kadınlık konusunda böylesine karışık olması, annelerimiz gibi yaşamamaya karar vermemizle yakından ilişkilidir. Psikiyatristler, annelerimiz ne kadar kısıtlı ve bağımlıysa, bizim de farklı doğrultularda ilerleme konusunda o kadar kaygılı olacağımızı ortaya çıkarmıştır. "Öz-gizleyici, sessizce acı çeken anne (kazına 'Benim gibi olma; bir şey ol.' *dese de*) kızının aynı rol modelini benimsememsine karşı içerleme duyar ve bundan korkar," diyor Symonds.[31]

İçerleme dolu bir anne kızda üç tipik yapıdan birini yaratma eğilimi gösterir. Bunlardan ilki, kronik, düşük düzeyli bir depresyondur (hep var gibi gözüken bir hüzün veya depresyon altakımı). Dr. Symonds bunun, kendini işine kaptıran ve başkalarına çok şey veren, ancak kendisi duygusal açlık çeken bir kadının tipik özelliği olduğunu söylüyor.

Annelerinin yaşam tarzına sırtını dönen kadınlarda ortaya çıkma eğilimi gösteren ikinci sendrom, kadın kimliği alanındaki güvensizliktir (genç borsa komisyoncusunda görülen cinsel kimlik karışıklığı). Bağımsız yaşamaya çalışan kadınların kültürel beklentilere bu güne kadar açıkça direndiğine dikkati çeken Dr. Symonds, "Bu kadınların, kendi kişiliklerinin, erkeksi olarak değerlendirdikleri yanları karşısında duydukları panik, hatta dehşet beni şaşırttı," diyor.

Üçüncüsü, bu kadınların yıllarca inkar ettiği, çoğu kez oldukça inandırıcı bir öz-yeterliliğin arkasına gizlediği gizli bağımlılıktır. Sözde (sahte) bağımsız kadın tam gün çalışabilir, bir aileye bakabilir, hazır yemek yerine pişirmeyi tercih edebilir ve genelde hem evde hem de işte "süper" olmaya yönelik zorlanımlı bir ihtiyaç sergileyebilir. Buna karşılık kocası evde yokken geceleri ağlayabilir.

Son günlerde kadınlarda, dışsal şeyleri değiştirerek (evlenerek veya evlenmeyerek, iş değiştirerek, taşınarak, sendikaya üye olarak veya kadın hakları için mücadele ederek)

kendi sorunlarına çözüm bulmaya yönelik güçlü bir eğilim var. Ama işin gerçeği, çözülmemiş bağımsızlık çatışmalarıyla kösteklendiği sürece, "doğru" erkeği, "doğru" işi, "doğru" yaşam biçimini bulmasının sonucu olarak kesinlikle değişmeyecektir. Kadın hakları mücadelesinde yerini alması kişisel yalıtım (tecrit edilmişlik) duygusunu hafifletebilir. Ama bu dışsal değişmelerin hiç birisi onu altta yatan kafa karışıklığından ve özyıkıcı tutumlardan kurtarmayacaktır.

Kendini daha iyi hissetmek isteyen kadın, içinde olup bitenleri görerek işe koyulmalıdır. Ülkenin çeşitli bölgelerindeki psikoterapistlerle ve psikiyatrislerle konuştuktan, kadınlarla görüştükten ve çevremdeki kadınların yaşamını gözlemledikten sonra şu sonuca vardım: *kadınların kavraması gereken ilk şey, korkunun yaşamlarına ne ölçüde yön verdiğidir.*

Usdışı ve kaprisli olan, yeteneklerle, hatta gerçekle hiç bir ilişkisi olmayan korku, günümüz kadınlarında salgın halini almıştır. Bağımsızlık korkusu (ki bu yalnız kalmamız ve kimsenin bizi geçindirmemesi anlamına gelirdi); bağımlılık korkusu (ki bu baskıcı birisini tarafından tüketilmek anlamına gelirdi); yaptığımız işte becerikli ve *iyi* olma korkusu (ki bu yaptığımız şeyde *sürekli* iyi olmak zorunda kalmamız anlamına gelirdi); beceriksizlik korkusu (ki bu da kendimizi ezik, çökmüş ve *ikinci sınıf* hissetmemiz anlamına gelirdi).

Kadın, ergenliğe girip de erkekleri çekmeyi istediği andan itibaren (belki bir erkeği olmaz; ama olursa, yaşamının sonuna kadar tuzağa düşmüş ve kısıtlanmış olacaktır) yaşamının her aşamasında, korku açmazıyla karşı karşıyadır. Terkedilen evsiz ev kadınlarında da, kocaları ölünce kendilerini yaşamla başa çıkma konusunda yetersiz hisseden dullarda da korku hissedilir bir yapı kazanır. Bu korku, meslek edinmeye çalışan kadınların içindedir, evlilikten kurtulmaya çalışan ama adım atmaya korkan kadınların, *kurtulup* da kendi başlarına kalma

olasılığı karşısında kendilerin hepten felç olmuş hisseden kadınların içindedir.

Belki de en acı olanı, mesleklerinde tepeye kadar tırmanan ve bu sorunu yendiklerini *sanan,* ama sonuna kadar gitmek istedikleri taktirde kaçınılmaz olan gerçek bağımsızlık hareketinin gerektiren kariyerlerinin X noktasında kaygının altında ezilen ve bir adım daha atamayan kadınlarda da bu korkuların bulunmasıdır. *Fobiler, kadının yaşamına, gizli bir veba gibi sızmıştır. Bu, uzun yıllar süren toplumsal koşullandırmayla ortaya çıkmıştır ve bugün çok daha sinsidir, çünkü öylesine baştan aşağı yabancı değerlere gömülmüşüz ki bize ne olduğunun farkına bile varmıyoruz.*

Kadınlar, korkmaktan vazgeçmedikleri sürece özgür olmayacaktır. Kendimizi becerikli ve bütün hissetmemize engel olan kaygıları aşma sürecine (neredeyse beyin yıkamayı tersine çevirerek) başlayıncaya kadar, yaşamımızda gerçek bir değişme, gerçek bir özgürleşme olmayacaktır.

İkinci Bölümün Notları:

1. Bu ve sonraki alıntılar, Coburn'un *Mademoiselle*'de yayınlanan (1979) "Self-Sabotage: Women's Fear of Success" başlıklı makalesinden alınmıştır.
2. *Vogue*'de (1978) Anne T. Fleming adıyla yayınlanan "Can I Stay at Home Without Loosing My Identity?" başlıklı makaleden alıntı.
3. *Psychology of Women: Study of Biocultural Conflicts* (1971) adlı çalışmadan
4. Yirmi üç kadın yazar, sanatçı, bilimci ve akademisyenin, kendi yaşatılarını ve işlerini anlattıkları aydınlatıcı bir kitap olan *Working It Out*'tan (1977) alıntı (derleyen Sara Ruddick ve Pamela Daniels).
5. ABD Çalışma Bakanlığı verilerinden.
6. Wright'in, *Journal of Marriage and the Family*'de (1978) yayınlanan "Are Women Really More Satisfied? Evidence from Several National Surveys" başlıklı makalesinden alıntı.
7. Terman ve Ogden tarafından yürütülen bu ünlü araştırmanın ilk verileri 1947 yılında yayınlanmıştır. Araştırmaya konu edilen yetenekli çocuklar sonraki yıllarda da izlenmiş. Bu grup üzerinde yapılan en son izleme araştırmasında (P.S. Sears ve M.H. Odom tarafından yürütülmüş ve Eleanor Maccoby ve Carol Jacklin'in *The Psychology of Sex Differences* adlı kitabına alınmıştır), çocukken yetenekli olup da orta yaşa gelen kadınların, çocuklukta aynı ölçüde yetenekli olan erkeklere göre yaşamlarında daha çok acı ve hayalkırıklığı hissettikleri ortaya çıkmıştır. Maccoby ve Jacklin'e göre, "Bu erkekler, ev alanının dışındaki kişisel başarıları anlamında önemli ölçüde daha "başarılı" olmuştur, buna karşılık kadınlar geri dönüp baktıklarında, artık kaçan fırsatlar

diye niteledikleri şeyler için biraz pişmanlık hissetme eğilimi göstermektedir."

Maccoby ve Jacklin, 1971 yılında yayınlanan bir başka araştırmada, *kadınların ego yeterliliğinde ve karmaşıklığında 18 ila 26 yaşları arasında bir düşme görüldüğünden, buna karşılık erkeklerde bu bağlamda artış gözlendiğinden* söz ediyor.

Sosyolog Alice Rossini, toplumun, "erkeklerden yeteneklerine uygun en yüksek mesleki prestiji sağlayan işlere yönelmesini beklediğine" dikkati çeker. "Gerçekten de erkeğin işi yeteneklerini geliştirici olmalı, aksi taktirde yeterince 'kamcılayıcı' olmayacaktır. Bir erkek yeteneklerinin altında bir işte karar kıldığı zaman 'toplumsal bir sorun,' 'kayıp bir yetenek' olarak değerlendirilir...*Bunun tersine, yeteneklerinin altındaki işlerde çalışma konusunda kadınlara göz yummakla kalmayız, onları teşvik de ederiz, çünkü bu, kadının aile içindeki merkezi rolü için yeterli enerjiye sahip olmasını sağlar.* (Bu alıntı, Judith Bardwick tarafından derlenen *Readings on the Psychology of Women* adlı kitapta yınlanan "The Roots of Ambivalence in American Women" başlıklı makaleden yapılmıştır.)

Rossini, ekonomik bağımsızlığı hedeflemek yerine gelirlerini ailenin "ekstra" harcamalarına yatıran kadınları anlatmak için "pasta kazananlar" terimini kullanmıştır.

8. Symonds'ın, *Journal of the American Academy of Psychoanalysis'te* (1976) yayınlanan "Neurotic Dependency in Successful Women" başlıklı makalesinden alıntı.
9. *Agy.*
10. "The Liberated women: Healthy and neurotic," *Journal of the American Academy of Psychoanalysis* (1976).
11. Bu bilgi, American College Testing Program tarafından 1973 yılında ülke çapında 200 okulda 32.000 öğrenci üzerinde yapılan bir araştırmaya dayanmaktadır.

12. Nüfus Sayım Dairesi'ne göre bu alanlar şunlardır : eğitim, İngilizce ve gazetecilik, güzel sanatlar, uygulamalı sanatlar, yabancı diller ve edebiyat, hemşirelik ve kütüphanecilik. 1966 yılında kadınlara verilen bütün lisans diplomalarının yüzde 65'i, master derecelerinin yüzde 76'sı ve doktora derecelerinin yüzde 47'si bu alanlardaydı. Bu istatistikleri *New York Times*'a (11 Mayıs 1980) aktaran Frances Cerra, "Başka bir deyişle," diyor, *"1966 ile 1976 yılları arasında kadınlara verilen doktora derecelerindeki artışın yüzde 70'i geleneksel kadın alanlarında gerçekleşmiştir."*
13. Pearl Kramer'e yapılan atıfın kaynağı, Columbia Üniversitesi dergisi *Columbia*'da yayınlanan "Wmen's Education and Careers: Is There Still a Sex Link?" başlıklı maledir (1980).
14. 13 Eylül 1978 tarihli *Wall Street Journal*'de yer alan "Çalışan Kadınların Sorunları" başlıklı makaleden alıntı, bu sayıda ayrıca General Motors'ta çalışan 68.000 kalifiye işçi arasında sadece 58 kadın olduğu da yazıyor.
15. *Better Homes and Gardens* anketini hazırlayan Kathy Keating, "Are Working Mothers Attemting Too Much?" (Ekim 1978) başlıklı makalesinde, çalışmayan ev kadınlarının "mutlaka gül bahçesinde yaşamadığına" dikkati çekiyor. Temelde bu kadınlar ota yaşlı arkadaşları arasında sıkça görülen boşanma konusunda kaygılıdır. Ama, diyor Keating, "en yoğun düşmanlıkla en çok dile getirilen kaygı, kadın hakları hareketinin, tam gün annelerin rolünü küçümsediği yolundadır."

    Öyle gözüküyor ki bu kadınlar, işsizlik, bağımlılık ve artan boşanma oranının yarattığı rahatsızlık arasındaki ilişkiyi kuramıyor. Kendilerini tehlikede hisseden bu kadınlar, hissettikleri öfkeyi kadın hareketine yöneltmektedir. (Ankette yer alan "çalışan anneler yapamayacakları bir işin altına mı giriyor?" sorusu öylesine etkileyici oluyor ki *Better Homes*'da yer alan anket formuna 30.000 okur bir de mektup iliştiriyor.)

16. Aileyle evde geçirilen zamandan sonra dışarı çıkmak şoke edici olabilir ve genellikle böyle de olur. Evdeki kadınlar, "tekrar dış dünyaya girmeye" kalkışıncaya kadar ne kadar korunduklarının ve acemi olduklarının farkına varmazlar. Evde, diyor Ruth Moulton, "kadın, aileye bakıyormuş gibi gözükse de, esas itibarıyla çocuksu ve bağımlı kalabilmektedir. Ancak dışarı çıkmaya çalıştığı zaman gerçekte ne kadar fobik, dar, bilgisiz ve hazırlıksız olduğunu keşfeder." "Women with Double Lives," *Journal of Contemporary Psychoanalysis* (1977).
17. "Kaçınma amaçlı hamilelik," çokça görülen bir olgudur. Judith Bardwick, çocukları küçük olan kolej eğitimli annelerin sık sık evde kendilerini nasıl boğuluyor hissettiklerinden şikayetçi olmalarına ve okula geri dönüp "kendi potansiyellerini gerçekleştirececkleri" günü iple çektiklerini söylemelerine dikkati çekiyor. "Lafta kolay," diyor Bardwick, "ama muhtemel başarısızlığı ve öz-saygı kaybını göze almak zor. Çocukları büyüyüp de bir mesleğe girme olasılığı bir gerçekliğe dönüşünce, ilgileri azalır. İş dünyasına girmelerine engel olan mantıklı ve belirgin mekanizma, yeni bir 'kazara' evliliktir" *(The Psychology of Women).*
18. Bu ve bunu izleyen alıntı, Ruth Moulton imzalı ve yayınlanmamış "Ambivalence About Motherhood in Career Women" başlıklı makaleden alınmıştır.
19. Bu istatistik, Coalition of Labor Union Women'in başkanı Joyce Miller tarafından *Newsweek*'in 19 Mayıs 1980 tarihli sayısında yer alan 'The Super Woman Squeeze" başlıklı bir makalede verilmiştir.
20. Bu rakam, ABD Nüfus İdaresi'nin rakamıdır.
21. Bu rakamlar, 1980 sonbaharında Des moines'de Beyaz Saray tarafından düzenlenen yaşlı kadınlar konulu bir konferansta açıklanmış ve *New York Times*'ın 10 Ekim 1980 tarihli nüshasında yer alan "If Your Face Isn't young: Women Confront Problems of Aging" adlı makalede yayınlanmıştır.

22. Amerikan Üniversiteli Kadınlar Derneği Başkanı Marjorie Bell Chambers, diğer şeylerin arasında, evsiz evhanımların sayısının büyük bir hızla arttığını gösteren bir araştırma yapmıştır. Söz konusu kadınlar, otuz beş ila altmış dört yaş grubundan olup da boşanma, ayrılık veya kocanın ölümü nedeniyle kendilerini geçindirmek zorunda kalan kadınlardır. Birleşik devletlerde 1976 yılında bu gruba giren kadınların sayısı 9.5 milyondan fazladır, bu, 1950 yılında kayıtlara geçen rakamın iki katıdır. Milo Smith'e göre bu rakam bugün 25 milyona ulaşmıştır. (Bkz. Institute for Socioeconomic Studies tarafından yayınlanan *Journal*'deki Marjoire Bell Chambers imzalı 'The Displaced homemaker - Victim of Socioeconomic Change Affecting the American Family" başlıklı makale. Ayrıca, Devlet Basımevi, Washington, DC tarafından yayınlanan "A statistical portrait of Women in the United States.")
23. Nafaka öylesine düştü ki evliliğin çökmesi halinde hiç bir kadın bunu güvenilir bir gelir olarak değerlendiremez. *McCall*'s'ın 1979 Mart ayında yayınlanan ve 9000 boşanmış okuru kapsayan bir araştırmasında, sdece yüzde 10'unun nafakadan eline birşeyler geçtiğini ortaya çıkarmış. Araştırmada ayrıca, kadın ve kocasının yıllık ortak kazancı 40.000 dolar veya üzerindeyse veya kadın elli yaşını aşmışsa, yirmi yıllık evliyse, ya da üç veya daha fazla çocuğu varsa kadının nafaka alma ihtimalinin çok yüksek olduğu bulunmuş.
24. Alıntı ve rakamlar, *Psychology Today*'in Nisan 1979 sayısında yer alan "The More Sorrowful Sex" başlıklı makaleden alınmıştır.
25. *Journal of Personality and Social Psychology*'de (1973) A. A. Benton tarafından yayınlanan bir testte, karşıt cinsten çiftlere, birbirleriyle mali bir sözleşme için pazarlık etmeleri söylenir. Testin kuralına göre, çiftlerden birisi diğerinden daha fazla para kazanmak zorundadır. Kadınların, pazarlık başlamadan önce er-

keklerden daha az para kazanma ve pazarlık görüşmelerinde daha az becerikli ve aktif olma beklentisi içinde oldukları ortaya çıkmış.

26. Kadınlardaki sınav kaygısının erkeklerdekinden daha yüksek olduğunu gösteren araştırmalar, Bardwick ve Martina Horner tarafından yayınlanmıştır. (Horner için, VI. Bölüm notlarına bakın.)
27. Ruth Moulton bu araştırmayı, birçok becerikli kadının, fobik olduğu için ders vermediğini gözledikten sonra yapmış. Columbia Üniversitesi lisans üstü öğrencileri üzerinde yaptığı gözlemler, Amerikan Psikanaliz Akademisi ile Amerikan Psikiyatri Birliği'nin 1976 yılında ortaklaşa düzenlediği konferansta sunulan "Some Effects of the New Feminism" başlıklı makalesinde yer almıştır.
28. Dr. Symonds'un 4 Mayıs 1975 tarihli konuşması daha sonra "Neurotic Dependency in Successful women" başlığı altında *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*'te (1976) yayınlanmıştır.
29. Robin Lakoff, "Language and Woman's Place," *Language in Society*, Vol. 2, 1973, sf. 45-79.
30. "Conversational politics"ten alıntı (Mayıs 1979).
31. *New York Times*, 28 Ocak 1978 tarihli sayısındaki "Women and Success: Why Some Find It So Painful" başlıklı makaleden alıntı.

Üçüncü Bölüm

KADINCA TEPKİ

Lisede, bende çelişik bir kişilik gören rahibeler için bir dert olmuştum. Hem disiplin sorunları yaratıyordum, hem de liderdim. O tuhaf, siyah giysili yaratıkları aşağılayarak, ama aynca onlardan korkarak, bir tür nefes kesen cesaretle davranıyordum. İkinci sınıfa kadar sınıfın başkanı olmuştum ve her fırsatta öğretmenlere karşı ukalalık ettiğim için başım derde giriyordu. Ukalalık, karşı koyamadığım bir dürtü gibiydi. Şimdi bile, o günleri anmak, aptalca bulduğum bir sisteme ve saygı duyamadığım hocalara karşı koymanın verdiği o tatlı duyguyu tekrar yaşıyorum.

Kafamın karışıklığı gerçekti. Ukalalık maskemin altında, kadınlığın eşiğinde genç bir kız değil, korkmuş, her konuda kafası karışmış, her şeyden çok da hiç kimsenin ona nasıl bakılacağını bilmemesinden rahatsız olan *küçük* bir kız vardı. Bizimkilerin emin ellerde olduğuma inanmasına karşın, nuns eğitimimi her geçen yıl daha da kötüleştiriyor gibiydi. Çok hızlı büyümeye zorlanıyordum. On iki yaşında liseye, on altı yaşında da üniversiteye başlamıştım. Herkes benim erken olgunlaşmama hayranlık duyuyordu, ama hiç kimse duygusal olarak en çok neye ihtiyaç duyduğumu bilmiyor gibiydi. Karşı-fobik olmaya başlamıştım: dışarıdan külhanbeyi, içerden ürkektim ve her ne pahasına olursa olsun umutsuzca korkumu gizlemeye çalışıyordum.

Yirmi yaşında üniversiteyi bitirdim. Mezun olduktan iki saat sonra, yeni bir yaşama uçmak için, Washington, DC'de havaalanındaydım. Geleceğim garantiliydi (ya da öyle sanıyordum). *Mademoiselle*'nin üniversite öğrencileri için açtığı bir magazin yarışmasını kazanmıştım. Benimle birlikte yirmi genç kadın ("konuk editörler") derginin Üniversite Sayısında bir ay çalışmak üzere apar topar çağrılmıştık. Bu nefes kesici aydan sonra ne olacaktı? Kim bilir? Kim aldırır? Bizim kadar özel insanlar için dünyanın planları olduğu açıktı.

On beş yıl sonra, Sylvia Plath, kendi can sıkıcı, acı verici Konuk Editörlük deneyimlerini *Fanus*'ta yayınlayınca, kitabı öyle rahatsız edici geldi ki, bitiremedim. Ama magazin yayıncılığının görkemli dünyasına aynı gözboyamacılıkla tanıştırılırken, içten içe yaşadıklarımdan habersizdim. Duygusal açıdan *hiç birimiz* gerçekten ne olduğunu bilmiyorduk. Ellili yıllarda reşit olan parlak, yetenekli genç kadınlar, uçurumun kıyısında geziniyordu. Yaşamımızın nasıl değişeceğini, kültürde gerçekleşen derin sapmaların bizi nasıl paramparça edeceğini bilmiyorduk. Bizden, genelde kadınlardan önce hiç beklenmeyen çok şey beklenecekti. Hiç hazırlıklı olmadığımız şeyler.

Bir aylık Konuk Editörlük bitince rutin bir kadrolu iş teklifi aldım. İş veya hayatımda yapacaklarımı planlama konusunda hiç kafa yormamıştım. Her nasılsa, bir kere daha "korunma ve bakılma" beklentisiyle, işi kabul edip üniversiteden üç arkadaşımla birlikte New York'un Yukarı Doğu Yakası'nda bir daireye yerleştim.

Bir iki yıl sonra, her gün aynı şeyi yapmaktan usanmıştım; işin cazibesi azalmaya başlamıştı ve zar zor geçinecek kadar para kazanmanın gerilimi sinirlerimi yıpratmıştı. Kendi kendime, aileleri her şeylerine karışan, dişçi faturalarını ve giyim kuşam faturalarını ödemeleri için onlara yalvaran bizim kız-

lardan, yani oda arkadaşlarımdan daha iyi durumda olduğumu söylüyordum. Haftada elli dolarlık bir maaşla yoksul, gururlu ve tam anlamıyla şaşkın bir yaşam sürüyordum. Değişiklik yapmak (yeni bir iş, farklı oda arkadaşları, hatta belki de bir *erkek* oda arkadaşı) aklıma bile gelmemişti. Üçüncü yıla kadar, sorular beynime hücum etmeye başladı; hafta sonları çok fazla içiyordum. Burada ne yapıyorum? Hayat böyle mi *sürüp gidecek?* Sonunda bana bir şey *olacak* mı? Birisiyle tanışacak mıyım? Evlenecek miyim?

Sonunda bir şey oldu. Dört yıl sonra, New York'un parlak ışıkları altında fobik olup çıktım.

Bu çok ani olmuştu. Üç yıldan uzun bir süredir, araştırmacı olarak aynı geleceksiz işte çalışıyordum. Gururumun yaralanmış olmasına ve gerçekten *"bir şeyler yapmam"* gerektiğini düşünmeme karşın, bir makale yazmaya kalkışacak yeterli cesareti bulamamıştım. (Üniversite gazetelerinden köşe yazılarını kesip ayda bir iki kere birisiyle röpörtaj yapmak pek de *"bir şey yapmak"* sayılmazdı. Dönüp baktığımda gerçekte istediğim şeyin kurtarılmak, masal kuşlarının kanatlarının altında, kendine güvenen, yaratıcı, zorlayıcı ve en önemlisi de güvende olacağım yeni bir yaşama uçmak istiyordum. Erkeksiz ve geleceksiz bekar bir New Yorklu çalışan kız olmanın sonsuz baskısı özsaygımı her gün biraz daha azaltıyordu. Bilinçli olarak "erkek aramıyordum." Öte yandan, bir hayat kurmaya da çalışmıyordum. Önümdeki tüyler ürpertici (büyük, zorlu ve potansiyel olarak ezici) geleceği nasıl dolduracağım konusunda hiçbir fikrim yoktu.

İşte Sindrella Kompleksi. Bu, on altı on yedi yaşındaki kızları pençesine alıyor, çoğu durumda üniversiteye gitmelerine engel oluyor ve erken evliliklere zorluyordu. Şimdi ise üniversite mezunu (bir süre hayatın içinde) olan kadınları pençesine alıyordu. Özgürlüğün ilk heyecanı yerini yükselen kaygıya bırakınca, bu kadınlar, eski güvenlik

özlemine (kurtarılma arzusuna) yenik düşüyordu.

Bütün kadınlar bu komplekse eşlik eden korkuyu akut, ya da fobik haliyle yaşamaz. Çoğunlukla bu, her kılığa giren ve yavaş yavaş kişiyi çepeçevre kuşatan bir korkudur. Ben ise akut türüne yakalanmıştım. Kurtarılma arzusunu en şiddetli olduğu zamanlarda (örneğin mezuniyet senesinde ve birkaç yıldır çalışmama rağmen yaşamım için hiç bir plan yapmadığım dönemde, ya da evliliğim çöktükten sonra) fobik oluyordum.

Bir öğlenden sonra, Brooklyn Müzesi'nde araştırma yaparken, öylesine sersemletici bir başdönmesine (vertigo) yakalandım ki, oturup başımı dizlerimin arasına almak zorunda kaldım. Hayatımda hiç baygınlık veya sersemlik geçirmemiş birisi olarak bu olay bana ürkütücü geldi. Altı ay boyunca bu nöbetlerden birisinin daha üstüme çullanacağı korkusuyla yaşadım ve korktuğum başıma geldi. Sabahları işe gitmek için otobüse binerken, ya da bir mağazaya girerken, veya sokakta yürürken aynı başdönmesi beynime çakılıp kalıyordu. Yanımdan geçen insan güruhu bende en tuhaf köksüzlük duygusu yaratıyordu. Kalabalığın ortasında, ya da sokağın köşesinde bayılsam ne olur? Altı ay boyunca bu tuhaf semptomlar, her şeyden önemli oldu. Sanki ilkel, ama merkezi bir sorunun bir benzeştirmesiydi: *düşersem beni kim tutacak?*

Mezuniyetten sonra New York'a uçarken, yetiştiğim Katolik kızlar okulu çevresinin boğucu baskısından kaçtığımı düşünüyordum. Sorun şuydu: dünyada kendime bir yer edinme yeteneğime inanmıyordum. Günlerim, aynı sıradan işlerle geçtikçe öz-imajım parçalanıyor, eski desteklerin yerini bir köksüz olma duygusu alıyordu. Ailemle, dinimle, geçmişimle olan ilişkimin gerçekliğini, üzerimdeki etkilerini görmezlikten geldiğim bir geçmişe gömmüştüm. Tıpkı çocukluğumun güvenliğine ve kısıtlamalara (rahibelere, kurallara, kiliseye yapılan haftalık yürüyüşlere, ne zaman kendim için bir şey yapsam şaşmaz bir iç-

güdüyle babamın acımasızca karşıma dikilişine, annemin sessizce onu desteklemesine) isyan ettiğim kadar, aynı zamanda buna, *içerdiği her şeye* bağımlıydım da. Ahlaki konulardaki kararlarımı Kilisenin, dünyalık konulardaki kararlarımı da büyüklerimin verdiği bir ortamda yetiştim. Bazen işler karıştığı zaman, pratik kararları kilisenin, ahlaki kararları da babamın vermesini istiyordum. Öyle gözüküyor ki benim adıma kimin karar verdiği önemli değildi, yeter ki *birisi* versin.

New York'taki dördüncü yılın Eylül ayında panik nöbetleri ortaya çıktığı kadar tuhaf bir şekilde ortadan kalktı. Aylarca, başımı çevirip bakınca o "şeyi," yani o korkunç korku titremelerini hâlâ orada göreceğim korkusuyla, aşırı bir dikkat duygusuyla yaşadım. Gittiğim doktor, fiziksel hiç bir sorunum olmadığını söylemişti. Beni dermansız bırakan bu semptomlardan kurtardığı için Tanrı'ya şükrediyordum. Bunu birşeylerin yolunda gitmediğinin bir belirtisi olarak görmek yerine, olağandışı bir ara faslı gibi değerlendirmeyi tercih ederek, bu deneyimi bastırmıştım. Kimseden, yaşadığıma benzer bir şey duymamıştım, bu da yaşadıklarımın daha korkunç ve ürkütücü gözükmesine neden olmuştu. *Sorun belirtilerini görmezlikten gelmek, olabildiğince az sorgulamak ve "katlanmak," bağımlı kişiliğin tipik bir özelliğidir. ("Belki durum değişir," dedi Sindrella, sonsuza dek ocak külü döken Cindrella.)*

Nisanda birisiyle tanıştım. Katolik bir entellektüeldi. Üç yıl Paris'te kalmış, Sorbonne'da çalışmıştı. O sıralarda ise bir televizyonun ekonomi magazini için çalışıyor, şiir yazıyor ve kendi yemeğini pişiriyordu. Onu büyüleyici bulmuştum. Hiç zaman kaybetmeksizin kaderimi ellerine bırakmaya karar vermiştim bile.

Bir ay içinde hamile kaldım ve kısa bir süre sonra da evlendim. Bu, babamın karar vermem için yardımcı olduğu son

kararlardan birisiydi. Karışmasını istemedim, ama karşı da çıkmadım. Babam, mevcut şartlar altında tek doğru davranışın evlenmek olduğunu söyledi. "Hamile kalırken kararını vermişsin," dedi.

Gerçekte ahlakla falan ilgilendiğim yoktu. İnsanın ahlaklı olması için olduğu gibi (otantik) olmak gerekir. Doğru ile yanlış konusunda hiçbir fikrim yoktu, düşündüğüm sadece sorular ve cevaplardı. Başkalarının benim için koyduğu kurallara uyarak geleneksel bir yaşam sürmüştüm. Şimdi ise, eskiden olduğu gibi yine kurala uydum. Kuştüyü yatağa girer gibi evliliğe girdim ve on yıl daha sokak korkularımdan ve gece kabuslarından uzak yaşadım.

İlk Belirtiler

Fobik kadınlarla çalışan psikiyatristler, geçmişlerinde bazı benzerlikler ortaya çıkarmıştır. Bu kadınlar, erken bir dönemde özgüvenli ve duygularını kontrol eden birisi gibi gözükme ihtiyacı duyma eğilimi gösterir. Çocukken, güç ve dayanıklılık yanılsaması verecek beceri ve özellikler geliştirmek için çok çaba harcarlar. Erişkinliklerinde ise çoğu kez öz-yeterlilik imajını pekiştirecek işlere yönelirler. Fobik eğilimli kızların ulaşmaya çalıştığı şey kendi içinde kesinlikle normal, hatta hayranlık verici bir çabadır. Bu, başarma itkisi bir zorlanıma dönüştüğü zaman nevrotik bir yapı kazanır *(başaramazlar).*

Böyle bir genç kadın için *varoluş nedeni,* güvensizlik ve korkularını gizleyebileceği bir kale inşa etmektir. Arkadaşlarımdan birinin annesi, ona "Hep sanki kimse sana bir şey söyleyemezmiş gibi hareket ettin," diye anımsatıyor. "On dört on beş yaşından sonra, sanki şöyle veya böyle iyiliğin için söyleyecek veya yapacak hiç bir şeyim yokmuş gibi davrandın."

Talihsiz olanı, annenin, kızının özgüvenli çalımını görünen değeriyle kabul etmesidir. Çocuğunun nasıl olup da birdenbire bu kadar ukala olduğunu merak eden anne şaşırır, gözü korkar. Ama *"kimseye ihtiyacım yok, kendi başımın çaresine bakabilirim"* mesajı yayan ergen kızı gerçekte açık bir semptom sergilemektedir. Patronca kendinden eminliği, bir gösterişten, derinlere kök salan güvensizliğe karşı bir dengeleme çabasından başka bir şey değildir.

Fobik eğilimliler, sık sık, ergenlik döneminde pervasız gözükürler. Fiziksel açıdan aktif olabilir, riske girebilir ve sporda saldırgan, ya da üzerlerinde otorite sahibi olanlara karşı asi olabilirler. Kadınlardaki fobileri inceleyen Alexandra Symonds, tarz ne olursa olsun mesajın aynı olduğunu söylüyor: *hiç kimseye ihtiyacım yok; kendi başımın çaresine bakabilirim.* Yıldan yıla ve adım adım ayrıntılı bir karşı-fobik maske gelişir. Ayrıntılar kişiden kişiye değişebilir, ama genel kişilik tablosu aynıdır: baskıcı, patronca, kendinden emin. Soğuk çekirdeğin üzerini örten çekici bir canlılık ve kısmen karşı-fobik yakın çevresini kontrol altına alma çabasından kaynaklanan sürükleyici bir enerji çıkışı olabilir. Örneğin birçok olayda karşı-fobikler, açıklama ve tanımlama ihtiyacından ötürü, iyi birer konuşmacıdır. Birlikte olunduğunda varlıkları oldukça emrivaki olabilir. Yeşil ipek giysisiyle, ilginç fırkalarıyla saldırganca açık saçıklığıyla herkesi şaşırtan ve herkesin dikkatini üstünde toplayan atak kongre asistanının gerçekte gizli bir fobik olduğunu, kendi zekasından, "çekiciliğinden," göğüslerinin büyüklüğünden emin olmadığını kim tahmin edebilir.

Karşı-fobik kadınlar erkeklerle olumlu ilişki kurmakta zorluk çeker. Kendilerini üstün, "otorite sahibi" hissetme ihtiyacı duyarlar. Sevgi ilişkilerinde kendi seçtikleri erkekler konusunda şikayetçi olmaya başlarlar. Balayı bitince, soğuk ve reddedici davranmaya başlarlar. Söz konusu erkek şaşkına

döner, hatasının ne olduğunu bilmeden garip suçluluk duygularına kapılır. Erkeğin hatası, temelde ürkek olan kadının yansıttığı kendinden emin imaja *inanmasıdır.* Yüzeyden bakıldığında böyle bir kadın kesinlikle sırtını erkeğine dayamaz, oysa gerçekte her zaman (gizliden gizliye) istediği şey de işte budur. Temel güvensizlik ve çaresizlik duygularını gizlemek için cesur, arsız ve bağımsız davranan kadınlarda bir çelişkili mesajlar sistemi ağır basar. Erkek, kadının sahte bir özyeterlilik maskesinin arkasına gizlendiğini anlamaz. Erkek de *kadının* istediğini isteyebilir; sırtını dayayabileceği güçlü, bağımsız bir "başkası." Kadının gerçek ihtiyaçları ortaya çıktığı ve erkek bu ihtiyaçlara cevap vermek istemediği veya veremediği zaman korkunç çatışmalar başgösterir. Jill diye anacağım Californialı genç bir kadının ilk aşk ilişkisindeki dinamik budur.

Jill'in babası kavgacı, çok başarılı bir avukattır. Annesinin ise utangaç olmasına karşın, serbest çalışan magazin ressamı olarak güzel bir kariyeri vardır. İlk çocuk olan Jill, kendini hep erkekle kadının çatışan imajları arasında kalmış bulur: Kadın ürkek ve sessizdir, ama ona iyi bakılır; erkekse canlı ve dışa dönüktür, ama dünyayla mücadelesinde yalnız ve korumasızdır. Jill, yirmi yaşında, içinde biriken çatışmayı salınelemeye başlar. Hayatında ne istediği konusunda kafası net olmayan eğitimsiz, ancak zeki marangozla birlikte yaşamaya başlar. Çok geçmeden kendini mutsuz, engellenmiş hisseder ve adama düşman kesilir. Terapiye başlar ve bir psikolog mu, avukat mı, seramikçi mi yoksa bir müzisyen mi olmayı istediğine karar verememekten yakınır. Sonunda bir seramik dükkanı açmış olmasına karşılık sorunları arasında en önemsizi kariyer çatışmasıdır.

Çünkü Jill cinsel açıdan güvensizdir, davetlerde temel çekim odağı olma ihtiyacı duyan, erkek arkadaşının daha çekici bi-

risiyle tanışıp onu terkedeceğinden korkan bir kadındır. Jill'in para konusundaki şikayetleri de semptomatiktir. Daha büyük bir ev istiyor, ama bunun kimin sorumluluğu (onun mu yoksa erkek arkadaşının mı) olduğuna karar veremiyor. İçten içe, istediği evi ona alacak kadar para kazanmadığı için erkek arkadaşına karşı derin bir içerleme duyuyor. Ama içerlemesinin farkında bile değil, çünkü bu onun feminist idealleriyle keskin bir çatışma içeriyor.

"Jill'in, her zaman son derece sorumlu birisi izlenimi vermesi ilginç," diyor terapisti. "Terapiye saatinde geliyor; benim bitirmemi beklemek yerine kendisi bitiriyordu. Etkili ve olaylara hakim gibi gözüküyordu. Sonra, terapinin ikinci ve üçüncü yılında her şey ortaya döküldü."

Bir sabah ne olduğunu anlayamadan, aşırı soluklanma, baş dönmesi ve çarpıntı (kaygı semptomlarının tamamı) ortaya çıkar. Evden çıkmaya korkar. "Ani" güvensizliği her yoldan kendini dışavurur. Örneğin, Cumartesi gecesi evinden arayıp terapistine Perşembe günkü randevusuna geç gideceğini söylüyor. "Acil durumlarda evimden aranabilirim," diyor terapisti, "ama bu acil değildi. Bu süper sorumlu insan birden bana annesiymişim gibi davranmaya başladı. Sanki istediği anda onun yanında olmam gerekiyordu. Sonunda önceki bağımlılık karşıtı davranışının, onun için savunma amaçlı büyük bir manevra olduğunu anladık. Bunda o kadar başarılıydı ki, iki yıl, "Bu kadın neden hâlâ benimle?" diye düşünüyordum. *O kadar becerikli gözüküyordu ki.*

"Jill artık öfkesini dile getirmeye başlamıştı. İki yıldır benden istediğini alamadığı ve bu konuda bir şey söylemediğim için öfkeli olduğu ortaya çıktı. Ona tersinden sordum: Neden bundan *bana* söz etmedi? Şimdi ise birdenbire, gidip kendi başına bir şeyler yapmaya korkar olmuştu. Tatile çıkmaktan korkuyordu, çünkü yaşamındaki katı yapılardan vazgeçemiyordu. Maskesi

inince, ailesine hâlâ bağımlı olduğu anlaşıldı; bağımlılık karşıtı davranışının gizlediği de işte *buydu*. Bağımlılığı, erkek arkadaşına olduğu kadar bana da kızgınlık biçiminde dışavuruluyordu. Erkek arkadaşına delice bir öfke duyuyordu, çünkü bir avukat olup ona daha iyi bakmayacaktı. Ve *ben* onun annesi olmayacaktım."

Jill, tıpkı babasının hep yaptığı gibi, hem başarılı olmasını, hem de eve sosyal heyecan getirmesini bekleyerek, güçlü, dinamik baba imajını sevgilisine aktarmıştı. Para, heyecan, heyecan verici politik arkadaşlar; bütün bunları hem Jill'e hem de annesine "babası" sağlıyordu. Babasına kıyasla Jill'in birlikte yaşadığı erkek pek de başarılı değildir. "Nazik, yumuşak, tatlı bir adam ve ailesi tarafından çok seviliyor," diyor terapist, "ama Jill'in onu yeterli bulmadığı açık. Kolejdeyken ne yapmak istediğinden emin olmayan bir adamla çıkıyor ve ayrılıyorlar, çünkü Jill adamın ikircikliğine katlanamıyor. Erkeği güçlü olmadığı sürece kendini güçlü hissedemiyor."

Annesi gibi kapalı ve pasif olmak istemiyor. O temelde babasıyla özdeşleşmiş. Ama elbette kendi yaşamında o kadar güçlü, her şeyi kendi sağlayan birisi *olmak* zorunda kalmak istemiyor. Bunu onun için *erkeğin* yapması gerekir. Bu olmadığı zaman kendini ezik ve öfkeli hissediyor. "Jill, bir ilişkinin başlangıcında çok seksi olan ama bir süre sonra çok öfkeli olduğu için heyecanı uçup giden bir kadın," diyor terapisti.

Korkuya Dokunmak

Jill'in fobik semptomları, tam o onun adına riske girecek birisini bulma yolundaki gerçek arzusunun hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğini kavradığı bir anda devreye girer. "Şimdi hayatını yoluna koyması beklenen içe yansıtılmış babadan vazgeçmek zorunda olan Jill'in, gerçekten belirleyici, ol-

gunlaştırıcı kararların arifesinde görüyorum," diyor terapisti. "Belki de entellektüel açıdan seramik dükkanından daha çok doyurucu ve ayrıca gerçekte bir başkasından beklediği desteği kendi başına sağlayacak birşeyler öğrenmek için okula dönmek zorunda kalacak. Yirmi yedi yaşında, bunları kendi başına yapmaya ve her şeyi sevgilisinin ona vermesini beklemekten vazgeçmeye karar vermesi gerekecek. Bütün bunları kavramaya yeni başlıyor ve ufukta gözüken arı bir korku. Panik içinde."

Başından sonuna göğüsleyebildiği taktirde bu arı korku gerçekte onu daha özgür, daha rahat ve doyurucu bir yaşama götürebilir. "Çatırdamadan önce elindeki her şeyi korkuyu yaşamaktan kaçınmak için kullanıyordu. Çoğu kez, babası gibi davranmasını sağlama umuduyla, sevgilisini yönlendirerek, çocukluğundaki aynı korumalı ortamı yaratmaya çalışıyordu. Bağımlılık krizini başlatan şey kısmen erkek arkadaşının, Jill'in babası rolünü oynamayı reddetmesiydi. Bu kriz acı dolu ve ürkütücü de olsa, artık eski alışkanlıklarından kurtulma ve büyüme fırsatını yakalamıştı. Karşı-fobik maskesini görmüş, aslında *yaşamıştı* ve kabuksuz, korumasız, kalkansız, bunu kendi başına yaşamaya hazırdı.

Karşı-Fobik yapıları farkedilmeyen kadınlar bu kadar şanslı değil. Bu kadınlar yaşamlarını, giderek artan katılıkta bir savunma zırhı oluşturmak için harcamaya yatkındır. Bu kadınlar, Jill'in yaşadıklarını (panik, şaşkınlık, öfke) yaşamamak için her şeyi yapan, kendilerini her şeyden (sevgiden, doyumdan, mutluluktan) *alıkoyan* kadınlardır.

Karşı-Fobik kadınlar, kendi imajlarını süsleyecek türden işler seçer; ki daha açıktan ketlenen birçok kadın bu işler için "Oh, *bunu* kesinlikle yapamam; çok korkarım" diyecektir. Sorun da budur. Bu kadınlar çaresizlik ve korku duygusunu öylesine tehdit edici bulurlar ki, enerjilerinin tamamını, kendileri de dahil olmak üzere herkesi ürküten bir yaşam kurmaya har-

carlar. Araba yarışçısı olabilirler. Veya artist. Veya fahişe. (*Klute'da* Jane Fonda tipik bir karşı-fobik kişiliği oynamıştı.)

Ya da Abigail Fletcher gibi suçlu kovalamayı isteyebilirler. Tıpkı fobinin dereceleri olması gibi, temelde korku duyan kişinin karşı-fobik kişilik geliştirmesinin de dereceleri vardır. Abigail'in durumunda tarzı, cakası, inançsızlığı gelişerek katı bir kabuğa dönüşür. Erkek arkadaşının başka birisiyle evlenip çocuk yapmak için onu terkettiği durumların dışında kendi güç imajına *inanır*. Bu durumda Abigail haftalarca, hatta aylarca kendini perişan, yenik hisseder, ama sonunda toparlanır ve kinciliği, suçlamaları iki katına çıkmış olarak geri döner. Zaman zaman, sadece erkeksiz de yapabileceğini göstermek adına, bir kadınla ilişki kurar.

Abigail on sekiz yaşında genç bir anne oluncaya kadar, sergilediği şey, köpek dişi kadar keskin olan o "gözüpekliktir." Olay 1976'da olur. Güzel kızlarını şımartarak ve aşırı ölçüde koruyarak kendini boğulmuş ve ürkek hissetmesine neden olan ailesinden kurtulmak için hamile kalır. Kendi çaresizlik duygularını yadsımak için, Yahudi Amerikan Prensesi'nin küçük bir modeli olur. Küçük, sarhoş yüreğinde, yaşamda en güzel şeylere sahip olabileceği inancını taşır. Ayrıca, kimsenin bunları ona veremeyeceği yolunda derin, acı bir kuşku duyar. Elbette on yedi yaşında evlendiği ve bir yıl sonra karnında kızıyla terkettiği esrarkeş kocası ona bunları veremez.

Korkunun Gizlenmesi: Karşı-Fobik Tarz

Abigail'in öyküsü, karşı-fobik savunma konusunda bir fikir verecektir; bu, alttan alta ürkek, güvensiz olan ve aşık olamayacak kadar kendi kimliğini kaybetmekten korkan kişinin kendine yeterliymiş gibi rol yaptığı sahte bir bağımsızlık gösterisidir.

Ayrıntıların Abigail Fletcher'e özgü olmasına karşılık, birçok kişi sahte bağımsızlık tarzını tanıyor olabilir. Bu, derinlemesine korkan ve cinsel rolünde erkek olmayı isteyecek kadar duyarlı olan bir kadının tarzıdır.

Globe'un Pazar sayısındaki reklamda "BAY VEYA BAYAN DEDEKTİF ARANIYOR," diye yazıyor Boston merkezinin Quincy Market bölgesindeki bir mağazanın personel dairesinin verdiği ilanda. "MÜFETTİŞ" kelimesi dikkatini çekiyor. Abigail'in acilen bir işe ihtiyacı var ve BU'da geçen bir yılı ve fiziği sayesinde resepsiyoncu olarak pekâlâ iş bulabilir, ama bütün gün bir kauçuk saksısının yanında oturup arkadaş canlısı rolü yapmayı kim ister? Şöyle veya böyle o, bu sıkıcı büro sahnelerinden kaçınmayı başarmıştır ve şimdi de buna niyetli değildir. Son zamanlarda erkek arkadaşıyla birlikte cafcafalı bir film işine girer, ama geçici bir süre için fiyasko olmasına ve paraya ihtiyaç duymasına karşın, masa başında daktilo yazmak için parlak fikirlerinden vazgeçmeyecektir. Onun da dediği gibi, her şeye burnunu sokan, çenesi güçlü biridir; bununla, başkalarının işine burnunu sokmaktan hoşlandığını ve gerektiği zaman iyi çene yaptığını anlatmak istiyor. Abigail kendini kanun ve adalet için çalışan bir müfettiş olarak hayal etmekten hoşlanır. Sürekli olarak, Tüketici İlişkileri Bölümünde çalıştığını hayal eder. Kendini, üzerinde deri ceket, ayağında kot pantalon ve spor ayakkabıyla hırsız kovalarken hayal etmek hoşuna gider.

"EĞİTİLMEK ÜZERE," diye devam ediyor gazete ilanında. İlan, büyük, muhteşem bir market kompleksi olan Towne & Country'in güvenlik kadrosu için verilmiştir. Abigail, bunun tam aradığı iş olduğunu düşünür; artık harekete geçmenin zamanı gelmiştir. Minyon tiplidir, ama iş için yeterince güçlüdür; sağlam bir vücut yapısı vardır, bunu da kısmen bir zamanlar bir Budist tapınağının bodrum katında aldığı jujitsu derslerine, kıs-

men de tatlı annesinin genlerine borçludur. Evet, Abigail Fletcher bu işi kesinlikle yapabilir.

Towne & Countr'in personel dairesinde Abigail çok eğlenir. Hollis adında bir vatandaş doğruca ona yüklenir. Görüşme bir saat sürer. Adam asıl görüşmeyi bitirdikten sonra ("Uyuşturucu kullanır mısın?" "Elbette esrar içerim." "Eski işyerinden herhangi bir şey çaldın mı?" "Hayır." "Daha başka tür uyuşturucular kullanıyor musun?" "Hayır." "Ödenmemiş borcun var mı?" "evet, Checking Plus'a dörtyüz dolar."), mevcut personelin yetersizliğinden yakınır ve eğitim programından söz eder.

"İşe alındın," der ertesi gün Bay hollis telefonda. "Towne & Country Güvenlik Ekibine hoş geldin."

Abigail, eski jujitsu sınıfından tanıdığı Mario adlı birisinin de kursa katıldığını görünce kendi kendine güler. Gerçek bir süt kuzusu der. Birlikte antreman yaparken Abigail ona vurmaya çalışınca çocuk hayalarını korumak için içgüdüsel olarak dizlerini büker ve tekmeyi yer. Abigail ona "Yaşlı Korkak Çatlak" der.

Abigail, kendisiyle erkek kursiyerler arasında bir fark olduğunu farkeder: *onlara*, karate ve enseleme teknikleri öğretilir. (Enseleme, adamın kolunu arkaya bükerek problem çıkarmadan Güvenlik Ofisine götürme tekniğine deniyor.) Abigail hemen gidip Hollis'ten açıklama ister. "Bu kursları ne zaman alacağım," der. Ama adam yılışık, yapışkan bir tavırla gülümser ve "İlk işini yaptığın zaman," der.

"Lanet olsun," diye düşünür Abigail. "Yeşil Kuşağım var ve Yaşlı Korkak Çatlak'tan çok daha iyiyim."

Abigail, blucinlerini sırtına geçirip spor ayakkabı giyerek işe koyulur. Heyecan ve hareket duygusu onu hemen büyüler. "Taciz etme" tekniklerini, yani kuşkulu müşterileri yakın takibe alarak bir şey çalamadan marketten kaçmalarını sağlamayı öğrenir. "Silkeleme" tekniklerini, yani hırsızlık yaptığından *kuş-*

kılandığı, ama emin olmadığı tiplerin korkup aldıklarını sessizce yerine koyarak mağazadan tüymelerini sağlamayı öğrenir.

Abigail işi çabuk kavrar. Geçiş koridorlarını, trafiğin yoğun olduğu noktaları, aynaların ve hırsız alarmlarının yerini öğrenir. Başlangıçta halk kaplı giyinme odalarını gözetlemek için epey zaman harcar. Buraları, işin en zevkli tarafı olduğu gibi en iyi sonuç veren yerleridir de. Sürekli yanınızda bir kutu raptiye taşırsınız ve durum gerektirdiği zaman boş bir soyunma kabinine girip perdeleri raptiyeleyerek pusuya yatabilirsiniz. Daha sonra yere uzanıp havalandırma kanalından dışarıyı gözetlersiniz. Kadınların aynanın karşısına geçip sarkık etleriyle poz vererek kendilerini seyretmeleri eğlencelidir. Sık sık, elbiselerin etiketini söküp çantalarına, ya da iç çamaşırlarının içine sakladığına tanık olursunuz. Bu sonunculara "iç çamaşırcı" deniyor ve genellikle fahişe oluyor.

Bu fahişeler çok ürkütücü olabiliyor. Çoğu kez iri ve zenci oluyorlar (bu, Abigail'in Güney Yakasındaki liseli yıllarından beri çok korktuğu bir kombinasyondur) ve karşısındakini "uyutmakta" ustadır. Bir gün bu Amazonlardan birisi Abigail'in kendisini izlediğini farkedince geri dönüp kaba, ürkütücü bir sesle "Takip etmeyi öğrenmek istiyorsan, *yakından* yap ve ayna kullanma," der.

"Bana işimi öğretme," diye karşılık verir, ama dizleri tir tir titrer.

İki haftalık eğitimden sonra Abigail ilk "enselemeyi" yapar; bu deneyim şoke edicidir. Enselediği kadın, beklendiği gibi ne zenci, ne de Portorikoludur, ne de kılıksızdır. Yakaladığı hırsız, ağaran saçları arkadan bağlı, temiz kılıklı, küçük Bayan Hansen'dir ve korkudan sapsarı kesilmiştir.

Şoke olan Abigail kadını Bay Hollis'in odasına götürür. Kadının çantaları Hollis'in büyük maun masasına boşaltılır. Bayan Hansen'in üstünden uyuşturucu çıkmaz. Silaha gelince, her titiz

kadının acil dikiş ihtiyaçları için yanında taşıdığı birkaç iğne ve biraz ipliktir. Pakede el konur.

İş bittikten sonra Abigail'in (ki tuhaf bir şekilde kendini kadınla özdeşleştirir), adrenalin seviyesinde keskin bir düşme olur. Olay çok can sıkıcıdır. Formalitelerin geri kalanını ezbere yapar. Güvenlik, kadını asansöre, ordan da birinci kata kadar götürmesini gerektirir. Bayan Hansen, kucağındaki paketlere sıkıca sarılmış, başı önünde yürür; ve çıkış kapısına gelince, geri dönüp bakmadan, ürkmüş bir hayvan gibi sokaktaki kalabalığa karışır.

Kendini suçlu ve rahatsız hisseden Abigail, her zaman olduğu gibi sakinleşmeye çalışır. Rahatsız olması anlamsızdır. Bu sadece bir *iştir*. Bu çatlak kadın neden çalmaya ihtiyaç duymuştu ki? İş bittikten sonra gidip ılık bir duş alır.

Gariptir, ertesi gün yine iş çıkar, bu kez on beş-on altı yaşlarında iki zenci çocuğu enseler. Bu kez işini etkili, pişmanlık duymadan yapar. Kendini güçlü, sağlam hisseden Abigail, bulutlarda uçuyormuş gibi bir duyguya kapılır. Bir kere karar verdikten sonra, kendi yaşamını idare etmenin *kolay* olduğunu düşünür. İşi tam ona göredir. Aşk hayatı da çok iyidir. Erkekler, arıların bala üşüşmesi gibi onun çevresinde toplanır. Birkaç yıl içinde kendi Güvenlik işini kuracak ve Güney Yakasından kurtulacaktır.

Abigail'in planlarında tek bir kusur var. Bilmediği (önceden göremediği), hiç bir zaman derin, geri dönülmez bir aşk yaşayamayacağıdır. En azından derinlere gizlediği yanlarına ulaşacak olaylar yaşamadığı sürece. Birçok erkek arkadaşı olur, ama başlangıçta bu küstahça kendinden eminliğinin çekimine kapılan erkekler, daha sonra ondaki bu tuhaf, rahatsız edici özelliği itici bulmaktadır. Abigail, ortada hiç bir şey yokken birdenbire erkek için türlü yapıp ona yeni iç çamaşırlarını göstermek istemek gibi tuhaflıklar yaptığı sürece erkekler kolay

kolay onunla ilişki istemez. Erkek, bunda bir şey olmadığını düşünecektir. Ama öyle değil. Abigail bir an çok sıcaktır, bir an çok soğuk. Sizi esir almak için çevrenize bir ağ ördüğünü hissedersiniz. Yatakta iyidir, ama iş bittikten sonra *orada değildir.* Bıçkın bir çatlak. Bir narsist. Biraz yosma.

Karşı-fobik kişilikte ilginç olanı, bunun bir savunma olarak etkili olmasıdır. Karşı-fobik kadınlar, korkuyu ender olarak yaşar, bu nedenle korkunun yaşamlarına ne kadar egemen olduğu konusunda hiçbir fikirleri yoktur.

Kadınlarda fobi, cinsel kısıtlamaları bırakma korkusuna ve kendini çaresiz ve hassas hissetme duygularına bağlanabilir. Bazen bu korku kendini fahişelik ve tahakküm fantazilerinde dışavurur. Abigail kendini, bir seks tabancası gibi, armağanları ve gösterişli arkadaşları hiç eksik olmayan, ama kendisi hiç bağlanmayan bir 'sev ve terket' kadını olarak hayal etmekten hoşlanır. Bu fantazi, korkunç, derin bir yalnızlığı (kendini bırakma ve bir başka insanla kaynaşma yetisinden yoksun olmasının yarattığı bir yalnızlığı) gizleyen ince işlenmiş bir örtüdür. Kaynaşmak çok ürkütücüdür. Bu sanki kendi kişiliğinin sınırlarını kaybedebilecekmiş gibi bir duyguya kapılmasına neden olur.

Bu korkular derin çocukluk yalnızlığına kadar uzanır. Çocuklukta doyumsuz kalan sevgi ihtiyacı, kendini bir başkasına bırakmaya yönelik pasif, ama potansiyel açıdan yıkıcı bir arzuya yol açabilir. Çocukluğunda ailesi Abigail'e bakar, ama o hiç bir zaman kendini ihtiyaç duyulduğu kadar desteklenmiş hissetmez. Ve ebeveynlerinin ona gerçekten değer verdiğini hiç hissetmez; vermiş olsalardı onun büyüme ihtiyacını beslemezler miydi?

Bu nedenle Abigail, korkutucu içsel ihtiyacını korur. Ama ayrıca bu ihtiyaçtan (gücüne ihtiyaç duyduğu ve kıskandığı *erkeklerden*) kurtulmaya ilişkin saldırganca bir arzu geliştirir ve erkeklere yönelik saldırganlığını iş hayatında dışavurur. Bay Hol-

lis'i, "Yaşlı korkak çatlakları" ve onda romantik bir ilgi uyandırmayan herkesi küçümser.[1] Genelde erkekler karşısında duyduğu gerçek korku, "erkek" dilinde (gerçekten de "kabadayıca" tutumunun tamamında) dile gelir. Kadınlar gibi kolayca incinir ve güvensiz değil, erkekler gibi güçlü, erkekler gibi *güvende*, sömürülmesi zor olmak güzel olsa gerek.

Kadınca Tepki

Korkaklık uzunca bir süre kadınlığın doğal bir bileşeni olarak değerlendirildi. Fareden, karanlıktan, yalnızlıktan korkmak: bunlar, erkeğe uzak, ama kadın için olağan korkular olarak değerlendirildi. *Psikologlar ve sosyal bilimciler sonunda fobinin ya da ısdışı korkunun, kadında erkekte olduğundan daha normal veya sağlıklı olmadığını savunmaya başladı.*

Yine de bu kadınlar arasında daha yaygındır. New York City'de tedavi için gelen fobik kadınların sayısından etkilenen Alexandra Symonds, başkaları tarafından kontrol edilmekten korkuyor gözükmelerine karşın, bu kadınların gerçekte kendi yaşamlarının sorumluluğunu almaktan korktuğunu söylüyor. Kişisel bir yön çizmekten korkarlar. Hareketten, keşfetmekten, değişmekten (bilnmeyen, tanınmayan her şeyden) korkarlar. En köstekleyicisi de, normal saldırganlıktan ve kendini ortaya koymaktan korkmalarıdır.[2]

Kadınlar gereğinden çok korku yaşamaktadır. Bağımlılıkla elele gittiği için, fobik tepkinin ortaya çıkarılıp tanımlanması gerekir. Kadınlar, sırf korkudan kaçınmak için yaşamda birçok şeyden kaçınmaktadır. San Francisco'da çalışan psikolog Vivian Gold, kadınların akla gelebilecek her türlü korkudan ötürü kendisini görmeye geldiğini söylüyor. "Dışarı çıkma konusunda fobikler, birisiyle yakınlaşma konusunda fobikler, ilişkilerinde ilk adımı atma konusunda, kısaca her konuda fobikler."

Kısmen bir ölçüde korku ve kaçınmanın kadın için *uygun* olduğunun düşünülmesinden, kısmen de korkuyla başa çıkmak acı verici olduğu için, Gold'un hanım hastalarını pençesine alan korkunun derinliği her zaman başlangıçta gözükmüyor. "Birçok durumda korkularının ortaya çıkması bir yıldan uzun sürüyor," diyor. "Başlangıçta evliliklerindeki sorunlarından, ya da mesleki kararlarından söz ediyorlar. Ancak çok sonraları yalnız olmaktan ölesiye korktuklarını keşfedebiliyorsunuz. Bazen kendi başlarına bir gece geçirmeye bile katlanamıyorlar."

"Birçok kadının fobileri aşırı koruyucu ebevyenlere bağlanabilir," diyor Ruth Moulton, "kendi kaygılarını kızlarına aktararak onları korkutan ebevyenlere. kızlarına, yabancı erkeklerle konuşmamaları, eve erken gelmeleri gerektiğini, dikkatli olmadıkları taktirde tecavvüze uğrayabileceklerini söylerler." (Elbette kızlara dikkatli olmaları gerektiğinin öğretilmesinin nedenleri vardır, ama bütün bu çocukluk tehtidlerinin ve uyarılarının sakatlayıcı sonuçları, yaşamak istedikleri taktirde sürekli tetikte ve ürkek olmaları gerektiğini öğretmekten ziyade, kendini savunma konusunda kitlesel bir eğitimin çok daha yararlı olacağını göstermektedir.)

Fobik kadın, giderek daralan bir çember içinde yaşama eğilimi gösterir. Arkadaşlardan, etkinliklerden teker teker vazgeçilir. Okulda spordan hoşlanan genç kız, olgun bir kadın olunca yerinden kıpırdamaz olur. Kayak çok risklidir. (Oldukça makul olduğunu düşünerek, "bacağını kırabilirsin," der kendi kendine.) Tenis oynamak çok saldırganca. Seyehat bir sorun olabilir. Uçaklar korkutucu. Uçak kazalarına ilişkin son istatistiklerden alıntı yaparak, pilotların sarhoş olduğunu söyleyecektir. Onun *kafasında* herkes uçmaktan korkacaktır. (Uçmanın, prensinden (ona bakması için kime güveniyorsa ondan) ayrılmanın bir sembolü olduğu fobik kadının aklına elbette gelmez.)

Bazen fobik tepki kadınları öylesine zararsız gözüken etkinliklerden kaçınmaya iter ki, bunun altında yatan şeyin korku olduğunu asla tahmin edemezsiniz. Konuştuğum bir dizi kadın, çocuk yaptıktan sonra kitap okumayı bıraktığını söyledi. Genel açıklama, "Artık hiç zamanım kalmıyor gibi" şeklindedir. "Sonra bir tür alışkanlık oluyor. Kocam oturup sürekli okuyor, ama ben okumuyorum; çocuklar büyüyüp ayrıldıktan sonra da okuma alışkanlığını tekrar kazanamadım. Bunun yerine ya örgü örüyor, ya da televizyon izliyorum."

Bu kadınlar okumaktan kaçınıyor, çünkü okumak, evden ve kocadan uzağa, tek başına yapılan bir gezidir. Okumak, fobik kadınların, yaşamlarında ortadan kalkan bir şey gibi algıladıkları "bırakılan" birçok etkinlikten birisidir. Bu alışkanlık, sorgusuz sualsiz kaybedilir.[3]

Daha hafif türden fobiler çok daha yaygındır ve kolay kolay usdışı olarak görülmez. Örneğin kadının eve sığınışı. Ürkütücü bir dünyanın cilvelerine karşı bir koruma olarak evcil yaşam seçeneğini kullanmak kolaydır. Evde kalmayı tercih etmesini açıklayan yazar Anne Fleming, "Çok fazla insan beni çok fazla heyecanlandırıyor," diyor. "Daktiloların tıkırtısıyla dolu bir basın merkezinde oturma düşüncesi bana cazip geliyor. Profesyonel bir sirkte yaşamaya çalışan başkalarının korkularını dinlemek istemiyorum. Elbette kimsenin *benim korkumu* görmesini istemiyorum."

Otuz üç yaşında evleninceye kadar (ki bu noktada ömür boyu bir arpalık bulan birisi gibi işini bırakmıştır) kendi geçimini sağlayan tanıdığım bir kadın, tekrar işe dönmeyi ve yeni bir mesleğe başlamayı düşünüyordu. Ayrıca kocasından ayrılmayı da düşünüyordu; bu, yıllardın aklının bir köşesinde olan ama onu açıkça ürküten bir düşünceydi. "Geceleri yatağa uzanıp tavana bakıyorum," dedi. "Tavanın açılıp beni yutmasından korkuyorum."

Tekrar kendi ayakları üstünde durma beklentisi bu kadını ölesiye korkutuyor. Bazen sokakta yürürken uzun binaların üstüne devrileceği duygusuna kapılıyor.

Bazı kadınlarda evlilik fobi yaratırken, diğerlerinde de boşanma fobi yaratır. "Hastalarım arasında, *kendi* kararlarıyla ayrılan ve boşanmadan sonra çok korkan ve yalıtılan birçok kadın olduğunu farkettim," diyor Ruth Moulton. Bu kadınların, saplantılı bir erkek ihtiyacının altında ezildiğini söylüyor. Aslında fobi sorunları olan kadın hastalarının hepsinde aynı ortak yanılsama vardır: *"Evde bir erkek olması (uyuyor, sarhoş veya hasta olsa bile), yalnız olmaktan daha iyidir."*

Bağımsızlıktan Kaçış

Evlilik çağına gelen aşırı bağımlı genç kadın, güçlü olma aldatmacasını sürdürmeyi olanaksız olmasa da çok zor bulur. Ergenliğinde çok başarılı olabilir, ama artık maskesini indirip bağımlılığının tadını çıkarmayı özler. Farkında olmadan, özyeterlilik maskesini çıkarıp rahat edebileceği, çocukluğun beşiğine benzeyen ve kadınlar için çok cazip olan sıcak bir ortam (bir yuva) aramaya başlar. Birdenbire ev işlerinin cazibesine kapılması sık sık bir sürpriz gibi gelir.

Elbette hiç kimse, Bayan Helmut Anderson olduğu o mutlu gün içinde uyanan yoğun rahatlatıcı evcillik duygusuna Carolyn Burckhardt kadar şaşırmaz. Müzikteki kariyerini ilerletmeden önce birkaç çocuk yapmaya "karar verdiği" yirmi yaş dönemlerini anımsayınca, "Bu, hiç farkında olmadığım bir yanımdı," diyor on iki yıl sonra. Kırkına yaklaşan Carolyn, yaşamını tekrar derleyip toparlamaya çalışıyor. Baskıcı bir evliliğin altında ezilen bütün gençlik planları suya düşmüştür. Bu, üzerinde hiçbir kontrolü olmadığına inandığı bir durumdur.

Carolyn, gençliğinde birinci sınıf bir kontraltodur, Santa Fe Opera Topluluğuna o güne kadar kabul edilen en genç şarkıcılardan birisidir. Sharek Heights, Ohio'da iyi bir binici, başarılı bir genç kız olan Carolyn, av partilerine, at yarışlarına katılarak büyür ve sıkı bir çalışmanın sonunda dikkate değer bir genç ses olup çıkar. Onu tanıyan herkes disiplinine, olgunluğuna, çarpıcı amaç yönelimli tutumuna hayran olur. "Carolyn, küçüklüğünden beri hep ne istediğini bilen bir kız olmuştur," diyor annesi kulüpteki arkadaşlarına. Kafa sallayan kadınlar, içten içe Carolyn'ı kıskanır, çünkü *kendi* kızları saçlarına fön yapıp eteklerini kolalamakla meşgulken, o, ...*anlamlı* şeylerle uğraşır.

Carolyn, ister eskilerini giyip ahır temizlesin, ister başında siyah kadife şapkası ve binici giysileriyle ustaca atlayışlar yapsın, hummalı gibi çalışır. Sonra, ergenliğinin sonlarına doğru atlardan vazgeçip günde üç dört saat müzik çalışmaya başlar. Kolejin son sınıfının baharında, Opera topluluğunun sınavı için Santa Fa'ya gider ve kabul edilerek ailesini heyecana ve sevince boğar. Haziran ayında, müzik dünyasına adım atan kızlarının eşyalarını toplarlar. Sadece altı ay sonra, annesi bir opera haftası için onu New York'a götürünce Helmut Anderson'la tanışıp ona aşık olacağını kim düşünür?

Carolyn, belki de New York'taki bir opera topluluğuna katılabilirdi, ama Helmut evlenmek isteyince "bir süre evde kalarak" kocasının işini kolaylaştırmak ister. Yirmi dört yaşında olan Helmut doktora tezini bitirmek üzeredir. Yazarken düzenli bir ev ortamının huzuruna ve sessizliğine ihtiyaç duyar.

Kısacası, Helmut'un bir eşe ihtiyacı vardır.

Gizli Fobik Evli Kadın

Carolyn, gerçekte pek düşünmeden (bu tür şeylere kim kafa yoruyor ki? diye içini çekiyor hoşnutlukla) hemen ilk çocuğuna

ve doğumdan sekiz ay sonra da ikincisine hamile kalır. Genç, enerjik, delicesine aşık ve güvenebileceği başarılı geçmişiyle Carolyn, çocuklar kreşe gidince mesleğine geri dönmenin kolay olacağını düşünür. Bu arada evkadını, anne ve katiplik rolü oynar; taparcasına oynadığı bu rol onda şok etkisi yaratır. "Küçükken hiç evcilik oynamadım," diyor. "Altı yedi yaşından sonra oyuncaklara zerre kadar ilgi duymadım. Ama Helmut'la evlenince, bir yuva *kurmanın*, bir eş olmanın bana büyük bir heyecan verdiğini farkettim. Hazırlıksız yakalanmıştım. Sanki içimdeki bir şey bir çeyrek dönüş yapmış (taken a quarter-turn) ve birdenbire her şey yerli yerine oturmuştu."

Kısa sürede Brooklyn yakınlarında bir üniversitede iş bulan Helmut, dairedeki odalardan birini (yemek odasını) kendine ayırır. En çok ışık ve havalandırma alan bu oda anında onun çalışma odası olur.

Bu, Helmut'un kontrolü altında tutmaktan hoşlandığı bir odadır. Odanın camlı kapılarından, küçük ailesinin işlerinin hoş bir şekilde yürüdüğünü izleyebilir. Helmut evdeyken, Carolyn ona, çocukların sessizce oynadığını gösterir. Çocuklar, çok küçük yaştan itibaren, her gün "Şşştt. Babanız çalışıyor"u duymaya alışır. Bazı açılardan düzenleme elverişsizdir, ama Carolyn bunun, büyük ve dağınık Brooklyn dairesinin kalanının tamamının kendisine kalması için ödenmiş küçük bir bedel olduğunu düşünür. *Ama elbette Helmut'un çalışma odasından çıktığı anlar hariç, çünkü o zaman dairenin tamamı onun olmaktadır.*

Bu, sık sık gözardı ettiğimiz o çirkin, küçük gerçekliklerden birisidir: Carolyn'a ait bir çöp bile yoktur, hiç bir şey satın almış değildir. Sahip *oldukları* her şey Helmut'undur. Köpek Helmut'undur; kira kontratı Helmut'un üzerinedir; masalarındaki yemek; bütün bunlardan kaçış yolu, yani aylık Nev Haven abonman kartı bile Helmut'undur.

Carolyn, bütün bunları farketmeye başlayıncaya kadar otuzuna yaklaşır. Bir sabah, Helmut'un Sahip Olan taraf olduğu, kendisininse Sahip Olmayan statüsüne geçtiği gerçeğine uyanır (evet, sanki yeni uyanmıştır). Evdeki herkesin ayaklarının ucuna basarak dolaşması ve fısıltıyla konuşması için Helmut'un çalışma odasının camlı kapısının arkasında homurdanması yeterlidir. Çocuklar sürekli kavga eder ve o, mutfaktan fırlayarak onları susturmaya koşar. Çocuklardan birisi hastayken, diğer çocuğu okula götürmesi için bakıcı tutar. Bu konularda Helmut yardımcı olmaz. Evdeki iki günlük hafta sonu tatillerinde, çevresinde olup bitene *aldırmaksızın* yazar. Her kış şubat ortalarında, salgın yayılınca, Helmut da çocuk bakıcılarına harcanan paraya homurdanmaya başlar. Tarih 1968'dir ve Helmut Kuzeydoğunun en saygın üniversitelerinden birisinde öğretim üyesidir; kız öğrenciler, idari politikada değişiklik talepleriyle üniversiteyi köşeye sıkıştırır; ama Helmut'un evinde politika kaçınılmaz bir şekilde aynı kalır: Ailenin parlak güneşi *Helmut*'dur. Carolyn ise onun etrafında dönen uydudur.

Sekiz yıl geçer. Bu sürede opera, Carolyn'in hayalinde, net veya ayrıntılarıyla görülemeyecek kadar parlak, bilincine iyice ulaşamayacak kadar kısa süren bulanık bir after-image (iz) olup çıkar. O zamanlar çocuktur, gerçek dünyadan habersiz, pembe hayalleri olan bir kızdır. Hayatın centre stage yaşanabileceği yolundaki bu çılgınca, çocukça düşünceye sahip bir kız.

Carolyn artık şarkıcı değildir. İnce ve gergindir, saçları eskisi kadar sık değildir. Kızlığının kadife teni parlaklığını kaybetmiştir. "Ama tatlım!" der konuşmaya çalıştığı annesi telefonda. "Anlamıyorum. Helmut *çok iyi gidiyor*. Onun yaşında doçent olmak yabana atılır şey değil. Yakında daha çok paranız olacak ve her şey daha kolaylaşacak."

Carolyn, annesine çözümün para olmadığını söyleyemez. Artık ne bir kız, ne de bir kadın olmadığını; bir başkasına hiz-

met etmenin sonsuz cehenneminde yaşayan, özerklikten yoksun bir yaratık olduğunu anlatacak sözcük bulamaz. Düşlediği (ama sadece uykuda) şey, kontrolünü koruma olasılığıdır. Bir cerrah olduğunu düşler; ameliyat salonu ekibi ona öyle ustaca tepki verir ki, aletleri gözleriyle istemesi yeterlidir.

En küçükleri olan Timothy birinci sınıfa başlayınca Carolyn de "birşeyler yapmaktan" söz etmeye başlar. "Helmut, sanırım gerçekten birşeyler yapmam gerek," der.

"Tanrım, *lütfen* birşeyler yap," der kocası. "Beni deli ediyorsun."

Carolyn, ergenlik yıllarında onu amansızca kamçılayan o hassas itkiyi kaybetmiştir. Sanki ona bakmak *isteniyormuş;* sanki ondan rahat bırakılmayı istiyormuş gibi, Helmut'un tepkisi kendini terkedilmiş hissetmesine neden olur. Carolyn, evden çıkıp birşeyler yapma *seçeneğine* sahip olmak ister, ama elbette istediği şey buna *mecbur* olduğunu hissetmek değildir. Kendi hayatını nasıl yaşayacağı konusunda bir seçeneği olması gerekir.

Ama seçenek arzusu yüzeysel ve sahtedir. Kendi bireyseliğini yaşamaktansa, evlendiği günden itibaren yaptığı gibi, *seçeneksiz* yaşamayı tercih edecektir. Bu nedenle diz çöker. Helmut, ona farklı bir düzeyde kendini oyalaması gerektiğini söylerken, öte yandan da faturalara homurdanmaya başlayınca, bunu bir emir olarak alır. Helmut akademik dünyada *tanınmaya* başlamıştır. "Artık lisansüstü dönemin uyduruk yemekleri yok," diye kükrer. "Ve artık ucuz şaraba da paydos. Bu insanlar kalite şarap içer."

Bu noktada Helmut'un gerçekten istediği şey, aileye ikinci bir maaşın, yaşamlarına biraz olsun çeki düzen vermelerine yardımcı olacak birşeylerin girmesidir. O, yaşam tarzlarının ilerisindedir, artık düzenli olarak makaleleri yayınlanmaktadır; alanında ondan *söz edilmeye* başlanmıştır. Aileden güç almak ye-

rine, Yale'deki yakın meslektaşlarından bazılarına, ailesinin kendisine engel olduğundan yakınır.

Karıya Özgü "Kendinden" Kaçış

Kendine yeni bir yol çizmek için hiçbir şey yapmayan Carolyn'in yaşamdan fobik bir şekilde kaçınması giderek daha da belirginleşir. Gelişime ve gelişmeye yönelik içindeki itkiye cevap vermek yerine, sadece Helmut'un, kendi parlaklığıyla aydınlatabileceği bir sahne yaratma baskısına *tepki vererek*, aile bütçesi konusunda daha becerikli olmak için umutsuzca çırpınır. Şarapçılık konusunda üniversitede kısa bir ek ders alır. Aşçılık repertuarını geliştirerek, çok az et gerektiren egzotik yemekler yapma konusunda ustalaşır. Eve yeni bir görünüm vermek için kelepir mağazalarını dolaşır, küçük asma halılar, pirinç lambalar, gümüş kaplı servis tabakları (konfor ve başarı izlenimi bırakacak bir ortam yaratacak eşyalar) satın alır. Carolyn *İkinci Cins*'i okumamıştır. Okumuş olsaydı, Simone de Beauvoir'nın, bir kadının kendini aşırı ölçüde evine adamasının tehlikeleri konusundaki çarpıcı görüşlerini bulurdu. "Bu çılgınlıkta...kadın o kadar meşguldür ki kendi varlığını unutur," diyor de Beauvoir. *"Aslında, kılı kırka yaran ve bitmek bilmeyen işlereriyle evkadınlığı, kadına, sadomazoşist bir şekilde kendinden kaçma fırsatı verir..."*

Carolyn, meşgul oluşunun anlamını kavrayamayacak kadar meşguldür; ama bu, karısını bir hayal kırıklığı olarak görmeye başlayan Helmut için geçerli değildir. Meslektaşlarının eşleri, sadece tekrar öğrenciliğe başlamak bile olsa, birşeyler yapar. "Tanrım, yine mi *capatona?*" der konuklar gelmeden beş dakika önce. "Sanırım Aransonlar son üç gelişlerinde aynı şeyi yapmıştın."

Bir yıla ihtiyacım var, der Carolyn kendi kendine. Bir menajere, bir muhasebeciye, bir de müzisyene ihtiyacım var. Bu

yıl, en az dört ay, bazen her seferinde haftalarca turneye çıkarım; ve *o zaman*, bu sürenin sonunda belki de artık operadan hoşlanmadığım ortaya çıkar.

Tıp fakültesini düşünür, ama bu, uzun süre düşünemeyeceği kadar iddialı bir fikirdir. Sadece hazırlanmak iki yılını alacaktır, sonra dört yıl fakülte, sonra internlik ve pratisyenlik...Dehşetle nefesini tutar; kırkının üstünde henüz yeni başlıyor olacaktır ve bu arada geçen zaman zor (ürkütücü, inanılmaz ölçüde zor) olacaktır. Helmut, onun okula dönüşünün yaratacağı karışıklığa kesinlikle ayak uyduramaz.

Fantazinin hep bu noktasında Carolyn'in gözleri yaşla dolar. "Belki de tıp fakültesine giremem bile."

Carolyn için, "yeterince zeki olmadığını" düşünmek, her konuda Helmut'a ne kadar bağımlı olduğu gerçeğiyle yüzleşmekten daha kolaydır. Bağımlılığının sonucunda Helmut bir katile dönüşür. Her arzusuna boyun eğilen adi bir zalim; artık Carolyn'e sadık bile değildir.

Sadece Helmut'un geceyi New Haven'de geçirdiği akşamların daracık saatlerinde Carolyn kocasının New Haven'de ne kadar *sık* gecelediğini düşünür. Bu rutin ne kadar kolay yerleşmiştir. Haftada bir iki kere bir bahaneyle arayıp orada geceler; hava kötüdür ve bir arkadaşının evinde kalacaktır; ya da kütüphanede çalışacaktır ve son treni yakalamaya çalışmak anlamsızdır.

Sahtekar! Ve *ne zamandan beri* böyle sürüyor! Her geçen yıl daha bir parlayan akademik kariyerinin dışında Helmut, öz olarak Carolyn'in ondan beklediği her konuda onu hayal kırıklığına uğratmıştır. Çocuklarına, sadece fiziksel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar babadır. Çoğu erkekten daha çok evde olmasına karşın, Pazar günleri yaptıkları törensi gezilerin dışında çocuklarını pek görmez.

Onunla ilişkisine gelince. Helmut, pek de iyi bir yoldaş değildir, çünkü ihtiyaç duyduğu şeyleri (kurutemizleyiciden göm-

leklerinin alınması) hatırlatmanın dışında Carolyn'la pek konuşmaz; bir de Timothy'nin yeni okulundaki şu lanet olası veli toplantılarına onsuz gidemez mi? Ve annesinin gelecek yıla kadar ziyarete gelmemesine dikkat edemez mi? Carolyn'in annesi *tabi ki* yeniyıl arifesindeki partiye davet ettikleri akademik çevreye uyum gösteremez.

Carolyn, evlendikten on iki yıl sonra, yani otuz iki yaşında, ani ve uzun süren ağlama nöbetleri geçirmeye başlar. Bir değişikliği (bir iş, tek başına küçük bir tatil, yaşamındaki kabustan kurtulmasını sağlayacak en küçük şeyi) *düşünmek* bile kendini ölesiye bitkin ve kayıtsız hissetmesine neden olur. Günleri, aynı can sıkıcı rutine bağlı bir aktarma kayışında geçiyor gibidir; okul, kasap, çocukların çalışma odası, likör aldığı dükkan. Kilo kaybeder, ama görünüşündeki kayıplara pek yas tutmaz, çünkü vücudu artık işine yaramaz. Zihni, garip rüyalarla, şiddet ve ölümle dolu görüntülerle dolu bir şekilde gecelerini yatakta uykusuz geçirmeye başlar. Helmut, evden çıkıp kendine bir iş bulması için ona baskı yapar. Artık karısından hoşnut değildir. Buna kızar, ama öfkesini kocasına göstermeye cesaret edemez. O *kim oluyor ki her şeyden onun için vazgeçtikten sonra ondan değişmesini bekliyor. Kendi yaşamından vazgeçti. Ya O? O hiç bir şeyden vazgeçmiş değil.* Tıpkı iğrenç bir anaç kuş gibi, hazır olmadan onu [Carolyn'i] yuvasından atmaya çalışıyor. Hayır, hazır *değil.* Birileri kanatlarını kırpmış. Birileri ona nasıl uçulacağını öğretmemiş.

Sonunda Helmut ayrılmaya karar verince, Carolyn kırk yaşındadır ve hâlâ öğrenmemiştir. Boşanma onu neredeyse yıkar. Yaşamının parçalarını tekra biraraya getirmek çok uzun zaman alır. Kendini kurban edişinin sorumlusunun kocası değil, kendisi olduğunu keşfetmesi uzun sürer. Hayatta kimsenin sorumluluktan kaçamayacağını öğrenmesi zaman alır. Aile içindeki bütün koşuşturmalar, angarya işler, bunları saplantıya

dönüştürmesi, kendini sorumlu *hissetmesini* sağlamıştır, ama bu sahte bir sorumluluktur. Helmut ile tanıştığı günden sonra kendi yaşamıyla ilgili tek bir bağımsız karar vermemiştir. Bir yardımcı, sadece sözde bir yetişkin olmuştur. Evlendikten sonraki birkaç yıl içinde, yaşamdan fobik bir şekilde kaçınması, *bütün* otoriteden vazgeçip bunu kendisini kurtarmasını umduğu Helmut'a bırakacak kadar artmıştır.

Özellikle otuzun üstündeki kadınlar iki ateş arasında kalmaktadır. Bağımlı olmak için (anne, eş; gerçekte oturup çözümlediğimiz zaman çocukluğu sonsuza kadar uzatılan bir çocuk olarak kalmak için) yetiştiriliyoruz. Evlilik yıkıldığı zaman kadın çoğu kez kendini, ilk kez kendi yaşamından sorumlu bularak derin bir şok yaşamaktadır. Kadın, derinlerde bir yerlerde, hep bir başkası tarafından desteklenip geçindirilmenin Tanrı vergisi hakkı olduğuna inanmaktadır.

Şimdi sorulması gereken soru şu; kadın bu hale nasıl geliyor?

Üçüncü Bölümün Notları:

1. Erkeklere yönelik öfke, bir kişilik savunması (kırk yıl önce Clara Thompson tarafından dikkat çekilen ve beraberinde "tali kazançlar" taşıyan bir savunma) olarak iş görebilir. Baskıcı "erkek toplumuna" öfke duymaya yönelik genel kültürel bir eğilimin bulunduğu durumlarda, kadın, "çağının özgürlüğü yönünde ilerlediği yanılsamasına" kapılır. Bu da bir erkekle yakın bir ilişki söz konusu olduğu sürece ona kabul edilebilir bir çıkış sağlar. Kadının farketmediği şey, karşı cinsle kurulan yakın bir ilişkinin, eski çocukluk bağımlılıklarına ilişkin tehlikeli bütün duyguları alevlendirebileceğidir. "Kadının, erkek karşısında şu veya bu şekilde üstünlük kazanma mücadelesi," diyor Thompson, "iç ruhsal yapıyı yıkımdan koruma çabasıdır." (Bakınız Clare Thompson, "Cultural Pressures in the Psychology of Women," *Psychiatry*, vol. 5, 1942, sf. 331-9.)
2. Fobiye ilişkin klasik açıklama, bunun, kaygıyı dağıtan ve asıl korkunun gerçek nesnesinden çok daha uzak ve ilgisiz nesnelere bağlanmasını sağlayan bir "yerdeğiştirme mekanizması" işlevi gördüğüdür. Aşağıda, gerçek korkusu kendini ortaya koymak olan, ancak araba sürme konusunda fobik olan bir kadının öyküsü yeralmaktadır. Olay, Frederick Redlich ve Daniel Freeman'ın *The Theory and Practice of Psychiatry* (New york: Basic Books, 1966) adlı eserinden alınmıştır.

   Hasta otuz iki yaşında, soluk yüzlü, güzel ve öz-gizleyici meslek sahibi bir kadındır ve sorumsuz, gösterişli, ama pasif olan kocasının yaptıklarına mazoşistçe katlandığı evliliğindeki sorunları yüzünden terapiye gelir. Kendi özsüz, sessiz, ama etkili tarzında oldukça buyurgandır, kendi işini yapar, parayı, cocukları, evi idare eder. Etkililiğine belirgin karşıtlık için görünen tek "zayıflığı," güçle ve erkeklikle özdeşleştirdiği araba kullanma korkusudur; bu, banliyöde yaşayan birisi için özellikle ilginçtir. Kocasını alması için zorladığı spor arabalarının, kendisi için çok

fazla olduğuna inanır ve (başka konularda oldukça gerçekçi olmasına karşın) bir tamir ustasının bilgi ve becerisine sahip olmadığı sürece, kendisinin ve çocuklarının yaşamını tehlikeye atan güvenilmez bir şoför olacağını iddia eder. Buna uygun olarak (kocasının arada sırada giriştiği öğretme çabalarının dışında) araba kullanmayı öğrenmekten kaçınır ve kimseden iyilik beklemediği için, ya yürür ya da arada bir arkadaşları veya kocası tarafından arabaya alınır.

Kendisi ve genelde kadınlar hakkında pek fazla düşünmemiş olmasına karşılık, bu konudaki "kadınca çaresizliğini" abartmış ve kendini ortaya koymanın sonuçlarını aptalca büyütmüştür; bu konuda şımarık kocası ise makul istekleri "patronluk taslamak" olarak yorumlayan kocasından bolca teşvik alır. Fobisi, saldırgan ve patronca olduğu (yani şoför koltuğuna oturduğu) yolundaki şikayetlerden kaçınmaya yönelik bir girişimdir ve zayıflıkla özdeşleştirdiği bağımlı olma ihtiyacında dile gelir. Bağımlılık arzuları ve saldırganca çabalar konusundaki suçluluk duyguları azalıp da beceriyle erkeksilik arasındaki farkı görmeye başlayınca fobisi de hafifler...

3. Kadınlardaki fobiler konusunda yeni teoriler ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birisi Dr Robert Seidenberg'in "olaysızlık travması" kavramıdır. Hastalarından aldığı bilgiler temelinde Seidenberg, bazı kadınların, yaşamlarındaki olaysızlığı düşünerek fobik olduğuna inanır. Yaşamlarının sonsuza kadar aynı anlamsızlıkla sürüp gideceği korkusu kaygıya yol açmaktadır. Bu kadınlar yaşamdan korkar, ama yaşamlarındaki cansızlıktan (yaşamsızlıktan) daha fazla korkar. Seidennberg, bu kadınlardaki fobik kaygı başlangıcının bir öz-koruma olduğunu, *kendi yaşamlarının nesnelerin yine kendileri olması* olgusuna karşı bir çığlık olduğunu söylüyor. (Syracuse, New York'ta Upstate Medical Center'de psikiyatri profesörü olan Seidenberg, kadınlar üzerinde ve kadınların içinde işleyen güçlerin yeniden değerlendirilmesi yönünde çok şey yazmıştır. "Olaysızlık Travması" da dahil olmak üzere bu yazıları, Jean Baker Miller, MD tarafından derlenen *Psychoanalysis and Women* adlı kitapta bulunabilir).

Dördüncü Bölüm

ÇARESİZ OLMAK

Çoğundan daha uzun süre şımartılmış, korunmuş bir çocuktum. Ailem beni beş yaşında demiryoluna ve küçük köy okuluna göndermişti. Okula erken başlamamın bir nedeni, okumayı sökmüş olmam ve okulun, erken başlamam konusunda ikna edilmesi, bir nedeni de tek kardeşimin (erkek kardeşim) yeni doğmuş olmasıydı.

Kafası karışmış, biraz reddedilmişlik duygusuyla beni siyah giysili rahibelerin öğretmenlik yaptığı tuhaf bir okula gönderdiler; bu okulda, birinci sınıftan on ikinci sınıfa kadar bir kere olsun kendimi rahat hissetmedim. Kolayca öğreniyor, çoğu kez sıkılıyordum. Diğer çocuklar, Hemşireyle (rahibe) aynı şeyleri tekrar tekrar okuyarak, öğrenmeye çalışıyordu. Çabuk kavrayışımla bazen gururlanıyordum, ama bu çoğunlukla kendimi garip hissetmeme neden oluyordu.

Dördüncü ve beşinci sınıfı bir senede okudum, bu nedenle beni dokuz yaşında Baltimore'de küçük bir değirmenci kasabasındaki kaotik bir okul olan St Thomas Aquinas'ta altıncı sınıfa (ortaokula) başlattılar. Oradaki çocuklar yoksul ve düşmancaydı; zeki olsalar bile bunu pek gösteremiyorlardı. Zamanımın çoğunu okul çıkışında dayak yememek için harcıyordum. Sekizinci sınıfın sonunda IQ testi verilince, okul müdürü, cahil bir tarzla sonuçları sınıfta açıkladı. En yüksek puan benimkiydi; o andan sonra çocuklar bana sanki düşmanmışım gibi (daha önce hayal ettiklerinden çok daha kötü) bakmaya

başladılar. Tahtaya çıkarken, arkamdan kızlar birbirlerine "Zeki olduğunu sanıyor," diye fısıldıyordu.

Neyse ki beni özel bir liseye gönderdiler, ama sonunda ordaki kızların da öğrenmeye karşı değirmenci kasabasındaki kadar ilgisiz olduğu ortaya çıktı. Uyum gösteremediğim için arsız ve asi olmamın yanısıra bir de "lider" olmuştum. Sınıf başkanı, yıllık editörü ve kır gezilerinin lideri seçilmiştim. Yeni bulduğum bu gücü eve de yansıtıyor, entellektüel gelişmemle birdenbire ilgilenmeye başlayan babamla savaşmak için kullanıyordum. Ona sürekli zeki olduğumu, bazı şeyler bildiğimi, düşünmeye başladığımı göstermeye çalışıyordum. O da sürekli bana *her konuda* ne kadar az şey bildiğimi gördüğüm ve onun hocalığını kabul ettiğim taktirde çok daha iyi olacağımı göstermeye çalışıyordu. Onun alanı fendi (fen ve matematik). Lisede matematik becerim her yıl azalıyordu. Üniversiteye gelene kadar "fen kaygım" öyle bir noktaya ulaşmıştı ki neredeyse birinci sınıf kimyasından kalıyordum.

Yıllarca sorunlarımın babamla ilgisi olduğunu düşündüm. Ancak otuzlarına gelince anneme yönelik duygularımın, gençken içimde gelişmeye başlayan ruhsal çatışmanın bir parçası olduğundan kuşkulanmaya başlayabilmiştim. Annem dengeli bir insandı, asla bağırıp çağırmazdı, huysuzluk etmezdi, hep orada, hep benim ve kardeşimin okul dönüşünü bekliyor olurdu. Çok küçükken beni dans derslerine götürmüş ve sonradan (ergenlik döneminde) her gün piyano çalışmamda ısrar etmişti. Yanıma oturur, bir metronom sistemliliğiyle beni izlerdi. Gündelik yaşamının gerçekliğine küçük bir ara anlamına gelen ilkindi uykuları da çok sistemliydi. Kronik bir dizi hastalığı vardı: başağrıları, yorgunluk, bursa yangısı.

Yüzeyde yaşamında olağandışı bir şey yok gibiydi: zamanının tipik evkadını, annesiydi. Yine de...o özgün ele avuca gelmezliği ve küçük hastalıkları (ki şimdi onun gibi ben de bun-

ların çoğunun, dile gelmeyen öfkeyle ilgili olduğunu düşünüyorum). Babamla karşılaşmaktan kaçınıyor ve biz çocuklarına, ondan korkuyor gibi geliyordu. Onunla konuşurken sesindeki gerilim hissediliyordu. Ondan korkuyordu.

Anneme kıyasla babamın yaşamımda büyük, canlı bir yeri olmuştu: tok sesli, belirgin mimikli, bazen utandırıcı ölçüde kaba, Güçlü Baba. Otoriter ve öğreticiydi, onu tanıyan hiç kimse onu kolay kolay gözardı edemezdi. Hoşlanmamak; evet, elbette bu duyguyu besleyenler vardı. Ama kimse o yokmuş gibi davranamazdı. Kendini, temas kurduğu insanların bilincine zorla sokuyordu; kişiliği çarpıcıydı. Karşısına çokça ilgi gösteriyor gibi gelirdi, ama çoğu durumda konuşmaları, gizli bir ihtiyacından kaynaklanıyor gibiydi.

Onu seviyordum. Kendinden eminliğine, idealizmine, bitmek bilmeyen ererjisine hayrandım. Johns Hopkins Üniversitesi mühendislik binasındaki laboratuarı, içindeki büyük, soğuk cihazlardan ötürü soğuk ve etkileyici geliyordu. Babam profesördü. Annem başkalarıyla konuşurken ondan "Dr Hoppmann" diye söz ediyordu. Kendinden söz ederken de Bayan Hoppmann diyordu. Telefona cevap verirken, sanki ifadenin resmiyetine ve babamın adına sığınmak istercesine, "Ben Bayan Hoppmann," derdi. Aslında oldukça resmi bir aileydik.

Babamın işi hayatıydı ve işi tebeşirlerle, sayılarla ve çelikleydi. Laboratuarında makineler vardı. Masasının üstünde Metalurji Bölümü'nden birisinin verdiği soğuk, üstten düzgün bir şekilde kesilmiş, ağır bir kağıt ağırlığı vardı. Bu demir parçasını elimle tartmaktan hoşlanırdım. Ayrıca insanın bu kütleye nasıl hayran olabileceğini düşünürdüm, çünkü ne güzeldi, ne de esinleyici.

Babamın zor kişiliği karşısında annem kendininkini kontrolde zorlanıyor gibiydi. Nebraskalı bir çiftçi ailesinde on altı çocuktan ön dördüncüsü olarak büyümüş, sessiz ve görevine

bağlı bir kadındı. Altmışından sonra ve kararlı bir şekilde, neredeyse babama rağmen kendi hayatını yaşamaya başlamıştı. Annem yaşla birlikte daha güçlü ve ilginç birisi oluyordu, ama ben yetişirken hiç de güçlü değildi; uysaldı. Bu uysallık (kadının, ona "bakan" ve her konuda bağımlı olduğu erkeğe boyun eğme ihtiyacı), öz olarak tanıştığım her kadında gördüğüm bir şeydi.

Liseye başlayana kadar, okuldan aldığım fikirleri eve taşıyordum, ama anneme değil, babama. Babam orada, yemek masasının başında, bu fikirleri tutkulu bir küçümsemeyle paramparça ediyordu. Sonra konuyu saptırıyor, benimle ilgisi olmayan bir noktaya geliyordu, ama her zaman konuşmaya büyük bir enerjiyle egemen oluyordu. Onun enerjisi ise benim oluyordu, ya da öyle sanıyordum.

Babam, bana doğru yolu göstermenin (özellikle de "üçüncü sınıf entel takımı," dediği öğretmenlerimin kafama soktuğu hatalı tutumları düzeltmenin) kutsal görevi olduğunu düşünüyordu. Şimdi düşünüyorum da, onun için, onun kendi öğretmenlik rolü, ona, benim bir öğrenci olarak çiçeklenen gelişmemden çok daha büyüleyici geliyordu. On iki veya on üç yaşında, benim için yaşam boyu süren bir hırsa dönüştüren bir arzu geliştirdim: babamı susturmak. Bizimkisi tuhaf, karşılıklı bir bağımlılıktı: *ben* onun ilgisini istiyordum, *o benim*. Sadece oturup dinlediğim taktirde, dünyayı, gümüş tepside çöpsüz üzüm gibi kusursuz ve bir bütün olarak verebileceğine inanıyordu. Bense sessiz oturmak istemiyordum. Çöpsüz üzüm istemiyordum. Hayatı kendi başıma, kendi tarzımla bulmak, bulacağım şey aşısız ağaçtan düşen çelimsiz elma da olsa, hayata balıklama atlamak istiyordum.

Babama, tartışma yöntemlerinden şikayetçi olduğumu ve her zaman haklı olma ihtiyacı duyduğunu söylediğim zaman gülüyor, onu yanlış anladığımı söylüyordu. Kişinin işte bu sivri

pençelerle ve direnmeyle kendi zekasını "keskinleştirebildiğini" söylüyordu. Bana bir şey göstermeye çalışmasının tek nedeninin, benim "kavrama" yeteneğime duyduğu temel saygı olduğunu söylüyordu.

On iki on üç yaşından itibaren babamdan aldığım mesajlar kafamı karıştırıyordu. Babamın beni yetişkinlerin acımasız, yıpratıcı dünyasıyla ve görüşleriyle mücadele için hazırladığına inanıyordum. (Yapmaya çalıştığının bu olduğunu söylemiyor muydu?) Yine de kazanıp kaybetme konusuna oldukça kişisel bir ilgi duyuyor gibiydi. O zaman bile, bir anlamda, bu savaşın kavrayışla pek ilgisi olmadığını biliyordum.

Yirmili yıllarımda yazmaya başlayınca, babamın alanından olabildiğince uzak bir alana girdiğim aklıma gelmemişti. Küçük şeyler olarak düşündüğüm kısa, kişisel, pek de maceracı olmayan parçalar yazarak başlamıştım. Elbette bunlar gerçek bir düşünme süreci gerektirmeyen şeylerdi. Bunu yapabileceğime inanmıyordum. Gerçek düşünme erkekler içindi. Gerçek düşünme profesörler, babalar, rahipler içindi.

Kolej öğretmenlerimden birkaçıyla giriştiğim bazı gayretkeş çekişmelerin dışında, bir konuda ussal bir pozisyon geliştirmeyi öğrenme konusunda pek deneyimim yoktu. Kolejde bile bağımsız bir düşünür olmaktan çok düellocuydum. Kişi kendisiyle karşı karşıya, yalnız kaldığı zaman gerçekleşen zihinsel ve duygusal gelişme, benim yirmi yıl korkuyla kaçındığım bir şeydi. Kendimi, güçlü olan başkalarından (babamın içe aktarılmış imajını yansıtabildiğim erkek veya kadın, herkesten) ayrı tutarak kafamı netleştirmeye çalışabilirdim. Bu "netliğin" kısa ömürlü olacağını söylemeye gerek yok. Gerili bir lastik gibi, kendimi diğerinden çekebilir, bir an için diğerinden ayrılan benliğime şöyle bir bakıp, ayrılığın gerilimi katlanılmaz olunca da geri sekerdim.

Psikologlar, kadının bağlanma ihtiyaçlarının erkeğinkinden daha güçlü olduğunu uzun süredir biliyordu, ama ancak kız çocuklar üzerindeki son araştırmalar bunun nedenlerini ortaya çıkarmaya başladı: kız çocukları, erken yaşta içlerine kök salan kendi becerilerine ilişkin derin bir kuşku yüzünden, *yaşamak için korunmaları gerektiğine inanırlar.* Yanlış yönlendirilen toplumsal beklentiler ve ebeveynlerin korkuları bu inancı pekiştirir. Göreceğimiz gibi, ailelerin kızları konusunda düşündüklerini, onlara yönelik duygularını ve onlarla olan ilişkilerini çok büyük bir bilgisizlik şekillendirmektedir. Ailelerin aşırı koruyucu tutumları, bağımsız birer insan olma yetisi açısından kız çocuğunu engeller.

Kızlar, erkeklerden çok farklı yetiştirilir. Bu eğitim, kendi yeteneklerinin altında işlere saplanıp kalan yetişkinler olmalarına yol açar.

Bu, evlendikleri erkeklerden korkmalarına ve korunma umuduyla kendilerini erkeğin ellerine bırakmalarına yol açar.

Bu, göreceğimiz gibi, kadının entellektüel yeteneklerinin törpülenmesine bile yol açar.

Eskiden, okulda çalışkan ve saygılı olduğumuz için öğretmenlerden övgü alan ve iş dünyasında da saygıya güvenen bizlere, pek de yetişkinmişiz gibi davranılmadığını anlamakta gecikmeyiz. Erdemli, olabilir. *Nazik,* olabilir ("Bütün bu ayak işleriyle bizim için nazik Mary ilgilenmiyor mu?"da olduğu gibi). Ama çocuksu. Ciddiye alınmayacak. Ve eski çiftliklerdeki iyi köleler gibi, sömürülmesi kolay.

Uzun zamandan beri erkekler, büyük işler dikkate alındığında, kadınların gerçekte pek bir şey başarmadığına dikkati çekip duruyordu. Kadın plazma fizikçileri nerde? Kadın Bartok'lar? (Bu sorular genellikle kadın da erkek kadar zeki olduğu

varsayımın geçersiz kılma çabasıyla ortaya konur.) Yeni araştırmalarsa *kadınların kendi ilerlemelerine kendilerinin engel olduğuna* giderek daha çok açıklık kazandırmaktadır. Kendi özgünlüğümüzü sabote ediyoruz. Sanki programlanmış gibi, yüksek viteslerde söz konusu olan başdöndürücü hızlardan kaçınarak, vites düşürüyoruz.

Ki gerçekten de programlanmışız.

Psikologlar, çocukluk döneminde öğretilen davranış ve duygu yapılarıyla yetişkin kadının davranış yapıları ve kendine ilişkin duyguları arasındaki ilişkiyi yakından incelemeye almıştır. Son yirmi yıldan bu yana tablonun hemen hiç değişmediğinin gözlenmesi şok etkisi yaratmıştır. Kızın sosyalleşme tarzı, özgürleşip dünyada kendi yerini alması için gerekli olan ruhsal bağımsızlık konusunda tüyler ürpertici bir çatışma yaratmaya devam ediyor.

Başkalarına Yaslanmayı Öğrenmek

Ebeveynler olarak, farklı olduğumuzu, *kendi* kızlarımızın, tabi oldukları ayrımcı ve aşırı korumalı yetişmenin etkilerinden etkilenmeyeceklerini düşünmek hoşumuza gider. Ama araştırmalar, bugünün çocuklarının çoğunun da, bana ve size öğretilen aynı yapay rol yapısına hapsolduğunu göstermektedir.

Erkek egemenliği ve kadının gizliden gizliye buna katılışı, kreş çocuklarında doğrudan gözlenebilir.

"Annenle ve bebeklerle burada oturacaksın. Ben balığa çıkıyorum," der küçük Gerald küçük Judy'ye ayrılırken.

"Ben de gelmek istiyorum," diye seslenir Juddy arkasından koşarak.

Gerald dönüp tekrarlar: "Hayır annenle ve bebeklerle kalacaksın!"

"Ama balığa gitmek istiyorum!" diye sızlanır Judy.

"Hayır," diye ısrar eder Gerald. "Dönünce seni bir Çin lokantasına götüreceğim."

Laura Carper, çalıştığı kreşteki oyun odalarından birisini denetlerken dört yaşlarındaki iki çocuk arasında geçen bu sahneye tanık olmuş ve *Harper's*'e yazmış.[1]

"Zaman zaman tanık olduğum bir sahne de şöyle," diye yazıyor. "Üç dört erkek çocuk, oyuncak mutfaktaki oyuncak masaya oturuyor, sonra da `Kahve istiyorum!' veya `Et ve yumurta!' ya da `Biraz daha tost!' türünden emirler yağdırmaya başlıyor; kızlarsa yemek pişirip servis yaparak, ocakla masa arasında mekik dokuyor. Bir keresinde erkek çocuklar hepten zıvanadan çıkarak birbiri ardısıra kahve istemeye başladı, kızsa yetişmek için delice koşuşturuyordu. Sonunda kahve kalmadığını söyleyerek duruma hakim oldu. Öyle gözüküyor ki kendisi masaya oturup erkek çocuklardan kahve istemek aklına hiç gelmemiş."

Bu kreşteki kızlar, eski bir anlaşmayı sahneliyor: korunma karşılığı sahibinin önünde elpençe duran köleler. Danışmanlar, araştırmacılar ve genç kadınlarla çalışan veya onlarla ilgili araştırma yapanlar, Sindrella Kompleksinin varlığını sürdürmesinden üzüntü duyuyor. *"Kadın rolüne ilişkin onca yoğun odaklaşmaya rağmen, genç kızların yetişkinliğe hazırlanışında pratik anlamda hiçbir değişme olmamıştır,"* diyor Amerikan Kız Kulüpleri direktörü Edith Phelps yakın tarihli bir konferansta. "Bu hazırlık en iyisiyle çatışmalarla dolu, en kötüsüyle de yıkıcı olmaktadır."[2]

Michigan Üniversitesi'nde gençler üzerinde araştırma yapan psikolog Elizabeth Douvan, on sekiz yaşına kadar (hatta bazen sonraki yıllarda da), kızların, özünde bağımsızlığa yönelik güçlü bir itki göstermediğini, otoriteye başkaldırmaya ilgi duymadığını ve "bağımsız inançlar ve kontroller oluşturma ve bunları sürdürme hakları konusunda ısrar etmediğini gözlemiş. Bu

noktalardan hepsinde kızların erkeklerden farklı olduğu gözlenmiş."[3]

Veriler, kadınlarda bağımlılığın yaşla birlikte arttığını göstermektedir.

Veriler ayrıca kızların çocukluktan başlayarak bağımlı olma yönünde, buna karşın erkeklerin bağımlılıktan *kurtulma* yönünde eğitildiğini çarpıcı bir şekilde ortaya koymuştur.

Bu Yapı Nasıl Gelişiyor?

Kızlar hayat oyununa erkeklerden bir adım önce başlar. Sözel, algısal ve bilişsel açıdan kız çocukları erkeklerden daha beceriklidir. Doğum anında kızlar erkeklerden gelişimsel olarak dört ila altı hafta ilerdedir. Birinci sınıfa gelene kadar, kızlar erkekleri bir yıl geride bırakır.[4]

O halde neden, daha üç dört yaşındayken easy-overs'e hizmet etmeye hazır oluyorlar?

Uzmanlık alanı cinsler arası, psikolojik farklar olan Standford'lu psikolog Elenor Maccoby, "konunun anahtarı, kızların, ilk adımı atma, kendi sorumluluğunu üstlenme ve başkalarına yaslanmak yerine kendi sorunlarını çözme doğrultusunda teşvik edilip edilmediği, ya da bunun ne zaman başladığıdır," diyor.[5]

Psikologlar, bağımsızlığın temelinin çocuk altı yaşına gelmeden atıldığını söylüyor. Bazıları, her şeyin çok kolay verilmesi (*aşırı* korunmaları, *aşırı* yardım almaları ve yapmaları gereken tek şeyin iyi olmak olduğunun öğretilmesi) *nedeniyle* kızların duygusal gelişimlerinde belirleyici bir dönüm noktasına ulaşmaktan alıkonduğuna inanıyor.

Ancak dişi kuşta teşvik edilen erkek kuşta yasaklanır. Küçük kuzlarda "iyi" olarak görülen şeylerin çoğu, erkek çocukta kesinlikle itici görülür. Fiziksel ürkeklik ya da aşırı sa-

kınımlılık, sessiz, "iyi huylu" olmak ve yardım ve destek için başkalarına yaslanmak, kızlarda, açıkça cazip olmasa bile, doğal karşılanır. Ancak erkeklerin bağımlı ilişki türlerine yönelmeleri aktif olarak engellenir. "Erkek çocuk," diyor Judith Bardwick, düzenli olarak "bağımsız davranışa yöneltilecek ve bunun için ödüllendirilecektir..."

Kız çocukları *değil de* neden erkek çocukları bağımsız olmayı öğrenerek yetişiyor, neden kendi başlarına denemekten korkmuyor (ya da daha doğrusu neden *korkmalarına rağmen yapmaktan geri durmuyor*) ve neden daha alt bezinden kurtulmadan öz-saygı için kendi kişisel standardlarını belirlemeye başlıyor? Bunlar, Bardwick ve Douvan gibi araştırmacıların sil baştan incelediği sorular.[6] Söz konusu araştırmacılar, stresin yapıcı etkileriyle ilgili bir teori geliştirmiştir. Onlara göre erkek çocuğun, tırnak yeme, birisine vurma, insanların içinde masturbasyon yapma, vb. gibi yasakları da kapsaya"n çekirdek "içgüdüsel davranışlarının" kısıtlanmasıyla ve bağımlı davranışlardan kurtulup "erkek olmanın" stresiyle başa çıkmaktan başka çaresi yoktur. Bu stresin sonuçta yararlı olduğuna inanıyorlar: kısıtlamalarla ve zaman zaman yetişkin onayından yoksun kalmayla uğraşma zorunluluğu, erkek çocuğu doğru yolu (kendi ışığını bulup bununla yaşama yolunu) bulmasına yardım ediyor.

Bu bağımsızlığa yöneliş süreci, erkek çocukta iki yaşında başlıyor. Bunu izleyen üç yıl boyunca çocuk, yavaş yavaş, kendini dış onay ihtiyacından kurtarıyor ve kendini iyi hissetme konusunda bağımsız kriterler geliştirmeye başlıyor. Erkek çocukların çoğu bu hayati adımı, olgunlaşma sürecinde, *altısını bitirmeden atıyor.*

Kızlarda bu daha uzun bir yoldur. Sık sık sözü edilen gelişim araştırmalarında Jerome Kagan ve H.A. Moss, kızlarda hem *pasifliğin* hem de *erişkinlere yönelik bağımlılığın* tutarlı bir şe-

kilde erişkinliğe taşındığını gözlemiştir. Gerçekten de bu iki kişilik etkeninin, kadınlardaki bütün kişilik özellikleri içinde en istikrarlı ve tahmin edilebilir olanı olduğu gözlenmiş. Yaşamının ilk üç yılında pasif olan bir kızın, ergenlik başlarında da pasif kalacağı rahatlıkla söylenebilir; aynı şekilde ergenlikte pasif olan kızın, erişkinliğe ulaştığı zaman da ebeyvenlerine aşırı bir bağımlılık göstermesi beklenebilir.[7]

Kızlarda yaşla birlikte başkalarına yaslanma *eğilimleri* artar. Cinsel kimlik gelişimini yakalama sürecinde kız çocukları, gelişmiş algısal ve bilişsel yeteneklerini, anneden ayrılma sürecini ilerletmek için *değil*, kendi uğruna ustalığa ulaşma için *değil* (ki onay için usta olmaya çok daha yatkındırlar), artan bağımsızlık arayışı için *değil*, erişkinliğin gereklerini kavrayıp önceden görmek için kullanır ve bu gereklere uyarlar.

Bardwick ve Douvan, kızların sorunlarının kısmen gençlik dönemindeki stresin yetersizliğine bağlıyor. Davranışları ta başından itibaren genelde erişkinlere hoş geldiği için (genellikle ısırmazlar, yaralanmazlar, başkalarının yanında masturbasyon yapmazlar), kız çocuklarının, gelişimsel olarak oldukları gibi kalmaktan öte bir şey yapmaları gerekmez (sözel ve algısal açıdan becerikli, saldırgan olmayan, bağımlı oldukları kişilerin onlardan beklediklerini sezme konusunda aşırı zeki).

Yetişkinler ise kızların içgüdüsel davranışlarını *(bağımsızlık yönündeki çabaları dışında)* engellemez ya da boğmazlar. Kız çocuğunun dışa açılıp şansını deneme çabaları sanki bir tür ölümle flörtmüş gibi engellenir.

Aşırı Yardım ve Kızların Sakatlanması

Bağımlılık eğitimi kızın yaşamında çok erken başlar. Erkek bebekler, kız bebeklerden daha çok ve daha sertçe kucağa alınır.[8] Kızların güç ve olgunlaşma açısından erkeklerden daha

çok gelişmiş olmasına karşın, kızların daha hassas olduğu *düşünülür*. Daha az fiziksel uyarım aldıkları için, yaşamın ilk yıllarında keşfetmeye yönelik maceralar konusunda erkeklerin aldığı aynı teşvikleri almıyor olabilirler. Ebeyvenleri, daha beşikten çıkar çıkmaz kız çocuğunun güvenliği konusundaki kaygılarını dile getirmeye başlar.

1976 tarihli bir araştırma, ebeyvenlerin, bebeklerin ağlamalarının anlamını yorumlarken cinsler arasında bir ayrım yaptıklarını göstermiş. Aynı bebeğin ağlaması, kız olduğu düşünüldüğü zaman *korku*, erkek olduğu düşünüldüğü zaman *kızgınlık* olarak yorumlanır. Dahası, anneler bebeğin ağlamasına farklı *tepki veriyor*. Kız çocuğu ağlayan anne büyük bir olasılıkla yaptığı şeyi bırakıp bebeği rahatlatmaya koşacaktır. (Öyle gözüküyor ki ebeyvenler, erkek çocukların ağlamasını duymazlıktan gelme konusunda daha rahat.)

Dikkate değer bir fark da, annenin, huysuz bir kızla temasını *artırması*, buna karşılık *daha* huysuz olsa bile huysuz oğlan çocuğuyla temasını azaltmasıdır.

Michigan Üniversitesi'nden psikolog Lois Hoffman, erken yaştaki bu şartlanmanın, "kız çocukların, annenin bir rahatlık kaynağı olduğunu ve annenin davranışının ağlamayı keserek pekiştirildiğini çabucak öğrendikleri bir etkileşim yapısının başlangıcı..." pekala olabilir diyor.

Başka bir deyişle kız çocuğu, ağladığı zaman derhal yardıma koşulacağını öğrenir, *annesi* ise yardıma koşması halinde ağlamanın kesileceğini öğrenir. Anne ile oğlu arasındaki etkileşimde tam tersi bir ders söz konusudur. Erkek çocukların daha güçlü olduğuna inanıldığı için, anne, ağlayan oğlunu susturmak için elektrik süpürgesini kapatıp yanına koşmayacaktır. Sonuç olarak, "Ağlarsam derhal yardıma gelecekler" düşüncesi bu kadar sistemli olarak pekiştirilmez. Erkek çocuk zaman zaman kendini rahatlatmak zorunda kalır. Bazen bunun *işine*

yaradığını keşfeder. Kendini rahatlatma yetisine sahiptir. Yavaş yavaş, bunu daha düzenli bir temelde yapmayı öğrenir. *Yavaş yavaş, kendi duygusal bakıcısı olmayı öğrenir.*

Bebek, emeklemeye (sürünmeye, tutunarak yürümeye ve sonunda ilk adımlarını atmaya) başlayınca, ebeyvenlerin kaygısı bu olaydan alınacak hazzı öldürür. Çocuğun yaptığı başarıdan gurur duyulurken, öte yandan da bebeğin artık risklerle (prizle oynamak, alçak raflardaki kavanozları karıştırmak, hızlı koşup dizini başını yaralamak gibi risklerle) karşı karşıya olması nedeniyle yeni bir kaygı başlar: Tıpkı kristal küreye bakan falcılar gibi, anne-baba da bebek emeklemeye başladığı anda bu felaketleri önceden görmeye başlar.

Çocuğun erkek olması durumunda ebeveynlerin kafasındaki muhtemel felaket o kadar canlı olmaz. Araştırmalardan çıkan sonuç, kız çocuğun bağımsızlığa yönelik ilk hareketleri konusundaki ikircikliğin daha büyük olduğudur. Billy, o küçük güçlü adam bu işi başaracaktır. Deborah'nın ise epeyce izlenmeye, yardıma ihtiyacı var. Billy ilk adımını atınca annesi babası mutluluktan uçar. Debbie ilk adımını attığı zaman ise mutluluk, kaygının başlangıcıyla gölgelenir. Ne yazık ki bebek Deborah, başını kaldırıp annenin gözlerindeki kaygıyı görür.

Anne tarafındaki bu ilk kaygı göstergesi (ki bazı araştırmacılar buna "kaygılı aşırı düşkünlük" diyor), çocuğun kendi becerisi konusunda kuşku duymasına neden olur. "Annem korkuyorsa yapamam, benim bilmediğim bir şeyi biliyor olsa gerek," diye düşünür minik Debbie.

Kız çocuğuna ilişkin korku, ebeveynlerde onu koruma eğilimi (daha doğrusu *saplantısı*) yaratır: tökezleyince koşup düşmeden yakalamak, küçük şeyin kendini yaralamasını önlemek isterler. Erkek çocuk kendini yaraladığı zaman bu olgunlaşmanın bir parçası olarak değerlendirilir. "Düşe kalka öğ-

reneceksin," der annesi. Ama Debbie kafasını çarptığı zaman panik ve suçluluk duyulur. Annesi daha dikkatli olmalıydı. Annesi, küçük Debbie'ye hiçbir şey olmamasını *sağlamalıydı.* Çünkü Debbie "sadece minik bir kız."

İşte bu nokta, ebeveynlerin küçük kızlara, riske girme ve kendi emniyetlerini değerlendirme söz konusu olduğu sürece, kendilerine güvenmemeleri gerektiği fikrini aşıladıkları noktadır.

Ve bildiğimiz kadarıyla kendine güven bağımsızlığın gelişmesinde belirleyici bir önem taşır.

Sık sık, annelerin tutumu nedeniyle küçük kızlarda korku yaratılır. Kaygılı anneler, çocuklarına, *onları* (anneleri) kaygılandıracak davranışlardan kaçınmalarını öğütler. Küçük kızına risklerden kaçınmayı öğreten kaygılı anne, istemeden, çocuğun korkuyla nasıl başa çıkacağını öğrenmesini engeller.

Hem insanlar hem de hayvanlar için yeni bir ortamda korkuyla başa çıkmayı öğrenmenin tek yolu korkulan şeye tekrar tekrar yaklaşıp uzaklaşmaktır. "Küçük, kontrollü dozlardaki korku tepkisinin tekrar tekrar uyarılması, sonunda korku tepkisinin ortadan kalkmasına yol açar," diyor Barclay Martin *Anxiety and Neurotic Disorders* adlı kitabında.

Anne, küçük kızın korkutucu ortamla karşı karşıya gelmesini bile istemez, böylece çocuk, buna yönelik tepkisini kontrol etmeyi öğretecek hiçbir deneyim yaşamaz. Korku tepkisiyle başa çıkma yönünde hiçbir deneyimi olmayan çocuklar, bir olasılıkla, yaşamları korku tarafından yönetilen erişkinler olacaktır. Özünde küçük kız ilkokulda, orta okulda, kolejde ve erişkinlerin ürkütücü soğuk dünyasında da korkuya yatkın olacaktır. Korkusunu "yatıştırmaya," "korkudan uzak durmaya," korkudan kaçınmaya çalışacaktır. Korkunun bastırılması, ya da tercihen korkudan tamamen kaçınılması, sonunda kızın yaşamındaki başta gelen motivatör (güdüleyici güç) (ya da tercihen de-motivatör (güdü öldürücü güç) olacaktır. Sonuçta elbette özgüven geliştirmekte büyük zorluklar çekecektir.

Araştırmalar, kızların, özellikle de zeki kızların özgüven alanında ağır sorunlar yaşadığını göstermektedir. Bu kızlar sürekli olarak kendi yeteneklerini küçümser. Çeşitli (acemi oldukları veya bildikleri işlerde) ne yapabileceklerini düşündükleri sorulduğu zaman, erkeklerden daha düşük değerlendirmeler yapmakta ve genelde gerçek performanslarına da olduğundan az değer biçmektedirler.*

Hatta araştırmalardan birisinde, *kız ne kadar zekiyse, entellektüel (zihinsel) uğraşlarda başarılı olma beklentisinin de o kadar düşük olduğu* ortaya çıkmış. Vasat kızların kendilerine ilişkin beklentileri, zeki kızlarınkinden daha yüksek çıkmış.[10]

Düşük özgüven birçok kızın vebasıdır ve buna bağlı bir dizi sorun yaratır. Kızlar, telkine çok açıktır ve bir başkasının karşı çıkması halinde algısal yargı konusunda fikir değiştirme eğilimi gösterir. Kendilerine daha düşük standardlar koyarlar. Zor işlerin erkekleri kamçılamasına karşın, kızlar bu tür işlerden ka-

---

* Bazen not düşme kışkırtması dayanılmaz oluyor. Bazı araştırmadan çıkan sonuçtan çok bu sonucun nasıl yorumlandığı önem kazanıyor. Çünkü araştırmadan çıkan sonuç, değişmez bir yorumu garantilemiyor, tam tersine çoğu kez birbirine yüz seksen derece ters yorumlar bile yapılabiliyor. Bunun en çarpıcı örneklerinden birisi de bu araştırma. Örneğin Collet buna özgüven yokluğunun, erkeklerde ise özgüvenin ve gerçekçiliğin bir göstergesi diyor. Ama örneğin ben bunun bir derste saygın bir (hanım) profesör tarafından şöyle yorumlandığına tanık olmuştum: Bu, erkeklerin gerçekçi olmadığını, kendi yeteneklerini abarttıklarını, kendilerine olduğundan fazla değer verdiklerini, tersine kadınların kendi yetenekleri konusunda daha gerçekçi olduklarını gösterir. Cinsler arası farklılıklar üzerine yapılan araştırmalardan çıkan sonuçlardan çok, bu sonuçlara neresinden ve daha da önemlisi ne amaçla bakıldığı önemli. S.B

çınmaya çalışır. Daha okul çağından önce bile küçük oğlanlar, kendini işine *daha çok* vermeye, *daha çok* güven sergilemeye ve zeka testlerinde düzenli artışlar kaydetmeye *daha* yatkın olmaya başlarlar.

Altı yaşına kadar, tıpkı *muhtemel* bağımsızlık gelişmesi yönünde olduğu gibi, *muhtemel* zihinsel gelişme yönünde de ilerlemeye başlarlar. Bu yaşa kadar tahmine elverişli bir tablo ortaya çıkacaktır. Sonraki yıllarda IQ puanı artacak olan altı yaşındaki çocuk, Eleanor Maccoby'ye göre, zaten rekabetçi, kendini ortaya koyan, bağımsız, diğer çocuklarla ilişkilerinde egemen çocuktur. Sonraki yıllarda IQ puanı *düşecek* olan altı yaşındaki çocuk ise zaten pasif, utangaç ve bağımlıdır. "Bu veriler temelinde," diyor Maccoby, "IQ puanı yükselenlerin özellikleri kadınsı gözükmez."

Kızlarda bütün bunlar, aşırı "ilişki ihtiyaçlarının" gelişmesiyle ilgilidir; bununla, her şeyden öte *ilişki* ihtiyacı kastediliyor. Kendini beceriksiz *hissettiği* göz önüne alınırsa, küçük kızın, telaşeyle en yakın Başkası'na koşup sevgili yaşam uğruna ona sarılması şaşırtıcı gelmez.

Lois Hoffman, kızların başkalarından desteğe aşırı ihtiyaç duyan erişkinler olmasıyla sonuçlanan gelişim seyrini şöyle açıklıyor:

> Küçük kız a) bağımsızlık yönünde daha az teşvik edildiği, b) ailesinden daha çok koruma gördüğü, c) annesinden ayrı bir kimlik oluşturması yönünde daha az bir bilişsel (kognitiv) ve toplumsal baskı gördüğü ve d) anneyle ayrılma sürecini belirleyen anne-çocuk çatışmasını daha az yaşadığı için, çevresini bağımsızca keşfetmeye daha az yönelir. *Sonuç olarak, çevresiyle başa çıkma becerileri ve bunu yapma yeteneğine olan güveni gelişmez. Kendi sorunlarının çözümü konusunda erişkinlere bağımlı olmaya devam eder ve bu nedenle erişkinlerle coşkusal bağlara ihtiyaç duyar.*[11]

Görüldüğü üzere aşırı bağımlılık sorunları kız çocuğunun erişkinlik yıllarına kadar uzanır. Ancak kısıtlı ve aşırı korumalı bir çocukluk, genelde kadınların farkında olmadığı bir şeydir. Çocukken bağımsız olma yönündeki çabalarının engellendiğini düşünmezler, bu nedenle erişkin yıllarında bağımlılık sorunlarına gömüldükleri zaman şaşkına dönerler. Sonunda terapiye gidenler, ebeyvenlerinin o garip, korku uyandıran yasaklamalarını hatırlamaya başlarlar: uyarılar, sokağa çıkma yasakları, "yorulmamaları" için ricalar: kanatları her an onları taşımaz hale gelebilecek narin kelebekler.

Ruth Moulton, kadın hastalarının birçoğunun başta gelen ruhsal sorunlarının kaynağının, "her türlü kendini ortaya koyma çabasının, bazen de tehlikeli veya 'hanım kızlara yakışmaz' görülen her türlü fiziksel etkinliğin erken bir yaşta ketlenmesi" olduğunu söylüyor. Hastalarından ikisi kızlıklarında geceleri yatağa bağlanıyormuş. Moulton, kadın hastalarının çocukluk öykülerinin, bu türden "aşırı kısıtlama ve koruma" örneklerini ortaya çıkardığını söylüyor. Bütün bunlar, bu kadınların kendilerini zayıf hissetmesine yol açıyor: kendi bedenlerini kullanmaktan aciz, kendilerini fiziksel ve sözel olarak savunmaktan aciz. Dr. Moulton'un "iyi kız sendromu" dediği şey böylece gelişmiş olur. Bu kadınlar yetişkinliklerinde çok fazla emniyetli olmayı isterler. *Kendi kendilerini* kısıtlarlar.[12]

Küçük kızların eğitiminde son davranış perçinlemesi *aşırı yardımdır*: ebeyvenlerin, gerçekten ihtiyaç duymadıkları bir anda, ya da düşe kalka kendi kendilerine öğrenmeleri gereken (ki bu, özgüven ve özsaygının gelişmesinde kesinlikle temel olan bir süreçtir) durumlarda kızlarının yardımına koşma eğilimleri. Küçük kızların kendi hatalarını düzeltme *şansı* yoktur. Tıpkı sahibinin kaprislerine göre dans eden veya duran küçük oyuncak balerin gibi, kız çocukları da yerden alınır, üstlerinin tozu çırpılır, tekrar dönmeye bırakılır.

Peki neden "aşırı yardım" bu kadar tehlikeli? "Başa çıkma, engellemeye katlanma (tolerans) yetisi gerektirir," diyor Lois Hoffman. "Aile çok erken yardıma koşarsa çocuk bu tür bir tolerans geliştiremez."

"Bağımsızlık, kişinin kendi başına başarabileceğini, kendi yeteneklerine, kendi yargısına güvenebileceğini öğrenmesinden kaynaklanır," diyor *The Psychology of Women* adlı kitabında Judith Bardwick. Kızlar, sadece başkalarının yardımıyla başarılı olabilecekleri düşüncesinde sürekli olarak pekiştirilir. Sonuçta yaşam mücadelesinde kendi başlarına başarılı olamayacakları görüşünü içselleştirirler.

Sadece kadınları etkileyen bazı "bağımlılık hastalıkları" vardır. Bunlardan birisi, ergenlik çağındaki kızların kendi yaşamlarını kontrol altına almaya yönelik üzücü, paradoksik çabaları içinde ölesiye diyet yaptıkları tuhaf bir açlık sendromu olan anorexia nervosa'dır. Her yıl her yüz ergen kızdan birisi, vücudun iflahını kesen bu anoreksi rejimine giriyor. Bu rejimi uygulayanların yüzde 10 kadarı sonuçta açlıktan ölmektedir.

"Uydumcu (boyun eğmeci) kişilikli kızlar, saygınlık kazanmak için büyük ölçüde bağımsızlık gerektiren bir şey yapma konusunda kendilerini mecbur hissederler. Engellendikleri zaman sahip oldukları tek bağımsızlığın, kendi bedenlerini kontrol etmek olduğuna inanırlar," diyor bu hastalık konusunda otorite olan Dr. Hilde Bruch.

Anoreksi, çoğunlukla on iki ila yirmi bir yaş arasındaki iyi eğitimli, motivasyonu yüksek, mali açıdan rahat ailelerdeki kızlarda görülür, buna karşılık erkeklerde *ender* rastlanır. Dr. Buch, bunların tedavisinin uzun, azap verici bir süreç olabileceğini söylüyor. "Yetersiz ve değersiz olma inancı öylesine derin ve öylesine eskidir ki, bu tür bir kız, kendisi konusunda en küçük bir kuşkuya kapıldığı, ya da itirazla karşılaştığı an, üstünlük maskesinin arkasına gizlenir. iyileştirilebilmesi için değerli, yeterli bir birey olduğuna inandırılması gerekir."[13]

Nevrotik bağımlılığın diğer kurbanları, dayak yiyen kadınlardır. Çoğu durumda kendilerini döven erkeğe ekonomik açıdan bağımlı olmaları, kısır bir tuzak hazırlar. Ama tuzağa çifte kilit vuran *coşkısal* bağımlılıktır. "Birçok kadında, kocalarına bağımlı olmanın dışında bir yol bulma konusunda bir tür panik vardır," diyor eski Sağlık, Eğitim ve Sosyal Yardım Bakanlığı'ndan Kenneth MacFarlane. "Yaşamları boyunca onlara yapamayacakları öğretilmiştir. Bu bir şartlandırma sürecidir."

Hayvanlar, çevrelerinde hiçbir kontrolü olmadığı durumlarda kendilerini bırakır. Yeni araştırmalar, aynı şeyin insanlarda da olduğunu göstermektedir. Hiç bir kontrolünüz olmadığına inandığınız bir ortamda yeterince uzun süre kalırsanız, tepki vermekten vazgeçersiniz. Buna *öğrenilmiş çaresizlik* deniyor.*

---

* Seligman ve arkadaşları tarafından ortaya atılan bu kavram, terapide davranışçı modelle bilişsel (kognitif) modeli evlendirme çabalarının sonucunda ortaya çıkmış ve bir anda popülerite kazanmıştır. Özellikle depresyonun kökeninde bu tür bir öğrenilmiş çaresizlik yattığına inanan terapistler, bazı yöntemler geliştirerek bu öğrenilmiş çaresizlik kısır döngüsünü kırmak suretiyle depresyonlu hastaları tedavi etmeye çalışmışlardır. Ancak aşırı iyimserlik yaratan bu yöntemlerin, "geçici düzelmeler" yaratmakta çok etkili, ancak uzun vadede pek de etkili olmadığı anlaşılmıştır. Daha sonra öğrenilmiş çaresizlik teorisinin çürüklüğü yavaş yavaş gözler önüne çıkmış ve teorinin savunucuları, yön değiştirerek, burada söz konusu olan şeyin öğrenilmiş çaresizlik değil, öğrenilmiş umutsuzluk olduğu tezini işlemişlerdir. Böylece davranışçı ağırlıklı açıklamadan, dinamik ağırlıklı bir açıklamaya kayma olmuştur. Ama her nedense kognitiv-davranışçı yönelimli bu insanlar, dinamik bir olguyu "davranışçı" terimlerle açıklama saplantısından kurtulamamıştır. Yine de kimse açıkça kabul etmese de bu bir anlamda "dinamik psikolojinin" bir zaferi olmuştur. Çünkü umutsuzluk ol-

Olgu Martin Seligman tarafından adlandırılmıştır. Güney Carolina Üniversitesinden Diane Follingstad, Seligman'ın öğrenilmiş çaresizlik konusundaki bazı görüşlerini, dayak yiyen kadınlar için tasarladığı bir tedavi programında kullanmaya başlamıştır. Follingstad, bu kadınlara, ebeveynlerin ve toplumun yıllarca aşıladığı şeylerin şartlanmasından nispeten kısa bir sürede kurtulmalarını öğretiyor. "Kadınlarda, kontrolden çıkmış olma, yaşamlarındaki olayların şanstan, kaderden, rastlantıdan kaynaklandığı duygusu var. 'X'i yaparsam Y elde ederim inancı yok'" diyor Dr. Follingstad. Dayak yiyen kadın, durum konusunda yapacak hiçbir şeyi olmadığı inancına "şekillendirildiği" için, dayak yemeye devam eder. Ancak kendi çaresizliğine olan inancından kurtulmaya başladıktan sonradır ki kadın kısır bağımsızlık döngüsünden ve bunun yaşamındaki yıkıcı etkilerinden kurtulabilir.

Öğrenilmiş çaresizlik kavramı, gelişim seyrinde bunun işaretlerini arayan birçok psikolog arasında yaygın bir ilgi görmüştür. Stanford Psikoloji Bölümünden Carol Jacklin, bana, çaresizliğin kızlarımıza ilkokul öğretmenleri tarafından öğretildiğini gösteren yeni araştırmalar olduğunu söyledi. "Öğretmenler, akademik çalışmaları konusunda erkek çocukların gönlünü okşuyor, hırçınlıkları (tebeşir fırlatmaları, gürültü yapmaları) konusunda ise onları ayıplıyor. Buna karşılık kız çocukları, akademik *olmayan* konularda (ne kadar tertipli ve temiz

---

gusu, örneğin psikanalizde bazıları tarafından terapinin karşısındaki en büyük engellerden birisi olarak görülmüş, terapide sonuç almanın hastadaki umutsuzluğun ne kadar kırılabileceğine bağlı olduğu yarım asır önce söylenmiştir. Bu yeni teoriye göre insanı eylemsizliğe iten şey, gerçek durumun çaresizliği değil, kişinin öznel bir şekilde çaresiz olduğuna inanmasıdır, yani umutsuzluktur. Bu kitabın Amerika'da yayınlandığı tarihte öğrenilmiş çaresizliğin yerini öğrenilmiş umutsuzluk almaya başlamıştı. Öyle anlaşılıyor ki Collet bu son gelişmeden habersiz. (S. B)

oldukları, bugün ne kadar güzel gözüktükleri, vb.) daha çok iltifat alıyor."

Jacklin, bu tür bir pekiştirme yapısının, kızların gerçekte iyi yapsalar bile akademik çalışmada başarısızlık *deneyimi* yaşayabilecekleri anlamına geldiğini söylüyor. Ve kızlar, başarısız olduklarına veya olabileceklerine inandıkları bir ortamla başa çıkma konusunda çok yetersiz. "Hepimiz, en azından başarısızlık *gibi gözüken* durumlar yaşamışızdır. Sorun şu: Israr edip daha sıkı mı çalışıyorsun, yoksa vaz mı geçiyorsun? Benim çıkardığım sonuç, kızların vazgeçtiğidir," diyor Jacklin.

Bir kere oluştuktan sonra genç kızın bağımlılığı sürekli ve sistemli bir şekilde desteklenir. Öğretmenleri, ebeveynleri tarafından "iyi" olduğu (rekabetçi, şikayetçi, hırçın olmadığı) için iyi notlarla, beğeniyle ödüllendirilir, akranlarının sevecenliğini kazanır. Kuraldışı veya asi olması için nasıl bir nedeni olabilir ki? işler yolundadır, bu nedenle kurallara uymaya devam eder. Giderek artan ölçülerde kendini, ondan beklendiği tarzda şekillendirir. İyi davranışları ve becerikli ezber yetenekleri için ödüllendirilen kız başarılı olur. Yaşam hoş ve temelde kolaydır.

Ergenliğe kadar. Bu, Amerikalı kız çocuğu için işlerin sapa sardığı bir dönemdir.

Ergenlik: Kadınlıktaki İlk Kriz

Gelişim psikolojisi dilinde bir "kriz," kişinin kendi yetenekleri veya kimliği konusundaki kaygılarının arttığı bir stres, çalkantı, iniş çıkış dönemidir. Gelişim krizimizi çözme sürecinde, olgunlaşır ve ruh sağlığımızı pekiştiririz.

Kızlarda ergenlik dönemi, Bardwick ve Douvan'ın "kadınlıktaki ilk kriz" dediği ve kızlara özgü olan bir gelişim evresidir. Kızlar, on iki on üç yaşına kadar, istedikleri şekilde dav-

ranmakta az çok özgürdür. Ama ergenlikle birlikte kapan daralmaya, tuzağın kapısı kapanmaya başlar. Artık genç kızdan yeni ve özel davranışlar beklenir. Erkeklerle olan "başarısı" için örtülü bir şekilde (sık sık da açıkça) ödüllendirilecektir. Kızı yaşamın diğer alanlarında ne kadar başarılı veya başarısız olursa olsun, erkeklerle çıkmayan on beş yaşındaki bir kızın annesi kaygılanmaya başlar. Kızını, bir karşı cins partneri olma yönünde nazikçe, ama güçlü bir şekilde iter. Kaçınılmaz bir şekilde kızın aldığı mesaj daha yüksek sesle ve daha net dile getirilir : erkeklerle fazla rekabet etmek iyi değildir. İyi olan erkekleri hoş tutmak, onlarla "iyi geçinmektir."[15]

İşte bu noktada kızlar, *kültürümüzde kadınlığın merkezi sorunuyla (bağımlılıkla bağımsızlık arasındaki çatışmayla)* karşı karşıya gelmektedir. Bu ikisi arasındaki uygun denge nedir? "Doğru" nedir? "Uygun" nedir? Hiç bir düşüncesi ve "kişiliği" olmayan aşırı bağımlı bir kız, pısırık, itici olacak, buna karşılık aşırı *bağımsız* bir kız da pek hoş karşılanmaz. Erkekler onunla arkadaş olabilir, ama romantik açıdan onu çok çekici bulmazlar.

Toplumumuzda yetişen hiçbir kıza bunun söylenmesi gerekmez: o bunu *bilir.* Bu nedenle önceliklerini buna göre ayarlamaya başlar. Ergenlikte başta gelen gelişim sorunu, başkalarıyla "başarılı" ilişkiler kurmak olur. Çocukluktan öğrendiği gibi, temel özsaygı kaynağı olarak başkalarının geridenetimine (feedback) bağımlı olmaya devam eder. Lisenin veya kolejin son sınıfına doğru birçok genç kadın, bir anda kendi değerlerini tersyüz edecek, başarıyı reddederek toplumsal kabul arayışına yönelecektir.[16] Bu başgösterdiği zaman başarı ve bağımsızlık becerileri geliştirme işi, tehlikeli bir durma noktasına gelir. *Toplumumuzdaki yetiştirme tarzı nedeniyle kadınlar, bir daha bağımsızlık geliştirme ihtiyacı duymazlar, ta ki sonraki yaşamında başgösteren bir kriz gönül rahatlıklarını yıkıp, çaresiz ve gerikalmış olmalaya nasıl gözyumduklarını gösterene dek.*

Genç kızın yaşamındaki şekillendirici etkenler arasında, yetiştiği aile özel bir önem taşır. Burada, Anneciğinin ve Babacığının oturma odasının sınırları içinde, ya kendi başına bir insan olma yönünde özendirilecek, ya da dikkatli olmayı, risklerden kaçınmayı öğrenecektir.

Başarılı birer meslek kadını olan kadın hastalarının çocukluk öykülerini inceleyen Ruth Moulton, bu kadınların yetişme tarzlarında bazı ilginç eğilimler ortaya çıkarmış. Birçok durumda baba, araya girerek kızın gelişen bağımsızlığını engeller, buna karşılık anne seyirci kalır. Ebeveynlerin kız üzerindeki çatışan beklentilerinin potasından parlak, hevesli ve genellikle yeterince başarılı olmayan kadınlar çıkar.

İlk önce kaçak dövüşen anneyi ele alalım. Kendi gelişimi terimleriyle, uzun süre önce kendi yaşamının sorumluluğundan kaçarak, sırtını kocasına yaslamıştır. Boyun eğmeci tavrı ona, bir kadının "cılız, uçucu nitelik" olarak tanımladığı bir renk verir. Görüştüğüm kadınların birçoğu, özür dilercesine, "Annem hakkında pek bir şey söyleyemem. Burada yakalayamadığım bir şeyler, bir tür bulanıklık var," gibisine ifadeler kullanmıştır.

Psikolojide lisansüstü eğitimi gören ve bağımlılığından kurtulma yönünde önemli bir ilerleme kaydetmiş olan bir kadın, annesinin neye benzediği konusunda o kadar az şey bilmesine hâlâ şaşıyordu. "Hayatta olduğunu ve sık sık görüştüğümüzü düşününce, çok tuhaf geliyor. Annemin kim olduğu, ya da ilişkimizin neye benzediği konusunda pek net değilim. Sanırım asla da olmayacağım."

Bir başka kadın, yetişme yıllarında kadınlığıyla ilişki içinde yaşadığı bir boşluğu, "boş nokta" olarak tanımladı. "Yaşamımı yürüten babamdı. Şimdi kendi çocuklarım olduğu için, sık sık eskiyi düşünüp, 'O zamanlar annem nerdeydi? Neden kontrolü

babama bıraktı? *Aldırmıyor muydu*, yoksa sadece zayıf mıydı?' diye merak ediyorum."

"Başı çeken babamdı," diyor resimlerini sergiye verdiği dönemlerde çalışmasında sürekli bozulmaya maruz kalan Missourili bir ressam. "Annem onunla tanımlanmıştı. Annem iyi davrandığı zaman babam onu seviyor, hediyelerini alıyor, ona bakıyordu, o bir kraliçeydi. Babam ona *bakıyor*, o da iyi davranıyor, evi idare ediyordu. Babam sürekli hediye alıyordu."

"Annen zeki miydi?" diye sordum.

"Bilmiyorum," dedi. "Belki bir zamanlar. Düşünmeyi bırakmıştı."

Annenin gölgede kalmasının bir nedeni, kocasının güçlü, canlı kişiliği karşısındaki yılgınlığıdır. Emin bir şekilde kocasının peşine takılan bir arabulucu, bir tür yarı insan olan anne, yaşamın daha yıpratıcı olan yanlarından korunmaktadır. Kavgalar, açık güç (iktidar) mücadeleleri, kızın, kaçak dövüşen annesiyle ilişkisinde bulunan şeyler değildir. Hatta bir tür olaysız sükunet, aldatmaca bir huzur havası bile bulunabilir, böylece her şeyin çekirdeğinde yatan felçedici ikilem gizlenmiş olur. *Anne oradadır (ah, sonsuza dek oradadır). Ama ayrıca orada değildir.*[17] Böyle bir ailede yaşayan kız, farkında olmadan, psikologların "kadınsı çekirdek" dediği şeyden giderek daha fazla uzaklaşarak yetişir.

"Hep suçluluk hissettim," diyor New Yorklu bir reklam şirketinin muhasebe şefi. "Suçluluk duyarak yaşadım, çünkü kendimi hiç kadınca hissetmedim. Babam beni dik durmaya, yüksek topuklu ayakkabı giymeye ve "bir hanımefendi gbi" gözükmeye özendiriyordu, ama ben "hanımefendi"yi oynamak istemiyordum. Bu, annemin bir "hanımefendi," bir yatıştırıcı olmasıyla ilgiliydi. Annem gürültü koparmaz, soru sormaz, bilmek istemezdi."

Bu nedenle genç kızın yaptığı merkezi bir ayrımla ilişkili olarak bir bölünme olur : baba aktiftir, anne pasif. Baba kendine güvenir, anne çaresiz ve bağımlıdır.[18]

Bazen kız çocuğuyla baba arasında özel bir bağ oluşur. Arkadaş gibidirler. Baba, kızına ona kendisini hatırlattığını söyler. Çok özel olduğunu düşünen kızın gönlü okşanır, cesareti artar. Sosyal bilimci Pamela Daniels, "Babamla birlikte sık sık yaptığımız o küçük, anlık, güzel sözcüklerle süslü töreni hatırlıyorum," diyor. "Baban bir şey isteyince ne yaparsın? O ister, ben 'yaparım!' Hiç bir baba onun kadar gururlanmaz, hiçbir kız benim kadar boyun eğmez."[19]

Bu durumda gurur ve neşe kaynağı kendi yoluna gitmek istediği zaman babanın ilgisini birdenbire geri çekmesi çok büyük bir şok olur.

Babanın İhaneti

"Sık sık baba, kızını, kendisini geçeceğinden korkmaya başladığı bir noktaya kadar teşvik etmektedir," diyor Ruth Moulton. "Ya da kızına karşı cinsel arzu duymaktan korkar. Çoğu durumda, ergenlik döneminde kızından uzaklaşan baba, daha önce ona her türden zihinsel teşvik sağlayan babadır."[20]

"Beş yaşından itibaren, bir konser piyanisti olmayı hayal ediyordum," diyor Washington'lu genç bir anne. "Sonra koleje hazır olduğum bir sırada babam birden bire, kendime meslek olarak neyi seçeceğimi sordu. 'Tabiki müzik,' dedim. 'Hayır,' dedi. 'Müzik geçim sağlamak için çok zor bir alan. Çocuk eğitimini seç. Böylece istediğin zaman öğretmen olabilirsin.'"

Kadın, babasının söylediğini yapıp çocuk eğitimi üzerine eğitim görmüş. Kolejden sonra birkaç yıl öğretmenlik yapıp ev-

lenmiş ve çocuk yapmış. Bir zamanlar New York Eyaleti "başarma şansı en yüksek" lise öğrencisi seçilmiş olmasına karşın, o günden sonra müzik hırsını bırakmış.

"On iki yıl boyunca piyanonun başına oturmadım," dedi. Aslında hiç piyanosu olmamış.

Zihinsel (entellektüel) veya yaratıcı alanda başarı kazanmaya başlayan birçok genç kadın, babalarından gördüğü olanca desteğin birdenbire ve hiçbir uyarı olmaksızın geri çekildiği bir durumla karşılaşır.[21] Bu bir şoktur ve daha derin bir düzeyde ihanet olarak algılanır.

Simone de Beauvoir, ergenlik döneminde babasıyla olan ilişkisi hakkında şöyle yazıyor: "Babamın arzularına harfiyen boyun eğiyordum ve bu da onu kızdırıyor gibiydi. Bana, okumayla tanımlanan bir yaşam biçimini layık görmüştü, yine de burnumu kitaptan kaldırmadığım için sitem ediyordu. Hüzünlü mizacıyla değerlendirildiği zaman, sanki gerçekte benim için seçtiği bir yolda yürüdüğüm için arzularına karşı gelmiş oluyordum."[22]

Kızın, babasıyla arasındakileri nesnel olarak değerlendirebilecek içgözlemi pek olmaz. "Nerde yanlış yaptığımı düşünüp duruyordum," diyor de Beauvoir. "Kendimi mutsuz, rahatsız hissediyor ve yüreğimde içerleme besliyordum."[23]

Kızın içi elbette içerleme doludur, ama o, babasına, onun duruma ilişkin açıklamasına inandığı için, şaşkına döner: kızı için kaygılanıyordur. Ya da onu eğitmek istiyordur. Veya kendini geçindiremeyeceği için evlenip yetenekleriyle bir kenarda "oyalanmasının" daha iyi olacağını düşünüyordur.

Bazen babanın, tıpkı oğluyla arasında varolabilecek rekabet gibi büyük bir gayretle kızıyla rekabet ettiği ortaya çıkar. Baba yarışta önde olduğu sürece her şey iyidir; kendini rahat hisseder ve yoldaşlık güzel bir düzeyde kalır. Ama kız öne geçme belirtileri gösterdiği an sorun başlar. Baba açıkça düşman ke-

silerek kızını "onun iyiliği için" eleştirmeye, ya da (daha sinsi bir yoldan) hüzne sığınıp kendine acımaya başlayabilir. Suçluluk duygusu uyandıran anneler konusunda çok şey duyduk, ama aynı şeyi yapan babalar konusunda özünde pek bir şey söylenmez. Yine de burada anlattığımız özel bir aile dokusu içinde suçluluk duymasını sağlayarak kızının çabalarını budamaya çalışan babanın kendisi olabilir.

Hortense Calisher, liseden mezun olduğu yıl babasına yazar, daha doğrusu o zamanlar şair olma arzusundan söz eder. Peki o ne yapar? Kendi şiirlerini topladığı bir defter çıkarır. "Daha önce hiç kimseye sözünü etmediği şiirlerini önüme koyup, hüzünlü bir sesle, 'Görüyorsun ya. *Ben* de istemiştim. Ama şiirle karın doymuyor ki güzelim,' dedi."

Dile gelmeyen ima şudur: Babasının başarısız olduğu bir konuda o başarılı olmaya nasıl *cesaret eder?* Kendilerini engellenmiş kız sendromundan aktif bir şekilde kurtarmak isteyenler için gerekli bireysel adımı atan genç Hortense öfkelenir. *"Hayatımı* bununla kazanmak *istemiyorum!"* Daha sonra *yaptığı* şey bu olur.[24]

Baba, kızının kontrolden çıktığını hissettiği zaman garip şeyler olabilir. Onlarca yıllık psikiyatri deneyimi süresince Ruth Moulton, kızları bağımsızlık yönünde çaba harcadığı an kinci bir saldırıya geçen babaların sayısının şaşırtıcı ölçüde çok olduğunu gözlemiş. Tanıdığı erkeklerden birisi, kızının, koleji bitirir bitirmez evlenmesinde ısrar eder. "Kız evlenmek *istemiyordu;* hukuk okumayı arzuluyordu," diyor Dr. moulton. "Ne istediğini *bilmesine* rağmen, başlangıçta bu yolda çalışmak onun için özünde imkansızdı."

Babasının kendisi için düşündükleri bu kadın için çok önemlidir. Onun tarafından reddedilme riski, potansiyel açıdan çok fazla yıkıcıdır. "Sonunda babasına karşı çıkıp kendi yoluna gidebilmeden önce," diyor Dr. moulton, "uzun süren dep-

resyonlar yaşamak ve tedavi görmek zorunda kalmıştı." Ama babası yaşamının önemli anlarında ortaya çıkmaya devam eder. Tam onunla duygusal açıdan "başa çıkabileceğini" düşündüğü an, babasının önemine duyduğu ihtiyacın ne kadar derin olduğunu hatırlatan olaylar yaşar.

"Sonunda kadına, Avrupa'da öğrenim için bir burs önerilir. Babası yine öfkeden deliye döner. Kızının evde kalıp devlet üniversitesinde okumasını ister; kızın istediği ise Avrupa'ya gitmektir. Sonunda ona rağmen istediğini yapar."

Bundan sonra ilişkileri bir daha eskisi gibi olmaz. "On yıl sonra babası ölünce, onu gerçekte ona ilk başkaldırmaya başladığı zaman kaybettiğini kavrar."

Bazı kadınlar için babadan ve onun istediklerinden ayrılma veya uzaklaşma, ancak yıllar sonra başgösterir. New York'ta on sekiz yıl boyunca yaşam mücadelesi veren Meredith, son zamanlarda büyük bir yayıncılık şirketindeki birkaç yıllık işini kaybedince babasıyla arasındaki çocuksu ilişkiyle yüzleşmek zorunda kalır.

İşini şirket politikası nedeniyle kaybeder. "İyi bir çalışan" olan Meredith, "Güçlü Babadan" (şirketin babacan yapısını böyle açıklıyor) ayrılmayı hiç düşünmemiştir, ama Güçlü Baba *onu* terkedince, hepsi de kişisel gelişime hizmet edebilecek çeşitli seçenekleri gözden geçirir. Serbest çalışan bir editör olabilir, başka bir yayıncıyla çalışabilir, ya da okula dönüp tamamen yeni bir alanda öğrenim görebilir.

"Yeni bir mesleği en azından dikkate almanın tam zamanı olduğunu düşündüm," diyor Meredith. Otuz dokuz yaşındadır. Başına gelen şeyden, negatif bir deneyimi, değişmeye yönelik bir sıçrama tahtası olarak yararlanabileceğini düşünür. Ama oğlanın onun için "uygun" olmadığını söylemesi üzerine ilk gönül ilişkisini kestiği on dört yaşından itibaren ona ne yapması gerektiğini söyleyip duran babasının başka fikirleri vardır.

"Babam, kızının işten atılması ve şimdi 'bu konuda bir şeyler yapmak' istemesi konusunda dehşete kapılmıştı. Bir tanıdığının tanıdığı yayıncıyı tanıyormuş da. İşte bunun gibi şeyler."

Babasının, yaşamına eskiden beri müdahale ettiğinin farkına varan Meredith, onun işi ele alıp kendisine yardım etme girişimlerine karşı çıkar. "Kim bilir?" der babasına. "Belki okula dönüp bir psikoterapist olurum."

Tamam, kızı yeni bir meslek istiyorsa olur, ama *psikoterapi mi?* Onun kızları hukuk gibi bir mesleğe layıktır.

"Hukuğa gidersen masraflarını ben karşılarım," der kızına.

Öte yandan, psikoterapi öğreniminde ısrar ettiği taktirde, masrafları *karşılamayacaktır.* Psikoterapi "ona göre değildir."

"Her zamanki gibi," diyor Meredith, "babam bana *'istediğimi* yaparsan sana bakarım,' diyordu. Babamla olan onca yıllık ilişkimin özeti bu. Düşündüğüm zaman ağlamaklı oluyorum."

Bu konuda düşünmenin onu her *zaman biraz* ağlamaklı yapmasına karşın, Meredith sonunda yeni bir içgözlem kazanır: Ya yaşamının sonuna kadar Babacığının Minik Kızı olarak kalacak, ya da ne kadar kaygı verici olursa olsun, kendi yaşamını kendi başına idare etme yönünde aktif adımlar atacaktır.

"Onca yıldan sonra, bir prenses olduğumu artık kabul ediyorum," diyor. "Ne düşünmem, yapmam, giymem gerektiğimi ailem söylüyordu. Ailemizde diğerlerinden *ayrı* veya *farklı* bir şey kesinlikle yapılmazdı. Her şeyi birlikte yapardık. Alışverişe birlikte çıkardık. Yirmi bir yaşında evden ayrılana kadar elbiselerimi onlar seçiyordu. Bugün ehliyet kaydım hâlâ babamın adresinde. Yeniletmem gerektiğinde eve gitmek zorunda kalıyorum."

Ebeveynlerine olan bağımlılığıyla, işini yitirdiği zaman kendini yıkık hissetmesi arasındaki ilişkiyi kuran Meredith şöyle diyor: "Şirketsiz *varolamamaktan* korkuyordum. Hiç param yoktu. Sigortam yoktu, çünkü şirket de tıpkı babam gibi 'sosyal

yardım' veriyordu. Birden bire, babamın yaşamım üzerindeki etkisi acı verici ölçüde netleşti. İşlerin değişmesini istediğim taktirde, *onun* ne istediğini unutup, *kendi* istediklerimi yapmak zorunda kalacağımı gördüm."

Meredith, yaşamında ilk kez kendi çapında gerçekçi ve güçlü birisi olmuştur. Mali durumunun, bu noktada meslek değiştirmesine elvermeyecek kadar istikrarsız olduğunu düşünerek serbest editörlük işine soyunur. Manhattan'da birinci sınıf küçük bir büro kiralar, az sayıda, ama yetenekli elemanlar alır ve kaliteli müşteri kazanır. Bugün, iki yıl sonra, hem mali hem mesleki açıdan işleri yolunda. "Artık," diyor, "istediğim taktirde alan değiştirecek param ve güvenim var. Yaşamımda ilk kez, ne yapabileceğimi *biliyorum*, çünkü bunu gerçekte yaptım zaten."

Annenin İhaneti

Kızlar yaşamlarında sık sık, babalarıyla olan ilişkilerinden kaynaklanan sorunlarla karşılaşır, ama gerçekte her iki ebeveyn de kadının yetişip özgürleşmesine katkıda bulunur. Kaçak dövüşen anne tipi, kızına da neredeyse kocasına olduğu kadar bağımlı olma eğilimi gösterir. Bu tip bir anne, kızını ihmal ederek, onun kendi başına hareket etme çabalarını *desteklemeyerek* günah işler.

Dr Moulton, bağımlı annesinin istekleri nedeniyle yıllarca çatışma yaşayan ve parlak bir kariyeri olan bir kadından söz etmişti. Kadın sonunda okulu bitirir ve doktora derecesi alır. Evlenir, çocuk yapar, bu arada part-time işler yapar. Kendini bağımlı annesinin pençesinden kurtarmak için uzun yıllar çetin bir mücadele vermiş olmasına karşılık, çifte meslekli bir ya-

şamda rahat edecekken, annesinin intikam peşinde koştuğunu görmek onu çok yaralar. Annesi, her konuda kızına acımasızca yüklenir: çalışmaması gerekir; çocuklarının başına çok kötü şeyler gelecektir; onun yeri evidir; ve saire. Bu öyküdeki *coup de grâce** şudur: annesi öyle büyük bir gürültü koparır ki babası, kadına, evde çocuklarıyla oturup "dinlenmesi" koşuluyla para yardımı teklif eder. Böylece, diyor söz konusu hanım Dr Moulton'a, "Annem artık meraklanmayacak ve *babamın* canını sıkmayacaktı."

"Daha küçük bir çocukken bile belli belirsiz bir şekilde annem için kaygılanırdım," diyor bir başka Babasının Kızı. "Babamdan benim kadar ilgi görmüyor gibiydi. Kahvaltı masasında babam gazetede okuduklarını genellikle *benimle* tartışırdı. Annem ise sürekli bulaşık yıkamakla veya fırından pasta çıkarmakla meşguldü."

Bu tür üçgenlerde anneler bazen kocalarının ilgisini çekmek için açıkça rekabete girişir. Ama bu genellikle, imrenme eşliğinde, kendi yaşamları konusundaki umutlarının yavaş yavaş yıkılmasıyla sonuçlanan bir süreçtir. Kendilerini kaygılı hissederler ama nedenini bilmezler. Kızlarının daha büyük bir dünyaya yönelmeleri onları rahatsız eder; içten içe, kızlarının dışadönük çabalarını reddedilme olarak algılarlar.

Kızı yaralayan sadece annenin zayıflığı değildir. Sık sık, kızın "refahına" yönelik yoğun bir ilgi vardır, bu da bağımsızlık yönündeki çabalarını alttan alta kemirir. Annesi, "fazla ileri gitmemesi" için kızının etkinliklerini sınırlamaya çalışır, babasından, kızın gece sokağa çıkma yasağını sertleştirmesini ister. Kızı, "uygun" oğlanla (kapı komşunun oğlu) çıkmaya, "uygun" koleje gitmeye zorlar. Özetle, Ruth Moulton'un da dediği gibi, anne "birçok durumda kızının bağımsızlık ve bi-

---

* Fr. Öldürücü darbe

reyselleşme itkisini açıkça kıskanır, yetersiz ve kızı tarafından geride bırakılmış olmaktan korkar ve mutlu veya doyurucu olmasa da kendi dar yaşam biçimini aklama ihtiyacı duyar."[25]

Ahmaklığın Kanıtı

Onca bağımlılık eğitiminden sonra erişkin kadın gerçekte nasıl yaşar? Doğrusu pek de iyi değil.

Son on yıl içinde psikiyatristler, psikanalistler ve sosyal bilimciler, kadın konusunda (doğumundan itibaren çocukluğu, ergenlik dönemi, ilkgençlik yılları ve orta yaşa geçiş) yoğun bir çalışma temposuna girmiştir. Ortaya çıkan şey, kadınlığa ilişkin tamamen yeni bir psikososyal tablodur. Örneğin araştırmalar kadınların, başka kadınların liderliğini tanımak istemediğini göstermiştir. Bir araştırmada Delware Üniversitesi'nden bir grup araştırmacı, karma bir denek grubuna iki slayt gösterir: birisinde bir toplantı masasının başında bir erkek, çevresinde de erkekli kadınlı bir grup oturmaktadır; ötekinde ise başta oturan bir kadındır. Hem erkek *hem de* kadın denekler, ikinci fotografta grubun lideri olarak bir erkeği algılama eğilimi göstermiştir. (Kadın sadece kadınlardan oluşan bir grubun başında bulunduğu zaman lider olarak algılanmaktadır.) [26]

Rekabet, kadınlar için erkekler için olandan daha zor gibidir. Rekabetçi ortamlarda kadının özgüveni azalır. Olumlu geridenetim (feedback) kadının güvenini artırır, ama sözel destek çekildiği an özgüven yine düşer.[27] Yardım ve besleme durumlarında bile kadınlar, ne yapacaklarını tam bilmedikleri sürece kendilerini yetersiz hissetmektedir. Hatalı davranma korkusu nedeniyle, eldeki verilere dayanarak çözüm bulma konusunda kendilerini rahat hissedemeyecek kadar katıdırlar.

Erkek ve kadınların acil durumlarda nasıl tepki verdiklerini belirlemek amacıyla bir araştırmada, nöbet geçirdiğini

sandıkları birisinin yanındaki tepkileri gözlenmiş. Kadınların, yapılması gerekenler konusunda daha çok belirsizlik yaşadığı ortaya çıkmış. Temelde düşündükleri tek şey, "doğru şeyi" yapıp yapmadıklarıymış. Olayın *içinde* oldukları zaman bile saplantılı bir şekilde düşündükleri tek şey, başa çıkamayacaklarıymış.[28]

Bir arkadaşım, kocasının ölümüne ilişkin canlı bir anektodla bu olguya bir örnek verdi. "Öldüğü andan cenaze töreninin bitimine kadar düşündüğüm tek şey, doğru şeyi yapıp yapmadığımdı ("doğru" insanları haberdar etmek, "doğru" mezmurları seçmek, vs.)," diyor. "Hastalıklı bir şekilde, insanların törenden *hoşlanıp hoşlanmayacakları* fikrine saplanıp kalmıştım. Sanki sevilen ve yirmi beş yıl birlikte yaşanan birisinin cenaze törenini nasıl yapacağına karar verilirken insan doğru veya yanlış olabilirmiş gibi."

Kadınlar durumunda gerçek başarı bile kişiyi her zaman daha başka başarılara götürmez. Araştırmalar, özgün, içsel bir rahatsızlığın başarının *özümsenmesine* engel olması nedeniyle kadınların, başarının ruhsal meyvelerinden yararlanmama eğilimi gösterdiğini ortaya koymuştur. Bir kadın örneğin zor bir matematik problemini çözdüğü zaman, başarısını yeteneğine, şansına, "sıkı çalışmasına," ya da problemin "kolay" olmasına bağlamak gibi seçeneklere sahiptir. Olaylara neden olarak gösterilen şeylerin insanlar üzerindeki etkilerini analiz eden "yükleme (nedensellik) teorisine" göre, kadınlar, başarıyı, ilgisiz dışsal kaynaklara bağlamaya eğilimlidir. En gözde olanı da "şanstır."

Kadınlar, başarıya sahiplemekten kaçınırken, başarısızlığın sorumluluğunu üstlenme fırsatına balıklama atlamaktadır. Erkekler, sorumluluğu koşulların, bir başkasının, vb. üstüne atarak başarısızlıklarının nedenlerini dışsallaştırma eğilimi göstermektedir. Kadınlar ise sanki toplumun paspası olarak

doğmuş gibi, olayların suçunu kendilerine alırlar. (Bazı kadınlar, suçu üstlenme heveslerini sanki bu bir tür özgecilikmiş (özveriymiş) gibi göstermekten hoşlanıyor. Ama değil. Suçu üstleniyorlar, çünkü gerçek suçluları yüzleştirmeyi ürkütücü buluyorlar.)

Bağımlılık yönünde sosyalleşmenin yanısıra, kadınlar risk alma konusunda da geridedir. Riskin sadece bir olasılık olduğu durumlarda olmaya bile içerliyoruz. Sınavlardan nefret etmemizin nedeni *riskli* olması. Yeni durumlardan, iş değişikliklerinden, ülkenin başka bir bölgesine taşınmaktan kaçınıyoruz. Kadınlar, hata yaptıkları, ya da "yanlış bir şey yaptıklarında" cezalandırılmaktan korkuyor.[29]

Kadınlar ayrıca yargı yetenekleri konusunda da erkeklere oranla kendilerine daha az güvenmekte ve ilişkilerde karar verme işini karşıdakine bırakmaktadır, bu da zaman geçtikçe yargı güçlerine *daha az* güvenecekleri anlamına gelir.

En üzücü olanı da kadınların, kendi entellektüel potansiyellerini gerçekleştirme konusunda erkeklerden geride olmasıdır. Cinsler arasındaki zihinsel (entellektüel) işleyiş konusunda yapılan kapsamlı bir araştırmada Stanford'dan Dr Eleanor Maccoby şu sonuca varıyor: "Yetişkin yıllarında... erkekler, başarının kıyaslanabilir olduğu hemen her entellektüel etkinlikte (yazılan kitap ve makale sayısı, sanatsal üretkenlik ve bilimsel başarılar), kadınlardan önemli ölçüde daha başarılıdır." Aslında erişkin yaşa gelince, okuldan uzaklaştıkça zeksını daha *az kullanma* eğilimi göstermesi nedeniyle kadının "toplam zeka" puanı giderek düşer.

Diğer araştırmalar, *entellektüel kişinin işleyiş yeteneğinin, bağımlı kişilik özellikleri tarafından gerçek anlamda köreltilebileceğini göstermektedir.* Bağımlı veya boyun eğmeci kişilik tipi büyük ölçüde "dışarıdan (başkalarından) ipucu" bekler, bu da içsel dönüşümlü analiz sürecini zedeleme eğilimi gösterir.[30]

Çekememezlik ve Rekabetçilik: Kısır Döngü

Birkaç yıl önce yapılan bir araştırma, kadınların başkalarıyla işbirliği içinde çalıştığı durumlarda gelişen şeyler konusunda ilginç bulgular ortaya çıkarmıştır. Kadınların öz-güveni, birlikte çalıştıkları kişinin performans seviyesiyle ters orantılıdır. Anlamlı ölçüde, *birlikte çalışılan kişinin performansı ne kadar yüksekse, kadının beceriyi kendine yükleme eğilimi de o kadar düşük olmaktadır.*[31]

Özgüven ve özsaygı, kadınların başarı konusunda zorluk çekmelerindeki temel sorunlardır. Güvensizlik bizi kıskançlığın (çekememezliğin) karanlık sularına çeker. Erkeklerin problemsiz işleyişini görünce, ağabeylerinin dizginsiz özgürlüğünü kıskanan kızlar gibi, erkeklerin ne kadar "şanslı," kendimizin de ne kadar "şanssız" olduğunu düşünmekle yetinmeyi daha kolay buluruz. Kendimizi gizlediğimiz için, başkalarında o kadar hayran olduğumuz becerileri ve özgüveni kazanma konusunda hiç bir şey *yapma* ihtiyacı duymayız.

Ama aynı zamanda da rekabet etmek isteriz. Otuz yıl önce psikiyatrist Clara Thompson, kendimizi daha az değerli hissetmemize neden olan atmosferiyle rekabetçi bir kültürde yaşama konusunda kadınların gerçekten de dezavantajlı olduğuna dikkati çekmiştir. Böyle bir ortamda erkeklere yönelik rekabetçi tutumlar kaçınılmazdır. Yine de Dr Thompson'un da uyardığı gibi, çekememezliğin algılanıp, *görülmesi* ve tam olarak kavranması gerekir; çekememezlik, kadının bağımsızlığı için çok daha belirleyici olan bir şeyi (kendi içimizdeki becerisizlik duygularını) gizleyen bir örtü olabilir. Güven ve güç kazanmak istiyorsak, bu duyguların doğrudan doğruya ele alınması gerekir.[32]

Tanıştığımızda genç bir avukat olan Vivian Knowlton, kendisini engelleyen ruhsal sorunlardan habersiz olmasına yol açan kısır bir döngü içindeydi.

"Şu anda yaşamımda olan biten konusunda şaşkınım," diyor. California, Berkeley'deki ahşap çatılı güzel evinin oturma odasındaydık. "Maaşım iyi ve hukuk alanında çalışmak hoşuma gidiyor. Problem şu: kendimi iyi *hissetmiyorum*. Her gün başımın üstünde asılı duran bir tür kaygı bulutuyla işe gidiyorum.

"Üç yıl önce işe ilk başladığımda, her sabah neşeyle uyanırdım. Çantamı kaptığım gibi otobüsü yakalamak için sokağa fırlardım.

"Bir yıl sonra işler sarpa sarmaya başladı. İşi iyi kıvırdığımı sanıyordum, ama şimdi geri dönüp bakınca, bunun nedeni, bana verilen işleri iyi yapmamdı. Mutlu bir sincap gibiydim. Ne zaman bir angarya iş olsa, mutlaka üstümde kalıyordu."

Vivian, işe yeni başladığını ve bunun bir tecrübe olduğunu düşünerek, avukatlık bürosundaki kıdemli iş arkadaşlarına karşı kendini pek ortaya koymuyormuş. (O *kim ki* yirmi yılı aşkın bir süredir avukatlık yapan insanlara meydan okusun?) İkinci yıl içinde, yeteneklerini ortaya koymadığını kabul etmeye başlar. "Toplantılarda suskun puskun oturuyor, görüşlerimi dile getirmekte çok ürkek davranıyordum. Ama bir *başkası* yardıma ihtiyaç duyduğu zaman heyecan verici bir şekilde konuşkan oluyordum."

Vivian'ın bürosunda bir başka hanım vardır. "Natalie inanılmaz ölçüde kendinden emindi. Kendimi onun kalıbına dökmek istiyordum. Hatta onun o kaba, cırtlak sesini taklit ettiğimi farketmiştim. Çılgıncaydı. Sanki kimlik duygumu kaybetmiştim ve yakayı sıyırmak için bir başkasının mizacına, tavırlarına tutunuyormuşum gibi hissediyordum."

"Neden Erkekler İçin Bu Kadar Kolay?"

Vivian, onunla aşağı yukarı aynı dönemde işe alınan iki genç adam konusunda çelişkili duygulara sahiptir. "Paul ve Hurf,

başladıkları andan itibaren kendilerine yer açmaya başladılar. Paul, vergi işlerine daldı, bu, firmanın o güne kadar hiç ilgilenmediği bir konuydu. Bu Paul'ü durdurmadı. Bu konuda birşeyler öğrendi ve bu alana el atmaları için Hodgkins ile Pearl'i ikna etti."

Paul'un ilk adımı atma hevesi Vivian'ı çileden çıkarır. "Büroyu, iş dünyasındaki kendi kişisel harekatı için bir operasyon üssü olarak kullanıyor gibi," diyor acı acı. "Firmaya, hatta *adalete* bile aldırış etmiyormuş gibi bir duyguya kapılıyorsunuz."

Vivian için Hodgkins ve Pearl, erişkin insanın eşdeğeri olur. Bir yandan patronuna karşı başkaldırı hissederken, öte yandan da başkaldırmak *zorunda* olmayan, "büroyla" ilgili olarak kendi tavrını koyabilecek bağımsızlığa sahip olan Paul'ü kıskanır. "Patrondan" korkmayan Paul, çok daha yenilikçi ve özyönelimlidir ve bu nedenle firma için çok daha değerlidir.

Hurf, Paul kadar küstahça saldırgan değildir, ama o da Vivian'ı paniğin kucağına atacak türden kişisel risklere atılır.

"Hurf'un istediği mahkeme salonuydu," diyor. "Firma genellikle bu kadar deneyimsiz birisinin firmayı mahkemede temsil etmesine izin vermez. Ama Hurf inat etti. Sürekli ısrar edip duruyordu. Bir süre sonra onun adına utanır olmuştum."

Genelde kadınlar, birlikte çalıştıkları erkeklerin "duyarsız" ve "küstahça atılgan" olduklarını düşünme eğilimi gösterir. Yine de Vivian, herkesin erkeklerin saldırganlığını benimsiyor gibi gözüktüğünü farketmiş. "Hurf kıdemli iş arkadaşlarına her yönelişinde, istediğini almak için bir öncekinden daha iyi bir gerekçesi oluyordu. Sonunda bir toplantıda istediğini aldı."

Hurf, mesleğe giren birçok kadının, ürkütücü bulduğu bir şeyi yapar. Onaylanmama veya Tanrı korusun, reddedilme riskini göze alarak, Hodgkins ve Parl'ın iki haftalık yönetici toplantısında herkesin önünde ayağa kalkıp kendini *satar*. "Wilkinson davası tam bana göre," der. Daha sonra kayınbiraderinin

ne kadar manik-depresiv olduğunu, bu hastalığın biyokimyasal özellikleri konusunda bilgi sahibi olduğunu, ayrıca psikotik olaylarla ilgili davalardaki kamu haklarına ilişkin emsal davaları çok iyi bildiğini anlatır. Kişisel uzmanlığını ortaya koyduktan sonra, mahkemede Wilkinson'un avukatlığını üstlenmesine izin verildiği taktirde Hodgkins ve Parl'ın kazançlı çıkacağını söyler.

"Hurf'un hakkını yiyemem," diyor Vivian. "İşi kendi çabasıyla aldı, mahkeme salonuna kendi çabasıyla girdi. Yaptığı şey konusunda kusursuz ölçüde yürekten ve samimiydi. Ama böyle şeyler olduğu zaman, neden bulunduğum yerde saydığımı merak ediyorum. Her nasılsa, farkedilmediğim duygusuna kapılıyorum."

"Bu bir Haksızlık!"

Adalet, daha doğrusu adaletsizlik kadınlar için merkezi bir sorun olduğundan, "adalet" konusu, yetersizlik duygularını savunmak (ve gizlemek) için bir mekanizma olarak kolayca kullanılabilir. Ailesinden gördüğü negatif davranışlar konusunda saplantılı olan en küçük çocuk gibi, kadınlar da, tarihsel olarak maruz kaldıkları adaletsizliği daha fazla negatif muamele görmekten sakınmak için bir duvar olarak kullanıyor. Mağduriyet duygusuyla tecrit edildikleri için, tuzakta kalırlar. Dayak yiyen kadınlarda olduğu gibi, bir negatif pekiştirme sistemi devrededir. Bu acı verici bir döngüdür. Nesnel, klinik anlamda kadınlar kendilerine erkeklerden daha az güvenir. Özgüvene yol açan ruhsal ayrılığı başarmamıza engel olan bir tarzda yetiştirildik. Kültürel açıdan bu bir gerçeklik olabilir, ama kadınlar için burada durmak kendini yenilgiye mahkum etmek demektir. Yine de birçok kadının vazgeçtiği nokta burasıdır.

"Hukuk fakültesinde ilk beşe girip de şimdi burada oturup *onların* yazdığı raporların tozuna bulanmam, onların davaları için araştırma yapmam haksızlık," diyor Vivian. "Hukuk fakültesinde üç yıl boyunca özünde hiç bir sosyal hayatım olmadan onca A'yı almak için o kadar çalıştıktan sonra *şimdi* burada sabahtan akşama kadar floresan lambasının altında eski kanunları okumak için saatler harcamam haksızlık."

Olaylar, Vivian'ın o güne kadarki yaşamını yöneten kurallara göre gelişmiyor. Meslek yaşamı, üniversitede A'ları almak için hiç bir zaman ihtiyaç duymadığı bir bağımsızlık gerektirmektedir. Kurallar gerçek anlamda değişmiştir. "Sanki büyük ve heyecanlı bir şey için yetiştirilmişim de (hukuk dünyası fethetmem için beni bekliyordu), şimdi bu korkunç hayalkırıklığıyla gerçeğe uyanmışım gibi, kendimi kandırılmış hissediyorum."

Aslında Vivian, erkek meslektaşlarının yaptığı her şeyin "çabasız" olduğuna inanıyor. Erkeklere karşı rekabet ve çekememezlik hissediyor, ama aynı şeyi kıdemli kadın avukat Natalie'ye karşı da hissediyor. Sanki "onlar," başarı kazanma konusunda onun sahip olmadığı bir şeye sahipler. *Çağdaş kadın psikolojisindeki en sinsi tuzak budur.* Vivian, içindeki en acı verici duyguları (sahip olmaksızın özgürleşemeyeceği gerçek özgüven ve özsaygı geliştirmesine engel olan duyguları) kendinden gizlemek için kültürel dezavantaj duygusunu *kullanıyor.*

Kadınlar, bağımlılık ihtiyaçlarını, bu ihtiyaçların normal ve sağlıklı olduğu gelişim evresinden çok sonraları bile korumaktadır. Başkalarından habersiz (ve daha da kötüsü, kendimizden habersiz), bağımlılığı içimizde bir autoimmune hastalığı gibi taşıyoruz. Bunu, anaokulundan üniversiteye, mesleğimize ve evliliklerimize taşıyoruz. Ice Maiden'in kalbindeki gümüş tabak gibi, kocalarımızla, arkadaşlarımızla, hatta çocuklarımızla olan ilişkilerimizin derinliklerinde ba-

ğımlılık yatıyor. Çoğu zaman (birçoğumuz için *her zaman*), kendi ayaklarımızın üstünde durmak istemeyişimiz dikkati çekmiyor, çünkü bizden *beklenen* bu. Kadınlar ilişki yaratıklarıdır. Beslerler ve ihtiyaç duyarlar. Yıllarca, bize bunun *doğa* olduğu söylendi.

Ve bunun bizi sakatlamasına rağmen, sorgulama gereği bile duymamışız.

Dördüncü Bölümün Notları:

1. Laura Carper, Detroit'teki Mayflower Nursery Playcenter'in direktörüdür. "Ana Okulunda Seksizm" başlıklı makalesi, *Harper's*'in Nisan 1978 sayısında yer almıştır.
2. Amerika Kızlar Kulübü'nün görevi, altı ila yirmi bir yaş arasında olan ve düşük gelirli ailelerden gelen genç kızlara kapsamlı sosyal ve eğitim hizmetleri vermektir. Son zamanlarda teşkilat, kültürümüzdeki kızların, geçmişe göre bağımsızlık yönünde daha çok yardım almadıkları gerçeğine dikkati çekmiştir. *New York Times*'ın Ocak 1979 sayısında yer alan "The Plight of US Girls" başlıklı makalede Edith Phelps'in söylediklerine atıfta bulunulmaktadır.
3. Elizabeth Douvan, Amerika'daki ergenlik çağındaki kızların ruhsal yaşantısına ilişkin verilerin toplanmasına önemli katkıda bulunanlardan birisidir. Burada sözü edilen sonuç, 14-16 yaş grubundan 1045 erkekle 11-18 yaş grubundan 2005 kız arasında yapılan derinlemesine bir karşılaştırmaya dayanmaktadır. Araştırma, 1966 yılında Douvan ve Joseph Adelson imzasıyla yayınlanan *The Adolescent Experience* adlı kitapta ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Yazarlar, yaşı ilerleyen kızların, bağımlılık ilişkilerinde daha usta ve mantıklı bir yapı kazandıklarına dikkati çekiyor. On bir yaşındaki bir kız, ebevyenlerin kurallarına uyulması gerektiğini savunacaktır, çünkü "kurallar çocuklara yardım eder," buna karşılık on sekiz yaşındaki bir genç kadın, boyun eğme ihtiyacını, "ailesi için kaygılanmak istemediğini" söyleyerek ussallaştırır.
4. İlgili veriler, *Journal of Pediatrics*'te (1956), N. Bayley imzalı "Growth Curves of Height and Weight by Age for boys and Girls,

Scaled According to Physical maturity" başlıklı makalede bulunabilir. (Kız çocukların, sözel, algısal ve bilişsel (kognitiv) açıdan erkek çocuklardan daha becerikli olduğu, çocuk psikolojisinde uzun süredir bilinen bir olgudur.)

5. Elenor maccoby, son zamanlara kadar Standford Üniversitesi Psikoloji Bölümü başkanıydı. Cinsler arası farklılıklar alanındaki başta gelen uzmanlardan birisi olan Maccoby, Standford'da çocuk gelişimi üzerine yıllarca süren bir araştırma programını yürütmüştür ve özellikle de cinsler arasında zihinsel işleyişteki farklar üzerine yaptığı çalışmayla taktir toplamıştır. Standford'dan Carol Nagy Jacklin ile birlikte kaleme aldığı *The Development of Sex Differences* adlı kitabı, 1966 yılında yayınlanışından itibaren, pkisoloji bölümlerinde önemli bir kaynak olma özelliğini kazanmıştır. Kitap, erkekle kadın arasındaki psikolojik farklılıklara (saldırganlık, bağımsızlık, kaygı, analitik çalışma yapma yetisi, vs) ilişkin 1400'den fazla referans içeren açıklamalı kaynakçalı önemli bir kaynak kitaptır. Her bir referans, yapılan bir testin özetini ve sonuçlarını kapsamaktadır, böylece çok geniş kapsamlı bir bilgi sunulmaktadır.
6. Erkeklerin kızlardan daha fazla bağımsız davranış sergilemesi ve ergenlikte bağımsızlık farkının artması olgusu tam olarak bilinmektedir. Bunun *nedenleri* halen araştırılmaktadır; mevcut bulgular çelişkili ve tartışmaya açıktır. Erkeklerle kızlar arasında bağımsızlık konusundaki gelişim farklarına ilişkin bu teori, Judith Bardwick ve Elizabeth Douvan tarafından "Ambivalence: The Socialization of Women" başlıklı makalede özenle geliştirilmiştir. Bu makale, Vivian Gornick ve B.K. Moran tarafından derlenen ve 1971 yılında yayınlanan *Women in Sexist Society* adlı kitapta yer almıştır.
7. Kagan ve Moss, 44 erkek ve 45 kız üzerinde, 1929'dan 1954'e kadar süren bir araştırma yapmıştır. Araştırmada, kadınlardaki

bağımlılığın, yirmi beş yıllık dönemin tamamı içinde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Aslında, Kadınların, çocukluktaki, ergenlikteki ve erişkinliğin ilk dönemlerindeki bağımlılık davranışları arasındaki ilişki (korelasyon), araştırma konusu diğer davranış boyutlarındakinden çok daha yüksek çıkmıştır. Fazla bağımlı kızlar sonrasında fazla bağımlı kadın, az bağımlı kızlar ise az bağımlı kadın olmuştur.

8. "Aşırı Yardım ve Kızların Sakatlanması" başlıklı bölümdeki annelerin kız ve erkek çocuklara nasıl davrandığına ve tepki verdiğine ilişkin kıyaslamalı veriler, Michigan Üniversitesi'nden Lois Wladis hoffman tarafından kaleme alınan alanda yapılan araştırmalara ilişkin özet makalesinden alınmıştır. Bu makale, "Early Childhood Experiences and women's Achivment motives" başlığıyla *Journal of Social Issues*'te (1972) yayınlananmıştır. Bu çalışma, hem kapsamı açısından, hem de lois Hoffman'ın kurduğu ilişkiler ve vardığı sonuçlar açısından son derece inandırıcı olmasıyla dikkate değer bir çalışmadır.
9. *The Psychology of Women*'da Judith bardwick, kızlardaki güvensizliğe ilişkin bir dizi araştırmadan söz eder. 1960 yılında Crndall ve Robson, üç-beş ve altı-sekiz yaş grubundan çocuklar üzerinde yapılan araştırmaları ele almıştır. Kızlar, işlerinde güvenden yoksundur ve yetişkinlerden yardım ve onay bekler. Araştırmacılar, erkek çocukların büyüdükçe, daha önce başarısız oldukları işlere geri dönme eğilimi gösterdiklerini, buna karşılık kızların tekrar başarısız olma olasılığı nedeniyle geri çekilme eğilimi gösterdiğini yazıyor.

   1962 yılında Tyler, Raffetry ve Tyler, ana okulundaki başarıdan ötürü taktir toplama eğilimi gösteren kızların, ayrıca sevgi ve şefkat alma konusunda da daha çok çaba gösteren kızlar olduğunu gösteren araştırmalar rapor etmiştir. İlkokul çağında başarılı olmak için en çok çalışan kızlar, ayrıca onay kazanmaya da daha

çok hevesli olduğu gözlenmiş. Başarıyla sevgi ve/veya onay kazanma arasındaki ilişki erkek çocuklar için anlamlı çıkmamış. Birçok psikolog, kızların başarıyla ilgilenmelerinin temel nedeninin, bunu sevgi ve onayı güvenceye almanın bir yolu olarak görmeleri olduğunu, buna karşılık erkeklerin başarı için başarı –veya ustalık için ustalık– istediklerini söylemektedir.

10. Bardwick, birinci ila üçüncü sınıftaki kızların güvensiz olduğunu ve başarısızlık beklediğini, buna karşılık erkeklerin başarı beklediğini gösteren ve Crandall, Katlovsky ve Pretson tarafından yapılan bir araştırmadan (1962) söz ediyor. En azından bu çalışmada, kızlardaki güvensizlik, zekayla birlikte artıyor. Erkekler, kendilerine ilişkin beklentileri konusunda daha gerçekçi olmakla kalmayıp, daha yüksek standardlara ve sonuçta başaracakları şeyi kaderin veya başkalarının değil, kendilerinin başaracağı inancına da sahiptir.
11. Yukarıda anılan Lois Hoffmann'ın makalesinden alıntı (bakınız Dipnot 8). italikler bana aittir.
12. Dr. moulton, 1976 yılında, Amerikan Psikanaliz Akademisi ile Amerikan Psikiyatri Derneği'nin ortaklaşa düzenlediği toplantıda sunduğu "Psikanalizde Yirmi yıllık Gelişmeler" adlı makalesinde, bu "iyi kız" sendromundan ve buna yol açan iç ruhsal süreçlerden söz etmiştir.
13. Hilde Bruch bunu *People* tarafından 26 Haziran 1978 tarihinde yapılan bir röportajda söylemiştir. Anne kız ilişkilerine ve anoreksia ile ilgili çarpıcı malzeme, Dr. Bruch'un *Eating Disorders* adlı kitabında bulunabilir (New York: Basic Books, 1973). Bruch, Finlandiya'da yapılan ve anoreksi hastaların annelerinin, cinsel tepkilerinde ketlenmiş, evliliklerinde de doyumsuz olduklarını gösteren bir araştırmadan söz ediyor. Bu anneler genellikle zeka testlerinde yüksek puanlar almıştır, ancak eğitimleri, statüleri ve işleri çoğu kez kapasitelerinin altındadır. Bu çalışmayı yapan

araştırmacılar, kendi zihinsel (entellektüel) yeteneklerini kullanma konusunda engellenen bu kadınların, anoreksik çocuk dünyaya gelinceye kadar kadere boyun eğdiklerine ve çocuğa kendi hayalkırıklıklarını dengeleme görevi verdiklerine inanıyor. Bu anneler, çocuktaki bütün bağımsızlık eğilimlerini boğarak, sadece pasifçe alan bir çocuğu benimseyebilmektedir. Kızlardaki fiziksel ergenlik, engel olamadıkları bir bağımsızlık ifadesi olarak bu annelerde korku ve panik yaratmıştır.

14. Martin Seligman, *Helplessness* (1973). Follingstad'ın alıntıları, Kuzey Carolina Üniversitesinde kendisiyle yaptığım bir görüşmeden alınmıştır.
15. Kızlar kasıtlı olarak acıklı bir renksizliğin, şekilsizliğin, tanımsızlığın peşinde koşarken erkekler, katılıma ve hedeflere yönelik tam bir arayışa girer (her şey bir yana, *geçin: sağlamak* zorundadırlar). Peki kızlar neden renksiz kalır? "Evlendikleri erkeğin ihtiyaçlarına uyum sağlamak için kişisel kimliklerinde akışkan ve kalıba dökülmeye elverişli kalmak zorundadırlar," diyor Elizabeth Douvan "Sex Differences in Adolescent Character Process" başlıklı makalesinde (*Merill-Palmer Quarterly*, 1957).Bu yapının, "kültürümüzdeki kızların çoğunluğu tarafından şu veya bu ölçüde hissedilen güçleri yansıttığını" söylüyor. Ne yazık ki yetişkinlik çağında aynı kendini tanımlama korkusu nevrotik olarak değerlendirilmektedir.
16. Michigan Üniversitesindeki kız öğrencilerle görüşen Judith Bardwick, kızların, gösterdikleri bağımsızlıkla birlikte oldukları erkeklerle ilişki tarzları arasında bir tutarsızlık olduğunu farketmiş. Kadınların *kendilerini* bağımsız *algılama* konusunda yoğun bir şekilde güdülendiklerini söylüyor. "Kendi yaşamlarını kazanmaktan, yalnız yaşamaktan, vb. söz ediyorlar. Görüşmenin bu noktasında genellikle erkek arkadaşla veya kocayla ilişkilerinin '50-50' olduğunu, ilişkide kimsenin egemen taraf olmadığını söy-

lüyorlar. Ama bir süre sonra arkadaşlarının erkekliğini ve başarılı özelliklerini anlatırken genellikle, ya karar aşamasında son sözü erkeğin söylediği, ya da kızın böyle olmasını arzuladığı ortaya çıkıyor, bu nedenle ya erkeği buyurgan olarak algılıyor, ya da nihai karar makamı konumuna yerleştiriyor." (*Psychology of Women*'dan)

17. Altmışların başlarında Stanford Üniversitesi İnsan Sorunları Araştırma Enstitüsü'nde Majorie M. Lozoff, partnerleriyle ilişkilerinin kişisel özerklik duygusunu nasıl etkilediğini belirlemek için 49 "yetenekli kolejli kadın" üzerinde bir araştırma yapıyor. Kariyer yönelimli annesi olan kızların, yaşamın erken bir döneminde çeşitli yetenekler ve ilgiler geliştirme eğilimi gösterdiği ortaya çıkıyor. Ancak araştırma örneklemindeki kadınların çok azının annesi kariyerle aileyi birleştirmiştir. Lozoff, bu kadınların, "kişisel açıdan özgün ve çoğu kez sorunlu bir tarzda başa çıkmak zorunda kaldıkları yabancı güçler olarak algılanan hırs ve yeteneklerle mücadele ettiklerini" farkediyor.
Lozoff'un bu araştırmayı özetleyen "Fathers and Autonomy in Women" başlıklı makalesi, *Women and Success* (1973) adlı kitapta yayınlanmıştır.

18. Sanatçı Miriam Schapiro (bkz. Bölüm II), bu görüş bölünmesinin (etkili baba, etkisiz anne) kendi üzerindeki etkisini anlatıyor. Birçok kadın gibi Miriam da bu çatışmayı, yine sanatçı olan babasıyla özdeşleşerek çözüyor. "Bugün her ne kadar sınırlarını aşma çabasından ötürü anneme hayran olsam da," diye yazıyor, "çocukken bu sınırların çok iyi bilincindeydim. Annemin dünya görüşü bir "dünya" görüşü değildi; o evde 'içerde' yaşıyordu."
Ekonomik buhran annesini bir mağazada çalışmaya zorlayınca bunun Miriam üzerinde yapıcı bir etkisi oluyor. "Ne zaman ki 'gerçek' ('dünyalık') bir işi oldu, o zaman içimde anneme daha önce babama ayırdığım bir yer verdim; ama hl dünyada olmak, iz

bırakmak için erkek olmak gerektiğine inanıyordum." (Bu alıntı, *Working It Out* adlı eserden yapılmıştır (1977)).

19. *Working It Out*'tan alıntı.
20. Ruth Moulton imzalı "Çifte Hayatlı Kadınlar" başlıklı makaleden alıntı. Moulton, babayla ilişkideki çözülmemiş bir çatışmanın, birçok kadının, yaşamlarının tamamı boyunca erkeklerin desteğini aramasına neden olduğunu göstermiştir. İşlerinde kocalarından yeterli desteği almayan kariyer kadınları, yani, aşırı destek ihtiyacı olan kadınlar, üretebilmek için ihtiyaç duydukları "consensual validation" kazanmanın bir yolu olarak, başka erkeklere yönelmekte ve çoğu durumda aynı alanda çalışan erkeklerle ilişki kurmaktadırlar.
21. "Women with Double Lives"te verilen durum tariçelerinden.
22. De Beauvoir'nın yaşamı boyunca yazılan bir dizi otobiyografiden ilki olan *Memories of a Dutiful Daughter*'dan alıntı.
23. "Yetenekli kolejli kadınlar"a ilişkin yukarıda anılan çalışmasında Majorie Lozoff, "süper becerikliler" dediği bir grup kadını ortaya çıkarmıştır. (Kuşkusuz Simode de Beauvoir de böyle değerlendirilirdi.) Lozoff, "süper beceriklilerin" babalarının, "soğuk, disiplinli ve kusursuzcu" olduğunu söylüyor. Kızlarının kusursuz olması yönündeki istekleri, "birçok durumda narsizmle sulanmıştır. Genç kadınlar, alabildikleri bir parça sevgiyi kaybetme korkusu nedeniyle babalarına başkaldırmaktan kaçınıyor gibidir."
24. Hortense Calisher tarafından kaleme alınan *Herself* (1972) adlı otobiyografik çalışmadan.
25. Central Park West'teki dairesinin oturma odasında Ruth Moulton'a, kızların annelerininkinden farklı bir yaşam sürme kararının birçok anneyi tehdit edip etmediğini sordum. Şunları söyledi: "Sanırım açık veya örtülü yollardan kızlarının cesaretini kıran annelerin sayısı, kızına 'Senden çok memnunum; senin

yaptığını yapmış olmayı isterdim' diyen annelerinkinden çok daha fazla." Daha sonra, altmışlarında feminist bir psikanalist olan Moulton kendi hayatından bir örnek verdi. "Annem müzisyendi. Piyanist olmak istemiştim ama yeteneksizdim. Annem de ilerlemediğime inandığı için piyano derslerini kesmemde büyük bir rol oynamıştı. Bilim dersleri almaya başlar başlamaz, hiç çaba harcamadan sınavlardan A almaya başlamıştım. Babam bir bilim adamıydı, bu nedenle yönelmem gereken yol buydu. Annem ilk önce itiraz etmemişti, ancak daha sonra tıp fakültesine gitmemden tedirgin olmuştu. Ya evlenemeyeceğime ya da evlensem bile kocamla çatışmaya ve rekabete girişeceğime ve çocuklarımı gereğince yetiştiremeyeceğime inanıyordu. O kendi adına, çocukları okuldayken evdeki birkaç müzik dersinin dışında hiç bir şey yapmamıştı, bu nedenle bu iş bizimle geçireceği zamandan çalmıyordu, bu da onun için kabul edilebilir bir şeydi. Ama nasıl hem doktor olup hem de çocuklarımla olabileceğimi anlayamıyordu; bunu tehlikeli buluyor ve cesaretimi kırmaya çalışıyordu."

26. *Psychology Today*'in Kasım 1978 sayısında yayınlanan "The Sexes Under Scrutiny: From Old Biases to New Theories" başlıklı makalede tanımlanmıştır.
27. Kadınlar ve özgüvene ilişkin psikoloji literatürünü inceleyen Ellen Lenny, ne kadar iyi yaptıkları konusunda destek almadıkları zaman kadınların ne kadar debelendiğini gösterer çeşitli araştırmalardan alıntı yapıyor. ("Women's Self-Confidence in Achievement Settings," *Psychological Bulltein*, 1977.)
28. Schwartz ve Clausen tarafından yapılan bu araştırma, yukarıda anılan makalede anlatılmıştır (Schwartz, S.H. ve Clausen, G.T., "Responsibility norms in Helping in an Emergency," *Journal of Personality and Social Psychology*, 1970).
29. *Half the Human Experience: The Psychology of Women*'de yayınlanan

araştırmalara göre kadınlar, belirsizlik içeren durumlarda yargıları konusunda tutucu olma eğilimi göstermektedir. Öte yandan çok kesin (açık) gözüken durumlarda ise "karşı-fobik bir cesaretle hareket ediyor gibidirler," böylece aynı kadınlar bu tür durumlarda son derece arsız ve buyurgan olmaktadır.

30. *The Development of Sex Differences* (1966) adlı öncü çalışmasında Eleanor maccoby, bağımlılığın zihinsel (entellektüel) yetenekler üzerindeki etkisine ilişkin araştırmalara büyük yer vermiştir. "Bağımlı ve uydumcu olan birey, başkalarından kaynaklanan uyarımlara yönelir," diye yazıyor. "Muhtemelen İçsel düşünme süreçleri için bu uyarımları gözardı etmeyi güç bulacaktır. Analitik düşünme daha çok içsel süreç gerektiriyor gibidir; Kagan ve arkadaşları (1963), bunun, global tepkiden daha uzun tepki süreleriyle ilgili olduğunu göstermiştir." J. Kagan, H.A. Moss ve I.E. Siegel, *Basic Cognitive Processes in Children* (derleyen J.C. Wright ve J.Kagan) adlı kitapta yer alan "The Psychological Significance of Styles of Conceptualization" başlıklı makalenin yazarıdır (Monographs of the Society for research in Child development, 1963).
31. Bu gözlemler, R. S. Wyer, M. Henninger ve M. Wolfson tarafından yürütülen bir araştırmadan elde edilmiştir; "ınformational Determinants of Females' Self-Attributions and Observers' Judgements of Them in an Achievement Situation," *Journal of Personality and Social Psychology* (1975).
32. Clara Thompson, psikiyatri mesleğinde kadınların algılanış tarzının değiştirilmesinde yardımları olan bir psikanalisttir. Eski makalelerini kapsayan ve ölümünden sonra yayınlanan *On Women* adlı kitabında, 1940lı yıllarda yaptığı içgözlemlerin bugün bile geçerli olduğunu görürsünüz. Şöyle yazıyor: "Bir kadın bilinç düzeyinde kendi değerine inansa bile, eğitimin, ona karşı olan ayrımcılığın ve aşağılık duygusunu canlı tutan travmatik yaşantıların bilinçaltı etkileriyle başa çıkmak zorundadır."
Washington-Baltimore Psikanalitik Enstitüsü'nün ilk başkanı,

Amerikan Psikanalizi İlerletme Birliğinin ilk başkan yardımcısı ve New York'taki Alanson White Enştitüsü'nün ilk idari direktörü olan Dr Thompson, toplumun kadını bağımlı olmaya nasıl teşvik ettiğinin çok iyi farkındaydı. "Kadın, kendisine sevgi ilişkisi denen kalıcı ilişkiden başka hiç bir güvence sağlamayan bir kültürde yaşamaktadır. Nevrodik sevgi ihtiyacının, bağımlılık ilişkisinde güvence kazanmanın bir mekanizması olduğu bilinmektedir...Kadındaki sevgi ihtiyacının erkekten fazla olması durumunda bunun, bağımlılık yaratan kültürel bir ortamda güvence kazanmanın bir aracı olarak yorumlanması gerekir. *Seviliyor olmak, tıpkı erkeklerde olduğu gibi kadınların da doğal yaşamının bir parçasıdır, ama bu ayrıca kadının zorunluluğu ve mesleği de olur.*" (İtalikler bana aittir.)

KÖR ADANIŞ

Evliliğin beşinci yılı. Başından itibaren amacım, kocamın, kendimi dünyada emniyette hissettmemi sağlayacak bir düzeyde çalışmasını sağlamaktı. Onun başarısı benim başarımdı; ama onun başarısızlığı onun kendi başarısızlığıydı. Bu, adil olmasa da net bir düzenlemeydi. Bu tutumu hiç sorgulamadım, aslında hiç görmedim.

1967 yazında, kocam uzun süredir arzulanan ilk makale yazma görevini alınca, onun başarısına yönelik hırsım tırmanışa geçti. *Atlantic Monthly*, yükselen gıda maliyetleriyle, ulusal markaların reklamı için harcanan ve faturası reklam için para ödediğinden habersiz tüketiciye çıkarılan para miktarı arasındaki ilişkiyi araştırmasını istiyordu. Ortaya çıkacak makalenin yayınlanması konusunda hiçbir garanti olmamasına rağmen, *Atlantic*'in projeyi onaylaması, Ed'e devam etme gücü vermişti.

O yaz iş saatleri dışındaki zamanımı araştırma yaparak ve makaleyi hazırlayarak geçti. Bu gelişmeler beni çok heyecanlandırmış (bunun büyük ve görkemli bir geleceğe yol açacağını düşünmüş olmalıyım) yeni katiplik ve editörlük rolümde enerji dolu olduğumu hissetmiştim. New York sıcaktan kavruluyordu, ama sıkıntılı küçük dairemizde dökülen ter, sağlıklı bir arınma gibiydi. Artık başarısızlık ve hayal kırıklığı denen zehir uzaklarda kalmıştı. Ed işten döner dönmez yemeğini hazırlıyordum. Sonra da çocukları parka götürüp hava kararana

kadar orada kalıyordum. Sekiz buçuk veya dokuzda çocukları banyoya sokup yatırdıktan sonra, yemek odasına geçip Ed'in yazdıklarını düzeltiyordum. Cümle yapısı ve anlatım netliği açısından başkalarının yazılarını okumak *Mademoiselle*'de öğrendiğim bir şeydi. Annelik ve ev işleri konusunda kendi küçük denemelerimi yazmaya başlamıştım, ama Ed'in ele almaya çalıştığı büyük fikirler (hükumetle, endüstriyle, filizlenen tüketici hareketleriyle ilgili fikirler) karşısında dehşete kapılıyordum. Ed'in düşüncelerindeki bulanıklıkları görüp netleştirilmesi gereğine dikkati çekebiliyordum, ama konu hakkında pek bir şey bilmiyor ve böylesine karmaşık konuları ele alınak için ekstra bir şeye –üniversite eğitimi? daha büyük beyinler? erkek olarak doğmak? – ihtiyaç olduğuna inanıyordum.

Elbette sorunum kısmen henüz yirmi dokuz yaşında ve gazete okuma alışkanlığı geliştirmemiş olmamdı. Birasını yudumlarken gazetelere göz atan her inşaat işçisi, ekonomi ve politika konusunda benden çok şey biliyordu. Her nasılsa, bu konular kendi kişisel yaşamımla ilgili gibi gözükmüyordu. Ülkeyi kim, neden ve nasıl yönetiyordu; para neydi ve nasıl kullanılıyordu: bunlar, üç küçük çocuk annesi olan ve kendi ve çocuklarının refahı için bir başkasının çabalarına güvenen bir kadın için hayati şeyler değildi. Kadın hareketi başlamıştı, ama bu hareket kadının kendi sorumluluğunu daha çok üstlenmesi gerektiği görüşünü vurgulamıyordu. Bu daha çok, kadına belli şeyler (geleneksel olarak, alıkonan meslekler, eşit ücret, şimdiki ve gelecekteki yaşamlarında söz sahibi olmak gibi) *verilmesi* gerektiği yolundaydı. Buradaki çelişki, daha çoğunu istemeye başlamamıza rağmen, bunu başkalarından (temelde erkeklerden) istemeyi sürdürmemizdi. Sanki kadınlar ergenlik dönemine girmişti: özgürlüğü istiyor, ama bununla birlikte varolan sorumluluğu istemiyorduk: Kesinlikle istemiyorduk.

Elbette istediğimizi sanıyorduk. Ed'le yeterli paramızın hiç olmaması, çözmek için bir şeyler yaptığıma inandığım bir sorundu. Peki ne yapıyordum? Ona yardım ediyordum. *Onun* daha iyisini yapabilmesi için, yolu açmak ve öz-imajını desteklemek. Serbest makale yazarlığı gibi olası yeni bir kariyer, bir ekonomi dergisindeki yıllık 7500 dolarlık kısır işten bir kurtuluş yolu gibi gözüküyordu. Bunun, Manhattan'da yaşayan beş kişilik bir aile için çok yetersiz olduğu açıktı; ama elbette Ed birşeyler yapmadığı sürece, bir çıkış yolu da gözükmüyordu.

Toplumun, çocuk büyütme sorumluluğunun tamamını yükleyerek kadını içeri tıktığı bir gerçek. Bebeklere bizden başkasının bakamayacağı yolundaki ürkütücü bilgiyle ayağından bağlı, kendi evimizde tutsak olmuştuk. Ed'in, daha yüksek, daha kazançlı bir düzeyde çalışması için başlattığım kampanyanın başlarında kreş yoktu. Kuşkusuz, çocuk bakıcısı ayarlayıp buna para ayırmak çok zordu. Ama dönüp bakınca, yapabileceğim *şeyler* olduğunu görüyorum. Zaten sonunda yapmam gerektiği gibi, oturup bir plan hazırlayabilir, aşağıdan başlayıp çalışabilirdim. Eylemsizliğimin nedeni kreş yokluğu değildi. . Gerçekten kendi sorumluluğumu üstlenmek istemiyordum, bu nedenle başlamak için hiçbir şey yapmıyordum. Yirmi dört yaşında bağımsızlıktan kaçmıştım ve şimdi bağımsızlığı istemek için hiçbir nedenim yoktu. İçten içe, hâlâ gözetilmek, bakılmak istiyordum, buna karşılık çok çalışmaya ve ürkütücü bir kadere razı olmaya hazırdım. Aslında köle olmayı istiyordum.

Elbette böyle düşünmek ikimizin de hoşuna gitmiyordu. Çağdaş ve aydın olduğumuzu düşünmeyi tercih ediyorduk. Ben, hamilelik döneminde çıkaran ve korktuğu zaman bayılan mızmız bir kadın değildim. Fobik semptomlarım ortadan kalkmıştı. Evlilik bana güç vermişti. Dört yaşın altında üç çocuğa, eve bakacak, yemek yapıp çamaşır yıkayacak *ve* senatörleri ara-

yıp Ed için randevu alacak enerjim vardı. Sahte enerjimle onu desteklemeye, onun için bir tür *alter ego* olmaya yetecek enerjim vardı.

İnandığım şeyse Ed'in o yaz yardımıma ihtiyacı olduğu, çünkü *Atlantic Monthly* projesi üzerinde sadece akşamları çalışabildiğiydi. Gerçekse onun korktuğuydu; başlamaktan (başarısız olabilirdi), senatörlerden ve kongre üyelerinden görüşme istemekten (hayır diyebilirlerdi) yeni ve daha meydan okuyucu bir düzeyde, yeteneklerini sınavdan geçirecek ve en görkemli fantazilerini yerle bir edebilecek bir işte çalışmaya başlamaktan korkuyordu. Kendi içimdeki şeytanla yüzleşmediğim için, o zamanlar bunu da görememiştim. Ed'in korkularının "gerçekçi olmadığını" düşünüyordum. Aynı zamanda da, Ed'e *inandığımı*, "yapabileceğini" bildiğimi düşünmek hoşuma gidiyordu. Büyük bir şevkle, Washington randevularının tamamını bir öğlen sonrasında telefonla halledebilmiştim.

"Kocam, Atlantic Monthly için gıda fiyatları konulu bir makale hazırlıyor," diyordum yardımcılara ve sekreterlere. Kendimi etkili ve sakin hissediyordum. Basının gücüyle birleşmek cesaretimi kırmıyordu (senatörlerin kapıları anında sonuna dek açılıyordu), çünkü gerçekte bu *benim* değil, kocamın gücüydü. Kendimi güçlü ve etkili hissetmemin kesin nedeni, kocamın adına hareket etmemdi; kendi imajım koruma altındaydı, kendi kişisel yeteneklerim sınava sokulmuyordu. Mükemmel bir idari sekreter olurdum: planlar yapar, ayrıntıları düzenler, ve diğer vatandaşın (patromunum, koruyucumun) istediğini mutlaka aldığını görüp mutlu olurdum.

Kendi yaşamınızı ustanın eline bırakmak, son derece hayal kırıcı olabilir. Özerklikle birlikte varolan kaygıdan kaçmanın bir yolu olarak bu her zaman işe yaramaz. Ed'in, içki cümbüşlerine katılarak kendi hayal kırıklıklarını boşalttığı zamanlar çok oluyordu. Bu tür olaylar beni umutsuzluğun kucağına atıyordu,

çünkü bunlar kendi çaresizliğimi (ne kadar hassas olduğumu, bir şey *yapma* yetisinden ne kadar yoksun olduğumu, nasıl tam ve kısır bir şekilde bağımlı olduğumu) görmeme neden oluyordu.

Ertesi sabahın çıplaklığında, perişanlık duygusuyla kırışık bulanık bir rahatlama duygusuna kapılırdım. Derinlerde bir yere ulaşılmış, yaşanan yalan ve bunun için harcanan enerji algılanmıştır. Buruşan bornoz, bayat ekmek ve pis alkol kokusu, gerçeği tiksindirici bir şekilde bir an için görmemi sağlıyordu; evlilik yürümüyordu. Sağladığı emniyet ve koruma sahteydi. İkimiz de ayrı yaşamlarımızdaki temel sorunlardan kaçınacak şekilde davranıyorduk.

Sanki heyelanla yuvarlanan kayalar gibi, bu kavrayıştan elbette panikle kaçıyordum. Bildik şeylerin eminliğini istiyordum. Alkol cümbüşünü izleyen gün akşama doğru, her ikimiz de buna sığınıyorduk: suçluluk, özürler, değişme yeminleri ve sonunda bağışlama.

Dokuz yıl boyunca, yetişkin rolü oynayan evli bir çocuğun hayatını yaşadım. Çocuklarımı vaftiz ettirip aşılattım. Faturaları ödeyip işler zorlaşınca bankadan kredi almak için yalvardım. Temizlik yaptım, çocuk bezi yıkadım ve yukarıdaki tanrıçaları güldürecek zorluklara karşı durumu idare etmeye çalıştım. Tanrıçalar baksaydı bütün çabalarımın gerilemeci olduğunu görürdü. Bu çabaların tek amacı, kendi hapishanemin duvarlarını korumaktı.

Evliliğe Sığınmak

Kadının evliliğe bakış açısı bunca yıl içinde pek değişmiş gibi gözükmüyor. *Husbands and Wives* adlı son kitaplarına kaynaklık eden bir araştırmada Dr. Anthony Pietropinto ve Jacqueline Simaneur, birçok kadının evliliği hâlâ bir kale olarak

gördüğünü ortaya çıkarmış. Kadınlar, kocalarını seçerken prenslerini, yani onları sorumluluktan kurtaracak birisini bekliyor. İyi seks, kamçılayıcı arkadaşlık ikinci planda kalıyor. İçten yaşamın tehlikelerinin üstünde bir payanda verin, sadece orada oturmaktan mutlu olacaklardır.

Araştırmadaki kadınların eğitim seviyesinin, aşka ve evliliğe yönelik tutumlarıyla pek ilişkili olmadığı gözlenmiş. Lisans üstü bir derecesi olan bir ev kadını, kocasını nasıl seçtiğini şöyle açıklamış: çünkü "onun yaşamının merkeziydim. Beni mutlu etmek için elinden geleni yaptı. İyi bir tedarikçi olabileceğini ve bana ekonomik güvence verebileceğini hissettim." (Bu anketteki kadınların birçoğu için ekonomik güvence erkekten beklenenlerin başında yer alıyor.)

Bir başka üniversite mezunu kadın, ağına düşürmeyi başardığı erkek için şunları söylüyor: "Hep en iyi dostum olmuştur, böyle de olacaktır. Bana aşık olup benimle evlenmek isteyinceye kadar peşini bırakmadım.[1]

Güneyli bir kadın bana, evlenirken, "bu yoğun, romantik, seksi, heyecan verici, sevgi dolu ilişkiyi" istediğini anlattı. Ama sonunda beklentilerindeki romantik yanılsamayı görmüştü. "Çocuklarla emniyet içinde evde kalabilmeyi ve *onun* eve heyecan, sevgi ve macera getirmesini sağlamayı istiyordum."

Bu kadınların tepkisinde çarpıcı olan, dile getirdikleri arı bencilliğin derecesidir. Kadınlar sanki ne kadar sevildiklerinin kanıtını bulma saplantısına kapılmış gibidir. En önemlisi de, erkeğin sağlayacağı bir güvence üzerinde *hak sahibi* olduklarına inanmalarıdır.

Doktor avına çıkan bir kadın, bu tür hak iddialarına tipik bir örnektir. Doktor karıları, evlilikte "güvenceyi (güvenliği)" başka her şeyden daha çok istediğini söylemektedir. Ama sonunda bütün bu güvencelerle onların geçimini sağlayan erkeklere karşı dile getirdikleri çatışma ve düşmanlık, sersemletici bo-

yutlara ulaşıyor. Doktorlarla evlenmeyi tercih eden kadınların gerçek yaşantılarına ilişkin bir anket (sonuçları *Medical/Mrs* adlı bir dergide yayınlanmıştır) işin aslını ortaya sermiştir. Doktor karısı olmak sanıldığı, beklenildiği gibi bir şey mi? diye sorar dergi yüz bin abonesine. "Bu gerçekte beklediğiniz ve toplumun vaadettiği şey mi?"

Bu acınası varoluşa tutsak olan kadınların anlattıkları sizden uzak olsun. "Bir doktor karısından, diğer kadınlardan daha çok şey beklenir, ama karşılığında pek duygusal destek veya olumlu geridenetim (feedback) verilmez," diye yakınıyor bir kadın. "Hiç bir şey için, hatta duvara çivi çakmak için bile kocalarımıza güvenemeyiz."

Maryland'lı bir doktor eşinin yaşadığı hayal kırıklığı, özellikle kullandığı italiklerde açıkça görülüyordu. "Hastalarına ayırdığı extra saatlerin maaşını veya statüsünü artırmadığını, ama ailesinden çaldığını, kendi hayatım için gerekli zamana sahip olmama engel olduğunu, çünkü *evimizi idare etmek ve üç çocuğa bakmak için elimden gelen her şeyi yaptığımı ona anlatamıyorum!*

"Üzücü olanı," diye yazıyor MD dereceli bir doktorla evlilikten gazi olan yirmi dokuz yaşında bir kadın, "ondan ayrı, kendime ait bir hayat kurmaya zorlanmamdı." (Birçok kadın, kendine ait bir yaşam kurmaya "zorlanmanın," gerçekte ilişkideki bir hastalık işareti olduğuna inanmaktadır. Kocası yaşamındaki boşluğu doldurmayan ve ona hem varoluş nedenini hem de kendi gelişim sorunlarından kaçma olanağı sağlamayan kadın, kötü muamele görmüş demektir.)

Doktor eşleri, evrensel gözüken bir dehşetle, kocalarının sağladığı ekonomik güvenceyle çok daha fazla özledikleri *duygusal* güvence arasında ters bir orantı olduğunu keşfeder. "Geridenetim," "destek," "dostlar" ve "aile hayatı" : anket, bütün bu alanlarda ev geçindiren doktorun, aldığı kadar vermediğini

göstermiştir. Aslında birçok doktor karısı, kocasının duygusuz ve kısıtlı bir insan olduğuna inanır. Kadının tersine onun, kendi varoluşunu canlandıracak "dış ilgileri" yoktur. Gerçekte hiçbir şey *yapmaz*. (Kendine ait ayrı bir varoluşu olmayan kadının, kocasının, yaşamının ondan ayrı olan kısmından *zevk aldığını* kavraması olanaksız olmasa bile çok zordur.) Yaraya tuz basmak için, doktor koca evin çevresinde küçük bir demagog gibi hareket eder.

Dergi, vurduğu yerden ses getirircesine, "Kocanızın tadını çıkardığı 'Tanrı' statüsünden ötürü acı çekiyor musunuz?" diye sorar ve okurlarının yüzde 48'i "Evet!" diye haykırır. Çileden çıktığı belli olan bir hanım şöyle diyor: "En büyük sorun, kocamın, hastanede Tanrı da olsa, orada ağzından çıkan kanun da olsa, sağlıklı bir aile ilişkisinde farklı beklentilerin söz konusu olduğunu anlayamaması. Bana ve çocuklara emir verme eğilimi gösteriyor; hepimiz buna içerliyoruz... Bir cerrah olarak ameliyat salonunda yaşadığı baskıyı anlıyorum, ama artık 11 ve 12 yaşında iki çocuklu 36 yaşında bir kadınım ve bu rutinden usandım. Daha iyi bir çıkış yolu bulana dek onu epeyce ihmal etmeye niyetliyim."

Bu kadınlar ne kadar da hüzünlü gözüküyor. Güvence istiyorlar, ama onlar için güvence, faturaları ödeyecek birisinden öte bir şey anlamına geliyor. Bu, geceleri sarılıp yatma anlamına geliyor. Küçük Junior'un maçlarında ve Alice'in piyano resitallerinde yan yana oturacak birisi. Ara sıra sebze bahçesinde yardımcı olacak, golf partisine katılacak birisi. Sonuçta vardıkları yer, koca bir E ile erkeğin egosudur. Erkek için J. Press'ten üç kat takım elbise ve lüks bir araba, karısı içinse bir Sabaru– *ve* uyması gereken Hubby yasaları ve kurallar.

"Yemekleri, evi, parayı ve tabi ki zamanımı çok kontrol ediyor," diye yakınıyor cerrahın sevgili eşi.[2] Doktorun, ev sahnesinde karar merci olma konusunda kendini haklı hissettiğine

kuşku yok, çünkü derinlerde bir yerde, karısının güvenliğinin bedelini kendi *yaşamıyla* ödediğini hisseder. Kadın, onun yokluğundan ne kadar çok şikayetçi olsa, o da kadından kaçarak "hastanede" daha çok zaman harcar. Yaşam biçimi konusunda kendini haklı hisseder, hatta kendini beğenir. Birlikte yaşadığı, hep bir şeyler isteyen, bekleyen çocuksu kadına yönelik kızgınlığı gibi, korkutucu duygularını daha çok yalıtma eğilimi gösterir. Kadının onu ehlileştirip evcilleştirme çabalarını kasten engelleyerek kendi öfkesini dışa akıtmayı tercih eder. Her şey bir yana, daha büyük bir manevra gücüne sahiptir, çünkü karısı onsuz bir şey yapamaz, hiçbir yere gidemez. Kadının etkinliklerini kesmek için kredi kartlarını iptal etmesi yeter. Sadece ekonomik haklarının elinden alınması tehlikesi bile, çalışmayan birçok kadını evde tutmaya yeter. Bu nedenle, gerçekte buna daha çok katlanması gerektiğine inanan doktorun karısı, derin bir hüzün ve depresyon nidasıyla (çünkü her şey bir yana, bundan daha iyisine layık değil mi?) sonunda çöker ve "kendine ait bir yaşam kurmaya" çalışır.

Ellili yıllarda ideal evlilik, birliktelik (karı-kocanın her şeyi –fikirleri, kanıları, rüyaları, dışavurumları– paylaştığı rahat, yakın bir ilişki) terimiyle tanımlanıyordu. Altmışlı yıllarda ise birlikteliğin ortadan kalktığı, sağlıksız bir bağımlılık olduğu ve ne kadının, ne de erkeğin gelişmesine, değişmesine izin vermeyen bir ilişki olduğu varsayıldı. (Kadınların, bu boğucu "birlikteliği" istemesi, buna ihtiyaç duyması ve bunu geliştirmesi yolundaki tarihsel görüşü bombardıman etme işini özellikle kadın dergileri üstlenmişti.)

Geçen süre içinde bir geri tepme olup olmadığı, kadınların en derinlerdeki benliklerinde bu birliktelik kozasından çıkmayı hiç *isteyip* istemedikleri sorusu bir yana, öyle gözüküyor ki evlilik birçok kadın için hâlâ bir kaçış yolu (toplumun onayıyla mühürlenen bir özerklikten kaçış yolu) sağlamaktadır. Dış gö-

rünüş daha bir özgür olabilir, ama içlerindeki korku kadınları temelde Ellili yılların pembe ufuklara elele yürüyen çift tablosundan hiç de farklı olmayan kaynaşmalı, asalakça bağımlı (symbiotic) bir varoluşa itmektedir.

Burada ele aldığımız sorun, psikologların "ayrılma-bireyselleşme" dediği şeydir ve *kişinin* (kadın veya erkek), öncelikle ve temelde yalnız olmaya –kendi ayakları üzerinde duran, kendi görüşlerini geliştiren ve yaşama yönelik eşsiz ve kişisel bir bakış açısı bulunan bir insan –olmaya dayanıp dayanamayacağıyla ilgilidir. Birçok evliliği enkaza çeviren de işte bu ayrılma-bireyselleşme denen şeyin *yokluğudur*.[3]

Kaynaşmada Güvenlik Vardır

Evlilik psikolojisi literatüründe "kaynaşma," eşlerden birisinin veya her ikisinin birden ayrı veya yalnız olmaktan korktuğu, ulaşılmaya çalışılan bir "kaynaşmalı kimlik" uğruna kendi bireysel kimliklerinden vazgeçtiği bir ilişkiyi tanımlamak için kullanılmaktadır. "Onun düşüncelerini okuyorum," "her konuda benzer şeyleri düşünüyoruz" ve "birbirimizin duygularını gerçekten *hissedebiliyoruz*" türünden ifadeler yakınlığı değil, yetişip kendi başına ayakta durma korkusunu yansıtır.

Asalakça bağımlı (symbiotic) bir şekilde bir başkasıyla kaynaşma arzusunun kökleri, çocuklukta, annenin "karnına tekrar dönme" arzusunda yatar.[4] Henüz kendi kimliğinden emin olmayan ve ayrılma konusunda kaygı duyan ve ayrı bir varoluşun farkında olmadığı, bunun yerine her şeyi kapsayan koruyucu anneyle kaynaştığı bebeklik dönemine gerilemeye itilen genç çocuğun gelişiminde ilk ayrılma evresi ruhsal açıdan tehlikeli bir dönemdir. Yale'de psikiyatrik sosyal hizmet dersi veren Joan Wexler ve John Steidl, eşleriyle kaynaşmaya çalışan erişkinlerin, emekleme çağındaki çocuğunkine benzer bir ge-

rilemeci dürtüyü yaşadığına inanıyor. "Özerklik konusunda ikircikli olan, ayrılıklarından korkan ve kendilerini muhtaç ve yalnız hisseden bu insanlar," diyor Wexler ve Steidl, "bir bebeğin annesiyle yaşadığı ilkel, kesintisiz empatetik ilişkiyi özler ve eşlerinde bunu tekrar yakalamaya çalışır. Bu kaynaşma çabası...kaynaşmaya, hiç yalnız kalmamaya ve ayrılığı veya farklılığı yadsımaya yönelik bir girişimdir."[5]

Yıldan yıla kaynaşmış halde kalan evliliklerde karı-koca ruhsal açıdan çocuksu bir gelişme düzeyine sıkıca kök salar. Wexler ve Steidl, bu olguyu ürpertici bir benzetmeyle tanımlar: "kendini tekrarlayan, öldürücü bir dansla kenetlenmiş iki gri figür."

Çiftler böyle nasıl yaşar?

Büyük hesaplarla. Rahatsız edici gerçeği (durumun kökünden değiştiğini ve evliliğin acı bir hayal kırıklığına dönüştüğü gerçeğini) görme zorunluluğundan kaçınmak için "ölçülü atılımlarla ve bin bir sakınımla" hareket ederek kendilerini korumanın bir yolunu bulurlar.

Elbette bu çıkmazın sürmesinden kısmen erkekler sorumludur, ancak kadınların kendileri daha büyük bir felç halindedir ve bu durumun sürdürülmesinde son derece zeki olabilmektedir. Ne kadar bağımlı olurlarsa, örneğin uygun bir aile yaşamı kurma (yemek, yatma ve kalkış saatlerini belirleme; genelde "benim istediğim olacak"a dönüşen zevksiz bir "doğru olanı" yapma ısrarı biçimindeki) çabaları da o kadar yoğun olacaktır. Adamdan güvenilir ve kestirilebilir olması beklenir. İş için kentten ayrıldığı zaman geceleri telefonla arayarak iyi olduğunu bildirir. Değişen aşırılık derecelerinde bağımlı kadınlar, ayrıntılı bir toplumsal ağdan, yani çocuklardan, akrabalardan, ve dikkatle seçilmiş arkadaşlardan oluşan ve kocayı parlak kanatlı bir sinek gibi tuzağa düşüren bir "aile yaşamı" oluşturmaya çalışır.

Bazı kadınlar, bütün aile üyelerini tetikte tutmaya yönelik eleştirel bir ısrar yoluyla kontrol sağlar. Diğerleri ise bunu kör adanmayla yapar. Bu kadınlar, onlarsız yapamayacaklarına yürekten inandıkları kocaları için kendilerini vazgeçilmez kılar. Kaynaşmalı bir evliliğin tahtarevallisini dengede tutmanın birçok yolu vardır. Eşin refahına yönelik aşırı tasa ve ilgi bunlardan birisidir.

Kör Adanış

Kör adanış konusunda duyduğum en acıklı öykü, Madaleine Broof diye anacağım kadına aittir. Öykünün yapısından ötürü, söz konusu kişilerin özel hayatını korumak için çok sayıda ayrıntıyı değiştirmem gerekti. Ama burada okuyacaklarınız en önemli yanlarıyla (rüyalar, yanılsamalar, kendini kandırma) gerçek bir öyküdür.

Madeleine, çekiciliği, görünürdeki becerisiyle, kriz anında soğukkanlılığını koruma yeteneğiyle yakından ilgili olan bir kadındır. Bu, neredeyse evliliğinin ilk gününden itibaren yaşamında gerçekleşen dönüm noktası karşısında sahip olmakla şanslı olduğu bir özelliktir. Zeki ve enerjik olan Madeleine, on sekiz yaşında kızlığa paydos deyip evlenir. Bir buçuk yıl sonra ilk çocuğunu doğurur ve erişkin yaşamının tüm senaryosu –olumsuzluklara karşı giriştiği neredeyse kabadayıca mücadele– başlar.

"Manny ile birkaç yıl önce aramızdaki geçim meselesi birdenbire tekrar gündeme geldi," der yağmurlu bir kış sabahında arkadaşına telefon ederek. Kırkıncı yaşgününden sadece birkaç ay sonradır. "Mahkemeye çağrıldığıma inanabiliyor musun? Avukatım, hapse bile girebileceğimi söylüyor."

Madeleine'yi tanıyan herkes için onun hapse girmesi düşüncesi mantığa aykırı gözükür. Dört çocuk ve dengesiz bir ko-

cadan oluşan ailenin duygusal payandası olmuştur. Kargaşa yıllarında, aileyi ayakta tutmaktan sorumlu, becerikli, dengeli bir insan olmuştur. Boroff'ların sosyal yardımla geçindiği söylentisi yayılmış (Manny tekrar işini kaybetmiş) ve aylar sonra sanki zekalarının ve eğitim düzeylerinin gerektirdiğinden daha uzun süre sosyal yardım fonundan yararlanıyorlarmış gibi gözüküyormuş. Ve hapis! Cezaevi, yukarı tırmanmaya çalışan orta sınıfın duygusal açıdan ezilmiş, mücadele eden üyeleri için değil, *anneler için* değil, suçlular için getirilen bir kurumdur.

Onu tanıyan kadınlardaki ilk tepki öfkeydi. Madeleine, işleri yoluna koymak ve çocukları ayakta tutmak için çok çalışmıştı. Şimdi ise, yirmi iki yıldan sonra, kendi başına kalmıştı; bir yandan resepsiyoncu olarak çalışıp, öte yandan da yıllar önce, Manny ile Roma'ya uçmanın nefes kesici bir macera gözüktüğü bir anda bıraktığı okulunu bitirmek için geceleri okula giderek bir yaşamın kopuk parçalarını biraraya getirmeye çalışıyordu.

Boroff'ların sosyal yardımla geçindiği dönemde olanlar açık değildi, ama açık olan bir şey vardı: hapse atılması gereken *birisi* varsa, bu Madeleine olmamalıydı. O iyi bir kadındı. Birçok kadını yıkacak birçok zorluk yaşayan Madeleine, dört çocuğu, şöyle veya böyle, kazasız belasız ergenlik çağına getirmişti. Kırkında hâlâ çekiciydi, zarifti, umutluydu. Başkalarına çok şey vermişti. Şimdi kendisi için yaşama fırsatı olmamalı mıydı?

Başlangıçtaki ikazdan birkaç hafta sonra Madeleine, başına gelecekleri hisseder. "Buna inanmayacaksın," der arkadaşına, "ama mahkum oldum. Hartford Cezaevinde 21 gün. Manny cezasını çekti. Ona sadece iki hafta verdiler." Kuru bir sesle güldü. "Sanırım yargıç daha çok boş zamanım olduğunu düşündü."

Elbette yargıç kimin daha çok boş zamanı olduğuyla gerçekten ilgilenmiyordu. O, sahtekarlıkla ilgileniyordu ve Madeleine'yi suçlu, hatta kocasından daha suçlu bulmuştu. Ne

olursa olsun, Connecticut'ta sosyal yardım alırken, Massachusetts'te de aynı sosyal yardım fonundan para almak için kağıtları imzalayan oydu.

Başlangıçta anlamak kolay olmaz. Tanıdığınız bir kadının çocuklarından koparılıp hapse atılması düşüncesi öylesine sersemleticidir ki altta yatan adalet ilkesini ezip geçer. Anneliğe ilişkin eski kutsama, konuları bir kere daha bulandırmış ve çifte ahlak standardını çağrıştırmıştır. Bir başka hakarete daha "katlanmak" zorunda olan Madeleine'in durumuna üzülen kadın arkadaşları, sorulması gereken soruları tamamen görmezlikten gelmiştir. *Gerçekte onun yaşamı o güne kadar nasıl geçmiştir? Onca yıl boyunca o gerçekten de kocasına, çocuklarına ve kendine karşı gerçekten sadık olmuş mudur? Yoksa kendini adamaktan çok, güvensizliğin körleştirdiği umutsuz bir kadın mı olmuştur?*[6]

Bir Evlilikten Sahneler

Manny Boroff, son işinden atılmadan birkaç yıl önce, ailesini Massachusetts, Springfield'deki dairesinden, Connecticut Irmağı üzerinde küçük bir kasaba olan Thompsonville'de büyük bir eve taşır. Manny, bir yıldır Massachusetts'in önde gelen bankalarından birisinde dolgun bir maaşla idareci olarak çalışmaktadır; bu nedenle ailesini Springfield'de biraz virane, ancak çok güzel olan bu müthiş eve taşımaya karar verir.

O güne kadarki yaşama biçimine uygun olarak, taşındıktan kısa bir süre sonra Manny kendini tekrar işsiz bulur. İşverenler başlangıçta onun zekasından ve görünüşünden etkilenmiştir, ama sorumluluklarını yerine getirememesi nedeniyle kısa sürede hayal kırıklığına uğramıştır. Manny, başlangıçta satış grafiğini astronomik ölçüde yükselterek işe başlayan cinsten bir adamdır. Ama istediği etkiyi bıraktıktan sonra, kibirli bir tavırla randevularını kaçırarak, işe geç gelerek ve yakalanınca da yalan

söyleyerek, kontrolünü kaybeden bir kayakçı gibi, inişe geçer. Sürekli zor durumda kalmasının nedeni de yalanının (veya yalanlarının) yakalanmış olmasıdır. Ama olayları Madeleine'e anlatırken, "onları" suçlar, giderek daha örtülü yollardan duyarsız ve kuşbeyinli patronlara karşı karısını kendi tarafına çekmeyi başarır.

Ama Madeleine bu kez olayları farklı algılar. Tompsonville'deki evde aylar geçtikçe, işler kendiliğinden güven verici bir rutine oturur. Manny, bir roman yazdığını söyleyerek üçüncü kattaki çalışma odasına kapanır. Madeleine umutlanır. İşsizlik sigortasına katkıda bulunmak için bebek bakıcılığı yapar, ekmek satar. Yeni ve bazı açılardan canlandırıcı bir yaşamdır. Evde Manny ile birlikte bahçe bellemek, sebze yetiştirmek eğlencelidir. Manny sabahları erken kalkar, evin çevresinde ıslık çalarak öte beriyle uğraşır. Öğlenden sonraları üst katta romanı üzerinde çalışır.

Bir yıl boyunca her şey alışılmışın dışında pastoral bir görünüm kazanır. Zengin Connecticut River vadisinde bahçecilik yapıp roman yazmayı içeren bir yaşamı kim istemez ki? Ama bir yıl sonra işsizlik sigortası biter ve Boroff bütçesi anında çöker. Hiç zaman kaybetmeyen Manny Connecticut sosyal yardım fonuna başvurur. Gidip iş *aramaz*. Yazar (ya da en azından yazmaya çalışır) ve Madeleine onu teşvik eder. Reklamcılıkta çalışmak Manny'yi hep hayal kırıklığına uğratmış ve çok fazla içmesine neden olmuştur. Yaşamı boyunca yazar olmayı ölesiye istemiştir Madeleine, kocasının gösterdiği değişme çabasından umutlanır; bu, hepsi için daha istikrarlı bir varoluş sağlayacağını umduğu bir değişmedir. En az onun kadar kendi güvenliği için, kocasını pohpohlar, analiz eder, "destekler."

Aylar geçtikçe sürekli olsa da az gelen yardım fonu ödemeleriyle geçinmek daha da zorlaşır. Ayda 350 $ ipotek ödemeye ek olarak herkesin karnını doyurması gerekir. Her hafta

tüketilen dört beş galon şarabı da (Madeleine'in şarabın çoğunu kocasının içtiğini kabul etmesine karşın) unutmamak gerek. Bu nedenle, ipotek vadesinin dolmasına bir iki hafta kala, ufukta başkaca bir gelir göremeyen, ne yapacağını bilmeyen ve Manny'nin romanını bitirip ajansa vermesinin en fazla bir iki ay alacağına inanan Madeleine Springfield otobüsüne atlayıp Massachusetts sosyal yardım fonuna başvurur. İkamet kanıtı olarak da, uyanık davranıp sakladıkları Sprinfield'deki dairenin kira kontratını kullanır.

İşlemler şaşırtıcı ölçüde kolay tamamlanır. O kadar kolay olmasa da, beklendiği kadar zor da olmaz. Yardım çeki Sprinfield adresine gönderilecektir. İşlemleri hızlandırmak için görevliye kocasının onu terkettiğini söyler. Sistem, terkedilmiş çocuklu kadınlarda çok daha adil işlemektedir. Ayrıca Manny, her birkaç ayda bir, Connecticut sosyal yardım oturumlarında kendini savunmak için zaten başının yeterince ağrıdığını söyler. Aynı şeyi Springfield'de de yapmasını dayanılmaz olacaktır. Bu nedenle Madeleine de "sosyal yardım meselesiyle" ilgilenme sırasının *kendinde* olduğunu kabul eder.

Bu onun için ürkütücü bir iştir; ama onu her yıl biraz daha dibe çeken iç korkularıyla ve düşük öz-saygısıyla yüzleşmek kadar ürkütücü olmadığı da açık. Körü körüne kendini kocasına adayan Madeleine, kendi boğucu bağımlılığına (bir geminiye yapışan kabuklu gibi, kocasıyla kaynaşmış kalma ihtiyacına) karşı da kördür. Geminin dümensiz olması da farketmez. Onu en çok korkutan şey yalnız kalmaktır. Bundan kaçınmak için özünde her şeyi yapacaktır: gerekiyorsa devletin parasını çalacaktır (ikisi de o dönemde bu işi "hırsızlık" olarak görmese de). Madeleine'in çifte yardım maaşı oyununu sürdürmekte sergilediği ustalıkta büyük bir çelişki vardır. Yeni kiracıların Massachussets çeklerini Connecticut adresine göndermelerini sağlar. Böylece çekleri istedikleri yerde (bir yılı

aşkın bir süredir Connecticut sosyal yardım çeklerini ödeyen Tompsonville'deki bankanın dışında) nakte çevirebileceklerdir.

Ruhlarının derinliklerinde kendilerini gerçekten erişkin hissetmeyenler için, gerçeğe toslamak, garip, "başıma böyle bir şey nasıl gelebilir?" gibi bir özelliğe sahiptir. Madeleine için yakalanmak çifte tezattır. İki sosyal yardım şubesi Boroffları yakalayana kadar, Madeleine sonunda ayrılma cesaretini bulmuştur. Çocuklara *rağmen*. Manny'nin onsuz dibe batacağından korkmasına rağmen. Onu terketmek *anlamına* da gelse, kendisi için birşeyler yapmayı arzular.

Bu sonuncusu, yani karşısındakinin bakımından sorumlu olduğu inancı, bağımlı kişiliğin bir hilesidir. Madeleine her zaman için kendinden çok Manny'in ayakta kalmasından sorumlu olduğu duygusunu taşımıştır. Manny üzerinde (*onun* pasifliği, *onun* kararsızlığı, onun alkol problemleri üzerinde) odaklaştığı sürece, bütün enerjisini *onun* için veya "onlar" için çözümler bulmaya aktarmış, ama kendi içine hiç bakmamıştır. Madeleine'nin, olayların her zamanki gibi sürmesi halinde güdük kalacağı, *hiç kendi hayatını yaşamamış* olacağı gerçeğini yirmi iki yılda ancak görmesinin nedeni işte budur.

Sonunda bunu kavrar ve sadece Manny'den değil, bağımlı yaşam biçiminin tamamından kurtulmaya yönelik zor adımı atar. Çok sevdiği havadar evini satılığa çıkarır, borçlarını temizler (bu arada yargıç "cezasını" hafta sonları çekmesine izin verir) ve çocuklarıyla birlikte Seattle'a taşınır. Bir sigorta şirketinde iş bulur, akşamları okula gitmeyi planlar ve kendine yeni bir hayat kurmayı ümit eder. On sekizinden kırkına kadar (ki bu sürede insanların serpilmesi, gelişmesi ve dünyayı tanıması beklenir) o, bir başkasına yaslanmış, yaşamın olduğu gibi olmadığı, kocasının çok geçmeden aklını başına toplayacağı, bir gün kendi iç yaşamını huzurlu ve yaratıcı bir şekilde yaşamak için özgür olacağı inancıyla kendini kandırmıştır.

Yirmi iki yıl boyunca, yalanı göğüslemek anlamına gelecek adımı atamamış ve bu nedenle, zarar verme kastıyla değil, içtenlikli yaşamaktan çok korktuğu için, gerçeğe sırtını dönmüştür.

Yüzeyde dramatik gözükebilir, ama temel dinamikleriyle bu öykü hiç de seyrek bir olgu değildir. Sergilediği idareci tutum, kesinlikle tüketici bir ilişkiden kendini kurtarma, hatta bunu düşünme yetisinden yoksun gözükmesi: bu çaresizlik belirtileri, ruhsal bağımlılığı olan kadınların tipik özelliğidir. Onlar için evlilik pekiştirici bir etken olarak iş görür. Evlilik, kadının kişiliğini güçlendirmek yerine zayıflatır. Öz-güven kazandırmak yerine öz-kuşku yaratır. Kadının yetkinleşip kendi bireysel kaynaklarını geliştirebildiği bir deneyim sağlamak yerine, sık sık, tam tersi sonuca yol açar: bağımlılığı pekiştirir ve kadının özerkliğini elinden alır ve onu, "maceraya atılmadan" önce en azından sahipmiş gibi gözüktüğü esneklik ve güçten arta kalan kırıntılarla başbaşa bırakır.

Pennsylvania Devlet Üniversitesi'nden sosyolog Jessie Bernard, *The Future of Marriage* adlı kitabında, "Evlilikten önce kendilerine pekâlâ bakabilen kadınlar, 15-20 yıl sonra çaresiz olup çıkıyor, dedikten sonra, evlenmeden önce bir seyahat acentesini idare eden, ama elli beş yaşında dul kalana kadar, yaşamın gerçeklerine karşı yastıklanan ve böylece artık nasıl pasaport alındığını bile bilemez duruma düşen ve arkadaşlarına soran bir kadından söz ediyor.

"Kızlar, kendilerini, daha güçlü olan erkeğe yaslanma hakkına sahip, doğallıkla bağımlı cins olarak benimseyecek şekilde yetiştirilmekte ve bu beklentilerin yerine getirileceğine tam bir güvenle evliliğe girmektedir," diyor Dr. Bernard.

Bu fantazinin öteki yarısı da elbette erkeklerin ebeveynler gibi (güçlü, kararlı, korumaya ve yardıma hazır) olacağı yolundadır. Mite göre evlilikte kadınlar besleyen taraftır, ama bu,

tablonun diğer yüzünü dikkate almaz: kadınlar, erkeklerden, bir çocuğun ebeveynlerinden beklediğiyle aynı koruma, destek ve özendirilmeyi beklemektedir. Kadın, evlendikten sonra gerçeğe toslar: kocasının, flört sırasında hayal ettiği süperman'dan çok uzakta olduğunu keşfeder. Erkekler de diğer herkes gibi kolayca incinir, onların da kişisel doyuma ulaşma çabasında mücadele +ettiği kendi güvensizlikleri vardır. Dr. Bernard, bunu keşfeden bazı kadınların, "ebeveynlerinin gerçekten her şeyi bilmediğini farkeden" çocuklar gibi davrandıklarını söylüyor. Hayal kırıklığına uğramış ve kızgın.

Madeleine, evlendikten bir süre sonra büyüleyici genç kocasının hayal ettiği gibi olmadığını keşfeder. Güç abidesi olmak bir yana, büyük ölçüde karısına ve ailenin tamamına yaslanır. Onun için onlar, çöken güvenini desteklemesini umduğu bir payandadır. O korkusuz, görüşlerinde ısrarcı konuşma tarzı ve gelenekleri gösterişçi bir tavırla reddetmesi, tekrarlanan başarısızlıkları karşısında tekrar saygı kazanmaya yönelik korku güdülenimli çabalardan öte bir şey değildir. Manny'a bakan herkes bunları görebilirdi, ama Madeleine göremezdi. O, kocasının, olayların kendi kontrolü altında olduğu, belirleyici kişi olduğu fantasizinde kocasıyla işbirliği yapmıştır.

"Bazıları bağımlı olarak, erkeğin kendini patronmuş gibi hissetmesini sağlayarak kontrol eder," diyor terapist Marcia Perlstein. Bu, erkeğin öz-saygı sorunlarının bulunduğu ilişkilerde sıkça görülen bir olgudur. "Dünyada büyük olmanın yolu, birisi *için* büyük olmaktır," diye sürdürüyor Perlestein. "Kadın, gerektiği kadar küçük gözükerek ve bu dengeyi çok dikkatli bir şekilde kontrol ederek, ikisinin de asalakça bir bağımlılıkla (symbiotically) kaynaşmış ve 'mutlu' olduğu bir ilişkiyi sürdürebilir."

Madeleine, kendini kocasına öylesine kaptırmıştır ki, onun yetişkin yaşamının gereklerinin ve kendi çatışmalarının ya-

rattığı duygusal kaosun altında ne kadar ezildiğini göremez, görmeye korkar. İlk çocukları doğmadan önce beatnikizm* yanılsamaları bulunan Manny gidip Roma'da yaşamakta ısrar edince, Madeleine de Via Venetto vizyonlarının büyüsüne kapılır ve sadık bir köpek gibi onu izler. Nasıl ve neyle geçineceklerinden emin değildir; ama bu zaten *onun* sorunu da değildir. Yıllar sonra, Manny "Springfield'in kenar mahallelerinden kurtulmanın" zamanı geldiğine inanıp taşrada bir ev satın alınca, kendi düşüncesiyle hareket etmemesine ve ipotek borçlarını nasıl halledecekleri konusunda hiçbir fikri olmamasına karşın, Manny da taşrada bir ev satın almak ister. Manny, ne olursa olsun bir yazar olma şansını kullanmak zorunda olduğuna inanınca, Madeliene de onun rüyasını gerçekleştirmesine yardımcı olmak için ailenin tamamını örgütler.

Ta ki bir gün denklemin artık işe yaramaz olmasına kadar. Sonunda çocukların büyüdüğünü ve yakında yaşamından çıkacağını; kendininse son günlerini Amerika'nın Büyük Yazarıyla ve kalitesiz şarap testisiyle geçirmek zorunda kalacağını görür. Diğer birçok kadında olduğu gibi, çocukların ayrılışı, onu varoluşunun dilsiz esaretine acımasızca uyandıran suratına yediği ağır bir şamar gibidir. *Şimdi ne yapacak? Kim olacak? Çünkü ayrı ve tanınan birisi olmadığını görür; o sadece "onların" bir parçasıdır.*

---

* Beat Kuşağı dönemine ait değerleri savunma. ABD'de, Kore Savaşı yıllarında gençlik çağında olan ve genelde topluma yabancılaşan kuşak için kullanılan bir terim. Bu kuşak, toplumadan kopmuş, geleneksel değerleri reddederek yeni yaşam biçimleri arayışına koyulmuştur. Daha sonra bu kuşağın çocukları "Hippi Kuşağı"nı oluşturacaktır (S.B.).

Yaşamının tamamını kocasını düzenli tutmaya ve çocuklarını "korumaya" adayan kadın bir aziz değil, sığıntıdır. Özgür olmanın, kendi yaşam öğelerini bulup sağlama almak zorunda olmanın korkularını yaşamak yerine, inanılmaz olumsuzlukları göğüsleyecektir. Bunda gerçekten iyiyse, pek acı çekiyor gibi gözükmez bile. Bu, "iyi tarafını gören" kadındır.Çoğu insanı paramparça edecek durumlarda o güçlü ve dirençli gözükür. Her ne pahasına olursa olsun, çocuklarla müthiş olan odur.

İyi Kadın, başkalarını hoşnut etmek için her şeyi yapar. Ama kendi gelişimi terimleriyle, liseye kadar ilerler. Psikologların söylediği gibi, "evliliği gerilemenin hizmetine verir," yani bilinçsizce, kocasıyla olan ilişkisi yoluyla güvende olduğu daha önceki bir evreye geri dönmeyi umar. Ego psikologları Rubin ve Gertrude Blanck'a göre, İyi Kadın için evlilik, bir "geçindirilme ve desteklenme yolu...bir yuva kurmak yerine bir yuva *kazanma* yolu...çatışmayla başa çıkmak yerine bundan kurtulma fırsatı"[7] olur.

İç nevrotik çatışmaları maskelemek için bir örtü olarak kullanılan bu ilişkinin sürekli olarak ve hassas bir şekilde yönlendirilmesi gerekir. "Terapi için gelen bazı kadınlar, evliliklerinde neyin işe yarayacağı konusunda ince ayarlı bir duyguya sahiptir," diyor Marcia Perlstein.[8] "Bu elbette gerçekte işe yaramıyor, aksi halde terapiye gelmezlerdi. Dışarıdan mekanizma çalışıyor gibi gözükebilir, ama bu kadınlar içerden mutlu değildir. Yaşamlarında akut bir anlam yokluğu hissederler. Tek beceri duyguları, kontrol edebilmek, bağımlılık yoluyla istediklerini almaktır."

Bir bağımlılık ilişkisinde istenen dengeyi korumanın farklı yolları vardır. Kadın bazen, kocası üstünmüş gibi davranır. Bu

ise büyük çarpıtmalar gerektirir. Bazıları öyle az şey *yapar*, yaşamlarını öylesine *kısıtlar* ki, kendilerini gerçekten daha az becerikli *kılarlar*. Kendilerini sadece kocalarından küçük hissettikleri zaman rahat hisseden bu kadınlar kendilerine (kendi ihtiyaçlarına, yeteneklerine ve ilgilerine) etkili bir şekilde sırtını döner.

(Psikiyatrist Leon Salzman bunun, "*maksimum güvenlik ve avantaj sağlamak için* statüsüne ilişkin aşağılayıcı düşünceyi kabul eden esirin, kölenin veya azınlık grubu üyesinin" kullandığı inkara benzediğini söylüyor.[9] Başka bir deyişle köle kalmanın *avantajları* vardır; öyle büyük avantajlar ki, birçok kadın, köleliğin sağladığı güvenlikten vazgeçmek yerine köle kalmayı tercih eder.)

Bir başka numara da tam tersi yöndedir: çocuk gibi olduklarına dikkati çekerek erkekleri küçümsemek. Amerika'nın çocuk bahçelerinde, mutfaklarında, oturma odalarında "Erkeklerin hepsi aynı" deyişini duyarsınız. "Bütün kadınların evhanımı, bütün kocaların da Cal Tech'te süper astrofizikçi olduğu bir partiye gitmiştim," diyor sosyolog Barrie Thorne. "Bütün süper kocalar odanın bir köşesine oturmuş kara deliklerden, bütün kadınlar da odanın öteki köşesinde kocalarının çocuk gibi olduklarından söz ediyordu."[10]

Bunu yapan kadınlarda bu, acı çektiklerinin emin bir göstergesidir. Birbirleriyle rahatlatıcı "bütün erkekler çocuk" klişesini paylaşarak, değişme riskini göze almaksızın kendi kızlık hayal kırıklıklarının acısını biraz olsun dindirebilmektedirler. Kendi yaşamları konusunda hiçbir zaman hiçbir şey *yapmak* zorunda kalmazlar. Sadece oturup rahatlamak için şikayet ederler. (Ya da eğer İyi Kadınlarsa, şikayet bile *etmezler*.)

Bağımlı kadın sık sık erkeğini yüceltmekle yere çalmak arasında gidip gelir. Örneğin Madeleine, kocasının yazma yeteneğini abartacaktır, çünkü bu ona erkeğin yıkıcılığına kat-

lanmak (buna köle kalmak) için bir ussallaştırma (gerekçe) sağlar. "Dahi kocam," baştan çıkarıcı bir oyundur. Bu, açıkça alık olsalar bile bu dehaların sırtına binmeye devam etmemizi sağlar.

Madeleine ayrıca hassas ve onun korumasına ihtiyaç duyduğunu düşünerek kocasını küçümsemiştir de. Koruyucu rolü olması bir parça öz-saygı yakalamasına yardım etmiştir. Özgüveni cılız bir kadın, büyük hemşire olarak yanılsamalı bir güç kazanabilir. Her hareketinde, "Üstesinden nasıl geliyorum görüyor musun?" vardır. "Bana *güven*. Bana *yaslan*." (İçinden de, *"Beni asla bırakma!"*

Birçok kadın, yardım etme kisvesi altında kocalarını zayıf kılmaya duygusal bir yatırım yapmaktadır. Zayıf erkek karısına hep ihtiyaç duyacaktır. Zayıf erkek asla terketmeyecektir. (Aslında bu, alkolik erkeğin karısında görülen bir yapıdır: dışarıdan becerikli ve düzenli, içeriden ise yalnız kaldığı taktirde yok olup gideceği korkusuyla dolu.)

İyi Kadın elbette annesinin dizlerinde pasifliği öğrenen İyi Kızla aynı kişilik yapısına sahiptir. Boyuneğmeci, evcil ve nezaketli yetişmenin dezavantajları kadının yaşamının her alanında görülmeye başlıyor. En son araştırmalardan birisi, "iyi kız sendromu" ile orgazma ulaşma zorlukları arasında istatiksel bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmış.[11] Roosvelt Hastanesindeki seks terapisi programında altı yüzden fazla kadını tedavi eden New Yorklu psikolog Dagmar O'Connor, orgazm olmayan kadınları orgazm olan kadınlarla kıyaslamış. Orgazm olmayan grubun yüzde 88'i kendilerini çocukluk ve ergenlik yıllarında "iyi (uslu) kız" olarak tanımlamış. Boyun eğmecilermiş, okulda başarılılarmış ve aileleriyle hiç çatışmamışlar. İlginçtir, orgazm olan kadınların sadece yüzde 30'u bu gruba girmektedir. Araştırma, ruhsal bağımsızlıkla orgazm yaşama yetisi arasında en azından kesin olmayan bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ruhsal

bağımlılık geliştiren kadın, bir başkasıyla kaynaşma anını, kişiliğin ve kimliğin sınırları ortadan kalktığı o anı ürkütücü bulabilir. Zaten kendi kimliklerinden emin olmayan bağımlı, hassas ve çaresiz olan bu kadınlar, tutkulu kendini bırakma anını dayanılmaz bulmakta ve kendilerini buna bırakmayı reddetmektedir.

Güvenlik Mitinin Arkasından Koşmak

Evlilik için her şeyden vazgeçen kadın, birçok durumda, bunun hiç de gerçek bir güvenlik sağlamadığını farkeder. Jessica diye anacağım bir kadın şöyle diyor: "Bu sanki `Kendi hayatını bile idare edemiyorsun, benimkini idare edersen lanetleneceğim,' şarkısındaki gibi bir şey. `Bu kadar kusurla dolu bu insan benim sorumluluğumu nasıl üstlenebilir?' diye düşünmeye başlamanız uzun sürmez."

Jesika son evliliğinden önce beş çocuğuyla yalnız yaşar, bu arada dişçi asistanı olmak için okula döner. Massachusetts'te ilk işine başladıktan hemen sonra, yakışıklı yeni bir koca için, güçbela kazandığı bağımsızlığından vazgeçer. Ben bebek ister. Jessica'nın önceki evliliğinden zaten üç çocuğu vardır; ama otuz dört yaşında olduğu için, bu arzuya uyacaksa, bunu şimdi yapmasının daha iyi olacağını düşünür. Ben'in hiç çocuğu yoktur. İstediği bir bebekse onu bundan nasıl yoksun bıraksın?

Ama Jessica'nın Ben'e vereceği sadece bir bebek değildir. Eski evinin satışından kalan 13,000 $ parayı yeni kocasının borçlarını kapatmak için kullanır. Kucağında bir buçuk yaşında bir çocuk ve yolda olan bir bebekle, "verdiği" kadar mutlu değildir. "Yeni bir başlangıç yapabilmek için Ben'in borçlarını temizlemek istedim. Ama şimdi evimi sattığımı, bankada on üç bin dolarımın ve mesleğimin artık olmadığını düşününce, kendimi çakılıp kalmış hissediyorum. `İşler yolunda gitmezse, şu

veya bu nedenle bu ilişkiden *kurtulmak* istersem, gerçekten zor olacak' diye düşünüyorum."

Jessica'nın tutumu, kadındaki yeni çatışmanın açık bir göstergesidir. Duygusal olarak, bir başkasının sırtından geçinmenin lüksünü istiyor, ama Jessie Bernard'ın "aşırı güvenliğin tuzakları" dediği şey için yüksek bir bedel ödediğinin farkındadır. Jessica, kendi kararlarında hiçbir söz hakkı yokmuş gibi, kendi "durumundan" pasifçe söz ediyor. "Birdenbire, artık ekonomik olarak bağımsız değildim; mesleki olarak bağımsız değildim. Bu duruma içerleyip bir gün patlayacağım. Bunun nedeni de artık kendi hayatımı kontrol edememem. Bunu kaybettim."

Sosyologlar, evliliklerini dengede tutmak için kadınların erkeklerden çok daha büyük kişisel düzenlemeler yaptığını ortaya çıkarmıştır. Erkeklerin çoğunun, evlenirken yaşam rutinlerini değiştirmek gibi bir niyetleri olmaz. Temelde aynı şeyleri yapacaklarını, aynı şeyleri *düşüneceklerini* (genelde aynı insan olacaklarını), tek farkın bekarlık yerine evli olmaları olacağını söylerler.[12]

Kadın bu şekilde bakmaz. Anne *olmakla* aynı yoldan eş olmayı bekleriz. Değişmeyi, "benimle" "onun" arasındaki çizgileri yumuşatmayı, belirsizleştirmeyi bekleriz. Özünde kaynaşmayı bekleriz. Ve bilinçli olarak rıza göstermiş olmasak da, kaynaşmanın sonucunda ortaya çıkan şekil, bizden çok *onun* görüşleriyle ve tutumlarıyla biçimlendirilmiş olsa da, bunu pek sorgulamayız. "Eş olmak için büzüşmek," diyor Bernard, "özün yeniden tanımlanmasını (kocanın arzularına, ihtiyaçlarına veya beklentilerine uymak için kişiliğin aktif olarak yeniden şekillendirilmesini) içerir."[13]

"Eş olmak için büzüşmek" ayrıca becerilerden vazgeçilmesini de gerektirir. Bugün evli birçok kadının hissettiği şey, kendilerini geçindirmenin bir yolu olmadığıdır, çünkü ev-

lenmeden önce kazanmış olabilecekleri beceriler çoktan körelip gitmiştir. Bunu yaşayan kadınlar, size, işi bırakıp beş altı yıl çocuklarla ilgilenip sonra da sanki hiçbir şey olmamış gibi eski işine dönmeye inanmanın ne kadar acıklı bir yanılsama olduğunu anlatacaktır. Yeni bir eğitime, bir yeniden değerlendirme sürecine ihtiyacımız olabilir. Evlendiğiniz zamankiyle aynı insan değilsinizdir. Kariyerinden ve 13,000 $'lık yuvasından vazgeçen kadın şöyle diyor. "Olan şey öylesine sinsi ki. Boşandıktan sonra yalnız yaşarken, sanki her şeyi yapabileceğime inanıyordum. *Sorumluluklarım* vardı. Tekrar evlenir evlenmez her şeyi benim için karşımdaki insanın yapmasını beklemeye başladım. Yapmadığı zaman 'Haksızlık!' diyordum."

Doğası gereği bağımlılık öz-kuşku yaratır, bu da hemencecik öz-nefrete yol açabilir. Cinsler arası karşılaştırmalı araştırmalar, karıların kendilerini erkeklerinkinden çok daha negatif bir ışıkta değerlendirdiğini göstermektedir. Kadınlar, nasıl gözüktükleri, ne kadar *çekici* oldukları gibi konularda saplantılı ölçüde kaygılıdır. Evliliğin herhangi bir yanma kendilerini uyarlamakta zorluk çektikleri zaman, sorunu kendi hatalarına bağlamaya eğilim göstererek kendilerini suçlarlar. İlişkide zorluk çıkaran taraf koca bile olsa, kadın, sanki hata kendininmiş gibi bir duyguya kapılır.

Bu kitap üzerinde çalışırken görüştüğüm kadınlar arasında, en içler acısı şekilde kendi içine çekilmiş olanlar, otuzlarında olup da boşanıp yeniden evlenen ama *1 Nolu Koca ile 2 Nolu Koca arasında geçen sürede öz-yeterlilik kazanmayan* kadınlardı. "Boşandıktan sonra, ikinci koca gelinceye kadar kendimi zindanda hissettim, diyor bir kadın. Yaptığım tek şey ikinci bir kocayı beklemekti."

"*Eğitimli* değilim," diyor master dereceli, ama hiç maaş almamış bir kadın. "Kendimi ve ailemi geçindirmek terimleriyle hiç düşünmedim ve şimdi bu şekilde düşünmeye başlamak gerçekten zor geliyor."

"Bir gün gelir, kendi kendinize, `Hey, bu insanda gerçekten hoşlanmadığım, ilişkiden önce farkında olmadığım, ama yetişkin ve değişmiş birisi olarak kabul edemediğim bir şey var' dersiniz. Sonra da, `Peki ne yapacağım?' diye düşünürsünüz. Boşanmayı, ayrılmayı düşünürsünüz, ama bu kez pek kolay değildir."

Bir köşeye ayırdığı paradan vazgeçen kadın şöyle diyor: "Değiştirmek isteyeceğiniz, ama değiştirmeyeceğiniz (huyluyu huyundan vazgeçiremezsiniz) bazı şeyler olduğunu kavradığınız bir an gelir. Bu konuda bazen umutsuzluğa kapılıyor ve `Başka bir *bakış açısı* olmalı,' diye düşünüyorum. Başlangıçta değiştirmek istediğimi düşünüyordum, ama şimdi sorunun gerçekte benimseme olduğunu sanıyorum."

Şikayet etmeyen, kendilerini geliştirmeyen evlilikler karşısında duyarsız ve güçlü olan kadınlar genellikle sağlıksız bir bağımlılık geliştiren kadınlardır. Eş olarak, kocalarıyla yüzleşemezler, çünkü bunu etkili bir şekilde yapmak için kendi öfke veya düşmanlık duygularını yaşamaları gerekir, bu ise çok tehlikelidir. Bu kadınlar, iç güçten kaynaklanan bir seçimle (kendilerini kendi içlerinde bir bütün ve değerli hissettikleri için gösterebilecekleri bir duyarlılık ve içtenlikle) sevmeyen kadınlardır. Yalnız kalmaktan korktukları için "seven" kadınlar.

Ve Ötesi

Bağımlılık kendini pekiştirir. Bağımlı kadın sonunda kendini gerçek bir esarette bulur. Aşağılanır, "zalime", yani bağımlı olduğu kocasına bel bağlar. Bu noktada kendi içine bakmak ona olanaksız olmasa da zor gelir. "Yaşamamışlığımın nedeni *kocam*" der.

California Berkeley'de psikoterapist olan Marcia Goldstein, kaynaşmalı, asalakça bağımlı (symbiotic) ilişkileri üzerinde ça-

lışmaları için çiftlere yardım ediyor. Sonunda bazı çiftler birlikte kalmaya karar veriyor, daha sevgi dolu, birbirlerine daha az kızgın birer birey olarak daha doyurucu bir yaşamın tadını çıkaracak duruma geliyor. Bazıları ise ayrılıyor. Ama aşağıdaki "durum tarihçesinin" de gösterdiği gibi, kaynaşmalı bir bağımlılıktan öte pek bir şey vermeyen bir ilişkinin koparılmasının taraflardan birisi için yıkıcı olması gerekmiyor. Bu gerçekten de bir özgürlüğe giden bir koşu olabilir.

Öyküdeki Al diye anılacak erkeğin, gerçekten hazır olmadan önce ilişki kurma gibi bir tutumu vardır. Terapist onun için "Pasif saldırgan bir tip. İdare ediyor gibi davranıyor, ama sonradan içerliyor," diyor.

Lyn diye anılacak kadın ise çekici, dışa dönük bir öğretmen ve okul idarecisi. Al ile olan dört yıllık ilişkisi boyunca, etkililiği ve özgüveni tükenir, arkadaşlarının da dediği gibi "Al'dan öncekinden" farklı birisi olup çıkar. O Al'a ne kadar yaklaşsa, Al da ondan o kadar uzaklaşır. Lyn'in, kişisel yaşamını ihlal ettiğinden yakınır; buna karşılık Lyn tekrar geri çekilir ve özsaygısı azalır.

Umduğunu bulamayan bir sanatçı olan Al, şansını reklamcılıkta denemek ister. Lyn, akşamları stüdyoya gidip çalışması için onu teşvik eder, bu arada kendi de "atıştıracak bir şeyler, vb. istediği zaman" yardımcı olmak için stüdyoda onu bekler. Beklendiğini *görmek* Al'in gururunu okşar.

Al ve Lyn gerçek anlamda "monoton, ölümcül bir dansta birbirine kenetlenen iki gri figür" olup çıkar. İçlerindeki öfke ve içerlemeyi bastırma çabasının içerdiği coşkusal stres her ikisini de bitkin bırakır. Al, sürekli olarak, kendisi için bir parça "hareket alanı" yaratmak için çırpınır, özgür, kendiliğinden bir şekilde çalışmasını sağlayacak bir yalnızlık ister. Ama gerçekte özgürlükten korkar, çünkü kendi yalnızlığını yaşamak istemez; bu nedenle sorununu dışsallaştırarak Lyn'i suçlar.

Lyn de Al'in uzaklaşmasından korkar. Onun ayrı, kendi başına bir birey oluşunu Lyn, birlikteliklerinin yıkılışı olarak görür. "Kaynaşmış yetişkin çiftlerde," diyor Wexler ve Steidl, "kişinin bütün dünyası eşi olur, kendi refahının veya sefaletinin tek sorumlusu odur. Eşler birbirlerinin ihtiyaçlarına uygun olduğu zaman işler iyi gider. Ama eşlerden birisi beklendiği gibi tepki vermediği zaman ilişki kötüye gider..."

Kaynaşmalı bir ilişkiyi dengede tutmak, eşlerin tam anlamıyla oldukları gibi kalmasını gerektirir. Böylesine katı bir ilişkide gelişmeye veya değişmeye yer yoktur. Sonunda eşlerden birisi, daha çoğunu isteyerek, hayal kırıklığını dile getirerek veya tehdit edilmişlik duygusuna kapılarak ilişkiyi yıkmaya eğilim gösterir. Terapistlerine göre Lyn ve Al'in yaşadığı da budur. Bilinç düzeyinde Lyn'in kendini mantıklı ve olgun birisi gibi görmesine karşın, gerçekte Al'in akşamları stüdyoda yalnız geçirmesinden çok rahatsız olur. "Diğer kişi yanında yoksa," diyor Wexler ve Steidl, "ilişki kaybedilmiş gibi hissedilir ve bu da kişinin kendi özünü kaybetmesi olarak yaşanır. Tam bağımlılık, birliktelik olarak yorumlanır."

İnsanlar böyle bir zincirden nasıl kurtulur?

"Lyn ile Al üç aylık bir ayrılık denedi," dedi Marcia Goldstein. "Bu diğer çiftlerle de yaptığım bir şey: perçinleri sökmek, onlara nefes alabilecekleri, belki de kendilerine yeni açılardan bakabilecekleri bir alan yaratmak için bir deneme. İlk ayda kendi bireysel yaşamlarını geliştirme üzerinde yoğunlaşarak, ayrı ama tekeşli yaşarlar. İkinci ayda tekeşli olmayabilirler; isterlerse bu süreyi başka türlü ilişki olasılıklarını denemek için kullanabilirler. Üçüncü ay ise yine tekeşlidir; bu, ilişkilerinde olanları ve olmayanları yeniden değerlendirip belirlemeye çalıştıkları bir dönemdir."

Üçüncü ayın sonunda Her ikisinden de, bağımsız olarak, ne istediklerine (ayrılmaya mı birlikte kalmaya mı) karar verdikleri sorulur.

Deneme ayrılığından sonraki ilk görüşmede Lyn, terapistin "klasik bağımlılık tepkisi" dediği tepkiyi verir. "Görüşmeye, zaman alacağını bildiğini, ama Al'i gerçekten sevdiğini ve Al'in de kendisini gerçekten sevdiğini bildiğini ve ona uzak olmasına karşın, bir kez daha denemek istediği taktirde, onun da denemek isteyeceğini söyleyerek başladı. İnsana çok makul ve dengeli gelir, ama bu onun Al'siz yapamayacağı inancını maskeler." Aslında Lyn bu noktada bir karar vermiş değildir; umutsuzca "ilişkiye" sarılmaktadır.

Bu arada terapist Al'i de görmüştür ve ayrılmaya karar verdiğini bilmektedir. Sevgilisine olan olanca bağımlılığıyla Lyn bunu nasıl karşılayacaktır?

"Aslında Al konusundaki saplantısının altında Lyn'in yaşamında çok şey oluyordu," diyor Marcia Goldstein. "Daha iyi bir iş bulmuştu. Ayrıca (ki bu çok önemli), deneme ayrılığı sırasında arkadaşlarıyla (hanım arkadaşları, hatta eski erkek arkadaşlarından bazılarıyla) daha iyi temas kurmuştu. Yürüyüşe çıkmışlar, piknik yapmışlar ve sohbet etmişlerdi. Diğer birçok bağımlı kadın gibi, Lyn de öncesinde kendini tek bir insana hapsetmişti. Başkalarıyla artık *ilişki* kuramayacak bir noktaya gelmişti."

Lyn hâlâ Al'a bağımlı olduğunu düşünüyor, ama bu, yeni yaşamının gerçekliğinden çok kendine ilişkin eski düşüncelerine dayanan bir inançtır. "Lyn'in kendisi için sağlam bir destek sistemi geliştirmeye başladığını bildiğim için, Al ile olan ilişkisini ne pahasına olursa olsun sürdürmeyi isteyip istemediğini sordum. Bir süre düşündükten sonra, `Hayır. Bana içerlemeye ve sanat çalışması yapmamasının tek nedeni olarak beni görmeye devam ettiği ve benimle kalarak bana iyilik ettiğini düşündüğü taktirde, bunu *istemem*,' dedi."

Lyn, Al ile bir sonraki görüşmeye Goldstein'in "cesur ama hassas" dediği bir ruh haliyle gelir. Özetle Al'a şöyleder: "Kıs-

men yaşananlardan, kısmen de alışkanlıktan ötürü, ama temelde seni gerçekten düşündüğüm için bu ilişki benim için çok şey ifade ediyor. Ve eğer bunu *istemeni* gerçekten sağlayabilseydim, her şeyinle, ama her birimize kendi hayatını yaşama fırsatı verecek bir bağlılıkla benim olsaydın, bunu yapmaya gönüllü olsaydın, bu ilişkiyi isterdim. Ama en küçük bir kuşkun varsa ve acı verici de olsa istemiyorsan, ayrılmaya gerçekten hazırım."

"Al, Lyn'e yapamayacağını, istediğini veremeyeceğini söyledi," diyor terapist. "Ve orada benim büromda ayrıldılar. İnanılmaz ölçüde güzel buldum. Bu, Lyn'in bağımlılıktan mezuniyetiydi."

Terapisti, Lyn'in ayrıldıktan sonra arkadaşlarına karşı daha yumuşak, daha duyarlı ve sevecen olduğunu söylüyor. Avrupa'ya seyahate hazırlanıyormuş. "Bu önemli; insan bağımlılıktan gerçekten kurtulduğu zaman, pozitif anlamda kurtulur. Bağımsızlığın, yalıtımdan çok *özgürlük* tarafını yaşar. Ne yaparsa yapsın kendini hâlâ bağımlı hissettiği taktirde, yalıtım tarafını, kendine acımayı yaşar: `Dünyada tek başımayım ve asla bir daha yakın, mutlu olmayacağım.' Lyn ise kendi kendine şöyle diyor: `Beni sevip sevmediğine kafa yormak zorunda değilim. Üç aylığına Avrupa'ya gider, döndükten sonra da kendi işimi kurarım.' Bağımlılıktan gerçekten kurtulup kurtulmadığınızın gerçek göstergesi de işte budur: böyle bir enerjiniz, böyle bir *güveniniz* yoksa, henüz özgürleşmiş sayılmazsınız."

Beşinci Bölüm Notları:

1. New York, Crossley Surveys, Inc. tarafından yürütülen ve 3880 kadın ve erkeğin yer aldığı araştırmaların toplandığı *Husbands and Wives: A nationalwide Survey of Marriage* adlı kaynaktan alıntı.
2. *New York Times*'da Leslie Bennetts imzalı (7 Mayıs 1979) "Doktor Karıları: Birçoğu Evliliğin bir Hayalkırıklığı Olduğunu Söylüyor" başlıklı makaleden alıntı.
3. Evlilikte ayrılma-bireyselleşme sorunları için, Rubin Blanc ve Gertrude Blanck'ın *Marriage and Personal Development* (1968) adlı eserini okuyabilirsiniz. Ayrıca M. Schur tarafından derlenen *Drives, Affects and Behavior* (1953) adlı kitaptaki M.S. Mahler imzalı "On the Significance of Normal Separation-Indivuation Phase" başlıklı makale.
4. Bu "ana karnına geri dönme" görüşü, *Psychiatry* (1978) dergisinde yayınlanan Joan Wexler ve John Steidl başlıklı "Marriage and the Capacity to Be Alone" başlıklı makalede tartışılmıştır. Hem Wexler hem de Steidl, Yale Üniversitesi Tıp Fakültesinde Sosyal Çalışma alanında psikiyatri doçentidir. Şöyle diyorlar: "kaynaşma, ayrılıktan kaçmaya, sezgi ve erişkinlere özgü başkalarını anlama becerisinden vazgeçmeye ve ilkel bir algı durumunu yeniden yakalamaya yönelik bir girişimdir..."
5. *Agy.*
6. Simone de Beauvoir, kadınların, kendileri için koruyucu bir çevre yaratmak amacıyla çevresindekileri kullanma konusunda ne kadar ileri gidebileceği konusunda son derece usta bir gözlemcidir. Bakınız *İkinci Cins*; özellikle de "Evlilik" başlıklı bölüm.
7. Yukarıda anılan *Marriage and Personal Development* adlı çalışmadan alıntı.
8. Marcia Perlstein Berkeley, California'da oturmakta ve çalışmaktadır; kendisiyle de orada görüştüm.

9. Jean Baker Miller, MD tarafından derlenen *Psychoanalysis and Women* (1973) adlı kitaptaki "Psychology of the Female: A New Look" başlıklı makaleden.
10. Barrie Throne, Michigan Eyalet Üniversitesinde görev yapan bir dilbilim akademisyenidir. Kendisiyle, bir yıl süreyle konuk profesor olarak çalıştığı Standford Üniversitesinde görüştüm. Barrie, II Bölüm notlarında sözü edilen dil araştırmaları konusunda bilgi edinmemi sağlamıştır.
11. "İyi kızlarla" orgazm konusundaki bu bilgi, 22 Ekim 1979 tarihli *Newsweek*'te yer almıştır. (Ayrıca II. Bölümde yer alan Ruth Moulton'un "iyi kız sendromu"na ilişkin tartışma.)
12. Evlilikte kadınların gösterdiği aşırı "adaptasyon" konusunda Jessie Bernard'ın *The Future of Marriage* adlı çalışmasına bakın. Bernard, evli kadınların ruh sağlığının, bekar kadınlardan ve bekar veya evli erkeklerinkinden daha kötü olduğunu gösteren araştırmalardan söz ediyor.
    1960 yılında 2000 evli erkek ve kadın üzerinde yapılan bir araştırmada, evli kadınlardaki kaygı düzeyinin evli erkeklerdekinden çok yüksek olduğu ortaya çıkmıştır, ancak yazarlar, bu bulguları pozitif bir şekilde yorumlamanın bir yolunu bulmuştur. Evli kadınların kaygısının, "yaşama yatırım" anlamına geldiğini söylüyorlar. Kaygısız kocanın ise "katılım ve özlemden" yoksun olduğunu savunuyorlar. (Gerald Gurin, Joseph Veroff ve Sheila Field, *Americans View Their Mental Health: A Nationwide Interview Survey.*)
13. *The Future of Marriage*'den alıntı.

Altıncı Bölüm

CİNSEL KİMLİK PANİĞİ

Yaşamda hiçbir şeye cesaret edememiş birisi olarak, bir şeyleri göze almaya nasıl başlarsınız? Bilinenin kıyısından öteye adım atmanıza yol açan o küçük itme, o hareket gücü nedir?

Birçok kadın için bu bir umutsuzluk duygusudur.

Sonunda yazmaya başladığımda bu, okulda, *Mademoiselle*'de değil, ikinci bebeğim bir aylıkken, Greenwich Village'in kuzeyinde demiryolu kenarındaki küçük beş odalı dairede oldu. O geceyi çok iyi anımsıyorum, çünkü olacaklar konusunda hiçbir fikrim yoktu. Dürtü kendiliğinden ortaya çıkmıştı (ya da bana öyle geliyordu): yazmaya, sözcükleri kağıda aktarmaya yönelik ani, sürükleyici bir dürtü. Bu sözcükler, hiç kimsenin müdahalesi olmaksızın doğrudan doğruya kafamdan kağıda aktarılan bir başlangıçtı. Muhteşem ve yoğundu, evlendiğimden bu yana yaşadığım ilk ve tam bağımsızlık deneyimiydi. Kocam oturma odasındaki kanepede uyuyordu. Oğluma gece yarısı memesi veriyordum. Sol elimle onu göğsümde tutarken sağ elimle yazmaya başladığımı anımsıyorum. Bebek emerken, kafam, başkalarına anlatmak istediğim birşeylerle doluyordu. Sanki hummaya tutulmuş gibi, bebeği bırakmak için bir an duraksamanın dışında, kesintisiz yazıyordum. Yalnızdım, farkında olduğum tek şey sabahın ilk ışıkları altında gözüken komşu çatıların bacalarıydı.

Beni yazmaya iten şey, artık yalnız olmayı istemeyişimdi. Evlilikte hissettiğim yalnızlıktan çok uzun zaman önce de yal-

nızdım. Valley Stream'daki küçük muhafazakar okula, tuhaf, duygusuz hemşirelere, kendi hassas bedenime; seyrek dişlerime; kendimi, her zaman çok genç, çok zayıf, çevremdeki dünyayla (ailemle, okul arkadaşlarımla, dostlarımla) uyumsuz algılayışıma geri döndüm. Yıllarca hem aykırı hem lider, hem toplumun bir üyesi hem yabancısı olmuştum. Her zaman, kendime ilişkin kendi imajımın biraz ötesinde yaşadım; bu, yalnız, kendine yabancılaşmış bir yaşamdı. Sonunda bağlarımdan kurtulmaya başlayınca, "Bana bakın. Sizinle ortak noktalarımız var. Sizin de biliyor olmanız gereken şu duyguları yaşıyorum, demek istedim." Şimdi olduğu gibi o sırada da özellikle diğer kadınlarla bir paylaşım, dayanışma duygusu yaratmak için yazdığımı düşünüyordum.

Başlangıçta kağıda döktüğüm duygular yeterince güvenliydi: büyük, gürültülü, pis bir kentte idare etmeye çalışan genç bir eş ve anne olmanın içerdiği hayal kırıklıkları. Yalnızlığımda, makalelerimi okuyan kadınların gerçekte beni, pencerenin dışındaki yangın merdivenleriyle ve yere saçılmış kırık dökük oyuncaklarla, oturma odasında *Vogue*'den aldığım bir modelle elbise dikerken *görebileceğini* hayal ediyordum. Bazen istediğim tek şeyin, rimelin gözlerimdeki kırışıklığı gidermesi ve dışarı çıkıp henüz otuzunda olmadığımı, ama kendimi tükenmiş hissettiğimi, her nasılsa yaşlanan ve filizlenme fırsatı olmadan yorgun düşen bir kız olduğumu unutmak olduğunu *anlayacaklarını* hayal ediyordum.

Zaman geçtikçe hayal kırıklığı daha bir derinleşti; bunları yazma riski ise daha bir arttı. İlk makalem yayınlandıktan sonra konuşmaya hazırdım. Ayrıca evliliği noktalamaya da hazırdım. Kocamla olan ilişkimin sağladığı sahte güvenliği kaldırıp atma ihtiyacıyla kendimi tanımlamak için yazma ihtiyacı çakışmış gibiydi. Kendi adıma düşünmeye başlamıştım. Başlangıçta çocuksu bir çekimle, sonrasında ise kendi düşüncelerime ta-

mamen yabancılaştığım için tutunduğum kocamın görüşleri benim için sıradan olup çıkmıştı. Çok şeyi ondan farklı gördüğümü, onun önemli bulup da benim için hiçbir anlam ifade etmeyen çok şey olduğunu farkettim.

Dürüst olmak gerekirse, bu adamın beni dünyadan koruyamayacağını da anladım. Yalnız yaşamamın, her ikimizi de aldatmacaya gömen bir evliliği sürdürmekten daha az tehlikeli gözüktüğü bir noktaya geldim. Garip bir şekilde, bu kavrayış, Ed'in içecek parayı bulamadığı yılın sonunda olmuştu. Hiçbir özellik iddiası olmayan sıradan, günübirlik çalışan insanlardık. Kriz yoktu, ama yaşamımız manevi ve duygusal anlamda kısırlaşmaya başlamıştı.

Yazarak kendimi kazanmaya başlamıştım. Yazmak, kişinin aklını ve duygularını kendi başına kullanmasını gerektirir. Paragraf üstüne paragraf yazarken sizi yüreklendirecek, "Aferin, doğru yoldasın" diyecek kimse olmaz. Tek başınıza karar verirsiniz ve kararlar sonsuzdur. Kişinin kendini tanıyabileceği ve benimseyebileceği birçok yol vardır. Dünyayla dosdoğru bir ilişki kurmanın birçok yolu vardır. Benim için bu yazmak olmuştu.

Kendini tanıma sürecinden hâlâ kaçınan bizler, neden kaynaşmış, birbirinden farksız yaratıklar olarak kalmayı seçmiştik? *Kaçınız* o gizli istatistiğe giriyor (orta sınıf kadınlığının altındaki kullanılmayan yeteneklerden oluşan dev kaynağın bir parçası)?

New York eyaletinden bir kadın, "insanlar yaratıcı olduğumu söyleyip duruyordu," diye yazıyor. "Bazı arkadaşlarım, inanılmaz bir sabırla hâlâ, profesyonel sanat sahnesine bir kuyruklu yıldız gibi düşeceğime inanıyor. *Onlar* ve ben, her gün 9-5 arası EKG raporu daktilo etmeyi sürdürürken. Ve uyuşukluk içinde, büyüdüğüm zaman ne *yapacağıma* karar vermeye çalışırken. Yardım edin. Tekrar piyanonun başına

oturmak, ya da bahçeye çıkıp lahana kurdu toplamak üzereyim." (Bu mektubun yazarı otuz yedi yaşında.)

Kadınların yeteneklerini kullanmakta neden bu kadar ketlendiklerine ilişkin bir açıklama, Altmışların sonlarında Michigan'dan geldi. Psikolojide doktora yaparken uzun ve sıkıntılı bir dönemde yaşadığı paniğe dikkatini yönelten Matina Horner, başarının (başarı *düşüncesinin*) kadın için erkek için olandan oldukça farklı bir anlama geldiğinden kuşkulanmaya başlar. Kadınlar, erkekler gibi başarının *peşinden* koşuyor gibi gözükmez. İki ata birden oynarlar. İşler yolunda gittiği zaman da, ufukta reddedilme veya başarısızlık gözüktüğü zaman da aynı şekilde kaygı duyarlar. Bir konuda gerçekten iyi olmak, *başarmak*, yaşamlarının akışında elle tutulur bir şey üretmeyi arzulayan çok sayıda kadını ölesiye korkutur.

Horner, bunun araştırılmaya değer bir olgu olduğuna karar verir. Onu sonunda yeni bir alana (kadın psikolojisi) çeken araştırmalara girişerek, Michigan Üniversitesinde 90 kadın ve 80 erkeği teste tabi tutarak işe koyulur. Sonunda o güne kadar hiç düşünülmeyen bir şeyi (başarma olasılığının bile başarı *iradesini* ezip geçecek kadar kilitlenip kalmasına neden olması) ortaya çıkarır. Bu olguya *Başarı Korkusu* adını verir.[1]

Veriler gelmeye başlayınca, bu korkudan etkilenen kadınların yüzdesinin yüksekliği dikkati çeker; bu oran erkeklere kıyasla kadınlarda öylesine yüksektir ki, bazı açılardan sorun kadın ruhuna özgü olarak değerlendirilebilir. Bu, başarının gerektirdiği şeye sahip olup olmamak gibi basit bir sorun da değildir. *Kadının verebileceği şey ne kadar çoksa, kaygısı da o kadar derin oluyor.* "Başarmayı en çok isteyen ve başaracak yeteneğe en çok sahip olan kadınlar," diyor Dr. Horner, "başarı korkusundan en çok etkilenen kadınlardır."[2]

Bu gözlem akademik platformda tatrışmalara yol açmıştır, ama yazılı literatürde başarı korkusu konulu yazıları okuyan

geri kalanımız olayı anında yakaladık. Kadınlar gerçekte kendilerini başarısız *kılıyor* olamaz mı? Erkekler, aşk ve duygusal güvenlik telaşı, yani "kadınlık" teriminin kapsadığı her şey, bizi geride tutan temel olmasa bile önemli bir faktör olamaz mıydı?

Başarı Krizi

Dr. Horner'in bu garip, önceden bilinmeyen korkuyu ortaya çıkarmak için kullandığı tekniğe "yansıtmalı" öykü tamamlama deniyor. Bu yöntemle Horner, hissettiklerini düşündükleri, ya da hissetmek istedikleri şeyden çok, gerçekte ne hissettiklerini ortaya çıkarmak için öğrencilerin bilinçaltı tutumlarına iner. Erkek ve kız öğrencilerden, bir "ipucuna," yani belli çizgilerde düşünmelerini ve hissetmelerini sağlayacak şekilde tasarlanmış bir giriş cümlesine dayalı hayali öyküler yazmaları istenir. Kadın öğrencilere verilen cümle şudur: "Tıp fakültesindeki birinci dönem finallerinin sonunda Jane sınıfında birinci olduğunu görür." (Erkeklere de aynı cümle, ancak erkek adı (John) kullanılarak verilir.)

Daha sonra öğrencilerin öyküleri araştırma ekibi tarafından analiz edilir. "Öykü yansıtma testlerinin" altında yatan mantık, öğrencilerin gerçek tutumlarının ve beklentilerinin, öykünün temasında gizli olacağıdır.

Dr Horner, öğrenciler dikkate değer akademik bir başarıdan sonra *negatif sonuçlar* beklediklerini gösteren ifadeler kullandığı zaman bunu bir başarı korkusu belirtisi olarak değerlendirir. Negatif sonuçlar arasında, başarı nedeniyle sosyal olarak reddedilme, ya da flört veya evlilik eşi olarak değerini kaybetme korkusu ve yalıtılmış, yalnız ve mutsuz olma korkusu sayılabilir.

Horner'in üzerinde çalıştığı konu bir üniversiteden diğerine kıvılcım gibi yayılıyordu. Kadının ve erkeğin başarı bek-

lentisine yönelik tepkilerinde çok büyük farklar olduğunu ortaya çıkarmıştı. Erkek öğrenciler, parlak kariyerler geliştirme olasılığı konusunda hevesliydi; ama böyle bir beklenti kadınları kaygıya boğuyordu. Horner'in test verdiği erkeklerin yüzde 90'ı, iş yaşamındaki başarıda kendilerini rahat hissedeceklerini düşünmekle kalmayıp, bunun kadınlarla olan ilişkilerinde kendilerine artı puan kazandıracağını da düşünüyordu. Test verilen kadınların yüzde 65'i ise başarıyı rahatsız edici veya ürkütücü buluyordu. Dr Horner'e göre temel neden şuydu: *kadınlar, mesleki yaşamda başarılı olmanın, erkeklerle olan ilişkilerini felç edeceğini düşünüyordu.* Bu kadar basitti. Erkek arkadaşı olan kadınlar kaybetmekten, olmayanlar ise hiçbir zaman bir erkek arkadaş bulamamaktan korkuyordu.

Kadınlar, aşksız bir yaşam riskine atılmaktansa, çok şeyden vazgeçmeye (okulu bırakmaya, hırslarına sırtını dönmeye, kaygıyla Yüzde Seksen grubunun bilinmezliğine gömülmeye) hazır olacaktır. Profesyonel başarının soğuk tahtında çürüyüp gitmek gibi bir kader onlara göre değildi. *Her şeyden daha önemlisi, kadınlar, kendilerini bir başkasıyla ilişki içinde yaşamak istiyor.* Bu asaldır; her şeyden önceliklidir.

Jane'in Başına Gelen Felaketler

Michigan Üniversitesi'ndeki kız öğrencilerin, Jane'in tıp fakültesinde karşı karşıya olduğu rahatsız edici duruma gerçekte nasıl yaklaştıklarına bir bakalım.

Kız öğrencilerin büyük bir kısmı, tıp fakültesindeki anormal başarısının sonucunda Jane'i bekleyen tek şeyin, cüzamlı gibi yalnız kalmak olabileceğini ifade eden öyküler yazar. Bu başarı Jane'in başına öyle dertler açacaktır ki, buna ulaşmaya değmez. Kadınlardan birisi, Jane'in, zaman kaybetmeden sınıftaki birincilikten çekileceğini düşünür. Kendi çalışmalarını bırakıp ar-

kadaşı Carl'a yardım ederek, onunla evlenir, okulu bırakır ve "kendini [Carl'ın] çocuklarını yetiştirmeye verebilir."

Kadınların öykülerindeki tutarlı bir tema, Jane'in, birincilikte ısrar etmesi halinde, bir sevgilinin sevecenliğini kolay kolay kazanamayacağıdır. Kadınlar, Jane konusunda kaygılı bir rahatsızlığı dile getirir. "Mutlu değil," derler. Ya da onu itici bir şekilde saldırgan bulurlar. Bu "Jane" denen kızın, kendi iğrenç hırsının peşinden koşarken başkalarını (ailesini, kocasını, arkadaşlarını) ezip geçmekten zerre kadar rahatsızlık duymadığını düşünürler.

Çoğunlukla kadınlar sosyal açıdan reddedilmekten kaygılı gibidir. "Jane, suratı sivilceli bir kitap kurdudur," diye yazıyor birisi. "Koşup listede birinci olduğunu görüyor ve `Her zamanki gibi' diye şişiniyor. Sınıfın geri kalanında ise bir iniltiler korosu duyuluyor."

Bu kadar başarılı ve hırslı bir kadının biraz anormal olup olmadığını soran bir başkası, Jane'in geri çekilmesi gerektiğine karar veriyor. "Ne yazık ki Jane, artık doktor olmayı gerçekten isteyip istemediğinden pek emin değil," diye yazıyor. "Kendisi konusunda kaygılı ve normal olup olmadığını merak ediyor...Jane, tıp okumaktan vazgeçip kendisi için daha derin bir kişisel anlam taşıyan bir okula gitmeye karar veriyor."

Bazı öğrencilerin öyküleri kendi içinde tuhaftır. Kızlardan birisi, Jane'in kendi başarısından zevk almasını öylesine tiksindirici buluyor ki, onu insanı şaşkına çeviren bir acımasızlıkla cezalandırıyor. "Jane heyecanını ve sevincini dile getirmeye başlıyor," diye yazıyor. Ama sınıf arkadaşları onun davranışından öylesine "tiksiniyor ki, hep birden üstüne çullanıp ona bir güzel dayak atıyorlar. Jane hayatı boyunca sakat kalıyor."

Ne kadar aşırı olursa olsun, bu kadınların başarının sosyal yaşamlarını sakatlayacağı korkusu hepten temelsiz değil. Kadında aranan özelliklere ilişkin geleneksel görüşler, genç Ivy

League erkeklerinden oluşan üniversiteli kaymak tabakası arasında şaşırtıcı ölçüde yaygın bulunmaktadır. Karma eğitim veren altı kolej ve üniversitede yapılan son araştırmalarda şaşırtıcı bir gerçek ortaya çıkmıştır: *erkek öğrencilerin büyük çoğunluğu, çalışmayıp evde oturacak bir kadınla evlenmeyi beklemektedir.* Bu erkekler, eşleri evde çocuklarla ilgilenirken, kendilerini de ekmek kazanan kişiler olarak görmektedir.[3] "Belki de çocuklar okula başladıktan sonra," diyorlar. *Belki.*

The Future of Marriage adlı kitabında Jessie Bernard, toplumumuzda yüksek maaşlı işler bulmak için gerekli olan saldırganlık ve başarı itkisi ve iradesinin, "erkeklerin çoğunun eşlerinde *kesinlikle istemediği* özelliklerdir," diyor. Bugünün üst düzeydeki profesyonel erkekleri (en azından Ivy League okullarındakiler), hâlâ nesillerinin devamı için anne arıyor. Dünyada kendileri kadar usta ve bağımsız olarak hareket edebilen profesyonel kadın*aramıyorlar.*

Çalışmaya ilişkin bu çatışmanın sınıfla güçlü bir ilişkisi olduğu açıklık kazanmaya başladı. Horner'in araştırmalarında gelecekteki başarı olasılığından en çok rahatsız olan kadınlar, eş olarak başarı yönelimli olmayan kadınları seçen şimdiki Ivy League erkekleri gibi, babanın başarılı olduğu orta ve üst orta sınıftan evlerden gelme eğilimi gösteriyordu. Bu evlerde anne ya hiç çalışmamıştır, ya da yaptığı iş tam anlamıyla profesyonelce değildir.

Başarı konusunda engellenmeyen kadınlar, çoğu durumda annenin kocasından daha eğitimli ve genellikle hayatı boyunca çalıştığı aşağı sınıflardan gelmektedir. Bu kadınların kızları başarıyla kadınlık arasında bir çatışma yaşamaz, çünkü annelerinde bu ikisinin mutluluk verici bir şekilde bütünleştiğini görerek büyümüşlerdir.

Daha sonraki araştırmalarında Horner beyaz kadınla zenci erkek arasında çarpıcı bir paralellik olduğunu ortaya çıkarınca,

sınıf farkıyla kadının çatışması arasındaki ilişki çok daha belirginleşti.[4] Her ikisinin de başarı konusunda, beyaz erkek ve zenci kadından belirgin bir şekilde daha kaygılı olduğu anlaşıldı. Beyaz erkeklerin sadece yüzde 10'unun, zenci kadınların ise sadece yüzde 29'unun başarı korkusu kaynaklı sorunları vardı.

Martina Horner'in Başarı Korkusu araştırmalarının sonuçları öylesine kışkırtıcıdır ki, ileri bir adım daha atıp kadınların öykü tamamlama testinde dile getirdikleri tutumun gerçek yaşamdaki tutumlarıyla nasıl bir ilişkiye sahip olduğunu araştırmak ister. Başarı korkusu gerçekte başarma olasılığını azaltıyor muydu? *Başarıdan korkan kadının gerçekte başarma şansı daha mı düşüktü?*

Önceki araştırmaya katılan aynı kolej öğrencilerine, hem rekabetçi hem de rekabetçi olmayan testler verilir. Horner, sonuçların, kadınların başarıdan en kötüsünü beklediğini ve bu nedenle başarıdan kaçındıklarını açığa çıkardığını söylüyor.

Bu süreç bir tür kendini doğrulayan kehanet içermektedir:

Olumsuz sonuç beklentisi

|

Başarı korkusu yaratır

|

Başarı korkusu da daha az başarıya yol açar.

Kadınlarda başarı korkusu bir kere uyarıldıktan sonra, özlem (beklenti) düzeyleri soğuk cepheye maruz kalan cıva gibi düşer. Kadın başarısızlığa kur yapmaz; başarıdan kaçınır. Örneğin, not ortalamaları çok yüksek olsa bile, başarı korkusu derin olan kadınlar, daha az heyecan verici olan ve "kadınca" denilen (ev-

kadınlığı, annelik, hemşirelik, öğretmenlik gibi) işlere yönelmektedir. Sanki daha iddialı mesleklerden kaçınarak, hâlâ normal bir kadın olduklarını kendilerine kanıtlarlar. Belli bir kadın için başarıdan kaçınmak, başarısız olmayı arzulamak kadar kabaca öz-yıkıcı olmayabilir, ama bu olgunun genelde kadınlar üzerindeki etkisi görmezlikten gelinemez. *Sevgiyi riske atmak yerine kendinizi değerden düşürmeye, doğal yeteneklerinizden uzaklaşmaya yönelik bu eğilim, daha önce cinsel kimlik paniği dediğim şeyin (kadın kimliğiniz konusundaki yeni karışıklığın) bir sonucudur. Başarmanın (ve belki de sonuçta kendinizi kadınca hissetmemenin) kaygısını yaşamak yerine, başarmaktan kaçmıyorsunuz.*

Kadınlar, hüzünlü bir öz-yadsıma oyunu oynuyor. Dr Horner, başarı korkusu fazla olan kolejli kadınların, okulun ilk yılından mezuniyete kadar beklentilerinin sürekli düştüğünü keşfetmiş. Julia, doktor olma umuduyla koleje başlamışsa, son sınıfa gelene kadar, hiçbir şeyin onu sağlık memuru olmaktan daha çok mutlu etmeyeceğine karar verecektir. Gözünü hukuğa diken ikinci sınıf tarih öğrencisi, son sınıfa gelince, ilkokul öğretmenliğinin müthiş bir şey olacağını düşünmeye başlar ve belki de eğitim sertifikası almak için birkaç eğitim dersi alır. Annesi de, babası da kararının anlamlı olduğunu söyler.

Erkek arkadaşı Jim de öyle. "Öğretmenlik, çocuklar büyüdükten sonra her zaman dönebileceğin bir meslek," diyerek onu rahatlatır.

Peki ya başarı korkusu *düşük* olan kadınlar? Onların geleceği daha parlak gözükür. Şaşırtıcı bir şekilde, başarı korkusu derin olan kadınlardan *daha az doğal yeteneğe* sahip olmalarına karşın, zor bilimsel alanlarda (matematik, fizik, kimya) lisansüstü eğitim ve kariyer amaçlarlar. Bu açıdan başarı korkusu düşük kadınlar erkeklere benzer. Erkekler sık sık, gerçek yeteneklerinin üstünde özlemlere sahiptir. Bu da onları yaşamda başka türlü ulaşabileceklerinden daha ileri götürür. *Erkekler gergicidir. Tanrı*

vergisi yeteneklerinin ötesinde ince buz üzerinde kayarak kendi kaygılarını yaratabilirler, ama en azından gölün ortasına ulaşırlar. Kadınlar ise büzgüçüdür. Kendi doğal başarı seviyelerinin altını hedefleyerek, kendi olasılıklarının gerisinde kalırlar.

Sonuçta bir çoğu gölün kıyısından hiç ayrılmaz.

Matina Horner ilk bulgularını 1968 yılında yayınlayana kadar, birçok kişi kadınların, her şeyden önce böyle bir korkuları olmuş olsa bile, bunu çoktan aşmış olmaları gerektiğini düşünüyordu. Her şey bir yana kadın hareketi kadınlığın kültürel sınırlarını gevşetip genişletmediyse başka ne işe yaradı? Horner'in araştırmaları 1964'ün karanlık çağında yapılmıştı. Bugünün kolejli kadınları büyük işlere göz dikmişti...*değil mi?*

Horner araştırmalarına bu kez altmış sonlarının ve yetmiş başlarının "özgürleşen" genç kadınlarıyla devam eder. Bulduğu şey, medyanın oluşturduğu Yeni Kadın izlenimleriyle çelişir: kadınların *çok daha* büyük bir bölümünün başarı korkusu yaşadığı.

Ve rekabetçi durumlarda geri çekildiği.

Ve kariyer beklentilerini daha az kamçılayıcı, daha "kadınca" olan işler seviyesine çektiği ortaya çıkar.

1970'te Horner şöyle yazıyor: *"Araştırmaya katılan beyaz kadınların dile getirdiği negatif tutumlar, 1964 araştırmasında bulunan %65'ten şimdilerde %88.2'ye yükselmiştir."*[5]

Hırsı Bastırmanın Yüksek Bedeli

Genç kızların, kendilerini kaygılandıran şeylerden *kaçınmaları* için nasıl teşvik edildiğini anımsayınca, bu hırslı, akademik yetenekli kadının pes etmeye ne kadar gönüllü olduğunu anlamaya başlarsınız. Cinsel kimlik paniğinden kaçmak ister. Yapabileceği şeyleri yapması halinde kadınca değerini kaybetme olasılığı onu öylesine rahatsız eder ki, daha az

tehlikeli seçenekler aramaya başlar. Kendini koca bir K harfiyle Kadın yapmaya çalışır. Ve çaba geri teper. Başarı kaygılı kadın şöyle veya böyle kendini *sıradan* tutabilir, şöyle veya böyle Komşu Kızı'nın kabul edilebilir imajına uyabilir, ama çok geçmeden kendini daha başka bir yığın sorunun kurbanı konumunda bulur. "Saldırganlık, acı bir içerleme ve şaşkınlık," diyor Horner, kendi potansiyelini çökerten kadının kaderidir.

Evlendikten hemen sonra parlamento asistanlığı işini bırakan Washingtonlu genç bir kadın, sıkılmaya ve hoşnutsuzluk duymaya başlar. Ama sorunu kendi sorunu gibi görüp ele almak yerine, kocasına kızmayı daha kolay bulur. "Kocam ne zaman bir iş gezisine çıksa, sancıyan bir hayal kırıklığı hissediyordum," diyor. "Neden benimle değil de tanımadığı insanlarla bilmediği yerlere uçuyordu? Bu gezilerden neşeli, heyecanlı dönüyordu ve kendimi ilgiliymiş gibi gözükmeye zorluyordum, ama içimde öfke ve içerleme duyuyordum."

"Çocuksuz arkadaşlarımın hayatını hep kıskandım," diyor gerçekte birşeylerden vazgeçenin kendisi olmasına karşın evlendiği anda kendisinden bir şey çalındığı duygusuna kapılan bir sahne oyuncusu. "Tiyatro yaşamını özlüyor ve kaderin elimi kolumu çok erken bağladığına inanıyorum." (Ölesiye istedikleri şeyden kaçanın kendileri olduğunu kavramayan kadınlar, çoğu durumda kurban olma duygusuna kapılmaktadır. *Başıma böyle bir şey nasıl gelir?)*

Bu artist, sonunda kendi yaşamı konusunda birşeyler yapacak yeterli gücü buluncaya kadar yıllarca ondan daha çok özgürlüğe sahip olduğunu düşündüğü arkadaşlarına imrenir. "Bir keresinde bekar bir arkadaşıma bir oyun için yardım ediyordum; ama araştırma yapma ve kentte gezme konusunda o kadar özgürdü ki, ona kıyasla kendimi aptal hissettim."

Kıyaslama dostluğun diğer alanlarına da sızar. "Zerafetini ve aldığı elbiseleri kıskanıyordum, çünkü onun maaşı vardı ve ben, kendime bir çift yeni ayakkabı almak için mutfak bütçesinde yeterli paranın birikmesini beklemek zorundaydım. İlişki giderek kötüleşti. Kendimi hantal, beceriksiz hissetmeye başladım, anneliğin ve ne zaman oyun üzerinde çalışmayı denesek yanımızda biten şamatacı çocuklarla ilgilenmek zorunda kalmanın beni ezdiği duygusuna kapıldım. Sonunda arkadaşımdan hepten kaçınmaya başladım. Taptaze, neşeli, kafası tıkır tıkır işler bir halde benim oyuncak ve çocuk bezi dolu evime geliyor, ateşli ateşli birşeyler anlatıyordu; benimse düşünebildiğim tek şey, çocukların yemeğini ne zaman vereceğimdi. Bunu düşünmek şimdi beni üzüyor, ama sonunda projeden vazgeçtim. Öylesine rahatsız oluyordum ki bu özgür genç şeyi görmeye bile dayanamıyordum."

Kadınlar, başarma kaygılarının bedelini ağır ödüyor. Matina Horner ve birlikte çalıştığı araştırmacılar, yetenekli genç kadınların birçok durumda başarı *arayışında* bile kendilerini ketlediği sonucuna varıyor. Karma rekabetçi ortamlarda yapabildiklerinin çok altında bir performans göstermekte ve kendilerine rağmen başarılı olan birçoğu, sonradan performansını küçümsemektedir. Bu kadınlar, kendi güçlerini ve üstünlüklerini rahatça yaşayamamaktadır. Şaşkın ve kaygılı bir şekilde, bu rahatsızlığı hissetmek yerine kendi kariyer beklentilerini düşürmektedirler.

Rekabet isteyen şeylerden kaçınan bazıları kendi geleceklerinin tamamını sabote etmektedir. En kötüsü de, yaşamlarına cinsel kimlik paniğinin yön verdiği konusunda hiçbir fikirleri olmamasıdır.

Örneğin Adrian diye anacağım kadının öyküsünü ele alın. Zeki ve enerjik bir kadın olan ve hemen hep çalışan Adrian, çocukluk rüyalarının tozlu mahzenlerine kaldırdığı ergenlik hırslarını uzun zaman önce unutmuştur. Ama her nedense tekrar canlanan bu rüyalar, cevapsız sorular gibi beynini kurcalamaya başlar. Bu, sanki bir yerlerde yanlış bir yol tutmuş gibi, kendini yaşamında yersiz yurtsuz hissetmesine neden olan rahatsız edici bir duygudur. Tam da işlerin yolunda gittiğini düşündüğü bir anda, içinde beklenmedik bir şey uyanır ve iç dünyasını değiştirir.

Bir kış öğlen sonrasında, bir şişe şaraptan sonra birlikte yürürken, eski rüyalarını açmaya ve bazı yeni korkuları olduğunu anlamaya başladı.

"Çocuklardan sadece üç dört yıl sonra tekrar işe döndüm, ama yaşam, bekar olduğum zamankinden farklıydı. Artık bir `gelecek' duygusu, kendi geleceğim duygusu yoktu. Günübirlik yaşamak annelerin yaptığı bir şey. Bu günübirlik ruh halini işime de taşıdım. `Hey, terfi işi ne oldu?' diye sormayı düşününceye kadar iki yıl geçmişti. Çılgına dönmüştüm, çünkü istemek zorundaydım."

Adrian, otuz dört yaşında Ford Vakfındaki "prestij imajlı prestijli bir iş" dediği halkla ilişkiler işine geri döner. "Kendimi geçindirmek zorunda olmadığım dikkate alınırsa, oldukça iyi bir maaş alıyordum. Ama her nedense kendimi yalıtılmış, engellenmiş hissetmeye başlamıştım. İşin doğrusu vakfın işlerine gerçekten aldırdığım yoktu. `İyi' bir işi olan deri çizmeli bir çalışan kadın olmaktan hep memmundum. Kız arkadaşlarımla öğlen yemeğine çıkabiliyorsam, cebimde kendime ait birkaç kuruş 'harçlığım' varsa...bu kadar özgürlük benim için yeterliydi.

"Dört yıl geçt"i! dedi aniden kadehini doldururken. *"Farkına bile varmadığın dört koca yıl ve işte otuz sekizindesin."*

Adrian'ın orta yaş uyanışı, yirmi yaşında görüş açısını daraltan ve kırkına kadar olan biteni görmeyen kadınlara özgüdür. Artık öğlen yemekleri sıkıcıdır; iş sıkıcıdır. "Düşününce tuhaf geliyor. Kolejdeki herkes hep lisansüstü programa gideceğimi düşünüyordu. Notlarım gerçekten iyiydi. Dışilişkilere gitmek istediğim bir dönem olmuştu."

Peki ne yapar? Birçok kadın gibi belirleyici bir karar verir. "Bir eş oldum." Sonra eskazara çalışan bir eş oldum. Gerry yarın ölecek olsa, gerçekten ne yapacağımı bilemem. Bunu, yalnızken olacakları düşününce, ürkütücü geliyor. Dul ve hâlâ dev, kar amacı gütmeyen bir vakıfta halkla ilişkilerde çalışmak mı? "Şaşkın, gözlerini kaldırıp bakıyor. "Evli olmasaydım bu işi bile *bulamazdım*, diye düşünüyorum."

Bu düşünce onu şaşırtır. Bekar bir kadın olarak kendi maaşıyla geçinemezse hali ne olur? Tablo netleşmeye başlıyor. "Kocam beni destekliyor ve çocuklar her sabah hoşçakal diyor, böylece Diane von Furstenberg elbisemin içinde gidip basın açıklamalarını yazabiliyorum," diyor.

En güzel yirmi yılını kaçınarak harcadığı şu soruyla birlikte kendini tanıma konusu Adrian'ın kafasını kurcalamaya başlıyor: *"Neden yaptığım şeyi yapıyorum?"*

Bunun hemen arkasından çok daha rahatsız edici bir düşünce geliyor: "Bu değilse ne?"

Bunlar, kendine hiç sormadığı sorulardır. Kadınlar *böyledir*, sormazlar. Çalışmaya karar verdikleri zaman, bu, bir eş ve anne olmaktan sonra gelir. En azından Adrian ve arkadaşlarının hep yaşadığı bu.

Ama yaklaşan kırkıncı doğum günü Adrian'da birşeyleri değiştiriyor. Farkına varılmayan, kaçırılan bir şey olduğu duygusuna kapılır. Gecenin geç saatlerinde (gerçekten de olmadık

anlarda), yirmi yaşında, sevinç ve umut dolu o yaratık, o genç kız kafasına takılıyor. Adrian'ın yıllar önce kaybettiği o zarif, sarışın, canlı idealleri olan genç kız. Şimdi ise bir köşede unutulmuş bir çiçek gibi birdenbire açıyor. Bütün küçük öğlen yemekleri, partiler, çocuklar için alışveriş yapmak, hepsi boş birer törene dönüşüyor. Bir arkadaşının sadece kırk üç yaşında olan kocası *kalp krizi* geçiriyor. Tanrı aşkına! Yaşam artık sonsuz ve özgür değil.

Çocukların büyüyüp Garry'nin Washington'da daha çok zaman harcamasıyla evde de işler değişiyor. İnsanlar ona pek ihtiyaç duyuyor gibi gözükmüyor. Kendini daha ayrı, daha yalnız hissediyor. Böylece yeni sorular batmaya başlıyor. *"Beş yıl sonra ne yapacağım? On yıl sonra?"*

On yıl! İmkansız geliyor. Kırk dokuz yaşında ve hâlâ esrar içip ekranında *Cumartesi Gecesi Canlı Yayını* izlemek mi isteyecek? Kırk dokuzunda ve hâlâ haftada üç kere kaplıcaya gidip Nautilus makinesinde fazlalıklarını atmaya mı çalışacak ve her yıl haftada dört kere gelmek zorunda kalmamak için dua ediyor mu olacak? Noel haftasını Bermuda'da geçirmekten de, her Ağustos iki hafta Vineyard'daki ailesini ziyaret etmekten de, bütün bunların belirlenmiş olmasından da usanmış. Ama her şeyden çok da kendi beyninin boşluklarında sürüp giden asalakça, iki boyutlu yaratıktan usanmış. Yani saplantılı düşüncelerden. Can sıkıcı şikayetlerden. Adrian, hoşnutsuz kadınlardan *hoşlanmadığını söyler* kendi kendine.

Birdenbire, artık onlardan birisi olmuştur.

Elbette bütün bunlara yol açan bir tarihçesi vardır. Adrian, Smith yerine Michigan Üniversitesine gitmiş olsaydı, Matina Horner'in araştırmasına ilk katılanlardan birisi olabilirdi. Beklentileri yıllar önce aşağı çekilmiştir. 1964 yılında, mezun olmadan altı ay önceki o dönüm noktasında, olup bitenden habersizdir.

Adrian o dönemde erkek arkadaşına, Georgetown Üniversitesi Dışişleri bölümüne gitmeyi planladığını söyler. "Dışişleri mi?" diye haykırır çocuk. "Hiç bitmez!" Şakaya vurur. "Bana takıl. O zaman casus olmaya ihtiyacın kalmaz."

Adrian'ın duyduğu şey şudur: "Üniversiteyi bitirmeni bekleyemem." Sonunda pes eder. Aslında ısrar etmek için yeterince *emin* olduğunu hissetmez. Ondan sonra o ve erkek arkadaşı bu konuyu bir daha açmaz. Çocuk bir zafer endamıyla sinema bölümüne girince, onun peşinden New York'a gider. J. Walter Thompson'daki time buyer "kariyerinde" bir yıl çalıştıktan sonra erkek arkadaşından ayrılır. Bu arada Garry hayatına girer. Tatlı Gerry. "İstediğini yapabilirsin. Ben ikimize de yetecek kadar kazanıyorum," der. Adrian da hayatta ne *yapacağını* düşünmeyi bırakır. Evlilik, çocuklar, Gerry, gelişim sorunlarından öncelikli olur. Artık gelişen, öğrenen, değişen bir insan değildir; olması gerektiği gibi, bir eştir.

Kadın için uyarımdan ve meydan okumadan vazgeçmenin ne kadar kolay olduğunu görmek ilginçtir. Bir süre sonra kaybettiğimizi bile hissetmeyiz. Uyarım ve bununla birleşen kaygı yerine rahatı ve güvenliği tercih ederiz. Adrian'ın sorunu kısmen, yaşamının çok kolay (hepimizde bulunan varoluşsal kaygıyı tamponlamaya yetecek kadar kolay) geçmesidir. Şimdi bile kaygısı bulanık bir tedirginlik alanında kalmaktadır. *"Tetikte ol, aksi halde eylemde kaybedeceksin,"* diyen iç benliğin o ürkütücü diktesini henüz almış değil. Adrian'ın olayları yaşayışı hâlâ Gerry'in attığı veya atmadığı bazı adımlara bağlıdır. Ölecek (ya da Tanrı korusun, Washington'da *daha çok* zaman harcayacak) olursa, Adrian gerçek bir bunalımın kucağına düşecek. Bu krize girse bile o, ta ki başka bir dışsal olay onu kabul etmeye zorlayıncaya kadar, gerçekte kendini ne kadar güvensiz hissettiğinin hiç farkına varmadan hayatına devam edecektir.

Kendini tanımanın eşiğindeki kadınların, kendilerine ilişkin gerçekle yüzleşmek için sık sık bir felakete ihtiyaç duyuyor gözükmeleri çok üzücü. Adrian'ın, kendini epeyce (ama yetersiz) açtığı o öğlen sonrasında, yaşamının bu noktasında, Sulka Bliss gibi birisiyle karşılaşmasının daha iyi olacağını düşünmekten kendimi alamadım.

İçe Kapanan Anne

Sulka ile Oakland, California'daki *Evsiz Evkadınları Merkezi*'nde tanıştım. Bu merkezin, bir işçi kampı gibi, ciddi bir mahrumiyet görünümü vardı. *Evsiz Evkadınları Merkezi*. Asla başarılı olmayacak küçük, mücadeleci bir siyasi partinin merkezi de olabilirdi. Gömme ısıtıcılar ve hazır kahve makineleri, plastik bardaklar ve yeşil metal çöp kutuları ilk göze çarpan şeyler. Burada çalışan kadınlar, kendileri de evsiz evkadını olan ve "Partinin" onları tekrar biraraya getirmesini uman gönüllülerdi. Onlar beleşçi değil, kadındı. Birçoğu evliyken rahat (çok fazla rahat) yaşamış. Evlilikleri çökünce, çevrelerindeki dünya da çökmüş. Burada en azından bir düzen var: arkasına oturulacak bir masa, telefon, boşluğu dolduracak sesler. Burada, onlardan daha şanssız olan başkaları (kapıdışarı edilen ve başlarına gelenden habersiz) için yapılacak işler vardı. Gözleri ağlamaktan kan çanağına dönmüş, tırnaklarını yiyen kadınlar. Kahveyle uyanan ve Valium dozlu votkayla yatağa giren kadınlar.

Sulka Bliss henüz hap-alkol rutinine girmemişti, ama onunla tanıştığımda depresyonda olduğu açıktı. "Artık çocuklara bakmanın dışında neyi nasıl yapacağımı bilmiyorum," diyor. "Dakikada otuz kelime yazabileceğimden bile kuşkuluyum."

İş becerisi (ve açıkça öz-saygısı) olmayan Sulka'nın, çok azının *potansiyele* önem vermesi nedeniyle, işverenlerin çoğunun habersiz olduğu bir yanı var: IQ test puanı 135'miş.

"Lise bir veya ikinci sınıfta bu puanları alınca şaşırdığımı anımsıyorum," diyor. 'Belki de bilimci olurum,' dedim kendi kendime. "Kafam matematiğe çok iyi basıyordu, ama o günlerde kızlar kesinlikle bilimci olacak şekilde yetişmiyordu ve annem bu konuda benimle dalga geçiyordu. Kimyager olmak istediğimi söylediğim zaman annem bile gösteriş yaptığımı düşünmüştü.

Liseden sonra Sulka iki yıllık bir koleje (yüksek okula) gittikten sonra evlenir.

Zaman Sulka'nın hırsını törpüler. Artık şöyle böyle anımsayabildiği uzun zaman önce zarif, enerjik, canlı bir genç kadınmış. Çocuklardan sonra şişmanlamış. Şimdilerde rahatlatıcı el işi batiklerle, pamuklu giysilerle vücudunu saklıyor. Şişmanlığından utanan Sulka, kişisel görünümü için çok özel çabalar harcıyor, ama diğer hemen her şeyden vazgeçmiş gibi. Verandadaki sardunyalar solmuş. *Veranda* dökülüyor. Duvarların sıvası dökülüyor. Saçak altlarının boyası dökülmeye başlamış. *Bir evin, bir yıldan az bir sürede dökülmeye başlaması şaşırtıcı, diye düşünüyor Sulka.*

Dick ayrılalı neredeyse bir yıl oluyor. Dick, Sulka şişmanladığı için ayrılmamış (ama o bazen böyle düşünmeyi seviyor). Hayır, moleküler biyolojide doktora aldığı (bu, o lisansüstü programda mağrur bir edayla okula gidip gelirken, ona destek olmak için çalışarak Sulka'nın bir anlamda ona *verdiği* bir derecedir) günden beri onun bir ayağı dışarıdadır. Sulka, sekreter olarak tam gün çalışmasının yanısıra, Dick'in ilerleyebilmesi için boş zamanlarında ve hafta sonlarında da daktilo yazmış, çocuklara bakmıştır. Doktora derecesiyle birlikte California Teknoloji Enstitüsü'nden iş teklifi aldığı ay "Artık işten ayrılabilirsin," der. Dick hemen arkasından bu enstitüde bir büroya yerleşir: geniş camlar, ceviz masa, karatahta, öğrenciler ve devlet fonlarıyla desteklenen bir laboratuar.

Sulka derin, rahat bir nefes alır. Artık begonyalarına bakabilir. Kuşkusuz artık çocuk da yapabilir.

Sulka, bir yıl boyunca toz alır, evi temizler, şarkı söyler, kendi ekmeğini pişirir ve 1965 baharında bir kız doğurur. O ve Elsie, güneşli California evinde, etle tırnak gibi yaşar. Dick'in yaşamında birşeyler olmaktadır, ama tıpkı *Sulka*'nın ondan giderek daha çok uzaklaşması gibi, o da *Sulka*'dan uzaklaşmaya başlar. Yılda birkaç kere eğlenirler, zaman zaman bölümün partilerine giderler, ama bunlar Sulka'ya pek ilginç gelmez. Onun kalbi evinde, yuvasındadır.

Çocuk sayısı arttıkça o da bir türlü kurtulamadığı kilolar alır. 1970'e kadar, tıpkı metal iğnelerle büyük anne ayıya iliştirilen küçük pamuk ayıcıklar gibi eteğine yapışan üç sevimli çocukla şişman, sevimli bir tip olup çıkar. Sulka dert etmez. Kendi giysilerini kendi diker (artık konfeksiyon giysileri ona olmaz) ve uzun, yağlı saçlarını kendisi tarayıp örer. Nerede karşılaşsanız (markette, kütüphanede, sinemada) yanında mutlaka çocukları vardır. Ama genellikle Dick'i göremezsiniz. Sulka rahatsızmış gibi gözükmez. Bilimciler dalgın ve saplantılıdır. Dick'in de onlardan farkı yoktur. Sulka istediğine ulaşmıştır. Dick onun canını sıkmaz.

Sonra 1970'li yıllarda Dick'in yaşamı hızla değişir. O ve araştırma ekibi, teknolojide devrim yaratacak büyük bir proje üzerinde çalışmakta, sık sık laboratuarda gecelemekte ve tekrar işin başına dönmeden önce ancak birkaç saat uyuyabilmektedir. Sulka arada bir onu gördüğünde, yüzünde, sanki düşünme sürecine engel olacağı korkusuyla kendini dünyadan saklarcasına, yüzü maskeli, gözleri bulutludur. Sulka bazen kocasının beynini ayrıntılı, karmaşık, komik makinelere benzetir. Dick iş yapan bir şeydir. Sürekli iş yapar; ve Sulka bazen bütün bu etkinliklerin onu nereye götüreceğini merak eder.

Bütün bunların onu götürdüğü yer (ki bunu Sulka sonradan anlar), dev şirketlerin para döktüğü DNA araştırmaları, yani genetik mühendisliği denilen yeni, garip bir iştir. Dick bir gece, bir miktar şarabın üstüne, "Enerji krizinin kurtarıcısı olacak," der ışıltılı gözlerle. "Aslında bu geleceğin tamamının kurtarıcısı olacak!"

Sulka "kurtarıcı" sözünü unutmaz, çünkü bunları söylediğinin sabahı onu terkeder. Dick, *kendini* kurtarıcı gibi görmeye başlayacak kadar mı kendi işiyle özdeşleşmiştir?

Tıpkı kocaları tarafından terkedilmek üzere olan birçok kadın gibi, Sulka da, delice bir çabayla Dick'i analiz etmeye, güdülerini anlamaya ve onu sakin, "nesnel bir ışıkta" görmeye çalışır. Kontrolü kazanmaya çalışır. Elbette artık çok geçtir. Dick yeni dünyaları (yeni işleri, yeni paraları ve kaçınılmaz olarak yeni kadınları) fethetmeye gitmeden çok çok önce kayıtsızlık (ilgisizlik) başlamıştır.

"Evsiz evkadınları" etiketini sevmeyen, ama kendini çaresiz ve birisinin yardımına ihtiyaç duyan bir insan olarak gören Sulka, gözyaşları içinde Merkeze ilk gelişinde "Sadece düşün," der. "Daha işin başında beni üç çocukla ve ipotek borçlarını ödemeye bile zor yeten bir parayla bırakıp gitti"[6]

Ancak bir süre psikolojik çalışmadan sonra Sulka, yaşamının tamamı kocası tarafından belirleniyormuş gibi düşünmekten vazgeçip yaşananlardaki kendi rolünün ne kadar büyük olduğunu görmeye başlamıştı. Yıllarca önce, hatta liseden ayrılmadan önce kendini bırakmış olduğunu yavaş yavaş anlamaya başladı. Elbette bunu yapması için ailesinden ve arkadaşlarından, hatta 135'lik IQ ile ona memurluk türü bir "kariyer" öneren okul danışmanından büyük ölçüde destek almıştı. *Ne var ki o programın tamamına uymuştu.* Razı olmuştu. Kendini o kadar zayıf, yararsız ve beceriksiz görmesinin nedenleri vardı; şimdi ise bu nedenlerden en azından *bazılarının* kendisinden kaynaklandığını görmeye başlamıştı!

Sulka için, yirmi yaşında evlenip kocasını lisans üstü programına göndermek, emin ve egosunu besleyen bir yoldur. Harika değil mi! der herkes haftalık maaş çekini eve getirdiği zamanlar. "Onunla olduğu için Dick çok şanslı." İş sıkıcı *olsa* bile, *iki kişiyi* geçindirme mücadelesi gerçekten de kamçılayıcıdır. Ama anlamadığı şey, *bu mücadelenin yüzeyselliğidir.* O, kendi potansiyellerini geliştirme anlamında gerçekte hiçbir şeyle mücadele etmez. Ve her zaman olduğu gibi, her gün işe gidip gelirken altta yatan düşünce aynıdır: "Yakında bu iş bitecek."

Ve çok *sürmez.* İşinden ayrılıp yuvasına döndükten sonra bağımsızlığının bütün izleri silinir. Gelişimi kamçılayan mücadele artık yoktur, o da gelişimini durdurmuştur. On yıl sonra, kaybolan öz-saygısının, daha da kötüsü, kırılan cesaretinin bedelini ödemektedir. Sulka, gerçek güven ve güç geliştirmeden çok çok önce eski daktilo becerilerini kazanabilecektir.[7]

Sulka, ülkenin başka bir köşesinde güzel kalan ve hâlâ korunan Adrian Holzer'i tanımış olsaydı, kendi sefaletine bakar ve ona şöyle derdi: "Kendi başının çaresine bak; bir dakika bile kaybetme. En kolayını seçmek gerçekte hiç de güvenli değildir. Sadece öyle *gelir!*

İki Dünya Arasında Kalmak

Kadınlarda psikosomatik semptomlarla rol ve başarıya ilişkin şiddetli ve çözülmemiş çatışmalar arasında bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Geçmişte, kadın alkoliklerin en büyük bölümünü, can sıkıntısı çeken, her gün buzdolabını silip toz almaktan başka bir şey yapmayan evhanımları oluşturuyordu. Şimdi ise bu hastalık, aktif olan, her sabah Johnny'e hoşçakal deyip 8.05 otobüsünü yakalamak için sokağa fırlayan "iş kadınlarına" da yayılmış durumda. Los Angeles, California Üniversitesi'nden Paula Johnson, "Çalışan evli kadınlardaki alkol

problemleri, çalışan bekar veya evkadınlarından anlamlı ölçüde daha yüksektir," diyor. Çalışan evli erkeklerin aynı oranda yüksek alkol sorunları olmamasının, bu tür geleneksel olmayan kadın rolünün, alkolizm oranının artmasına yol açma olasılığını ortaya çıkardığını söylüyor.

Sanırım kadını bu kadar içmeye iten şey, *bu rolden* (işle evliliğin birleştirilmesinden) çok, kadının bu rolü *seçme* konusunda duyduğu rahatsızlıktır. Bu fark önemlidir. *Seçmek, özgürce hareket etmek, tam bir bilinçle, sonuçları görerek ve ne olursa olsun bu sonuçları göze alarak kendini vermek demektir.* Bu kimse için kolay değildir, ama riske ve kaygıya açık şeyler yapmaya alışık olmayan kadınlar için özellikle zordur.

Yeni seçeneklerin sonuçlarını bilmeyen kadın korku içindedir. Bütün yürektenliğimizle ileri atılmak yerine, geride kalarak, ek güvenceler alarak ve modası geçmiş "kadınca" tarzlardan (parfümlerimizden, pudralarımızdan) vazgeçmeksizin rekabetçi bir dünyada başarılı olmaya çalışıyoruz. Erkeğin kapıyı bizim için açmasına, sigaramızı yakmasına "izin veriyor," sonra da Ne zararı var ki? diyoruz kendi kendimize. Zararlı olan olayın kendisi değildir, bunun yarattığı duygudur: "Erkeğin bana bakması (beni koruyup gözetmesi) ne kadar hoş!"

Kadınlar, şımartılmak ve beklenmek (özellikle erkekler tarafından) istediklerini birçok yoldan belli ederler. Bunun kendilerini zarif ve kadınca hissetmelerini sağladığını söylerler. O küçük koruyuculuk mimiklerinden hoşlanırlar. İçten içe, *Cosmopolitan* amentüsünü okurlar: Aynı anda hem seksi hem de başarılı olabilirim.

Ama kendilerini kandırırlar. Aynı anda hem korunmayı hem de bağımsız olmayı istemek, el freni çekik bir arabayı kullanmaya benzer. İşleri yürütmek için, gerektiğinde kişi saldırgan olmak zorundadır. Kendi inançlarını savunabilmesi, bunun için mücadele edebilmesi gerekir.

Ayrıca sürtüşmeye dayanabilmek de gerekir. Kadınlar, düşmanca yorumlanabilecek ifadelerden kaçınmaya çok fazla yatkındır. *Bu davranışın,* kendilerini yalnız bırakabileceğine inanırlar. Yalıtımdan korkan kadınlar, kendi içlerinde, mesleki ilerleme için ihtiyaç duyulan teknikleri ve yetenekleri geliştirmezler. Michigan Üniversitesi'nden Lois hoffman'ın da gözlediği gibi: *"Ne kadar yetenekli olurlarsa olsunlar, taşı gediğine koymak, rekabette başkalarını altetmek, yardımlaşmaya aldırış etmeden kendini bir konuya vermek, kadınların aşmayı zor buldukları engellerdir."*[8]

Kadınlar özünde aynı anda kendilerini hem ileri itip hem de geride tutmaktadır. *Kadın çalışanlar* olarak kendimize ilişkin sağlam, olumlu bir imajı koruyamayışımız, en tatlı özlemlerimizi boğar. Aslında işle ilişkimizin tamamı *tepkiseldir.* Erkek "izin verdiği" (yani ihtiyaç duyduğu) zaman kadın çalışır. Mevcut ekonomik durum nedeniyle erkeğin eşinin çalışmasına ihtiyaç duyması yüzünden, birdenbire çalışan eşe izin veriliyor. Kadınlar, çalışma (ve eş olma) konusundaki yeni özgürlüğün, kendi içlerinden değil, dışarıdan geldiğine inanıyor. İş konusunda izin çıktı. "*Benim* kazancımın da yardımıyla, hâlâ haftada bir kere dışarıda yemek yiyebildiğimiz için kocam mutlu," diye yakınıyor kocasının tutumundaki bencilliği sezen bir lise öğretmeni. "Ama bu enflasyon canavarı durumu ağırlaştırmadan önce evdeki düzensizlikten ve çalışmamın çocukları olumsuz etkilemesinden şikayetçiydi. Ekonomi düzlüğe çıkınca eski tutumuna döneceğinden eminim."

Kuşkusuz. II. Dünya Savaşından sonra, fabrikaların çalışması için artık kadınlara ihtiyaç kalmayınca, ülkenin tamamının tutumu "tekrar eskiye dönmüş" ve bizden yuvaya dönmemiz istenmişti. Biz de dönmüştük. Ve öyle gözüküyor ki o deneyimden hiçbir ders çıkarmış değiliz.

Kadınlar reaktördür (sadece tepki vererek yaşayan, Ç.N.). Bizimkisi kendi başına varolan, kendini üreten bir konum değil. Hâlâ temel kararlarımızı, onun istediklerine, izin verdiklerine bağlı olarak alıyoruz. Çünkü derinlerde onu hâlâ Koruyucu olarak görüyoruz.[9]

Bir kadının, evliliği çözüldükten sonra yaşadıklarına bakmak aydınlatıcı. Birdenbire çiçeklenir. "Aha!" diye düşünür. "Yetişkin olmak bu mu?" Artık mali sorumluluk almaya zorlandığı, ipotek ödemelerini karşılamak, çocuklara ayakkabı almak zorunda kaldığı için, ikilik (çatışma) gözden kaybolur. Artık cinsel kimlik paniğiyle savaşmak, ya da yaptığı şeyin "doğru" olup olmadığını düşünmek, ya da acımasız, dayanıklı, *kadınca olmayan* bir şey gibi gözükmekten korkmak zorunda olmamak ne büyük rahatlık.[10] Maaşı artar; başından iş yağar. İşle para arasında yeni ve sağlıklı bir ilişki vardır, artık profesyonelliğe *izin verilir*. Kadın, kendi yolunu bulmuş gibi gözükür.

Ama bu da bir tepki değil mi? Yine bir başka buyruğa (hayvanlar alemi kadar eski bir buyruğa) uymuyor mu? O artık yavrularına bakan ana kaplan olmuştur. Buna kim itiraz eder ki?

Aynı kadını tekrar evlendiği veya yeni bir erkekle birlikte yaşamaya başladığı zaman izleyin, filmin *hızla* geriye doğru oynadığını görürsünüz. Artık "tekrar yuvasındadır." İçini tekrar güvenli yuva duygusu doldurur.

Bir de esrarengiz bir saygı duygusu.

"Ufak tefek servislerle başladım," diyor otuz üç yaşında, ikinci evliliğinin ikinci yılında olan bir kadın. "Ne zaman kahve için mutfağa gitsem, *ona da* bir fincan götürüyordum. Ona hizmet ettiğimi ilk farkettiğim an, "Bu hoş bir şey, onu seviyorum. Ne sakıncası var ki?" diye düşündüm. "Sandaviç ister misin tatlım?" Bir bira?" Elbette kısa sürede bu tek yönlü bir yola dönüştü: ne kadar angarya varsa ben yapıyordum, o ise hiçbir şey yapmadan oturuyordu. Ve bütün bunları daha önce yaşamış bi-

risi olarak, bunların anlamlı olduğunu *biliyordum*. Bunlar "hiçbir şey" değildi. Bunlar, bir *sözleşmenin* yürürlükte olduğunu gösteriyordu: *'Sen dünyada bana bak, ben de evde sana bakayım.'* İkiniz de buna uyarsınız ve ne olduğunu anlamadan kendinizi başladığınız noktada bulursunuz."

Ayrıldıktan sonra birkaç yıl yalnız yaşayan bir kadın, evi paylaşmaya başladıktan hemen sonra, yeni sevgilisine yönelik tutumunun değişmeye başladığını farketmiş. "Benim işim biraz daha *az*, onun işi biraz daha *çok* önemli olmaya başladı. Birlikte yaşamaya başlayalı altı ay olmamıştı ki, *onun* geleceğini *bizim* geleceğimiz olarak düşünmeye başladım. Her nasılsa *kendi* geleceğim tablodan çıkmıştı."

Ayrı evlerde otururken, farklı kariyerleri olan iki insandır ve kariyerlerden biri diğerinden daha önemli değildir. Aynı evde yaşamaya başlayınca kendimi tekrar bir eş gibi hissettim. Kaynaşmış. Farklandırılmamış. Bir bütünün, pek de heyecan verici olmayan yarısı.

Tıpkı okulda olduğu gibi, öncelikler değişir ve olan biteni pek farketmeyiz. Partnerlik, bağımsızlıktan önce gelir. Tek başımıza kalmamak için her şeyi (projelerimizi, fikirlerimizi, en derin güvensizliklerimizi) paylaşmaya başlarız. Birdenbire, özünde düşündüğümüz ve yaptığımız her şey için destek ve olumlama almak için *ona* gitmeye başlamamız çok kolaydır. Dr. Moulton'un genç bir hastasının cesurca ortaya koyduğu gibi: "Önemli gördüğüm şeyin önem kazanması için bir erkeğe ihtiyacım var."

Erkek bir kere el altında olduktan sonra kadın kendi inançlarına inanmaktan vazgeçme eğilimi gösterir. Bir süre, olsa olsa bunları "hisseder." Yavaş yavaş, kendi doğallığına sırtını dönerek bundan vazgeçmeye başlar. Tuhaf bir etken (eski ilkel oyun) iş başındadır. Kadın farkında olmadan ilişkiye, annesi ile babası arasındakine benzer bir yapı kazandırmaya başlar: aile

yaşamının baş odağı babadır, anne ise mutlu yardımcıdır. "Tıpkı benim anneme benzemeyişim kadar babama benzemeyen bir adamla evlendim," diyor Cambridgeli bir yazar olan Celia Gilbert şaşkınlıkla. "Yine de evliliğimi elimden geldiğince onlarınkine benzetmeye çalışıyordum."

Neden böyle oluyor? Bundan nefret ettiğimizi *söylüyoruz.* Annemizin babamızla yaşadığı gibi (evcil, uysal, gerçekten bağımsızlık için gerekli şeyden –kendine ait bolca paradan– yoksun) bir hayat istemediğimizi söylüyoruz. Ama bu yüzeysel bir ifade. Entellektüel olmasa da, duygusal olarak, anne *karşıtı* yaşama kararı (ki çoğu kez böyle hissedilir) ürkütücüdür. Annenin elde ettikleri pek de iyi olmayabilir, ama en azından nasıl elde ettiğini biliyoruz.

Kız çocuğu, kadınlık tanımını çevresindeki kadınları gözleyerek kazanır. Sonrasında ne yapması gerektiğini "bilir." Psikiyatrist Robert Seidenberg'e göre buna karşıt bir yol seçtiği taktirde öylesine temelden sarsıcı bir karar vermiş olur ki bu onda bir *ahlak krizi* yaratır. "Kendilerini tamamen ev işlerine adayan ve dünyada aktif olan kadınları küçümseyen annesini, teyzelerini, büyük annesini gören küçük kız," diye yazıyor Dr Seidenberg, gerçekte kadınlar için diğer rollerin "doğaya aykırı ve ahlaksız" olduğu sonucuna varabilir.[11]

Kadın, annesinin sağladığı modelden sapınca ne olur? İçten içe kendini, bağımsızlığa yönelik bu adımı attığı, yani annesinden ayrılıp kendi yoluna gittiği zaman kötü şeyler olacağını düşünen küçük bir çocuk gibi hisseder. Ayrıca, annesinin geçtiği yolu reddettiği taktirde yaşamda nerde mutluluk bulacağını merak eder. *Uygun rol modeli olmayan kadın, derin bir ruhsal kriz içindedir. "Annesi gibi" olmak istemez. "Babası gibi" de olmak istemez. Peki kim "gibi" olacak?* Cinsel kimlik paniğinin özü, cinsel kimlikteki bu karışıklıktır.

Horner'in araştırmalarındaki kadınlar gibi hırsın bastırılması, cinsel kimlik paniği sorununun "çözümlerinden" birisidir. Bir başka yolu da bir yandan eski evcil role asılmak, öte yandan da yeni ve mücadele gerektiren kariyerlere yönelmektir. Bu "çok rollü çözümün" olumsuz etkileri (yorgunluk, kaygı, çok fazla şey yapmaya yönelik içerleme) bugünün kadınları arasında yaygın bir şekilde tartışılıyor. Konu üzerine kitaplar, makaleler yazılmaya başlandı. Ama kimse *nedenlerden* söz etmiyor. Neden kadınlar aşırı çalışmaya itiliyor? Bu, gizli kalan bilinçaltı çatışmamızla ilgilidir.

"İş, bütün gününü alan ve her akşam ikinci iş için eve dönmek zorunda olduğun bir yer olup çıkar (önce şef, sonra hizmetçi, bakıcı, dadı)."

"Sürekli o kadar yorgun oluyorum ki, sık sık, haftada sadece birkaç saat, ama şimdi haftada kırk saat çalışarak kazandığım kadar maaş alarak çalışabilmeyi isterdim."

"Günün ortasında, çocukların, kocamın, köpeğin, kedinin, patronumun istekleri olmaksızın evde tek başıma kalabileceğim bir saatlik zamanım olsaydı..."

Bunlar, Çalışan Kadınlar Ulusal Komisyonu'nun yaptırdığı bir ankete verilen cevaplar.[12] Bu ankette, kadının "çifte yükü" denilen hem para kazanıp hem de evişleri yapma zorunluluğu başta gelen şikayetlerden birisi olarak gözükmektedir.

Şu günlerde bitkinlik, kadınlar arasında yaygın bir semptom. Natalie Gittelson, yeni bir ankete cevap olarak kadınlardan *McCall's*'a gelen binlerce mektupta "çok yorgunum" ifadesinin değişmez bir tema olduğunu söylüyor. "Elbette birçok çalışan kadın, aldıkları maaşla gurur duyuyor," diye ya-

zıyor Gittelson, "ve birçoğu da kocalarının bununla kendilerinden daha çok gururlandığını yazıyor. Ama birçok çalışan kadının yaşamak zorunda olduğu çifte hayatın (ev ve iş) bazen insanlıkdışı olan gerekleri karşısında aşırı yorgunluk çekmektedir."[13]

Başlangıçta evden kurtulup dünyaya açılmaya hevesli olan kadınlar, "Amca!" diye bağırmaya başlıyor. *Sorun şu: Dünyaya açıldılar, ama henüz evden gerçekten ayrılmış değiller.*

Çalışan eşlerden birisi *McCall's*'a şöyle yazıyor: "Enerjim çok bölünüyor. Gün boyu çalıştıktan sonra evde temizlik, çamaşır, yemek beni bekliyor. Haftasonlarım genellikle birikmiş evişlerini bitirmeye çalışmakla geçiyor. Boğucu!"

"Seks bizim için büyük bir sorun," diyor bir başkası kendisi ve kocası için. "Gün boyunca on saat çalıştıktan sonra evde de dört saat çalışıyorum. Her zaman yorgunum."

Bir başkası şöyle yazıyor: "Kocamın işlerini *kolaylaştırıyorum.* İhtiyacımız olan ikinci geliri sağlıyorum, çocuklara bakıyorum, evişlerini yapıyorum ve cazip bir eşya parçasıyım. Ama faturalar, çalışma zorunluluğu beni eziyor. Başlangıçta istemiştim, ama şimdi sanki çocuklarımı kaybediyormuşum gibi hissediyorum."

Ellilerin sonunda ve Altmışların başlarında Rus kadınların yük beygirleri olduğu söyleniyordu. Böbürlenip durdukları özgürlüğe karşın, yaşamlarının inanılmaz ölçüde sıkıcı olabileceğini düşünüyorduk. Rus kadınının mutluluk görüşü, gün boyunca çöpçülük yapıp akşam eve dönünce de yemek pişirip temizlik yapmaktı. Amerikalı kadınların buna güldüğünü hatırlıyorum. O zamanlar kadın taraftarı olmaktan çok Rusya karşıydık ve Rus kadınının bir yük arabası gibi görüldüğü ve bunun farkında olmadığı duygusu taşıyorduk.

Şimdi yirmi yıl sonra biz de kesinlikle aynı şeyi yapıyoruz. Amerikan kadınları yeni yük beygirleri: verici, yorgun ve duy-

gusal gıdadan mahrum. Amerika'daki çalışan evli kadınların çoğu, evişleri de dahil olmak üzere haftada 80 ila 100 saat çalışmaktadır. Enflasyonla ağırlaşan ekonomik şartlarda kocalar artık yeterli parayı kazanmakta zorlanıyor ve bu nedenle eşlerini gidip eve ekmek getirmeye teşvik ediyor. Buna karşılık erkeklerin çoğu için ev dinlenip hizmet görebildikleri bir sığnak özelliğini korumaktadır. "Yeni çalışan kadının" deneyimlerini ve acılarını konu alan bir dizi makalede *Wall Street Journal*, "Çok az koca ev işlerini üstlenmeye gönüllü," diye yazıyor.[14]

1980 güzünde üç büyük reklam şirketi, "yeni kadının Amerikan erkeğini" nasıl etkilediğine ilişkin yürüttükleri araştırmaların sonuçlarını yayınladı. Batten, Barten, Durstine ve Osborne'un bütün çıplaklığıyla söylediği şu: "Günümüz erkeği eşinin iki işte birden çalışmasını istiyor: biri evde, diğeri dışarıda... [Bu erkeklerin] çoğu eşlerini geleneksel ev sorumluluklarından kurtarmaya isteksiz."

BBDO'nun anket uyguladığı erkeklerin yüzde 75'inden çoğu, yemek pişirme işinin eşlerine ait olduğunu, yüzde 78'i ise banyo temizliğinin eşin işi olduğunu söylemiştir. Doyle Dane Bernbach'da başkan yardımcısı olan Barbara Michael, söz konusu raporda şu sonuca varıyor: "Başlıca dezavantaj, tipik kocanın, karısının çalışmasının çocukları değil, kendisini nasıl etkileyeceğiyle ilgilenmesidir; bu durumda koca, hoşlanmadığı ev işlerine daha çok zaman ayırmak zorundadır. Ve bahçede uğraşmak, ya da tamirat yapmak gibi uğraşların dışında, evdeki angaryalardan kesinlikle hoşlanmaz."[15]

Bu tür bir araştırma reklamcıların işine yarayabilir, ama elbette kadınlara zaten bildiklerinin ötesinde bir şey ifade etmez. Şu ana kadar, kocasıyla veya erkek arkadaşıyla ev işlerini eşit paylaşan bir kadınla karşılaşmadım. *Çocuklu, tam gün çalışan ve kocasından daha çok para kazanan bir kadın da olsa, konu ev işleri ve çocukların bakımı olunca kadın her zaman daha çoğunu yapar.* Ve sü-

rekli olarak aynı şeyden yakınır: "Ona şunu yaptıramıyorum," "ona bunu yaptıramıyorum."

Kadınlar neden inanılması zor ölçüde etkisiz? Soruyu bir kez ortaya koyunca, sorunun, erkeğin ihtiyaçlarıyla olduğu kadar kadının ihtiyaçlarıyla da ilgili olduğunu görürüz.

Birkaç yıl önce ülke çapında yapılan bir ankette, çalışan kadınlara, ev işlerinin mi yoksa dışarıdaki işlerinin mi kendileri için *kişisel açıdan* daha doyurucu olduğu soruluyor. Ağır basan cevap, "ev işlerinin" daha doyurucu olduğudur![16]

Büyük bir yayıncılık şirketinin, karısının kafa bulandıran tutumlarını anlamaya çalışan kıdemli editörü, "çok can sıkıcı," diyor. "Geçen akşam annesi yemeğe geldi. Yemeği üçümüz birlikte hazırladık. Daha sonra önlüğü giyip bulaşıkları yıkamaya koyuldum. Gold Dust İkizleri gibi ikisi birden öne atıldı. 'Hayır, hayır, hayır. Bulaşık bizim işimiz.' 'Hayır,' dedim. 'Ben yapacağım.'"

"Tuhaf," diye sürdürdü adam. "Yemek hazırlanırken onlara yardım ettiğim için, bulaşıkları yıkamayı istemem, hanımlar tarafından üstüme düşenden fazlasını yapıyor olmam şeklinde yorumlandı. Bu ikisini de kızdırmıştı. Üstüme düşenden fazlasını yapmamı *istemiyorlardı*. Yine de bulaşıkları kendileri yıkamış olsalardı onların da *üstlerine* düşenden fazlasını yapmış olacakları akıllarına bile gelmemişti."

Bu adamın karısı başarılı, maaşı yüksek bir iş kadınıdır. O ve arkadaşları, kadının dünyada devam eden eşitsizliği üstüne uzun tartışmalara girmektedir. Kadının kendisi de hem işte hem de kişisel yaşamında adil bir paylaşım istemektedir, ama öyle gözüküyor ki iş pratiğe gelince eski evcil rollerini bırakmak onu rahatsız ediyor. "Sanki," diyor kocası "bulaşıkları yıkamakla elinden bir şeyini almışım gibi. Daha doğrusu *ellerinden,*" diye düzeltiyor adam gülümseyerek, çünkü olayda kayınannesinin orada bulunuşunun önemli olduğunu ha-

tırlıyor. (Anne sahnede olduğu zaman birçok kadın kendini yeni özgürlükleri konusunda acemice tökezler bulmaktadır.)

Evişi yükü ne kadar para kazandığımızla ilgili değildir. 18 Eylül 1979 tarihli gazetenin manşeti "GAZETECİLER EVE AKIN EDERKEN MİLYONER ROMANCI ÜTÜ YAPIYOR" olabilirdi. Yazar, ilk romanı *Scruples* yok satan bir bestseller olan ve ikinci romanı *Princess Daisy* yayınevleri arasında açık artırmayla satışa sunulan Judith Krantz'dır. O gün California'da New York yayıncılarının adamları çevreyi kuşatırken Judith Krantz ne yapar?

"Kocamla Avrupa'dan dün döndük," diyor gazetecilere, "bu nedenle sabah saat yediden beri ütü yapıyorum."

Ütü! *New York Times*'ta Krantz'ın romanının, 3.2 milyon Dolara (ki bu, yayıncılık tarihinde en pahalı romandan bir milyon dolar daha pahalıdır) satıldığına ilişkin haberin yanında anlatılan manşet öykü budur. Bayan Krantz, ütü yapmanın "beklerken fiziksel bir terapi" anlamına geldiğini söyleyerek kendi kendine güler.[17]

Altmışlı yıllarda tuvaletlerin temizliği ve bakımı birçok kadın için bir sorundu. "Evde ne kadar yardımcı olursa olsun, *erkeğin kesinlikle yapmayacağı bir iş vardır,*" diyordu kadınlar eşleri hakkında. "Sanki tuvalete kesinlikle bakmıyor gibi. Tuvalet *kadının* işidir."

Bugün kadının karşı karşıya olduğu sorun, eşini daha fazlasına nasıl razı edeceği değil, hâlâ "kadınca" olduğuna inanmasını sağlayan küçük ev törenlerinin tamamından vaz geçmeksizin erkek kadar parayı nasıl kazanacağıdır.

Kocasından ayrılan ve iki kızıyla Los Angeles'te yaşayan Bryn Mawr mezunu Cynthia Sears, "En basit ev işlerinde bile bir tür isteksizlik geliştirmesine yardım ettim," diyor. Deneyimlerini *Working It Out* adlı bir kitapta yazan Cynthia, hepimizin bildiği bir aile yaşamını anlatır. "Arkadaşlarıma ko-

camın bir kez olsun çocuk bezi değiştirmediğini, bir gece olsun hasta çocuğuna bakmak için yatağından kalkmadığını, çocuklara yemek hazırlamadığını gururla (şikayet kılığı altında) anlatırken, bu "töleransımın," aslında onu çocuklarımızın yetiştirilmesinde gerçek bir katılım duygusundan mahrum bıraktığını görmüyordum. Görebildiğim tek şey, eleştiri veya şikayetten kaçınmanın anlık yararıydı." Otuz bir yaşında "Terapiye gittim," diyor. "O güne kadar içerlemeyi fiziksel bir semptom olarak hissediyordum: Gögsümde bir sıkışma, kalp atışlarımda bir düzensizlik." [18]

Evdeki Baş Kahya rolüne sarılmak, hırs ve başarı konusundaki kaygılarımızdan kaçınmamıza yardım etmesinin yanısıra, diğer sorunları da gözardı etmemizi sağlar. Kesin ve tam bir meşguliyet, birçok şeyi perdeleyebilir.[19] Evişleri için bir yardımcı tutabilecek parası olan, ama bunu yapmayan kadınları hepimiz tanırız. Neden yapmıyoruz? Çünkü bunu yapmamız, bizi tehlikeli ölçüde özgür bırakacaktır.

Kadınlar, başka hiçbir şeyin özgürlüğe yöneliş kadar ürkütücü olmadığını keşvetmeye başlıyor. Bu, temel yaşam ihtiyaçlarının karşılandığı ve kadının hırsını haklı çıkaracak ekonomik bir ihtiyacın ortadan kalktığı anda saatli bir bomba gibi patlayacak oluşuyla ürkütücüdür.

Çatışmanın Angarya İşlerle Gizlenmesi

Yetenekli Evelyn ve Richard Melton, hoşlanmadıkları, ancak çoğumuzdan daha fazla kazanmalarını sağlayan işlerde çalışıyor. Richard, bir reklam şirketinin sanat direktörü olarak yılda 70,000 Dolar alıyor. Evelyn ise modellikten buna yakın bir para kazanıyor. İkisi birlikte yılda 100,000 dolar tasarruf edebilecek durumdadır. Ama güçlerinin üstünde şeyler aldıkları (ki bunun kısmi bir nedeni istemedikleri işlerde çalışmanın ver-

diği can sıkıntısını dengeleme çabasıdır) bir dizi mali hata yüzünden, eve bir yardımcı tutacak paraları olmadığını söylüyorlar. Bu nedenle evişlerini Evelyn yapar, bu da genelde olduğu gibi, sadece yerlerin ve lavaboların silinmesini değil, evişlerinin tamamının yürütülmesini ve çocukların bakımını kapsar. Haftada üç dört kere modellik için Manhattan'a gider; ayrıca temizlik yapar, yemek pişirir, alışverişe çıkar, çamaşır yıkar. Ailedeki herkes için randevu programı yapar ve programa uyulmasını sağlar. Çocukları okul sonrası ve tatil etkinliklerine götürür. "Sadece birkaç yıl daha dişini sık," der kendi kendine. Aslında beş-altı yıl. En küçük çocuğu dördüncü sınıftadır. (İkisinin de ikinci evliliğidir.)

Bu arada Richard ne yapıyor? O çok meşguldür. Halter ve dalgıçlık derslerinden, akşamları uğraştığı amatör fotografçılık ve karanlık oda seanslarından geriye pek zaman kalmaz. Richard'ın amatör olmadığı söylenebilir. Yaşamında önemli bir değişiklik yapmak için hazırlanmakta, şimdilik tutkulu bir hobi olan şeyden para kazanabileceğine inandığı anda yeni bir işe girmeyi planlamaktadır: fotografçılık. Richard'ın mevcut durumdaki çatışması, başka her şeyden çok sevdiğini keşfettiği bir şey yapmak yerine haftada kırk saat nefret ettiği bir işte çalışmasıdır. Kırk altı yaşında olan Richard, bir ayağı çukurda birisi gibidir. Reklam acentesinde can sıkıntısıyla geçen onca yıldan sonra, ellisine merdiven dayayınca gerçek aşkını bulur! Richard, *evişi* yapmak için tek saniyesini harcamayı göze alamaz. Yakalayabildiği her enerji kırıntısı "gerçek işim" dediği fotografçılığa akar. Halterle fotografçılık arasında yanakları çöker, gözleri kanlanır. O, kendi yüreğinde sır taşıyan birisidir: *ikinci bir şansı vardır.*

Richard'la iki yıldır evli olan Evelyn, kocasına tapan bir kadından, bazen öfke ve içerlemeden deliye dönen birisine dönüşmüştür. Richard, evle ilgili her şeyi ona bırakır, o ise Ric-

hard'a *ulaşamıyor* gibidir. Aylar sonra yapabildiği tek şey ona salata yapmasını öğretmektir. Arada bir, çoğunlukla Evlyn yoksa, ortaya çıkıp birkaç marul doğrar. Başka hiçbir şeyi *görmüyor* gibidir, sanki algısal olarak, kadının sürekli evişi yaptığını, angaryaları üstlendiğini, alışverişe çıktığını, erkeğin arkadaşlarını ve ailesini eğlendirmek için temizlik yapıp yemek pişirdiğini, kendi çocuklarının yanısıra onun oğluna da baktığını görmüyor gibidir.

Şikayet edince "Yapmak zorunda değilsin," der Richard.

"Ama *birisi* yapmalı," diye karşılık verir.

Evişleri hep bir başkası tarafından yapılan birisi gibi, neden yapmalı ki? diye merak eder. Bunun, kadının "kendi başına halletmesi gereken" bir iş olduğuna karar verir. (Sezgisel olarak bu konuda haklıdır. Kadın, kendi tavrını almalıdır. Ama erkek, kendi içerleme duygularını, itilip kakılışını dile getirmeyi bilmediği için, soruna sırtını döner.)

Durum her ikisi için de dayanılmaz bir hal alır. Richard, karısının neden bu kadar içerleme dolu, dengesiz olduğunu samimi olarak anlayamaz. Evelyn ise bunun gün gibi açık olduğunu düşünür. Ama kaçırdığı bir şey vardır. Evelyn bilinçsizce, evişleri konusunda Richard'a ulaşmak için kendine *izin vermez*. Gariptir, kocasına başka her konuda hoşlandığı ve hoşlanmadığı şeyleri, korkularını ve içerlemelerini anlatır. Gerçekten de kendine bakmakta iyidir, ama kendi felç edici *Evhanımı* rolünü kavrayıp bundan kurtulmaya çalışmaz.

Neden?

Eve saplanıp kalmasından kazandığı bir şey vardır. Evelyn'in yaşamında, Richard'ın fotografçılığına eşdeğerde bir şey yoktur. Ev, kocası ve *çocukları* dışında sevdiği hiçbir iş, hiçbir tutkulu uğraşı yoktur. Kocası kadar para kazanmasına karşın, yaratıcılık anlamında Richard'ın ayrı bir dünyası olduğunu hisseder, bu da kendini ondan ayrı ve yalnız hissetmesine

neden olur. Evelyn'in kafasında karanlık oda Richard'ın randevusu olur. Hissettiği neredeyse cinsel bir kıskançlıktır. Richard karanlık odasına girdiği zaman, sanki bir başka kadının yatak odasına girmiş, onu terketmiş gibi olur.

Kendi içimizde emin olmadığımız, yere sıkı basmadığımız zamanlarda kıskançlık duruma hakim olur. Kocasının sanatına ne kadar yoğun bir aşkla, tutkuyla bağlı olduğunu gözleyen Evelyn, kendi yaşamında bir krizin pençesine düşer: yaşamıyla *ne yapacaktır?* Yeteneklerinin sadece zerresiyle işini yürüttüğü yıllar içinde, ev ve çocuklarla ilgili biryığın işe gömülerek kendini unutmayı öğrenmiştir. En azından tam bir evkadını olmanın kendini *yararlı* hissetmesini sağladığı bir zaman olmuştur. Ama artık öyle değildir, bu nedenle kendini bu kadar kötü hisseder. Zaman ve kadın standardı değişmiştir.

On yıl önce, görkemli bir kariyer ve ekonomik bağımsızlık da dahil olmak üzere birçoğunun imrendiği bir yaşamı vardır. İnsanlar, işiyle aile yaşamını nasıl ustaca birleştirdiğini görüp ona hayran olur. Mutfakta harikalar yaratır. Evi, müzayedelerden ve antikacılardan topladığı güzel antikalarla doludur. Her yıl çocukları için özenli doğumgünü partileri, büyük tatil yemekleri verir. Şükran günlerinde, evinde beyaz ipek örtülerle ve gümüşle kaplı büyük bir masanın başında otuz kişilik yemekler vermesi olağan bir şeydir.

Ama artık farklıdır. Artık hedef, daha bir *çaba, özen isteyen,* daha doyurucu bir işte çalışmaktır. Kadının dünyadaki katılım düzeyi, bir derece yükselmiştir.

Ve sonuçta eski çok rollü "çözüm" (telaşeli Eş/Anne/Çalışan kadın rolü) Evelyn için artık işe yaramaz. Ama buna dört elle sarılmaya devam eder, çünkü yeni bir şey denemekten korkar. Son bir yıl içinde, yakınlardaki bir üniversitede kurgu yazarlığı dersleri almaktan, her şeyi bir yana itip tıp fakültesine gitmeye kadar her şeyi düşünür, ama iş uygulamaya gelince parmağını

bile oynatmaz. Aynı rotayı o kadar uzun bir süredir izlemektedir ki, artık hiçbir şey *düşünmek* zorunda değildir. Büyük kente geldiği on sekiz yaşından beri modellik işinde kalmak için gerekli her şeyi yapmıştır. Bunda *iyidir* de. İşinin püf noktalarını bilir! Şimdi niye bıraksın ki? Otuzunun üstünde olup da bu işten para kazanmak kolay değil.

Ama içindeki cılız bir ses buna karşı çıkar. Yeni bir yola ihtiyaç duyar. Artık çatışmadan gerçekten kaçamaz. Bu, yüzeydeki bütün duyguların (öfke, içerleme, yaralanmış, kötüye kullanılmış olma duygusu) altında acı verici bir ivedilik duygusuyla ortaya dökülür. Kendi iç çatışmalarını dışsallaştırarak, yapabileceğini hissetmediği şeylerden Richard'ı sorumlu tutar: evden çık, bir şey *yap*, banlyödeki evi sat, bir hizmetçi tut, ya da okula dönmeni veya yeni bir meslek edinmeni (çiçeklenmeni, yeni bir enerjiyle dolmanı) sağlayacak şey için ne tür değişiklikler gerekiyorsa onu yap.

Dışarıdaki kariyeri ne olursa olsun, ev kadını olma rolü ağır basıyor, çünkü hâlâ kendini kocaya bağımlı hissediyor ve anlaşmayı dengeleyeceği bir şeye (bir hizmete vermeye) ihtiyaç duyuyor.[20] İşte bu nedenle kadınlar, aile görüşüne erkeklerden daha çok önem veriyor, işte bu nedenle büroda kaç saat çalışırsa çalışsınlar, eve dönünce sıfırdan başlayıp yemek yapmayı, çocukların duvar kağıdına uygun yorgan yaptırmayı sürdürüyorlar.

Evliliğin, yani sevilmenin ve ihtiyaç duyulmanın güvenliği, kendi başına bir şey yapma itkisini duyan, ama bundan korkan bir kadın için karmaşık bir mutluluk olabilir. "Erkekten" gelecek her negatif baskı onu kendi iç korkularından uzaklaştırabilir. Özellikle sadece "bütçeye katkı" olarak görülmeyip, kişisel gelişimin izlenmesi olarak düşünüldüğü zaman iş, kişinin kendini ayırmasının veya bireyselleşmenin bir yolu olur. Dolayısıyla *öteki*nden *uzaklaşma* olarak algılanabilir. Gerçekten de ürkütücü bir iş. En iyisi "evliliğe" tutunmaktır. Yaşamdan çekilmek için "Ai-

lemi gerçekten *düşünüyorum*," iyi bir gerekçe olur.

Şimdi kadınların "çifte yükleriyle" ilişkili olarak dile getirdiği bitkinlik, bir çatışmanın, eve bağlı kadının her zaman haz aldığı evcil güvenliğe tutunmayı istemekle, özgür ve kendini gerçekleştirme arzusu arasındaki çatışmanın sonucudur. Çözülmeyen ve bu nedenle felç edici bir etki yaratan bu çatışma, Cinsel Kimlik paniğini alevlendirir, kadınların düşük seviyeli veya yeteneklerinin altındaki işlerde çalışmalarına ve eve gereğinden fazla yüklenmelerine neden olur.

Çoğumuz henüz yaşamımız konusunda gerçek bir karar vermiş değiliz. Ne bağımsızlığımızdan, *ne de* bağımlılığımızdan vazgeçmediğimiz bu durumu koruma çabası enerjimizi tüketiyor. Bilinç düzeyinde, değişmedikleri için erkekleri suçluyoruz, ama bilinçaltında, erkeklerin olduğu gibi kalmasını sağlamayı istiyoruz.

Altıncı Bölüm Notları:

1. Başarı korkusuna ilişkin tam bir tanım ve Horner tarafından yapılan çalışmalar, "The Motive to Avoid Success and Changing Aspirations of College Women" başlığıyla *Readings on the Psychology of Women*'de yer almıştır.
2. Kadın ve başarı konusunda Horner'in vardığı sonuçlar, başka araştırmalarla da desteklenmektedir. Çok çeşitli işlerde ve yaş gruplarında kadınların başarı beklentileri erkeklerinkinden düşüktür (Carndall, 1969). Gerçek yetenek düzeyi ne olursa olsun, başarı beklentileri daha yüksek olan bireylerin, daha düşük olan bireylerden daha başarılı olma eğilimi gösterdiği gözlenmiştir (Tyler, 1958). Bu çalışmaların büyük bir bölümü, *Half the Human Experience: The Psychology of Women* adlı kitapta toplanmıştır. Kitabın yazarları Hyde ve Rosenberg şöyle diyor: "Kadınlar iyi yapmayı beklemez, bu da iyi yapmamalarına yol açar. Kadınlar başarısız olduğu zaman bu, kendi yeteneksizliklerine olan inançlarını pekiştirerek, başarı beklentilerini daha çok düşürmelerine neden olur, böylece başarı şansı daha da azalır. Başarılı oldukları zaman ise bunu şansa bağlarlar, bu nedenle başarı beklentilerinde bir artış olmaz."

   Bu teoriye örnek bir tutum içinde olan kadınlara bir örnek, *Washington Post*'un yayıncısı Katharine Graham'dır. *Fortune* muhabiri Wyndham Robertson ile yaptığı bir görüşmede gazeteyle ilgili olarak, "Başardığıma hâlâ inanamıyorum," diyor. "Bu bir şanstı. Böyle konuşmanın ergence olduğunu biliyorum." (*Fortune*, Nisan 1973, "The Ten Highest-Ranking Women in Big Business.")
3. Belirgin ölçüde geleneksel erkek görüşünün ortaya çıktığı okullar Brown, Princeton, Wellesley, Darmouth, Barnard ve Stony Brook'tur. Bu veriler, 1978 yılında yapılan ve aynı yılın Aralık ayında Brown Üniversitesinde düzenlenen "Women/Men/College: the Educational Implications of Sex Roles in Transition" konulu konferansta sunulan geniş çaplı bir araştırmadan elde edilmiştir.
4. Horner, yukarıda anılan makalesinde, siyah erkekle beyaz kadın arasında başarı korkusunda siyah erkekle beyaz kadın arasında

yüksek bir korelasyon (bağlantı) olduğunu gösteren diğer araştırmalardan söz ediyor (Tulkin, 1968 ve Jensen, 1970). Her iki grupta da okuldaki başarıyla kariyer hedefleri arasında pek bir ilişki bulunmamış.

5. Bu bilgiler, Ruth Kundsin'in *Women and Success* (1974) adlı kitabına alınan Matina S. Horner ve Mary R. Walsh imzalı "Psychological Barriers to Success in Women" başlıklı makalede yer almaktadır.
6. Sulka'nın çocuklarının, fiziksel destekten daha başka kaygıları olabilir. "Eğer şizofren anne diye bir şey varsa bu, boğulan bir insanın umutsuzluğuyla çocuklarına sarılmasına neden olan annedir," diyor Robert Seidenberg. "Çocuğa, gerçekliği kendi başına test etmesi için kesinlikle izin verilmez, çocuk kendi sınırlarını öğrenemez, sık sık canlıyla cansızı birbirinden ayırdetmeyi başaramaz. Tıpkı hiçbir "şeyi" olmayan annenin ona davranması gibi, o da dünyaya bir "şeymiş" gibi davranır. Birşeyleri olan anne ise çok daha farklı davranma eğilimi gösterir." (Burada Dr Seidenberg'in "şeyle" kastettiği şey, Freud'un düşündüğü gibi penis değildir, çocuklarıyla ilişkisinden ayrı, kendine ait olan ve dış dünyayla ilişkisinden kaynaklanan bir kimliktir. Bakınız *Psychoanalysis and Women* adlı kitaptaki "Anatomi Yazgı mıdır?" başlıklı bölüm.)
7. Evliliğin temel referans noktası, temel kimlik tanımı işlevi gördüğü kadınlarda boşanmayla gelen ayrılık birçok durumda "temel kimlik sorularını" yeniden gündeme getirir. "Kendi kimliği sorunlarıyla hiçbir zaman gerçekten yüzleşmeyen, kız rol tanımından eş rolüne geçen kadın için boşanma, olanca yalnızlığı ve başarısızlığıyla, ilk kez kendi değerleriyle, ihtiyaçlarıyla, amaçlarıyla yüzleşmek anlamına gelir," diyor Bardwick *The Psychology of Women* adlı kitabında.
8. II. Bölüm notlarında tartışılan Hoffman'ın çalışmasından alınmıştır.
9. Kavgacı öncü analarımız olarak alkış tuttuğumuz öncü kadınların, içsel, ruhsal anlamda gözüktükleri kadar bağımsız olmadıkları ortaya çıkar. Çağdaş kadınlar gibi onlar da, erkekleri uzaktayken yaşamak için bağımsız *davranabilmişlerdir*, ancak bundan özellikle hoşlanmamışlardır. Bu kadınlar, erişkin yaşamının gereklerinin zorlamasıyla hareket etmiştir. En azından bu öncü kadınların yaşamları hakkında gerçekten neler *hissettiklerini* araştırmaya karar

veren feminist tarihçi Julie Jeffery'in keşfettiği bu. Bir kadın, gece mumu söndürmeden önce günlüğüne şöyle yazıyor: "Hep birisine yaslanmaya alışmış birisi olarak, ticaret işlerini yürütmek benim için çok yeni ve pek de zevkli değil." Mektuplardan ve günlüklerden kapsamlı alıntılar yapan Jeffery, öncü kadınların, kocaları Kızılderilileri kılıçtan geçirme işinden döner dönmez basit evcil işlerine dönmeye hevesli olduklarını göstermiştir. Hayal kırıklığına uğrayan Jeffrey, "yaşamlarına anlam veren şey evcillikmiş," diyor. Jeffery'in *Frontier Women* adlı kitabı 1979 yılında yayınlanmıştır.

10. Margaret Mead gibi başar peşinde koşan bir kadın bile, erkeklerle "rekabet ediyor" gözükmekten bilinçli olarak kaçınmış ve kendini, çağının diğer profesyonel kadınlarından daha kadınsı olarak değerlendirmiştir. 1973 yılında yayınlanan *Blackberry Winter* adlı otobiyografi çalışmasında, alanda yaptığı uzun bir geziden yeni döndüğünü yazıyor. Yazdığına göre, o ve kocası, sohbete "susamıştır." Ama antropolog Gregory Bateson ile buluşunca, iki erkeğin gece boyunca "kesintisiz" sohbet edebilmesi için Margaret onları başbaşa bırakır.
11. "Anatomi Yazgı mıdır?" başlıklı makalesinde bu ahlaki çatışmayı tartışan Seidenberg (yukarı bakın), şu uyarıda bulunuyor: "Daha sonraki dünyalık (nesnel) eğitime karşın... akraba çevresinden alınan bu ilk dersler öncelik kazanır ve sadece yoğun ve yıpratıcı çabalarla etkisiz bırakılabilir."
12. 14 Temmuz 1979 tarihli *New York Times*'da yayınlanan "When Homemaking Becomes Job No 2" başlıklı makaleden alıntı.
13. "Marriage: What Women Expect and What They Get," *McCall's*, Ocak 1980.
14. Aynı *Wall Street Journal* dizisindeki bir başka makalede (1978), Washington, DC Urban Institute'den Kristin Moore'den şu alıntı yapılmış: "Kocalar, evdeki ilginç işlerden bazılarını yapabilir, ama ev işlerinin büyük çoğunluğunu hâlâ kadınlar yapmaktadır." İş sahibi kadınların çoğunluğu, ev dışındaki işleriyle evdeki işleri toplanınca haftada 80 ila 100 saat çalışmaktadır.
15. Alıntılar ve istatistikler, 1 Kasım 1980 tarihli *New York Times*'ta yayınlanan Nadine Brozan imzalı "Men and Housework: Do They or Don't They?" adlı makaleden alınmıştır.

16. Bu bilgiler, II. Bölüm notlarında sözü edilen Wright tarafından yürütülen bir araştırmadan elde edilmiştir.
17. *New York Times*'da yayınlanan "A Record $3.2 Million is Pledged by Bantam for New Krantz Novel" başlıklı yazı. Gazetede bir de Bayan Krantz'ın, Franceco Scavullo tarafından çekilen bir fotografı yer almıştır. Ancak ütü yaparken fotograf çekilmemiştir.
18. Ruddich ve Daniels (1977) tarafından derlenen *Working It Out* adlı kitaptan alıntı.
19. Yazar Anne Taylor Fleming, *New York Times Magazine*'de yayınlanan "Özgür Aşçı" başlıklı makalesinde şaşırtıcı bir olgudan söz ediyor: "Kadınlar, kendilerine yeni işler, psikanalistler, bazı durumlarda yeni kocalar bulduktan sonra tekrar mutfağa dönüyor, eskisinden çok daha ciddi ve müşvik bir havayla yemek pişiriyor. Bu belki de bir günahlardan arınma çabası. Belki mesleki yaşamdaki hayalkırıklığına karşı bir teselli. Belki de aşçılık, kadınların yaptığı işlerin çoğundan çok daha eğlenceli. Başarının hayal ettikleri kadar ödüllendirici olmadığını, büroların hayal ettikleri kadar konuksever olmadığını anlayan kadınlar için mutfaklar, onca yıldan sonra tekrar ve birdenbire sıcak ve emin bir yer olmaktadır."
    Ve sonra *öldürücü darbe* geliyor: *"Bu kadınların yaptıkları yemekler ve verdikleri partiler, işlerinden daha kolay övgü kazandırıyor. Kocalar, eşlerinin üstüne sinen lımnır kokusunu, duyup, ıslıan iş önlüğüyle görünce bunu taktirle karşılıyor, eşleriyle gurur duyuyor."* (28 Ekim 1979)
20. Bazı kadınlar, çok zengin ve nüfuz sahibi erkeklerle evlenerek, bağımsız bir gelir elde etme ve buna rağmen temel bağımlılığını koruma konusunda başarılı oluyor. Buna bir örnek, *Cosmopolitan*'ın baş editörü Helen Gurley Brown'dur; kazandığı para kendine fazlasıyla yetmektedir. Ama yirmi beş yıllık kocası film yapımcısı David Brown ile ilişkisinde eski bir kadın oyununu oynamayı tercih ediyor. Sabahları işe gitmeden önce "sıfırdan başlayarak" kocasına mükellef bir kahvaltı hazırlıyor. *New York Times*'tan bir muhabire, kocasıyla kahvaltı etmediğini söylüyor. "Ona hizmet ediyorum." Bu ilişkideki karşılıklığı açıklarken de şunu ekliyor: "Ama David de karşılığını veriyor. Örneğin dilediğim kadar çek yazabiliyorum ve kesinlikle ne yaptığımı sormuyor." (Enid Nemy, "To Breakfast or Not to Breakfast?" 25 Mart 1979)

Yedinci Bölüm

ÖZGÜRLÜĞE UYANIŞ

Evliliğim bittikten sonra tekrar kendi başıma yaşarken, tuhaf, çelişkili rahatsızlık belirtileri yüzeye çıkmaya çoktan başlamıştı bile. Aşırı yorgunluk hissediyordum; uyuyamadığım dönemlerde ağlama nöbetleri geçiriyordum. Yine de, nedensiz yere ortaya çıkan ve neredeyse manik olan sevinçli anlarımda yaşadığım açıklanması zor sevinç ve enerji kırıntıları bu depresyon semptomlarını dengeliyordu.

En güzel anlarım, bir gün gerçekten *tanınacağımı* hayal ettiğim anlardı. Bununla neyi kastettiğimden emin değildim, ancak bir tür kurtarılmaya eşdeğerdi. "Onlar" beni bulacak, içsel kişiliğimi, gizli yeteneklerimi keşfedecek ve beni büyük, boş, cansız dairemden alıp, bilinmez doyumların beklediği nefes kesen ufuklara götüreceklerdi. Bazen, gecenin geç saatlerinde çakırkeyif olduğum anlarda aynanın karşısında kendi kendime dans ediyordum. Üzerimde sadece uzun, çarpıcı bir kuştüyü bulunan bir *fötr* şapka oluyordu. Bu imajı korumamın bir nedeni, bunun, öteki yanımla (geri kalmış ölçüde utangaç, genç, deneyimsiz, güvensiz öğrenci kız yanımla) keskin bir karşıtlık oluşturmasıydı. Bu, geride kalmak, sadece yakayı sıyırmakla yetinmek isteyen tarafımdı. O, kira, telefon faturası ödendiği zaman mutlu olan büzülmeci yanımdı. Bir parça ekmek, bir parça sıcaklıktan başka ne isteyebilirdim ki?

Yaşamımdaki bu dönemin sonuna doğru elektrik süpürgesi arızalandı. Tamir ettirmek için hiçbir şey yapmamam semptomatikti. Her gün evi süpürürken, "çalı süpürgesi neyine yet-

miyor." diyordum kendi kendime. "Kadınlar elektrik süpürgesinden önce çalı süpürgesi kullanıyordu."

Ne kadar ürkektim ve yaşamım ne kadar dar ve kısıtlıydı. Bedava tiyatro bileti bulduğum, ya da bale konusunda birşeyler yazmam istendiği zaman minnet duygusuvla gidip New York Devlet Tiyatrosu'nun balkonundan oyun izliyordum. Orada kusursuzluğun peşinden koşan, Stravinsky'nin keskin, mağrur müziğiyle bedenini yarıştıran genç bir dansçıyı izlerken, gözlerim faltaşı gibi açılıyordu. Dansçı kızı sihirbaz olarak görmeyi tercih ediyordum. Vücudundan boşalan terle, ya da dans arasında, sırtı izleyicilere dönükken, yüzündeki ifadeyle, kumsala vurmuş balık gibi nefes almak için bir anlık çırpınışıyla, sahnedeki performansının görkemini bağdaştıramıyordum. Kök salmış gibi gözüküyordu; yine de kendini tamamen yayma çabasıyla bitkin, duyarlıydı. Sanatının görkemiyle, bunu başarmak için ortaya koymak zorunda olduğu bitiresiye emek arasındaki bağlantıyı görmek istemiyordum. Tiyatro balkonundan gördüğüm bu sahne bana bir gerçeği göstermişti: kısa bir an için de olsa kontrolünü kaybetmiş, nefes nefese, bakmaya korkan bir kadın. Gösterdiği çaba kendi görkem fantazilerime acı bir karşıtlık oluşturuyordu; farkında bile olmadığım bu fantazilerimin kinci bir yanı vardı: tanınmak (ün yapmak) için *çalışmak zorunda* kalmamalıyım. Başarı, omuzlarımın üzerine konan ipekli manto gibi çabasız kazanılmalı.

Burada güçlü altakımlar devredeydi. Kendime biçtiğim değer acı verici ölçüde düşükken, kendime ilişkin fantazilerimden ihtişama akıyordu. Başarı için kendimi gerçekten *ortaya koymam* gerektiği düşüncesi küçük düşürücüydü; bu sanki kendime ilişkin diğer korkunç görüşü doğrular gibiydi: varoluşunun tek nedeni ocağın tütmesini sağlamak olan ürkek üvey kızkardeş Sindrella gibi ben de bir iyilik perisini, bir prensi –bana bir çıkar yol gösterecek *herhangi bir insanı*– bekliyordum.

İstenen tek şey güvenlik olunca kişi kısır ve dar bir yaşamla yetinir. Ben yetinmiyordum. 1973 kışında o büyük, boş yatağımda kalorifer tesisatının uğultusu kulaklarımda, radyatörden yükselen sıcak havanın buğulandırdığı camlara bakarak otururken zihnim, güçlü, kafası net, kaygıdan korkmayan bir insan olmanın nasıl bir şey olduğuna ilişkin hayallerle çiçekleniyordu. Yirmi yedi yaşında üç küçük çocukla küçük bir daireye tıkılmışken, üzerimde mini etekle altımda parlak kırmızı bir Honda ile Beşinci Cadde'den uçarcasına geçtiğime ilişkin fantaziler kurardım. Şimdi ise başka şeylerin, güçlü ve özgürce yazmanın hayalini kuruyordum: gece yarısında yatağımda uyanık yatarken, yoğun şiir kırıntıları yakalıyordum. O zamanlar bunları yazmak için kullanmıyordum, ama bunlar, iç yaşamımın ne kadar yoğun olduğunu gösteriyordu. Ayrıca seyehate, kendimle yeni, coşkulu bir bağ kurmuş olmanın eminliğiyle yeni arkadaşlarla ve sevgililerle tanıştığıma ilişkin hayaller de kuruyordum.

Birden ve hayatımda ilk kez, istediğimi kavradım. Sanki *elde edemezmişim* gibi bir duyguya sahip olmama karşın, içimden bir ses, *istiyorum, istiyorum, istiyorum* diye haykırıyordu. Sanki saydam, ama sağlam bir zarın içinde yaşıyordum. Dışarısını görebiliyor, ama çıkamıyordum. İstediğimi farkettiğim şeyler nesnel değil, duygusaldı, nicel değil, büyüleyici şekilde ele avuca gelmez şeylerdi: daha fazla ışık, daha fazla hava, okyanus kıyısında aylar, banliyöde bir ev gibi şeylere yönelik özlemle sembolize edilen bir şey yapmak ve olmak için özgürlük.

Hem özgür hem de emniyette olma yönündeki çatışan arzularım olduğum yere çakılıp kalmama neden olmuştu. Geziyor, dans ediyor, ağlıyordum. Altımdaki toprak kayıyordu. Bunlar işe yarayacaktı. Birkaç yıl ve birkaç arkadaş daha gelip geçecek; insanlar değiştiğimi söyleyecekti. Farklı bir insan olacaktım. Kaygı ortadan kalkacak, ama aynanın karşısında hülyalı

hülyalı dans etmek de bitecekti. Beni bölen ruh iyileşecekse, vazgeçmem gereken çok şey vardı. Artık güvenliğin konforu da, sadece kendi kafasında yaşayan kişinin hayal edebileceği ihtişam da olmayacaktı.

İç Çatışmanın Analiz Edilmesi

Bağımlılıkla bağımsızlık arasındaki iç ruhsal çatışma algılanıp, tanımlanıp, gündelik yaşamın dokusundan tecrit edildikten sonra korkunun küçük, boğucu mahzeninden, özgürlüğün açık ovalarına giden o belirleyici adım atılabilir mi?

Bu kadar değil. Bir süreç gerekiyor. Terapistler buna "tepeden tırnağa inceleme, elden geçirme" diyor. Çatışmayı nasıl tepeden tırnağa elden geçireceğinizi öğrenmek için formel terapiyle uğraşmanız gerekmez. Sistematik ve ısrarlı olmanız *gerekir*. Çatışma içinde olduğunuzu bulanık, genel bir şekilde farketmeniz pek bir şey sağlamaz. Ama *çalışmak* sağlar. Ama hareketsiz stasis tahtarevallisinden kurtulmak istediğiniz taktirde ruhsal çatışmanın düğümlerini bulup çözmek için bilinçli, iradi bir çaba ortaya koymanız gerekir.

Özgür olmayı istemekle koruma altında olmayı istemek arasındaki çatışma, sinsi bir çatışmadır, çünkü gizli bir kazanç içerir. Bu çatışma, olduğumuz yerde kalmamızı mümkün kılar. Bağımsızlık istediğimiz düşüncesi, yine çok istediğimiz, ancak kabul edemediğimiz bağımlılık (rahatlatıcı, ilkel güvenlik ihtiyacı) için bir kılıf işlevi görür. Bu iki karşıt arzu bizi limbo'da* bırakır. Limbonun kendine göre avantajları da vardır. Çok sıcak

---

* Katolik dininde, cennete girmeye hak kazanamayan, ama cehenneme girecek bir suçu da olmayan, özellikle vaftiz edilmeden ölen çocukların ruhlarının bulunduğu yer (S.B.).

olmayabilir, ama soğuk da değildir. Heyecan verici değildir, ama ölmüş olmakla aynı da değildir.

Eğer, tanımlayamazsanız bağımlılığı tepeden tırnağa elden geçirmezsiniz; bu açık. O zaman eğilimin belirlenmesi üstesinden gelinmesinde ilk adımdır. Bilinçli olarak belirti aramanız gerekir. Tüylü şapkamla dans ettiğim sıralarda ayrıca yazar olarak para kazanamayışıma gerekçe olarak "onların" (editörlerin ve yayıncıların) biz yazarlara haksızlık ettiğini düşünüp yakınıyordum. Yaşayan bütün sömürülen yazarlarla kendimi rahatlatarak, kendimi kurban konumuna sokmuştum. İdeallerimle uzlaşma anlamına gelebilecek şeyleri yapmayı "reddederek," sistemi lanetliyor ve kolayına geldiği için her zaman yaptığım işi sürdürüyordum. Yeni şeyler denemekten *korkuyor* olabileceğim, şansımı deneyecek, bilinenin ötesine geçecek gücü kendimde bulamadığım düşüncesi aklıma bile gelmemişti. Ben şikayet etmeyi sürdürürken, sorunlarım da rahatlatıcı bir şekilde örtü altında kalıyordu.

Çalışmamın engellediği tek şey iş yaşamım değildi. Sevilme ihtiyacımla, bunun kadar güçlü olan bu ihtiyacı reddetme arzum arasında kaldığım için, sevgi yaşamım da darbe yemiş, karman çorman olmuştu. Gece yarısı ayna karşısındaki görünen narsizmim, gün ışığında kendime baktığım zaman hissettiğim şeyle keskin bir karşıtlık içeriyordu. Aynada yüzümde yeni kırışıklık izleri ararken, "Yaşlanıyorsun," diyordum kendi kendime. "Artık iyi gözükmüyorsun." Yaşlanma, kısaca kendimi olumsuz hissetmemi sağlayan her şeye yönelik saplantım bir belirtiydi.

O zamanlar evli bir erkekle kısıtlı, doyumsuz bir ilişkim vardı. Geceleri ayna karşısında kibirli bir edayla dans ederken, gün ışığında uzaklığının büyüsüne kapıldığım bu adamı "elimde tutamamaktan" korkuyordum. Diğer tarafımın ihtiyaç duyduğu sevgiyi alamayınca, benimle delice, tutkulu bir ilişkiye

kendini bırakacak cesareti olmadığı için adamı sığlıkla suç luyordum. Bu elbette saf ve basit bir yansıtmaydı. Cesaretsiz olan *bendim*. Bu adamla yıl boyunca haftada birkaç kere buluşmayı sürdürdüm, böylece kendimi emniyete almış, ama perişanlığımı da perçinlemiştim.

Özetle, hem iş hem de aşk yaşamımda her türden ketlemenin altında eziliyordum. Uzun, baskıcı bir evlilikten çıkan yeni doğmuş bir kadının kaçınılmaz korkularını yaşadığımı düşünüyordum. Kısmen doğru olabilir, ama hepsi bu değildi. Geride kalma itkisi güçlüydü ve bir o kadar güçlü olan serpilme, üstün olma, "kendime bir isim yapma" itkisiyle çatışıyordu. Biri taşkın, diğeri kısıtlayıcı bu iki itki birbirini dengeleyerek beni ortada bırakmış gibiydi. Bacayı saran kurum gibi, yaşamımı yorgunluk çökmüştü. Çalışmaya devam ediyordum, ama pek bir şey bitirdiğim yoktu. Kendi yavaşlığım için kendimi cezalandırıyordum. Tırnaklarımı yiyordum.

Enerji Kaybı

Temelde bölünmüş olan kadınların kişiliklerinin bütün yanları gölgelenmiş olabilir, çünkü enerjilerinin çoğu, temel çatışmanın şu ya da bu yanını bastırmaya (veya inkar etmeye) gider. Bu yolla ruhsal bütünlüğe ulaşmaya çalışırız. Örneğin, ben sürekli bağımlılık itkimi inkar etmeye çalışıyordum. Karen Horney'in de dediği gibi, bastırmaya çalıştığımız parçamız, "araya girecek kadar aktiftir, ama yapıcı olarak kullanılamaz." Horney, bu sürecin, "başka türlü kendini ortaya koyma, işbirliği, ya da iyi insan ilişkileri kurma doğrultusunda kullanılabilecek enerjilerin kaybolmasına yol açtığını" söylüyor.[1]

Bu enerji yokluğu, gizli bağımlılığın içerdiği çatışmanın bir başka belirtisidir. Enerji kaybı, kararsızlıkta ve eylemsizlikte kendini gösterir. Çatışmalı kadın sonsuzda salınır. Şu işe mi

yoksa bu işe mi girmeliyim? Evde mi kalmalıyım, okula mı gitmeliyim? Onu sevmeli mi yoksa terk mi etmeliyim? Bu ileri geri salınım, pencereleri açık bir evde yanan soba gibi enerji kaybına yol açar. Kararlar önemsiz de, önemli de olabilir, ama süreç aynıdır: konular bulanır. Erteleme, kendini cezalandırmaya, bir tür amaçsız, öfkeli engellemeye yol açar.

Böylesine bölünmüş bir ruhsal durum bizi tüketir, işlerliğimizi sakatlar. Örneğin, basit bir rapor yazmak, ya da lavaboyu temizlemek, ya da bir menü tasarlamak saatler alabilir. Çatışmadaki kadın için, en basit işler bile olağandışı ölçüde çaba gerektiriyor gibidir.

İç ruhsal gerilimden kaynaklanan etkisizlik, insanlarla ilişkimizde de kendini belli eder. Örneğin, bir kadın hem kendini ortaya koymak hem de boyun eğmek istiyorsa, tereddütlü hareket edecektir.

Bir şey isteme ihtiyacı duyuyor, ama ayrıca bunu emretmesi gerektiğine inanıyorsa, diktatörce davranacaktır.

Seks istediği zaman içinde eşini engelleme arzusu duyuyorsa, orgazma ulaşmakta zorlanacaktır. Sorunlarının suçunu çok fazla çalışmasına, az uyumasına, "düşük dirence," vb. bağlayabilir, ama durumu belki de içerde savaşan çatışmanın alt akımlarıyla daha çok ilgilidir.

Çatışmanın Üstesinden Gelmek

Çatışmanın üstesinden gelmek, bölünmemize neden olan küçük çatlakları, sıyrıkları bandajlamanın ötesinde çalışma gerektirir. Bu, bölünmüş olma *ihtiyacını* ortadan kaldırmak için kökendeki nedenlerin peşine düşmek anlamına gelir.

Bu nasıl yapılır? Dikkatinizi özenli bir şekilde kendinizde toplayarak. Güdülerinizi, tutumlarınızı, düşünce tarzınızı incelerken el değmedik taş bırakmayarak. Bir ipucu (kişiliğinizin

geri kalanıyla uyuşmadığını farkettiğiniz garip bir tutum veya davranış kırıntısı) bulduğunuz zaman, *peşini bırakmayın*. "Bu kişiliğimdeki sadece küçük bir tutarsızlık; bu ben demek değil," diye düşünmeyin. Bu gerçekten *sizsiniz*. Ve peşinden gidip ayrıntılarıyla incelediğiniz taktirde, tutarsızlıklarınız sizi altta yatan çatışmanın ana kaynağına götürecektir.

Örneğin, iki karşıt uç olduğunu (örneğin kendinize karşı katı olmakla kendinizi şımartmak) arasında gidip geldiğinizi farkedebilirsiniz. Başkalarını küçümsemekle, gizliden gizliye üstün olduklarına inanmak arasında gidip geldiğinizi algılayabilirsiniz. *Ya da kendinizi* geride tutma ihtiyacının, başarılı bir şekilde rekabet etmenizi engellediğini, aynı zamanda da başkaları karşısında zafer kazanma ihtiyacınızın, kazanmayı sürükleyici bir zorunluluk yaptığını görebilirsiniz. Özellikle kendinize her türlü hakkı tanımakla dünyada hiçbir şeye hakkınız olmadığını hissetmek arasında nasıl mekik dokuduğunuza dikkat edin. (Hiç hakkınız olmadığı duygusuyla kendinize acımak yerine, kendinize her türlü hakkı tanımanızdan *kuşkulanın*. Kendinize her türlü hakkı tanımanız, kendi yolunuzu seçmek zorunda olmanızla aynı şeydir; bu, bağımlı kişilikteki çıkmaz yoldur.)

Unutulmaması gereken nokta şu: kişiliğinizdeki "tuhaflıklar" önemsiz sapmalar olmayabilir; kişiliğinizdeki önemli bölünmeleri yansıtabilir. Kusursuz olmadığınız için suçluluk duygusuyla kendinizi yere çalmak yerine, soğukkanlı, nesnel bir şekilde bunları incelemeniz, kişiliğinizin önceden bilinmeyen önemli alanlarını görmenizi sağlayacaktır. Bu, gizli kalmış yanlarınızı görerek ve kabul ederek, sonunda yeni, bütünleşmiş, güçlü bir öz (benlik) keşfedeceksiniz.

Benim durumumda, paraya yönelik tutumumdaki garip tutarsızlıklar, başkalarıyla ilişkilerimde büyük çarpıtmalar olduğunu gösterdi. Size, para sorunum konusundaki ipuçlarını,

merkezi bir kişilik bozukluğunun (zoru bir *başkasına* bırakma ve kurtarılma arzusu) çevresine yıllarca dolanmış olan dev yumağı keşfedene kadar nasıl izlediğimi anlatacağım.

İ. Bölümde anlattığım gibi, evliliğimin çöküşünden beş yıl (ve Lowell ile yaşamaya başladıktan bir yıl) sonra, parayla *ilgili* hiçbir şey yapmak istemediğimi farkettim. Bulabilseydim, harçlıkla yaşamaktan mutlu olabilirdim. Aslında, neredeyse iki yıl boyunca aynen böyle yaşadım. Faturaların tamamını Lowell ödüyordu; bense derin bir tedirginlik içinde, özünde hiç kazanmıyordum. Banka hesabım hemen her zaman boştu. (Böylece öz-saygı kaynağım da giderek tükeniyordu.)

Sorun buydu: bir yandan, ayakkabılarımı tamir ettirmek için her paraya ihtiyaç duyduğumda Lowell'e gitmeyi alçaltıcı buluyordum; öte yandan ise *bu durumdan hoşlanan tarafım, nefret eden tarafımdan daha ağır basıyordu* (bu, keşfetmek için uzun süre üzerinde çalışmak zorunda olduğum bir sorundu).

Lowell'in bana söylediklerini duymaya ve kabul etmeye hazır olmak için çokça yüzleşme gerekti: hem kendimin hem *onun* pahasına sırtımı ona dayadığımı, beş kişiyi beslemek yerine enerjisini daha doyurucu şeylere yöneltebileceğini söylüyordu. Sonunda bu şikayetin doğruluğunu artık gözardı edemez olmuştum.

Ama beni çatışmaya iten sadece Lowell'in baskısı değildi. Kendi refahımın sorumluluğunu daha çok ona bıraktıkça, kendimi de daha kötü hissediyordum.

İçten içe ezildikten, onca öfkeyi yaşadıktan sonra, sonunda kendimi bu çukurdan çıkarabildim ve üretken çalışmaya başlayabildim. Önceden kazandığımdan daha çok para kazanmaya başladım. Ama yeni kazancımı idare ediş (daha doğrusu *idare etmeyiş*) tarzım, hâlâ bir başkasının bana bakmasını arzuladığımı gösteriyordu. Her zaman, yeterince param olduğu taktirde parayı idare etme derdinden kurtulacağımı dü-

şünürdüm. Bu tipik bir tutumdur. *Yeterince param olsaydı, kendimi kesinlikle sorumlu tutmak zorunda kalmazdım,* diye düşünüyordum! Kesinlikle işleri kontrol etmek, *bilinçaltı farkında* olmak; her şeyin ne kadar gerçek olduğunu görmek zorunda kalmazdım.

Yaptığım büyük hile, çek hesabımda ne kadar para olduğunu hiçbir zaman kontrol etmemekti. Böylece ne kadar param olduğunu hiç bilmiyordum. Borçlarımı düşmeyi ihmal ettikçe, yaşam tablomun tamamı da bulanıklaşıyordu. Belli bir anda ne kadar param olduğunu bilmeyerek, çaresizlik duygumu sürdürebiliyordum. Yeni bir çift ayakkabı alıp alamayacağımı, ya da yaşam sigortası yaptırıp yaptıramayacağımı nasıl hesaplayabilirdim ki? Taşıdığım zihinsel tablo, her zaman için, hesabıma yatırdığım son yüklü meblağdı (serbest çalıştığım için düzensiz de olsa yatırdığım meblağ büyük olurdu). O günden *sonra* ne kadar çek yazmış olursam olayım kafamda hâlâ ilk yatırdığım para (örneğin beş bin Dolar) vardı.

Sonunda gecenin bir yarısında yaşama içgüdüsü dürtüyordu: "Hesap çıkarsan iyi olur." Genellikle, hesap çıkarana kadar geride kalan para, çocuğa verilen şeker parası kadar oluyordu. Minik hazineme bakmak, paramı korumak, emin bir yere koymak, sadece ihtiyaç olduğunda almak yerine, değişmez bir şekilde aynı şey oluyordu: kalan üç beş kuruşa bakıp merak ediyordum. "Onca para nereye gitti?"

Parayı idare etmeyi reddetmem, hem çaresizliğimin bir sembolü, hem de *nedeniydi.* Kaynaklarımın azaldığını hiç farketmemiştim, bu nedenle tükenişi her zaman şok yaratıyordu. Kafamı kuma gömmeme neden olan bu kronik reddedişin nedeni neydi? *Yaşamım boyunca parasal kaynaklarımı tekrar tekrar hazelemeyi sürdürmek zorunda olduğum gerçeğini görmek istemiyordum.*

Acı ve karışıklıkla geçen aylardan sonra, bir karar verdim: "Böyle *hissetmeme* neden olan şeyi görmek için çek defterinin hesabını tut."

"Böyle hissetmemin" nedeni beceriksizlikti. Kum saatimin kumu sürekli aşağı akıyordu. Hiç kazanmıyor, hep kaybediyordum. Girenle çıkan arasında bir denge kurmayı hiç başaramayacaktım.

Bir süre sonra, bütçe dengeleme operasyonunun tamamının bir benzetme (metafor) olduğunu görmeye başladım. Mali açıdan planlama *yapmamak*, bir tür kaçınmaydı. Bulunduğum noktayı bilmek *istemiyordum*, çünkü böylece davranışlarımın sonuçlarından kendimi sorumlu tutmuyordum. Sık sık, çocuklarımın dişçi faturalarını bir kenara bırakıp, umutsuzca, "Bu ay yeterince paramız yok!" diyordum. Yine de benden az kazandığını bildiğim başkaları faturalarını zamanında ödüyordu. Tanıdığım ve daha az para kazandığını bildiğim insanların, sağlık sigortası, emeklilik planları -malüllük sigortası- vardı; bunlar, çocukların korunması ve yaşlılık için yetişkinlerin yaptığı sıkıcı, ama gerçekçi düzenlemelerdi. Her nasılsa, bu tür şeylerden muaf olduğuma, sadece *yeterince* uzun süre idare edebildiğim –kirayı, telefon faturalarını, borçlarımı yeterince ödeyebildiğim– taktirde, sonunda bu iğrenç, acı, *çok şey gerektiren* yaşamın iniş çıkışlarından kurtulacağıma, kurtarılacağıma inanarak, bu gerçeklerden kaçınmaya devam ediyordum.

Denk bir bütçe yapmak, iyi bir mali politika değildir; iyi bir duygusal politikadır. Bu, yaşamla günü gününe, hatta anı anına temas halinde olmak anlamına gelir. Bu, çocuklara, ya da birlikte yaşadığım erkeğe karşı içimde yoğun kızgınlık tepkileri gelişmesine izin vermemem demektir. Bu, depresyonlu olduğum zaman birşeylerin ellerimin arasından akıp gitmesine izin vermemek, bunun yerine oturup durumu kontrol etmek anlamına gelir: Neler oluyor? Enerjim nereye gidiyor? Doyumum nerden geliyor? Enerji çıkışıyla kazanılan doyum arasında bir denge var mı? Kazandığımdan daha çok mu harcıyorum ve eğer böyleyse daha fazlasını nasıl alabilirim?

Bu türden sorular, kendini dengeleme sürecinin bir par-

çasıdır. Kendi doktorum olmaya çalışırım. Sorumluluğu başkasının üstüne atmak yerine kendi mutluluğumdan veya mutsuzluğumdan sorumlu olurum. Ruhsal muhasebemin hesabını tutmam, olaylara ilişkin gerçekdışı, çarpık bir tablo oluşturmamı engellememe yardımcı olur. Yeteneklerimin de, sınırlarımın da farkında olurum. Bu gerçeklikler temelinde kendime anlamlı hedefler koymamı, önceliklerimi belirlememi, gerçekçi bir şekilde bugünde yaşamamı mümkün kılar. Dengeli bir bütçe tutmak, yaşamdaki fırsatları görmek, "birşeylerin olmasını" beklemek yerine kendi değişim ve gelişimini harekete geçirmek, öz olarak kendi prensi olmak demektir.

Rüyalar: Acı Dost

Bazen çaresizlik ve engellenme duygularımız sadece rüyalarımızda ortaya çıkar. Perişanlıkla geçen on sekiz yıllık bir evliliğe son verme cesaretini toplamaya çalışan elli yaşlarında genç ruhlu, çekici bir kadın, bana, "balık akvaryumu rüyası" dediği şeyin canlılığını ve kazandırdığı şeyleri anlattı. Bu rüyayı, ayrılık anlaşmasını imzalamadan tam bir yıl önce görmüş ve anında uyanmış. Rüyası şöyle:

> Dev bir camdan akvaryum içinde bir ölü gibi yüzüyor ve konuşmaya çalışıyordum, ancak kendimi anlatamıyordum. Jim [kocası] akvaryumun yanında duruyor ve "ölü" benle konuşmaya çalışıyordu. "Canlı" ben ise akvaryumun dışında, Jim'in karşısında duruyor, bağırıyordu. "Onunla konuşma! Onun gerçek ben olmadığını görmüyor musun? Buraya, bana bak! Ben gerçek benim."

Rüyanın ortaya çıkardığı acı gerçek, kocasının onu hiç görmediğidir. Daha da önemlisi rüya, kadının "gerçek benini" gizlemek için aktif bir uğraş verdiğini göstermesidir. Rüyanın gerçek anlamı budur ve bunu algılayınca, gecenin bir yarısında

yatağa oturup hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlar. Saklandığı sadece "o" (sevgisiz koca) değildir. Yakın ve doyurucu bir ilişki kurabileceği herkesten saklanır. Bir ilişkiyi çok istese de, bunu ölesiye özlese de, bu onun için kaybedilmiştir: "gerçek ben"in ortaya çıkmasına izin vermek onun için çok fazla yaralayıcıdır.

Dr. Alexandra Symonds, depresyon duygusu nedeniyle tedaviye gelen bir hastanın öyküsünü anlatır. Terapiye başladıktan kısa bir süre sonra kadın bir rüya görür: rüyasında, apartmanın dışında, sokağın üstünde, tırnaklarıyla umutsuz bir şekilde pencere kenarlarına tutunmuş, asılı durmaktadır. Kocası içerdedir ve pencerenin önünden geçer. Kadın pencereden imdat diye bağırmak ister, ama yapabildiği tek şey fısıldamak olur. Kocası onu duymaz.

Dr. Symonds'a göre bu türden rüyalardaki güçlü sembolizm, profesyonel yaşamlarında son derece başarılı olmalarına karşın, derinden korktukları bilinçsiz başkasının bakımı altında olma ihtiyacı içinde olan kadınlar kategorisini temsil etmektedir. Rüyalar acı dolu olabilir. Bazıları için rüyalar, birşeylerin yanlış olduğuna ilişkin ilk ipuçlarını verebilir.

Rüyalar ayrıca eski yapıların yıkıldığını, değiştiğini de gösterebilir. Kendini ortaya koymakta zorluk çeken bir hanım profesör rüyasında, bir arabada yolcu koltuğunda oturduğunu ve şoföre yapması gerekenleri anlatmaya çalıştığını görür. Birkaç ay sonra, kendi yaşamında daha çok kontrol sahibi olması gerektiğini anlamaya başlayınca, rüyasında, şoför koltuğu boş ve hareket halindeki bir arabanın yolcu koltuğunda oturduğunu görür.

Böyle bir rüya can sıkıcı olabilir, ama ayrıca bu olayda olduğu gibi, ilerleme olduğunu da gösterebilir. Kadın, şoförsüz arabada yolcu koltuğunda oturduğunu görerek, dünyada yalnız ve korumasız olduğunu algılamaya başlamıştır. (Bu gerçekle yüzleştikten sonra, şoför koltuğuna oturmaya pekâlâ karar verebilirsiniz.)

Rüyalar ayrıca ün veya talihten değil, belli bir içsel (ruhsal) çözüme ulaşmış olmaktan kaynaklanan yeni bir dünyanın parlak müjdecisi de olabilir. Birkaç yıl boyunca psikanalize gittikten sonra, o günden bu yana "Harlem rüyası" dediğim bir rüya gördüm. Rüyamda Harlem, yaşamın kendisi için bir benzetmeydi: sürprizle, hoşnutlukla, potansiyel tehlikelerle dolu garip, karışık bir dünya. Rüyam şöyleydi:

Harlem'de, muhtemelen Yedinci Cadde'de iki kız arkadaşımla birlikte yürüyorum. İçimde, uzun süredir Harlem'e hiç gelmediğim duygusu var. Acı verici, ama aynı zamanda da o kadar da acı olmadığını hissediyorum. *"Başa çıkabilmeliyim," diyorum kendi kendime. "Harlem'de başa çıkmanın yolları var. Harlem'de işleri idare etmek bir kader sorunu değil."*

Sokaklardaki hareket ve karmaşa --kalabalık, gürültü, gidip gelen araçlar-- beni rahatsız ediyor. Bir balıkçı lokantasının önünde durup vitrine bakarken emniyette olup olmadığımı merak ediyorum. Arkadaşlarım doğruca içeri giriyor, ama ben, seçilebilecek şeylerin çokluğu karşısında şaşkına dönmüş, dışarıda felçli gibi çakılıp kalıyorum. Sonunda sadece hareket etmenin bile, içeri girdiğimde seçmeme yardımcı olacağını umarak, içeri giriyorum, daha doğrusu kendimi içeri itekliyorum.

İçerde tezgahın üzerinde iç gıcıklayıcı şeyler var: beş cent'e ızgara pecten, büyük avokado parçaları. Birden, yeterince param olmayabileceğini düşündüm. Ceplerimi karıştırdım ve 35 cent bulunca rahatladım. "İki istiridye rica ediyorum," dedim tezgahın arkasındaki uzun boylu siyah adama. Adamın üzerinde beyaz bir şef önlüğü var; kafasında ise büyük bir kadın şapkası. İstiridyeleri bana uzatırken, gözlerinde kuşkulu, kötü bir bakış yakaladım. Elimdeki bozukluklarla ürkek bir tavırla oynarken, omuzuma vurdu. "Ne yaptığını

gördüm!" diye bağırdı. "Nikeli (5 cent) çeyrek diye (25 cent) yutturmaya çalışıyordun."

"Hayır," diye karşı çıktım kızarak. "Sadece kafam karıştı." İstiridyeleri alıp dükkandan çıktım.

Beşinci Caddenin ortasında bazı erkekler, ellerindeki kablo gibi bir iple bir sokak oyunu oynuyordu. Onlara baktım, kimseye zarar vermek istemediklerini, sadece ip atladıklarını düşündüm; ama beni uyarmadıkları için kız arkadaşlarıma kızdım. "Hey!" diye bağırdım. "Sokağa çıkmadan önce beni neden uyarmadınız?"

Omuz silktiler. *"Belki de bulluttan nem kapıyorum. Belki hareketli, telaşeli bir caddeden geçmek, yapmak zorunda olduğum bir şey,"* diye düşündüm.

Caddeyi karşıya geçip bekleyen arkadaşlarımın yanına gittim. Kaldırımdaki insan kalabalığı artık tehditkar gözükmüyordu. Harlem'de Cumartesi öğlen sonrasıydı. Hava güneşliydi. Kaldırım boyunca yapraklı ağaçlar uzanıyordu. Durup kaldırımda oyun oynayan küçük kızları izledik.

Bir rüyadan birşeyler öğrenmeye çalışırken, gösterdiğini düşündüğüm şeye ilişkin duygu ve düşüncelerime dikkat ederim. Rüya, garip bir yerdeki kaygı ve rahatsızlık duygumla başlıyor. Daha sonra, bana, çok isteyip de ulaşamayacakmışım gibi gelen seçeneklerle karşılaşıp, kendi adıma hareket edemez durumda kalıyorum. Dönüp rüyayı düşününce, bunun acıklı yapısı neredeyse dayanılmaz. *Elde edebileceğim güzel şeyler var, ama ben bu doğrultuda hareket edemiyorum.* Bir şey kaldırıma çakılıp kalmama neden oluyor.

Derken, rüyada belirleyici bir an ortaya çıkıyor. İçimdeki ses, "Ne olursa olsun hareket et," diyor. "Burada böyle kalamazsın."

O anda, içimdeki bir şey hareket etmeye karar verdi.

Lokantaya girdikten sonra kendimi kafası karışmış ve güvensiz hissettim. Cebimdeki bozuklukları tekrar tekrar kontrol

etmek zorunda kaldım. Yemeğin parasını ödemek için doğru parayı çıkarmak beni epeyce uğraştırdı. Sonunda tezgahın arkasındaki adam tarafından haksız, hatta mantıksız yere suçlandım. Hem yanılıyordu, hem de bana karşı kesinlikle ve bilerek kötü niyetliydi.

Olsun. Bu tür bir çılgınlık artık bana dokunamazdı. Erkeklerin kötülüğü, keyfiliği *onların* problemiydi. Bana saygılı davranmasalar da, artık kendime bakabildiğim için, sonunda yürüyüp gitmekte özgürdüm. Ve böyle yaptım. Adama yanıldığını söyleyip dükkandan çıktım.

Sokakta korktum, ama karşıya geçtim.

Beni korumadıkları için kız arkadaşlarıma kızdım, ama aptalca davrandığımı anladım.

Karşıya geçmek, yani yürümek, gelip geçen taşıtlara dikkat etmek, kargaşa arasından kendi yolumu bulmak, kendi başıma yaptığım bir şeydi.

Karşıya geçtikten sonra kendimi daha iyi, daha az hassas, gerçekten de o öğlen sonrasından zevk alır bulmuştum. Caddeyi yaralanmadan karşıya geçmiştim. İstiridyelerimi almıştım (iyice pişmiş, ikisi 35 cent'e). Başında *siyah kadın şapkası* olan adamın gözümü korkutmasına izin vermedim. Kaygı yerine haz duydum. Oyun oynayan küçük kızları izlemekten zevk aldım. Sırtımı yakan güneşi hissettim.

Tek kelimeyle kendimi bir bütün hissettim.

İçimdeki benin "yürü!" dediği anın, iradeyle hiçbir ilgisi olmadığını söylemem gerek. ezici çatışma karşısında "kendi başına ayağa kalkmak," hareket etmek mümkün değildir. Cevap irade olsaydı bu kitabı yazmış olmazdım. İç benliğin (özün) ileri atılımı, uzun ve anlamlı bir *sürecin*, içimdeki çelişkileri belirleyip en ince ayrıntısına kadar analiz etme sürecinin sonucunda ortaya çıkar.[3] İradeye iş yapması için emir verilemez. Kafanız net ve çatışmasız olduğunuz zaman iradeniz otomatik olarak çalışır.

Öte yandan, karşıt duygulara ve tutumlara gömülüyseniz iradeniz işlemez hale gelir. Bu, yaşamda yaptığınız şeyleri *seçme* konumunda olmadığınız; sadece o şekilde hareket etmeye *itildiğiniz* için hareket ettiğiniz anlamına gelir. Aynı sıkıcı işte çalışmanızın nedeni bu işi severek seçmeniz, ya da bazı kadınların söylediği gibi "işin aile kadar önemli olmaması" değildir. Avukat Vivian Knowlton gibi siz de bu işte kalırsınız, çünkü *kendinizi geri planda tutma ihtiyacınızla başarma ihtiyacınız birbirine ters düşer ve siz bu iki ihtiyaç arasında pasif, verimsiz kalırsınız.*

Sevgi alanında eşinizi, kendinizi bir başkasıyla paylaşmanın coşkusunu yaşamak için seçmezsiniz. Çatışmalıysanız, Caroline Burkhardt'ın yaptığı gibi, sevilmeye, istenilmeye, onaylanmaya, bakılmaya yönelik zorlanımlı, ayrım gözetmeyen ihtiyacınız yüzünden evlenirsiniz.

Dünyada herkesin hoş ve güvenilir olmadığı gerçeğini görmemenize ve birisi kötü veya düşmanca olduğu zaman yıkılmanıza neden olan şey de aynı ihtiyaçtır.

Tartışmalardan, karşı çıkmadan, sert bakışlardan kaçınmak için elinizden geleni yapmanızın nedeni de bu ihtiyaçtır.

Son olarak, kendinizi geri planda tutmanıza, suçu otomatik olarak üstlenmenize neden olan da bu ihtiyaçtır. Bu noktadan "zavallı küçük ben" sendromuna geçmek için küçük bir adım yeterlidir. İkinci planda kalma zorlanımıyla güdülenen kadınlar aslında kendi kapasitelerini zayıflatır. *Bir anlamda, olmaya itildiğiniz şey olup çıkarsınız: güvensiz, aşırı hassas, kuşkulu.*

Bağımlılık Tuzağından Kurtuluş

"Saygılı kız" yaşamını terkedip Paris'e özgürlüğüne koşan Simone de Beauvoir, kısa bir süre sonra, 1929 sonbaharında, yaşamı boyunca arkadaşı, akıl hocası ve sevgilisi olacak erkekle

tanışır: Jean-Paul Sartre. Her ikisi de yirmilerindedir, Sartre yaşça biraz daha büyüktür. Birçok açıdan bu adama hızlı ve sıkı bir şekilde bağlanması, ergenlik yıllarında kendini kısıtlayan aile bağlarını koparmasını mümkün kılmıştır. Bu, en egzotik entellektüel alanlara uçuştur. İlk günden itibaren bu iki aşık özünde bütün zamanlarını birlikte geçirmiş, aynı kitapları okumuş, aynı dostları aramış ve genelde görüşlerini öylesine karşılıklı bağımlılık içindeki bir ortaklaşmayla geliştirmişlerdir ki, Simone anılarında "düşündük," "görüşümüz" gibi ifadeler kullanmıştır.

The Prime of Life'ı (bu kitap, Beauvoir'nın hayatını, *Memories of a Dutiful Daughter*'da bıraktığı noktadan alıyor) okumaya başlayınca, Sartre ile olan ilişkisinde tanımladığı kaynaşmanın derecesi beni şaşkına çevirdi. Sartre'ın duyarlılığına öylesine gömülmüş gibidir ki, bir gün kendi başına inceltilmiş bir entellektüel ve yaratıcı başarı kazanmasına yetecek kadar kendini nasıl kurtarabildiğini hayal etmek zordur. Sartre'ın bir deha olduğu doğrudur; yine de bu zeki, heyecanlı kadın özünde onun esareti altındadır. "Kendi kaderini kendi eline aldığı için ona hayrandım," diye yazıyor. "Onun üstünlüğü karşısında utanmak bir şöyle dursun, bu bana büyük bir rahatlık veriyordu."[4]

Beauvoir sadece yirmi bir yaşındadır ve o yaştaki herkes kadar romantiktir. Yine de, Sartre ile olan ilişkisinde açıkça oluşmaya çıkan yıkıcı yapıdan kurtulma yolundaymış, bunun için köklü şeyler yapacakmış gibi gözükür. "Ona güvenim öylesine tamdı ki," diye yazıyor, "bana bir zamanlar ailemden, ya da Tanrı'dan aldığım o mutlak, şaşmaz güvenliği sağlamıştı."

Paris sokaklarında birlikte dolaşırlar, bitmek bilmeyen sohbetler yaparlar, sabahın saat ikilerine kadar barlarda içerler. Beauvoir kendini sanki bir mutluluk hezeyanında yüzüyor gibi hisseder. "En derin özlemlerim artık gerçekleşmişti," diye ya-

zıyor. "Bu muhteşem mutluluk hiç bitmesin deyişimin dışında, arzuladığım bir şey kalmamıştı."

Bu esirikçe mutluluk bir yıldan fazla sürer: ta ki rahatsız edici bir şey kusursuz mutluluğuna gölge düşürene kadar. Beauvoir, kendinden temel bir parçadan vazgeçtiğinden kuşkulanmaya başlar. Paris'te duyusal ve entellektüel anlamda yaşadıkları onda parçalayıcı bir etki yaratmaya başlar. Kurgu yazma denemeleri isteksizcedir, inandırıcılıktan yoksundur. "Bazen sanki okul ödevi yapıyormuşum, sanki taklit yapıyormuşum gibi hissediyordum," diye yazıyor.

On sekiz ay boyunca de Beauvoir, akut bir çatışma yaşar. "Hâlâ dünyadaki iyi şeylerin arkasından hevesle koşmama karşın, bunların beni gerçek işimden alıkoyduğunu düşünmeye başlamıştım: kendine ihanet ve kendini yıkma yolunda ilerliyordum." Her zaman saplantıyla okuduğu kitapları artık dikkatsiz, gelişigüzel, gerçek entellektüel bir hedeften yoksun bir ruh haliyle okuduğunu farkeder. Günlüğüne arada bir yazar. Çatışma ve her şeye sahip olma arzusu, onu felç edici bir ağa düşürür. *"Hiç bir şeyden vazgeçemiyordum,"* diye yazıyor, *"ve bu nedenle seçimimi yapamıyordum."*

Simone öz-kuşkuya gömülür. Pasifliği ne kadar uzun sürse (entellektüel ve duygusal açıdan Sartre'ın hegomanyası altındadır), kendi sıradan birisi olduğuna da o kadar çok inanır. "Vazgeçtiğim kesindi," diye yazıyor sonradan. Sartre ile olan ilişkisinde onun bir uzantısı olarak yaşamak, ona sahte bir iç huzur, bir tür mutlu, kaygısız ruhsal durum sağlamıştır ve ondan zeki bir arkadaş olmanın ötesinde hiçbir şey beklenmez.

Kaçınılmaz olarak zekiliği de törpülenmeye başlar. "Kafan küçük şeylerle doluydu Beaver," diyor Sartre ona takma adıyla seslenerek. (Sartre, "içe kapanık kadınlardan birisi" olmaması için onu uyarmaya devam ediyor.)

Olgunluk yılları açısından de Beauvoir, bir genç kadın olarak, ondan "daha büyüleyici" olan bir başkasının uzantısı halinde yaşamanın kendisi için ne kadar kolay olduğunu kavrar: Saygı duyabileceği, putlaştırabileceği ve gölgesinde kendini küçük ve emniyette hissedebileceği birisi.

Kuşkusuz bunun bir bedeli vardır. Cılız, öz-gizleyici bir ses genç kadının bilincine sızar: *"Ben bir hiçim,"* der. "Kendi başıma varolmaktan çıkmıştım, artık sadece bir parazittim," diye yazıyor de Beauvoir.

Feministlerin, onu çağdaş feminizmin öncülerinden birisi olarak değerlendirmesine karşın de Beauvoir, sorununun çözümünü salt kültürel olarak değerlendirmez. Sorunu düşünme tarzının bile kadın oluşuyla ilgili olduğunu kavramasına karşın, "çözmeye çalıştığım şey bireysel bir sorundu," diyor.

Simone, ani bir kararla, Sartre'dan, Paris'ten uzakta, Marsilya'da bir yıl öğretmenlik yapmaya karar verir. Yalnızlığın, "iki yıldır kaçındığım vazgeçme kışkırtmasına karşı" kendini güçlendirmesini umar.

Marsilya'da bağımlı olma itkisiniden yakayı kurtarmak için dikkate değer, çetin ve saplantılı bir etkinliğe girişir. Marsilya'ya vardığı hafta, eğlenmeye veya gezmeye çıkan birisinin ruh haliyle değil, ağır bir handikapın üstesinden gelmeye çalışan birisinin inadıyla yürüyüşe çıkar. Eskilerini giyip eline küçük bir piknik sepeti alarak yola koyulur; her tepeye çıkarak, her dereye inerek, "her vadiyi, her patikayı, her koyuğu" keşfederek macerasını sürdürür.

Gücü ve dayanıklılığı arttıkça katettiği yol da artar. Başlangıçta sadece beş altı saat yürür, ama kısa bir süre sonra dokuz on saat alan yürüyüşler yapar. Zamanla günde kırk kilometreden fazla yol yürür. "Büyüklü küçüklü kasabaları, köyleri, manastırları, şatoları geziyordum... İnatla, şeyleri bilinmezlikten kurtarma misyonumu yeniden keşfediyordum."

Eskiden "başkalarına yakından bağlıyken," ona kuralları ve hedefleri göstermeleri için onlara güvenirken, artık hiç yardım almadan, bir günden ötekine kendi yolunu bulmak zorundadır. Yolun en sıkıcı kısımlarından kurtulmak için kamyon şoförlerine otostop yapar. Yaptığı şey konusunda aktif, saldırganca bir tavır alır. "Kayalıklara, dağlara tırmanırken, ya da aşağı doğru kayarken, kestirme yollar buluyordum, böylece her bir gezi kendi içinde bir sanat eseri oluyordu."

Yıl boyunca onu korkutan üç şey olur. Birisinde yalnızken bir köpek peşine takılır ve günün ilerleyen saatlerinde susayınca iyice huysuzlaşır. (Köpek sonunda küçük bir dereye atlar.) Bir başka seferinde bindiği kamyonun şoförü, aniden ana yoldan çıkar ve bölgedeki ıssız bir yola sapar. Simone olan biteni farkedince, hızlı bir plan yapar. Kamyon bir engeli aşmak için yavaşlar yavaşlamaz, kapıyı açar ve şoförü, kamyon hareket halindeyken atlamakla tehdit eder. Yazdığına göre, "çok utanan" adam kamyonu durdurup onu bırakır.

Üçüncü olay, güneşli bir öğlen sonrasında kurtulmaya çalışdığı bir dizi derin hendekle ilgilidir. Yol giderek zorlaşır ve Simone geldiği yoldan dönmenin imkansız olduğunu düşünerek devam eder. "Sonunda," diye yazıyor, "kayadan bir duvar ilerlememi engelledi ve bir havzadan ötekine gerlemek zorunda kaldım. Sonunda kayalıkta atlamaya cesaret edemediğim bir çatlağa geldim."

Burada kuşkusuz gerçek bir geçiş töreni (çok az kadının bilerek kalkışabileceği bir durumla) karşı karşıyadır. "Kuru taşların arasından gelen yılan ıslıklarından başka ses yoktu. Bu geçitten yaşayan hiçbir ruh geçmemiştir: bacağımın kırıldığını ya da bileğimin burkulduğunu düşünün; bana ne olurdu? Bağırdım, ama karşılık alamadım. On beş dakika boyunca yardım istedim. sessizlik ürkütücüydü."

Simone, yaşamını kaybetme riskini göze almaksızın vazgeçemeyeceği bir durum yaratır. Peki ne yapar? *Yapabileceği* tek şeyi. Cesaretini toplayıp "sapa sağlam aşağı atlar."

Kaygılanan arkadaşları bu yalnız gezilerin tehlikeli olduğunu söyler. Özellikle otostop yapmaktan vazgeçmesi için yalvarırlar. Ama onun misyonu, çevresindeki insanların kavrayabildiğinden çok daha keskindir. Tutkulu bir tek yanlılıkla, kendi ruhunu gün ışığına çıkarmaktadır.

Kişinin kendisi olması ne demektir? Bu, kendi varoluşunun sorumluluğunu almak demektir. Kendi yaşamını yaratmak, kendi programını yapmak. De Beauvoir'nın otostop yapması, bir birey olarak yeniden doğuşunun hem yöntemi hem de benzeştirmesi (metaforu) olmuştur. "Alnımı, şapkamı aşağıdaki vadiye yuvarlayan şiddetli rüzgarlara vererek, Sainte-Victorie'nin doruklarını kaplayan sislerin içinde bir başıma yürüdüm, Pilon de Roi sırtlarında dolaştım. Yine yalnız başıma Luberon merası üzerindeki bir dağ geçidinde kayboldum. Olanca sıcaklığıyla, yumuşaklığıyla ve öfkesiyle bu tür anlar, başka hiç kimsenin değil, sadece benimdi."

14 Temmuz Bastil Gününe kadar, Paris'e dönmeye hazırdır, ama temel anlamda artık farklı bir insandır. Sadece kendi başına arkadaşlar edinmiş, insanları değerlendirmiştir. Yalnızlıktan haz almıştır. O yıl öğrendiklerini değerlendirirken şöyle yazıyor: "Pek okumuyordum, yazdığım roman değersizdi. Öte yandan seçtiğim meslekte yürektenlikle çalışıyordum ve yeni sevinçler kişiliğimi zenginleştirmişti. Yaşadığım deneyimlerden zaferle çıkıyordum; ayrılık ve yalnızlık iç huzurumu yok etmemişti."

Derken sıkı mücadeleden sonraki o nihai dönüm noktası gelir: *"Artık kendime güvenebileceğimi biliyordum."*

Kendi zayıflığımıza ve duyarlılığımıza ne ölçüde katkıda bulunduğumuzu, gerçekte ruhsal bağımlılığımızı nasıl besleyip savunduğumuzu görmeye başlayınca, yavaş yavaş kendimizi daha güçlü hissetmeye de başlarız. "Kendi çatışmalarımızla yüzleşip kendi çözümlerimizi aradıkça," diye yazıyor Karen Horney, "daha çok iç özgürlük ve güç kazanırız." Ağırlık merkezinin, başkasından öze yönelik belirleyici kayma göstermesi, kendi sorunlarımızın sorumluluğunu aldığımız zaman başlar. Bu noktada önemli bir şey olur. Kişiliğimizin, kabul edilemez veya ürkütücü bulduğumuz yanlarını bastırmak için tükettiğimiz enerjimizin daha büyük bir bölümü kullanılabilir hale gelir. Bir kere savunma ve koruma ihtiyacından kurtulduktan sonra, aynı enerji daha olumlu çabalara yönelir. Düzenli olarak, daha az ketlenmiş, daha az korkulu ve kaygılı, özaşağılamanın altında daha az canından bezmiş oluruz. Uzun süre birlikte yaşadığımız eski Cinsel Kimlik paniği ortadan kalkar. Başkalarından daha az korkarız. Kendimizden daha az korkarız.

Özgürlüğe Uyanış

Nihai hedef coşkusal kendiliğindenliktir: yaptığımız her şeye, her işe, her sosyal karşılaşmaya, her sevgi ilişkisine yayılan bir canlılık. Bu, "Yaşamımdaki birinci güç benim" inancından kaynaklanır ve Karen Horney'in *yürektenlik* dediği şeyle, yani, "aldatmacasız olma, duygusal açıdan samimi olma, kendini tamamiyle işine, duygularına, inançlarına verebilme" yetisiyle sonuçlanır.[5]

Tanıdığım bu yürektenliğe sahip kadınları düşünüyorum. Bazıları karmaşık, yaratıcı, son derece yetenekli tipler; diğerleri ise basit, görünürde daha az dramatik bir yaşam sürüyor. Ama ister birden çok yeteneği bulunan kentsoylu kadın olarak ya-

şasın, ister taşralı köylü kadını, "özgürlüğe uyanmış olma" özelliği inkar edilemez. Bu tip kadınların yaşamı, özgürlüğe uyanmamış olanlarınkinden niteliksel olarak farklıdır: daha zengin, daha az kestirilebilir, kurallarla ve kurumlaşmış sınırlarla daha az kısıtlı. Kendi yaşantılarını *ifade etme* tarzları bile farklıdır.

Koreograf Pearl Primus, antropolojide doktora yapmaya nasıl yöneldiğini şöyle anlatıyor:

> Yaşamım, bir ırmakta akıntıya karşı kürek çekmek gibi olmuştur. Her an bir köşe başında bir şarkı duyarım ve her köşe başında yaşama dönerim. Belki yıllar geçer ve ben, "Oh Tanrım, doktora derecesini almam gerek," derim. Böylece, doktora derecesi için çalışma sırasında, birçok ırmak ve birçok insan yaşadım. Antropoloji, üstüme bindirilen bir şey yerine, benim bir parçam oldu.[6]

Haftalarca, hatta aylarca süren, ama çoğu kez, dişlilerin birbirinden ayrılması gibi çatışmayı yaratan kişilik durumlarının çözüldüğü, kadının onu hareketsiz tutan hücrenin açıldığı belli bir an olarak algılanan "ruhsal bir an" vardır. Bu gerçekleştiği zaman her şey olabilir. Kişi daha önce hayal bile etmediği bir şekilde işini değiştirebilir, taşınabilir, yeni ilişkiler arayabilir, yaratıcı uğraşlara yönelebilir.

Özgürlüğe uyanan kadınlar, birdenbire, kendilerini birşeylere *bağlanma* enerjisiyle dolu bulurlar. Yaşamın iniş çıkışlarının ritmine kendilerini bırakarak, inatla yaşama sarılırlar. Kişinin, seçenekleri denemek ve kendi gerçek özünün arzularına göre kabul etmekte veya reddetmekte çok daha özgür olduğu yeni bir *oyunculuk*, tam anlamıyla canlı olma yaşantısı söz konusudur.

Gerçekten kendi senaryolarını yaşayanları güçlü coşkusal deneyimler bekler. Kırk yaşlarında, evli ve kocasını hâlâ seven

Chicago'lu bir kadın, ayrıca birlikte çalıştığı bir erkekle de yoğun bir duygusal ilişki içindedir. Adam da evlidir, bu nedenle birlikte geçirdikleri süre kısıtlıdır. Yılda birkaç kere birlikte çıkmayı başardıkları iş gezilerini iple çekerler. Bunlardan birisinde kadın, birkaç gün sonra, kayağa gitmeye karar verir. Adam kayakçı değildir ve ayrıca Boston'da işi vardır. "Kendi başıma gitmeye karar verdim," dedi. "Öğleden sonra otobüse atladım. Vermont dağlarına tırmanırken yağmur yağmaya başladı. Greyhound otobüsünde oturup pencereden, geçtiğimiz küçük kasabaların ışıklarını izlediğimi hatırlıyorum. Kendim olabileceğimin, istediğimi yapabileceğimin ve *sevilebileceğimin* bilinciyle kendimi o kadar iyi hissettim ki ağlamaya başladım."

Özgürlüğe uyanan kadında coşkusal hareketlilik vardır. Onun için doyurucu olan şeylere *yönelme* ve doyurucu olmayan şeylerden *uzaklaşma* yetisine sahiptir.

Ayrıca, başarmakta da, yani hedefler belirlemekte ve başarısız olacağı korkusuna kapılmaksızın bu hedeflere ulaşmaya yönelik adımlar atmakta da özgürdür. Kendine güveni, hem yeteneklerini hem de sınırlarını gerçekçi bir şekilde değerlendirmesinden kaynaklanır. Başarmakta özgür olarak tanıdığım en ilham verici örneklerden birisi, Jean Auel'dir. (İlk romanı *The Clan of the Cave Bear*, çıkar çıkmaz bestseller olmuştu.) Burada, yaşamının dışsal olaylar tarafından belirlenmesine izin vermeyi reddeden birisiyle karşı karşıyayız. Bunun yerine, kendi yaşamını şekillendirme (ona bağımlı başkaları olmasına rağmen) sorumluluğunu üstlenmiştir.

Jean, on sekiz yaşında evlenir. Yirmi beş yaşına kadar beş çocuk yapar. Ev işlerine ek olarak Oregon, Portland'daki evine yakın bir Tektronix tesisinde veri giriş operatörü olarak çalışmasının yanısıra, gece okuluna devam eder ve iş idaresi üzerine master derecesi alır. (Lisans derecesi yoktur.) Bu master derecesiyle, Tektronix'te, 8 milyon dolar alacak hesabından sorumlu mali direktörlüğüne getirilir. Ve kırkıncı yaşgününden

birkaç ay sonra işi bırakır: bir roman yazmaya karar vermiştir.

Proje, kendini ilkel Neanderthals toplumunda bulan genç bir Cro-Magnon kızının öyküsü konusunda bir gece aklına gelen bir düşünceyle başlar. Jean Auel, elliden fazla kitap okuyarak ilkel insanlara ilişkin bilgi toplar. Daha sonra 450.000 kelimelik ilk taslağı yazar. Bunu yaparken bir şey öğrenir: roman yazma konusunda pek bir şey bilmiyordur. Bu nedenle tipik olarak kendini bu konuda okumaya kaptırır. Kızının kurgu yazma konulu ders kitabıyla başlar. Romanını tekrar tekrar yazar. Yayıncılar tarafından tekrar tekrar reddedildikten sonra, Portland yazarlar atelyesinde tanıştığı New York'lu bir menajere mektup yazar. Sekiz hafta sonra *The Clan of the Cave Bear* için 130.000 Dolarlık bir sözleşmeye imza atar.[7]

Burada, değişme rüzgarlarının yaşamı boyunca esmesine izin veren bir kadınla karşı karşıyayız. O, çalışmaktan, kendini acemi olduğu (onun için bilinmez, garip, yeni olan) alanlarda denemekten korkmayan bir kadındır. O, kendine inanan bir kadındır ve kendine inanmak herşeyin temelidir.

Öğrendiğim bir şey varsa o da, özgürlüğün ve bağımsızlığın, başkalarından (genelde toplumdan, ya da erkeklerden) alınamayacağı, sadece, yoğun emekler sonucu içeriden geliştirilebileceğidir. Buna ulaşmak için, kendimizi emniyette hissetmek amacıyla kelepçe gibi kullandığımız her türlü bağımlılıktan vazgeçmek zorundayız. Yine de bu alışveriş o kadar tehlikeli değil. Kendine inanan kadın, yetenekleri dışındaki şeylere ilişkin boş hayallerle kendini aptal yerine koymak zorunda değil. Aynı zamanda, usta ve hazırlıklı olduğu işlerle karşılaşınca geri de çekilmeyecektir. Böyle bir kadın gerçekçidir, ayakları yere basar, kendini sever. Sonunda, başkalarını sevmekte de özgürdür, *çünkü* kendini sevmektedir. Bütün bunlar, özgürlüğe uyanan kadının bir özelliğidir.

Yedinci Bölümün Notları:

1. Bu son bölüm, Karen Horney'in, nevrozun çekirdeğinde çatışmanın (karşıt itkilerin birbiriyle çatışması) yattığı teorisine dayanmaktadır. Örneğin öz-gizleyiciliğe ve aşırı sevgi ihtiyacına yönelik bir eğilim, taşkın, rekabetçi ve insanlardan uzak olmaya yönelik karşıt itkiyle çatışma halinde olabilir. Bana öyle geliyor ki bugün kadınların kendilerini içinde bulduğu durum kesinlikle budur.
2. Yine öyle gözüküyor ki Karen Horney'in kadına ilişkin psikanalitik görüşleri değiştirmek için çaba harcadığı Otuzlu ve Kırklı yıllarda da kadınlar bu durumdaydı. Horney, uluslararası düzeyde Freud'un kadın psikolojisi teorisine karşı çıkan ve bireyi ve toplumu, içsel ve dışsal güçleri, geçmiş ve şimdiki güçlerin belli bir etkileşimle (savunmalarıyla ve semptomlarıyla) kişiliği etkilediği holistik-dinamik bir teori geliştiren ilk saygın psikanalisttir (bkz. Horney'in *Kadın Psikolojisi* adlı kitabı).

   1934 yılında yayınlanan "Sevginin Gözde Büyütülmesi" başlıklı makalesinde [bkz. *Kadın Psikolojisi*] Horney, kendisine gelen kadın hastalardan elde ettiği bulguların ışığında, "ataerkil bir toplumdaki" çağdaş kadının sorunlarını inceler. Birçok kadının, zorlanımlı ve aşırı boyutlarda "bir erkeği sevme ve onun tarafından sevilme" arzusuna sahip olduğunu farkeder. Bu kadınların, erkeklerle sağlıklı ve kalıcı ilişkileri yoktur, iş yaşamında ketlenme yaşarlar, ilgileri zayıflamıştır ve birçok durumda kendilerini kaygılı, yetersiz, hatta çirkin hissederler. Bazı durumlarda zorlanımlı başarı itkileri geliştirirler, ama bu itkiye uygun çabalar ortaya koymak yerine, bu hırsı birlikte oldukları erkeğe yansıtırlar.

   "Nevrotik Sevgi İhtiyacı" başlıklı bir makalesinde ise *(Kadın Psikolojisi'nde)* Horney, bu görüşleri geliştirerek, sağlıklı ve kendiliğinden sevgi ihtiyacıyla zorlanımlı sevgi ihtiyacı arasındaki farkları inceler.

Feministler Karen Horney'e kucak açmıştır, çünkü Horney, Freud'un penise imrenme teorisini sorgulamıştır. Ayrıca, nevrozun *nedenleri* söz konusu olduğu ölçüde, eski çocuksu itkilerin zemin hazırladığı mevcut yaşam durumlarına ve yıkıcı tutumlara daha büyük bir ağırlık vermiştir. Sonuçta Horney'in nevroz teorisi, Freud'un teorisinden çok daha yapıcı ve iyimserdir. Nevrozun ortaya çıkmasının da, devamının da nedeni kendimiziz, bu nedenle hepimizin içinde, bundan kurtulacak araçlar ve güç mevcuttur. (Bkz. *Nevrozlar ve İnsan Gelişimi: Öz-Gerçekleştirme Kavgası* adlı son kitabı.)

2. Horney, çatışmalar çözülmediği taktirde kişiliğin çeşitli "zayıflamalara" maruz kaldığını göstermiştir: bir gerilim duygusu; ahlak bütünlüğündeki bir bozulma (ve bunun yerin. sevgi aldatmacası, iyilik, gerçek sorumluluk aldatmacası gibi bilinçsiz aldatmacaların korunmasını sağlayan "düzmece ahlakın" alması); ve umutsuzluk duygusu. Burada umutsuzluk, kişinin, dışsal koşulların değişmesinin gerçekte işe yaramayacağını bir anlamda bilmesinden kaynaklanmaktadır. Kişinin kendini çatışmalardan kurtarması imkansız gibi gözükür. Umutsuzluk, devam eden bir kronik karamsarlık, depresyon, ya da hayal kırıklığına karşı aşırı duyarlılık olarak algılanır.
3. Nevrotik bir çatışmanın tepeden tırnağa analiz edilmesi sürecinin içerdiği aşamalar, Horney'in *Ruhsal Çatışmalarımız* adlı kitabında adım adım anlatılmıştır.
4. Simone de Beauvoir'nın yaşamının bu dönemine ait öykü ve notlar, *The Prime of Life*'tan (1976) alınmıştır.
5. Horney, *Ruhsal Çatışmalarımız*.
6. Pearl Primus alıntısı, 18 Mart 1979 tarihli *New York Times*'ta yayınlanan bir köşe yazısından alınmıştır.
7. Gerald Jonas, "Behind the Best Sellers," *New York Times Book Review*, 26 Ekim 1980.

"Yalnız olmaktan nefret ediyorum. Keseli hayvanlar gibi bir başkasının derisinin altında yaşamak isterdim. Emniyette olmayı, sıcak, bakılıp gözetiliyor olmayı, havadan, hatta yaşamdan daha çok istiyorum."

Çünkü iş bağımsızlığa gelince, "Gerçekten kendi ayaklarımızın üstünde durduğumuz zaman, kadınlıktan uzaklaşacağımızdan, sevgisiz, sevimsiz kalacağımızdan korkuyoruz. "Bunun için de başkalarını suçlamanın ötesine pek geçemiyoruz. Ama "Onları" suçlayarak ya da dizimizi döverek özgürleşemeyiz. Bu olsa olsa, iliklerimizi donduran *bağımsızlık korkumuzu* gizlememize yarar. Bağımsızlık, başkalarının bize bahşedebileceği bir armağan değildir. Herşeyden "onları" sorumlu tutmaktan vazgeçemediğimiz, kendi sorumluluğumuzu üstlenmediğimiz ve bu sorumluluğun sonuçlarını göze almadığımız sürece özgürleşemeyiz.

Kendi deneyimlerinden yola çıkan Bayan Dowling'in okura verdiği mesaj bu. Ve hoşuna gitsin ya da gitmesin, bu kitapta her kadının kendini bulacağı muhakkak.

ISBN 975 - 7782 - 25 - 4